

Etelä-Pohjanmaan maakunnallinen rakennusinventointi 2016-2017

Kirsi Niukko

ETELÄ-POHJANMAAN LIITTO

Etelä-Pohjanmaan maakunnallinen rakennusinventointi 2016-2017

ISBN 978-951-766-322-9 (verkkojulkaisu)
ISSN 1239-0607
Julkaisu B:84
Julkaisuvuosi 2017, päivitetty 2019

Raportin teksti ja kuvat: Kirsi Niukko
Paikkatietoaineiston taitto: Liisa Karhu

www.epliitto.fi

Sisällysluettelo

Sisällysluettelo 3

1. Tiivistelmä 11

2. Taustaa 11

2.1 Ohjausryhmä 12

2.2. Muut kokoukset 12

2.3 Tiedotus 13

3. Maakunnallisen rakennusinventoinnin tavoitteet 13

4. Inventoinnin kohdeluettelo ja selvitys 13

4.1 Inventoinnin kohdeluettelo 13

4.2 Selvitys 14

5. Aineistot 14

5.1 Aiemmat maakunnalliset selvitykset 14

5.2 Kuntainventoinnit 15

5.3 Muut tietolähteet 15

6. Inventointimenetelmä 15

6.1 Valmisteluvaihe 15

6.2 Maastotyö 16

6.3 Toimistotyö 16
7. Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden arviointi 16
7.1 Miten määritellään maakunnallisesti arvokas? – arviointien taustaa 17
7.2 Vuoden 1978 kohdeluettelo 17
7.3 Vuonna 2005 vahvistetun maakuntakaavan kohdevalintojen perustelut 17
7.4 Arvottaminen alueiden käytön ohjauksen ja reunaehtojen luomisen tukena 17
7.5 Arvottamisprosessi 18
7.6 Vanhat kohteet 18
7.7 Uudet kohteet 19
7.8 Aluekohteiden arvottaminen 19
7.8.1 Inventoinnin aluetyypit 20
7.8.2 Aluerajaukset 20
7.8.3 Arvoalueiden sisään merkityt kohteet 20
7.9 Pistekohteiden arvottaminen 20
7.10 Kuntakeskustelut arvottamisen osana 21

8. Jatkotutkimustarpeita 21
8.1 Etelä-Pohjanmaan maakunnallinen inventointitilanne 21
8.2 Uhat, mahdollisuudet ja kestävä kehitys 22
8.3 Kuntainventoinnit Etelä-Pohjanmaalla 23
8.3.1 Inventointien kattavuus 23
8.3.2 Nuoremman rakennusperinnön inventoinnit ja muut täydennystarpeet 23
8.3.3 Inventointien laatu 23
8.3.4 Inventointisovellukset 23
9. Kulttuuriympäristö 24
9.1 Rakennettu kulttuuriympäristö 24
10. Rakennettuun kulttuuriympäristöön vaikuttava lainsäädäntö 25
11. Maakunta 25
12. Etelä-Pohjanmaa aiemmissa selvityksissä 26
12.1 Maakunnan erityispiirteet 1978 26
12.2 Maakunnan erityispiirteet 2001 26

12.3 Erityispiirteitä seutukunnittain 26
13. Etelä-Pohjanmaan erityispiirteitä 27
13.1 Kylät 27
13.1.1 Kirkonkylä 28
13.1.2 Jokivarsikylä 28
13.1.3 Raittikylät eli rivikylät 28
13.1.4 Ryhmäkylä ja taloryhmä 28
13.1.5 Jälleenrakennuskauden asutuskylät 29
13.2 Kaupunkikeskustat 30
13.2.1 Seinäjoki 30
13.2.2 Alajärvi 31
13.2.3 Alavus 31
13.2.4 Kauhajoki 31
13.2.5 Kauhava 31
13.2.6 Kurikka 31

13.2.7 Lapua 32
13.2.8 Ähtäri 32
13.3. Kuntakeskustat 32
13.4 Kuntakeskusten ulkopuolella sijaitsevat asutuskeskukset 33
13.5 Kirkkoympäristöt 33
13.5.1 Ennen vuotta 1917 rakennetut kirkot 34
13.5.2 Modernit kirkot 34
13.5.3 Hautausmaat 35
13.5.4 Teuvan rauniokirkko ja vanhat kirkon paikat 36
13.5.5 Muut hengelliset ja uskonnon harjoittamiseen tarkoitetut rakennukset 37
13.6 Talonpoikaiskulttuuri ja maaseudun muu asutus 37
13.6.1 Talonpoikaistalo 37
13.6.2 Virkatalot 38
13.6.3 Maaseudun pientilat 42
13.6.4 Karjamajalaitos, niittytuvat, jokisaunat ja kytötuvat sekä muun tilapääasumiseen käytetyt rakennukset 42

13.6. 5 Latomeret....42
13.7 Kunnantalot....42
13.8 Kauppa - ja liiketoiminta....45
13.9 Teollisuus....45
13.9.1 Teollistuminen....45
13.9.2 Maaseudun pienteollisuus....46
13.10 Koulut....47
13.11 Seuratoiminta....51
13.12 Kulttuurikohteet....51
13.13 Vapaa-aika, loma-, matkailu- ja majoitustoiminta....52
13.14 Liikennehistoria....55
13.14.1 Rautatierakennukset....55
13.14.2 Sillat....55
13.15 Liikuntaympäristöt....55
13.16 Sosiaalihuolto sekä sairaanhoito ja terveydenhoito....56

13.16.1 Vaivaishoito ja vanhustenhoito 56
13.16.2 Tuberkuloosin hoito 56
13.16.3 Mielisairaalat 56
13.16.4 Sairaan- ja terveydenhuolto 57
13.17 Oikeuslaitoksen historia 57
13.18 Maanpuolustus- ja sotahistoria 58
13.19 Henkilöhistorialliset kohteet 58
13.20 Suunnittelijoita ja suunnittelun historiaa 59
13.20.1 Julkisyhteisöjen suunnittelutoiminta 59
13.20.2 Koulujen suunnittelu 60
13.20.3 Terveyden- ja sairaanhoidon rakennusten suunnittelu 61
13.20.4 Kaupungintalojen ja kunnantalojen suunnittelu 62
14. Kulttuurihistoriallinen arvottaminen 62
14.1 Historiallisten arvojen määrittely 63
14.2 Rakennushistoriallisten arvojen määrittely 64

14.3. Maisemallisten arvojen määrittely 65
14.4. Historiallisen kerroksisuuden arviointi 65
14.5 Arvioidut alueet ja kohteet 65
14.6. Ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi 65
15. Inventoinnin kohdeluettelo 66
16. Kirjallisuus ja lähdeluettelo 307

1. Tiivistelmä

Etelä-Pohjanmaan maakuntakaavan taustaselvitykseksi laadittu maakunnallinen rakennetun kulttuuriympäristön selvitys suoritettiin yhteistyössä Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseon kanssa kesän 2016 ja alkuvuoden 2017 välisenä aikana. Inventoinnin tarkoituksena oli päivittää ja täydentää aiemmin laadittuja maakunnallisia inventointeja sekä tuoda listalle uusia kohteita.

Tämä inventointiraportti on jaettu kahdeksi osioksi, johdannoksi sekä inventoinnin kohdeluetteloksi. Johdanto käsittelee inventoinnin taustoja, aiempia selvityksiä, inventointiprosessin kulkua ja jatkotutkimustarpeita sekä kulttuurihistoriallisen merkittävyyden arvioinnin periaatteita ja hankkeessa käytettyä arviointimallia. Johdannossa myös kuvataan kulttuuriympäristön käsitettä sekä Etelä-Pohjanmaan kulttuurihistoriallisia erityispiirteitä.

Inventoinnin maastotyöt suoritettiin koko maakunnan alueella ja kutakin kuntaa kohden käytettiin 1-4 kenttäpäivää. Tiedot tallennettiin KIOSKI-tietokantaan viranomaiskäyttöä varten. Kohdevalikoima muodostuu alueista ja pistekohteista. Aluekohteita on 208 ja pistekohteita 213. Aluekohteita muodostui erityisesti kuntien keskustoihin, kaupunki- ja taajama-alueille, jokivarsikylien ja kyläkeskusten alueille, laajojen rakennusryhmien yhteyteen sekä muun muassa vesimyllyjen ja niihin liittyvien maisemallisten elementtien muodostamien kokonaisuuksien yhteyteen. Pistekohteet muodostuivat esimerkiksi yksittäisistä koulurakennuksista tai seurojentaloista.

Etelä-Pohjanmaan rakennetun kulttuuriympäristön erityispiirteisiin kuuluvat maaseutumaisuus, pienet kaupunkikeskustat, monimuotoinen kyläasutus jokivarsi- ja raitti-kylineen sekä jälleenrakennuskauden asutusalueineen. Maakunnan alueella on 17 maakunnallisesti arvokasta kirkkoa, hautausmaita sekä pappiloita ja eri kirkkokuntien ja herätysliikkeiden rukoushuoneita. Suuri osa kohteista edustaa talonpoikaista rakennusperintöä kaksifooninkisine talonpoikaistaloineen, torppineen ja niittytupineen. Lisäksi arvokohteisiin kuuluu teollisuusympäristöjä, kauppoja, kouluja, laitosympäristöjä ja seurojentaloja. Mukaan on valittu myös muun muassa museoita, merkkihenkilöiden loma-asuntoja ja kesämökkialueita. Raportin toisen osan kohdeluettelossa nostetaan esiin kunkin arvoalueen keskeisimmät kulttuurihistorialliset merkitykset. Tällä kohdevalikoimalla on pyritty luomaan edustava kuva eteläpohjalaisen kulttuuriympäristön maakunnallisesti arvokkaista ominaispiirteistä, joiden vaaliminen alueen kulttuuri-identiteetin säilymisen kannalta on erityisen tärkeää.

2. Taustaa

Tämä Etelä-Pohjanmaan maakuntakaavaan 2040 liittyvä raportti kuvaa rakennetun kulttuuriympäristön maakunnallisesti arvokkaiksi esitettyjen

kohteiden inventointiprosessia. Hankkeen tavoitteita ja tuloksia peilataan Ympäristöministeriön maakunnalliselle inventoinnille esittämiin vähimmäissuosituksiin (Ympäristöministeriö 2011).

Rakennetun kulttuuriympäristön inventointi suoritettiin koko maakunnan alueella 1.6. – 30.11.2016 välisenä aikana Etelä-Pohjanmaan maakuntaliiton ja Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseon yhteistyönä. Hankkeen ohjaajana toimi rakennustutkija Sirkka-Liisa Sihvonen Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseosta. Hän myös osallistui maastotöihin. Inventointien suunnittelusta, aineistojen keräämisestä, työstämisestä, kirjaamisesta KIOSKI-sovellukseen sekä niiden pohjalta 1.12.2016 – 28.2.2016 laaditusta raportista vastasi erikoisasiantuntija Kirsi Niukko Etelä-Pohjanmaan liitosta. KIOSKI-sovelluksen paikkatietoaineistot raportin liitekartoiksi muokkasi ympäristösuunnittelija Liisa Karhu.

2.1 Ohjausryhmä

Inventointihankkeen ohjausryhmän muodostivat suunnittelujohtaja Antti Saartenoja, maakuntasuunnittelija Timo Lakso, maankäytön suunnittelija Markus Erkkilä, kehittämissuunnittelija Tuija Ahola ja erikoisasiantuntija Kirsi Niukko Etelä-Pohjanmaan liitosta sekä vt. museonjohtaja Minna Tuulas - Inkinen (31.10.2016 asti), museonjohtaja Susanna Tyrväinen (1.11.2016 lähtien) sekä rakennustutkija Sirkka-Liisa Sihvonen Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseosta. Ohjausryhmä kokoontui hankkeen ajan kuukausittain.

INVENTOINTIEN ALUETASOT

Valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen (RKY) inventointiin valitut kohteet antavat alueellisesti, ajallisesti ja kohdetyypeittäin monipuolisen kokonaiskuvan maamme rakennetun ympäristön historiasta ja kehityksestä. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ovat osa maankäyttö- ja rakennuslain mukaista alueidenkäytön suunnittelujärjestelmää.

Maakunnallista suunnittelua varten laadittavat inventoinnit tuotavat tietoa maakunnan rakennetun ympäristön historiasta ja kehityksestä sekä kulttuurihistoriallisista ominaispiirteistä. Maakunnalliset inventoinnit tukevat kuntien suunnittelutyötä.

Kunnissa laadittavilla inventoinneilla tuotetaan tietoa kuntakaavoituksen ja maankäytön suunnittelun taustaksi. Kuntainventoinnit tukevat kuntien ohella maakunnallista kulttuuriympäristötyötä ja toimivat maakunnallisten inventointien lähdeaineistoina.

Teema- ja sektori - inventoinnein voidaan selvittää mm. vesirakenteiden, koulujen tai seurojentalojen säilyneisyyttä.

Rakennushistoriallisia selvityksiä (RHS) ja dokumentointeja tehdään esimerkiksi arvokkaan rakennuksen tai rakennusryhmän korjaushankkeita varten.

2.2. Muut kokoukset

Ohjausryhmän kokousten lisäksi järjestettiin kaksi arviointiin liittyvää kokousta 27.10.2016 ja 29.11.2016, joiden aikana pohdittiin arvottamisperiaatteita sekä arvotettiin inventointikohteita. Asiantuntijana lokakuun kokouksessa oli rakennustutkija Hannele Kuitunen Pirkanmaan maakuntamuseosta. Inventointihankkeen loppuvaiheessa 23.1.2017 järjestettyyn kokoukseen ohjausryhmän lisäksi osallistui Etelä-Pohjanmaan ELY-keskuksen edustaja ylitarkastaja Juhani Hallasmaa.

2.3 Tiedotus

Tiedottaminen toteutettiin hankkeen alussa laaditulla yleisellä tiedotteella kuntien paikallislehtiin. Lisäksi kuntia informoitiin hankkeesta kuntatapaamisia sovittaessa. Lisäksi kuntiin tehtiin esittelykierros inventointiaineistojen valmistuttua.

3. Maakunnallisen rakennusinventoinnin tavoitteet

Maankäyttö- ja rakennuslaki (9 §) edellyttää maakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen selvityksiä maakuntakaavaa laadittaessa. Kulttuuriympäristöön liittyvien arvojen vaaliminen on lain mukaan yksi maakuntakaavoituksen keskeisistä tehtävistä. Tässä inventoinnissa tuotettiin tietoa Etelä-Pohjanmaan rakennettujen kulttuuriympäristöjen ominaisluonteesta ja erityispiirteistä, arvoista ja merkityksistä. Inventoinnissa ei ole erikseen käsitelty tietoa uhista, mahdollisuuksista tai muutospaineista. (Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa 2011, 17)

Tämä selvitys ei myöskään käsittele muinaisjäännöksiä, maisemanähtävyyksiä, perinnemaisemia eikä maakunnan maisemahistorian kokonaiskuvausta. Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet on inventoitu omana hankkeenaan vuonna 2013 vaihemaakuntakaava III taustaselvityksenä.

4. Inventoinnin kohdeluettelo ja selvitys

4.1 Inventoinnin kohdeluettelo

Inventointi on järjestelmällistä tiedon hankintaa ja tallentamista maisemasta, rakennetusta ympäristöstä, muinaisjäännöksistä tai perinnebiotoopeista. Siinä kerätään, järjestetään ja tuotetaan tietoa esim. kulttuuriympäristön nykytilasta ja siihen johtaneista syistä. Inventointi jakautuu tiedon kokoamiseen esim. kirjallisuudesta, rekistereistä ja muusta arkistoaineistosta, sen täydentämiseen maastotarkastusten pohjalta ja tulosten raportointiin. (www.kulttuuirymparistomme.fi) Maakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen inventointien kohdeluettelo on muodostettu ympäristöministeriön suosituksia noudattaen. Sen mukaan rakennettua kulttuuriympäristöä koskeviin selvityksiin on tärkeää sisällyttää yksittäisten kohteiden lisäksi myös laajempia maakunnan ominaisluonnetta ja erityispiirteitä korostavia kokonaisuuksia sekä taajamien ja kylien osalta taajama- ja kyläkuvallinen näkökulma. Etelä-Pohjanmaan inventointi käsittää niin maaseudun kuin taajamien ja kaupunkikeskusten alueet ja kohteet.

- aluekohde käsittää aluekokonaisuuden kuten kylätontin, taajaman osan, historiallisesti tai miljöökuvallisesti yhtenäisen kokonaisuuden
- pistekohde muodostuu yhdestä rakennuksesta tai pihapiiristä kuten myllystä, sähkömuuntajasta, kansakoulusta, seurojentalosta

Maakuntakaavoihin liittyvien rakennetun kulttuuriympäristöjen inventointien tulisi sisältää vähintään

- luettelo ja kuvaukset kohteiden tärkeimmistä kulttuurihistoriallisista arvoista
- yleiskartta kohteiden sijoittumisesta maakuntaan kokonaisuutena
- kohteiden tarkemman sijainnin osoittavat lähikartat sekä mahdollisuuksien mukaan valokuvia kohteen arvokkaista piirteistä. (Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa 2011, 28–29.)

4.2 Selvitys

Selvitys laaditaan inventointiaineiston pohjalta. Selvityksellä kulttuuriympäristön inventointien yhteydessä tarkoitetaan alueen historian, ominaisuuksien, toiminnan tai fyysisten piirteiden muutosten kuvaamista ja selvittämistä mm. maastokäynteihin ja arkistolähteisiin perustuen. Selvitys sisältää yleensä johtopäätöksiä ja yhteenvetoja alueiden tai kohteiden arvosta kuten maisemaselvitys, rakennushistoriallinen selvitys, kaavojen edellyttämät selvitykset (www.kulttuuriymparistomme.fi) Ympäristöministeriön laatiman inventointiohjeen mukaan maakunnallisen rakennetun kulttuuriympäristön selvityksen tulisi käsittää vähintään:

- maakunnan rakennuskulttuurin ominaisluonne ja maakunnalliset erityispiirteet
- maakunnan rakennushistoriallisen tutkimuksen kokonaistilanne
- maakunnan asutus- ja elinkeinohistoria, kaupunkien ja maaseudun asutuksen kehitys sekä lähiösuunnittelun ja aluerakentamisen vaiheet
- liikenneväylien ja reittien ja niihin liittyvien rakennusten ja rakenteiden kehitys
- kirkon, koululaitoksen, hallinnon, kaupan, teollisuuden, kartanolaitoksen ja maanpuolustuksen historia
- historialliset puistot ja puutarhat sekä
- ylikunnallista merkitystä omaavat muut kohteet

5. Aineistot

5.1 Aiemmat maakunnalliset selvitykset

Etelä-Pohjanmaan maakunnallisen inventoinnin tärkeimpinä lähtöaineistoina olivat *Vaasan Seutukaavaliiton* 1978 julkaisema luettelo Vaasan läänin kulttuuri- ja rakennushistoriallisesti arvokkaista kohteista. Luettelo antoi kokonaiskatsauksen tuon ajan kulttuurihistoriallisten arvojen tarkastelutavoista.

Maakuntakaavaa (2005) varten vuonna 2001 Motiivi Oy:n Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitolle laatima inventointi täydensi vuoden 1978 luettelon kohteista laadittua listaa erityisesti uusimpien kohteiden osalta. Maakunnallisia sektori-inventointeja olivat Nuorisoseurantalot Länsi-Suomen ympäristökeskuksen alueella (Saarela & al 1999), Vanhojen vesirakenteiden inventointi 1995 - 1997 (Antila 1998) sekä Suomen rautatieasemat vuosina 1857–1920 (Valanto 1982). Niiden lisäksi käytössä olivat luettelot Museoviraston valtakunnallisesti merkittävistä rakennetuista kulttuuriympäristöistä RKY 1993 ja 2009 sekä valtakunnallisesti arvokkai-

den maisema-alueiden inventointi (1992) ja Etelä-Pohjanmaan maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventointi (2013)

5.2 Kuntainventoinnit

Käytössä oli sekä KIOSKI- tietokantaan tallennettuja että muille sovelluksilla laadittuja inventointeja. KIOSKI -sovellus otettiin Etelä-Pohjanmaalla käyttöön vuonna 2006. Kaikki sitä ennen laaditut inventoinnit on tehty joko Museoviraston inventointikorteille, jotka ovat pääosin löydettävissä Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseon arkistosta tai Word -pohjaisina monisteina, joista osa on toimitettu maakuntamuseolle. Vanhimmat käytössä olleet inventoinnit olivat 1990-luvulta. Suuri osa inventoinneista oli varsin vanhoja, eikä enää kuvastanut nykytilaista tietoa alueista. Nuorimmat inventoinnit oli laadittu vuonna 2015.

5.3 Muut tietolähteet

Lähteinä käytettiin myös Kiinteistötietojärjestelmää (KTJ) pitäjänkartta-aineistoa 1840–1900 luvulta (KA) ja vanhoja peruskarttoja 1950–1990-luvuilta (MML). Kuntahistoria-teoksia, kyläkirjoja ja kulttuuriympäristöohjelmia käytettiin sen mukaan kuin hankkeen aikataulu sen salli ja niitä oli saatavilla. Tietoja täydennettiin yhdessä kuntien rakennusvalvonnan ja kaavoituksen edustajien kanssa erillisillä kuntakäynneillä

6. Inventointimenetelmä

Rakennetun kulttuuriympäristön inventointimenetelmät muodostuvat aineistonkeruumenetelmistä, aineiston analysointimenetelmistä ja arvottamismenetelmistä. Inventointi toteutettiin rakennusinventoinnissa vakiintuneella tavalla valmistelu-, maasto- ja toimistotöineen. Aineiston analysoinnissa hyödynnettiin maastoaineiston ohella aiempia inventointeja, teemaselvityksiä, kirjallisuutta ja historiallista kartta-aineistoa. Arvottaminen suoritettiin käytössä olevia malleja, Museoviraston toimintatapaa ja Rakennussuojelulain kriteerejä hyödyntäen. Työn tarkkuustaso suhteutettiin maakunnalliseen aluetasoon ja maakunnalliselle inventoinnille asetettuihin suosituksiin. (Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa 2011, 28; Härö – Forsius 2010; ks. myös www.rky.fi; Pirkanmaan maakunnallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö; www.esku.fi;)

6.1 Valmisteluvaihe

Valmisteluvaihe toteutettiin samanaikaisesti maastovaiheen kanssa kartoittamalla aiempia selvityksiä, karttamateriaalia ja työhön soveltuvaa kirjallisuutta. Kuntien inventointikohteet valittiin aiempien maakunnallisten selvitysten kohdeluetteloista sekä kuntainventointien joukosta. Valmisteluvaiheessa selvitettiin kunkin kunnan aiemmat maakunnallisesti sekä valtakunnallisesti (RKY2009 ja RKY1993) arvokkaat kohteet. Tarkasteluun valittiin pääosin rakennuskohteita mutta myös muistomerkkejä ja tapahtumapaikkoja.

6.2 Maastotyö

Laadukas inventointi edellyttää maastotutkimusta. Kutakin kuntaa kohden varattiin yksi maastopäivä. Kunnissa, joihin on yhdistetty useampia kuntia, käytettiin kutakin liitoskuntaa kohden yksi päivä. Yhteensä maastopäiviä oli 28. Maastossa laadittiin kartalle maakunnallisesti arvokkaiksi alueiksi ehdotettavien arvoalueiden rajat. Kohteet valokuvattiin. Maastotutkimuksen yhteydessä tarkistettiin myös suurin osa RKY2009 alueista. Päällekkäisyyksien välttämiseksi niitä ei kuitenkaan ole muuten huomioitu maakunnallisen inventoinnin kohdeluettelossa. Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseo välittää huomiot RKY - kohteista Museovirastolle. Tarkistuksia tehtiin marras-tammikuun aikana toteutettujen kuntakäyntien yhteydessä

6.3 Toimistotyö

Inventointitiedot tallennettiin vuokrasovellus KIOSKIIN, josta ne ovat muun muassa ladattavissa paikkatietoaineistona ja Excel - muodossa. Aluerajaukset täsmennettiin ja täydennettiin puuttuvia kohdetietoja. Maakuntakaavoituksen yhteydessä tehtävä työ on tavallisesti luonteeltaan yhteenvedon- tai päivityksenomainen, eikä alkuperäislähteiden käyttö tai seikkaperäinen perehtyminen yksittäiseen rakennukseen yleensä ole perusteltua. (Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa 2011, 28). Perusselvitysluontoinen ja primääriaineistoja hyödyntävä ote oli kuitenkin paikoin välttämätöntä puutteellisten inventointiaineistojen vuoksi. Inventoinnin lopuksi laadittiin raportti.

7. Kulttuurihistoriallisen merkittävyyden arviointi

Rakennetun kulttuuriympäristön arvottamisen perustana on laadukkaasti tehty inventointi. Arvottamisella pyritään määrittelemään kulttuuriympäristön suojelutavoitteita historiallisista merkityksistä käsin, ja se on aina suhteessa alueenkäyttötavoitteisiin. Rakennetun kulttuuriympäristön arvoa määriteltäessä puhutaan mm. historiallisista, rakennushistoriallisista, arkkitehtonisista ja maisemallisista arvoista. Kohteen arvon määrittämisessä käytetään vakiintuneita kriteerejä. Alueiden ja kohteiden hoito ja suojelu perustuvat tunnistettuihin arvoihin ja niiden valtakunnalliseen, maakunnalliseen tai paikalliseen merkittävyyteen. Maakuntakaavaan liittyvän inventoinnin yhteydessä arvottamisella pyritään luomaan puitteita paitsi kaavan toteuttamiselle myös kuntien kulttuuriympäristöjä huomioivalle kehittämistoiminnalle. Suositusten mukaan arviointien tulisi tukea alueiden käytön yleistä ohjausta sekä osoittaa kulttuuriperinnön erityisiä arvoja, joiden säilyminen ja nykyinen käyttö tulisi turvata. Arvioinnilla osoitettavien suojeluarvojen tarkempi määrittely tulee huomioida kuntasuunnittelun yhteydessä (Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa 2011, 60; Härö-Forsius, kommentoitu versio 2013; vapriikki.fi/kyy/kulttuuriymparisto/; Tuominen 2002)

7.1 Miten määritellään maakunnallisesti arvokas? – arviointien taustaa

Nyt toteutetun inventoinnin kohdevalintoja on suurelta osin määritelty jo kahdesti aiemmin, ja ne perustuvat vuonna 1978 Vaasan Seutukaavaliiton toimittamaan inventointiin Vaasan läänin arvokkaista kulttuuri- ja rakennushistoriallisesti arvokkaista kohteista sekä vuonna 2005 vahvistetun maakuntakaavan kohdeluettelon valintoihin. Vaasan seutukaavaliiton julkaisu vuodelta 1978 luo siis perustan nyt ehdotettavalle listalle, minkä lisäksi mukana on jonkin verran 2000-luvun alussa sekä vuonna 2017 valittuja uusia kohteita.

7.2 Vuoden 1978 kohdeluettelo

Vaasan seutukaavaliiton laatiman inventoinnin kohdeluettelossa esitetään kokonaiskäsitys Vaasan läänin *historiallisista muistomerkeistä.* Raportissa painottuvat yksittäiset kohteet mutta myös aluekokonaisuuksien merkitystä korostetaan. *Ulf Brunberg* ja *Henry Holmlund* toteavat, että pelkkä yhden kohteen suojeleminen ei aina riitä alueellisen omaleimaisuuden säilyttämiseen, vaan huomiota tulisi kiinnittää myös laajempiin kokonaisuuksiin. Luetteloa voisi kutsua tiiviiksi kulttuuriympäristöinventoinniksi, sillä siihen on luetteloitu niin rakennukset, arkeologinen kulttuuriperintö kuin tapahtumapaikat, muistomerkit sekä jonkin verran perinnemaisemia. Perustelua kohteiden maakunnallisesta merkityksestä ei erikseen luonnehdita mutta kunkin kunnan osalta on pyritty löytämään ”arvokkaat ja korvaamattomat kulttuuri- ja rakennushistorialliset kohteet” (Vaasan seutukaavaliitto 1978, 5)

7.3 Vuonna 2005 vahvistetun maakuntakaavan kohdevalintojen perustelut

Vuoden 2001 toteutetun maakunnallisen inventoinnin valintojen pohjana käytettiin kuntainventointeja ja vuonna 1999 toteutetun Miljööprojektin aineistoja. Miljööprojektin kohdevalikoima pohjautuu vuoden 1978 selvitykseen muutamilla kuntakyselyin saaduilla kohdelisäyksillä. Maakunnallisten arvojen mittareita ei ole edellisen maakuntakaavan inventoinnissa erikseen määritelty mutta alueiden ominaispiirteitä kuvataan Etelä-Pohjanmaan kulttuuriympäristöohjelmassa *Lakiaa ja komiaa* (2003) yleispiirteisesti maisemamaakuntajakoon pohjautuen ja seutukunnittain (Teräväinen 2003, 59–60, 73–150.)

7.4 Arvottaminen alueiden käytön ohjauksen ja reunaehtojen luomisen tukena

Tässä inventoinnissa arvioidaan pääosin aiempia kohdevalintoja, eikä niiden maakunnallista arvoa ole kyseenalaistettu. Osa kohteista on poistettu listalta merkittävien muutosten vuoksi (luku7.4.). Kohteiden arvottamisessa sovelletaan Rakennussuojelulain (§8) käyttämiä kriteerejä suojelun edellytyksistä:

- ***Harvinaisuus tai ainutlaatuisuus (harvinaisuus)***
- ***Historiallinen tyypillisyys alueelle (tyypillisyys)***
- ***Aluetta tai tiettyä aikaa kuvaavat tyypilliset piirteet (edustavuus)***
- ***Alkuperäistä tai sitä vastaavan käytön, rakentamistavan, arkkitehtuurin tai tyylin ilmeneminen ja jatkuminen (alkuperäisyys)***

- ***Merkitys historiallisen tapahtuman tai ilmiön todisteena tai siitä kertovana ja tietoa lisäävänä esimerkkinä (historiallinen todistusvoimaisuus)***
- ***Näkyvissä olevat eri aikakausien rakenteet, materiaalit ja tyylipiirteet, jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta (historiallinen kerroksisuus)***

7.5 Arvottamisprosessi

Arvottamisprosessin voi tässä inventoinnissa jakaa kolmeen vaiheeseen:

I Kohdevalinnat

- Aiempien maakunnallisten inventointien kohdeluettelot (1978, 2005)
- RKY2009 kohdeluettelosta pois jätetyt RKY 1993 kohteet
- Rakennussuojelulailla ja Kirkkolailla suojellut kohteet
- KIOSKI-sovelluksen aineistoista valikoidut uudet inventointikohteet

II Kohteiden arviointi

- Maastotutkimuksen yhteydessä laaditut rajaukset ja kohdevalinnoista päättäminen
- Valittujen kohteiden kulttuurihistoriallisten arvojen määrittely
- vanhojen kohteiden pudottaminen
- uusien kohteiden lisääminen
- Ehdotus maakunnallisesti arvokkaasta kohdevalikoimasta

III Päätös kohdeluetteloon valittavista kohteista

Arvioinnin yhteydessä tutkittiin nykytilaan vaikuttaneita ilmiöitä ja tapahtumia. Historiallisia, rakennushistoriallisia, maisema-, taajama- ja kaupunkikuvallisia arvoja määriteltiin Rakennussuojelulain mukaisin kriteerein: edustavuus, harvinaisuus, tyypillisyys, alkuperäisyys, historiallinen todistusvoima ja historiallinen kerroksisuus. Tämän hankkeen puitteissa laadittiin kohdevalikoimaehdotus. Lopullinen päätös laaditaan myöhemmin.

7.6 Vanhat kohteet

Maisemia nopeammin muuttuvan rakennetun kulttuuriympäristön inventointiaineisto on syytä päivittää maakuntakaavaa uusittaessa, jolloin luetteloon lisätään uusia kohteita ja aikakerroksia. Samalla merkitykseltään heikentyneitä kohteita poistetaan. Poistot ja lisäykset tulee tehdä asiantuntijayhteistyönä museo- ja ympäristöviranomaisten kanssa. (Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa 2011, 31) Nyt laaditun maakunnallisen rakennusinventoinnin kohdevalikoima muodostuu pääosin aiemmin listalle valikoiduista kohteista. Arvottamisen painopisteenä oli jo ennalta valittujen kohteiden kulttuurihistoriallisten arvojen määrittely. Osa aiemmissa listoissa olleista kohteista kuitenkin jätettiin arvottamisprosessin tuloksena pois nyt esitetystä kohdeluettelosta. Syitä tähän olivat:

- kohde oli purettu
- kohde oli oleellisesti muuttunut purkujen, korjaus- ja rakennushankkeiden vuoksi

Listalle ehdotetuista kohteista ei automaattisesti pudotettu heikkokuntoista tai purku-uhan alaista/ mahdollisesti purettavaa kohdetta, sillä tarkoituksena oli arvioida kulttuuriympäristön nykytilaa ja sen inventointihetken kulttuurihistoriallisia arvoja. (ks. Vaasan läänin seutukaavaliitto 1978, 5) Kohteen kulttuuriarvoihin kohdistuva uhkatekijä kuten mahdollinen purku-uhka tai merkittävän muutoksen uhka ei heikennä arvoja vaan vaarantaa niiden säilymisen tulevaisuudessa. Olisikin tärkeää jatkossa täydentää kohteiden arviointia uhkien ja vaikutusten arviointien näkökulmasta.

7.7 Uudet kohteet

Kokonaan uusia alueita ei tutkittu, eikä se ympäristöministeriön ohjeen mukaisesti kuulu maakunnallisen inventoinnin yhteenvetoluonteiseen tehtävään. Uusien alueiden liittäminen osaksi maakunnallista kohdeluetteloa edellyttää taustalle kuntainventointeja. Uusia kohteita valikoitiin kunnissa laadittujen ja Kioski-sovellukseen vietyjen inventointiaineistojen joukosta. Ne muodostuivat

- jälleenrakennuskauden (1940–1952) asuinalueista
- muista pientaloalueista
- 1900–1950-luvun liikerakennuksista
- rakennetun hyvinvoinnin kohteista (sosiaali- ja terveydenhoito- sekä liikuntaympäristöt)
- maaseudun kohteista
- pistekohteista (koulut, seurojentalot, vesirakenteet ym.)

Uusien alueiden alustava valinta suoritettiin niistä laadittujen kuntainventointien perusteella. Alueet käytiin tutkimassa maastossa, jossa tarkasteltiin aluerakenteen ja rakennusten säilyneisyyttä historiallista karttа-aineistoa hyödyntäen. Aluerajaukset tehtiin maastokäyntien yhteydessä.

7.8 Aluekohteiden arvottaminen

Rakennetun kulttuuriympäristön selvityksiin on tärkeää sisällyttää yksittäisten kohteiden lisäksi myös laajempia maakunnan ominaisluonnetta ja erityispiirteitä korostavia kokonaisuuksia sekä taajamien ja kylien osalta taajama- ja kyläkuvallinen näkökulma. Selvityksessä tulee perustella kohteen merkittävyys eli kunkin alueen ja kohteen erityisen merkittävät ja vaalimisen arvoiset piirteet. Niitä voivat olla esimerkiksi kyläympäristön yhtenäisyys, liittyminen maisemaan, rakennusten alkuperäisyys ja maiseman solmukohdasta avautuvat näkymät. (Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa 2011, 28; myös Vaasan seutukaavaliitto 1978, 5)

Tämä inventointi noudattaa edellä annettua suositusta. Aluekokonaisuuksia korostava menetelmä on yhtenäinen Museoviraston valtakunnallisesti arvokkaiden rakennettujen kulttuuriympäristöjen linjauksen kanssa (RKY 2009). Samaa linjausta on toteutettu myös Pirkanmaan maakunnallisessa rakennusinventoinnissa (www.rky.fi; Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt 2016,7- 8) sekä Etelä-Savon maakunnallisessa rakennusinventoinnissa. Jaottelu aluekohteisiin ja pistekohteisiin oli käytössä Etelä-Savon maakunnallisessa rakennusinventoinnissa (www.esku.fi).

7.8.1 Inventoinnin aluetyypit

Alueitten muodostuksessa käytetyt aluetyypit perustuvat KIOSKI-sovellukseen ja noudattavat Museoviraston käyttämää aluetyypittelyä (www.rky.fi):

- agraarimaisema (vanhat kylätontit, isonjaonaikaiselle tai sitä vanhemmalle asuinpaikalle sijoittuva asutus)
- kyläympäristö (raittikylät, rekisterikylät, risteyskylät)
- taajamaympäristö (kuntakeskukset, muut kuntien asutuskeskittymät)
- kirkkoympäristö
- kaupunkiympäristö
- laitosympäristö (koulut, sairaalat, liikuntaympäristöt)
- järvi- ja jokivarsimaisema (jokivarsien asutus)
- liikenneympäristö (tiet, sillat, asemakylät)
- metsämaisema (karjamajalaitos)
- teollisuusympäristö
- vapaa-ajan ympäristö (kesämökki- ja huvila-alueet)

Inventointiprosessin aikana aluetyyppiluetteloon lisättiin uusi, Etelä- Pohjanmaalla yleinen aluetyyppi, järvi- ja jokivarsimaisema.

7.8.2 Aluerajaukset

Aluerajaus osoittaa alueen, jonka sisällä on erityisiä kulttuurihistoriallisia arvoja. Alueen kehittämisen näkökulmasta yksittäiseen rakennukseen tai rakennusryhmään kohdistuva suojelu on fragmentaarista. Pistekohteet eivät ota kantaa ympäristöön kokonaisuutena, ja kulttuuriympäristöjä vaaliva ajattelu ei näin ulotu käsittämään aluekokonaisuuksia. Alue toimii myös suojavyöhykkeenä sen sisään rajatuille kohteille.

Aluerajaukset muodostettiin historiallisen kartta-aineiston ja maastotutkimuksen pohjalta. Karttojen esittämää tilannetta verrattiin maastossa nykytilaan arvioiden alueiden kuten kylätonttien ja kantatalojen sekä aluerakenteen säilyneisyyttä ja historiallista kertovuutta. Tarkastelun kohteina olivat myös alueiden liittyminen maisemaan, yhtenäisyys, alkuperäisyys, solmukohdat, kiintopisteet, maamerkit ja näkymät. Hyvin säilyneen alueen tunnusmerkistöön kuuluu:

- vanhojen tielinjojen säilyneisyys
- aluerakenteen yhtenäisyys, eheys ja säilyneisyys
- historiallisten kehitysvaiheiden tunnistettavuus (historiallinen kerroksisuus)
- kulttuurihistoriallisten piirteiden/ rakennusten ja rakenteiden/ materiaalien autenttisuus/ alkuperäisyys

7.8.3 Arvoalueiden sisään merkityt kohteet

Alueiden sisään merkityt kohteet kuvastavat alueen kulttuurihistoriallisten piirteiden kirjoa ja kertovat alueiden historian vaiheista, ilmiöistä ja tapahtumista. Osa kohteista on itsessään maakunnallisesti arvokkaita. Nämä kohteet on erikseen arvioitu maakunnallisesti arvokkaiksi.

7.9 Pistekohteiden arvottaminen

Erilliset pistekohteet edustavat yksittäistä rakennusta, pihapiiriä tai rakennetta. Yksittäisten pistekohteiden ympärille ei ole ollut tarpeen muodostaa arvoaluetta, sillä kulttuurihistorian arvot kiinnittyvät osoitettuun

kohteeseen (rakennus, pihapiiri). Pistekohteiden kohdalla on arvioitu niiden edustavuutta suhteessa niiden edustamaan historian ilmiöön, joita ovat

- asutushistoria
- kansakoululaitos
- seuratoiminta
- maaseudun pienteollisuus (myllyt ja voimalaitokset)
- liikennehistoria (sillat, asemat)
- rakennushistoriallinen arvo
- muut historian ilmiöt ja tapahtumat

Pistekohteet on poimittu aiemmista maakunnallisesti arvokkaista kohteista, KIOSKI-sovelluksen kohteiden joukosta tai luotu KIOSKIIN uusina kohteina. Uusien kohteiden osalta niistä on esitetty yleisluontoinen kuvaus kohteen säilyneisyydestä kiinteistötietojärjestelmän (KTJ) tietoja hyödyntäen. Kohteet tulee inventoida tarkemmin kuntainventointien yhteydessä. Kuntasuunnittelun yhteydessä on syytä huomioida ympäristön muutosten vaikutukset yksittäisenkin kohteen arvoihin.

7.10 Kuntakeskustelut arvottamisen osana

Inventointihankkeen aikana esiteltiin kunnissa inventointiaineistoja ja aluerajauksia. Tapaamisissa oli läsnä kuntien kaavoituksesta ja rakennusvalvonnasta vastaavat tahot. Kuntakeskustelun aikana täsmennettiin rajauksia ja lisättiin puuttuvia kohteita. Keskustelujen kautta saatiin tärkeää tietoa alueilla meneillään olevista sekä tulevista hankkeista ja niiden mahdollisista vaikutuksista alueiden kulttuuriarvoihin. Arvoalueiden rajaukset esiteltiin tämän jälkeen hankkeen ohjausryhmässä.

8. Jatkotutkimustarpeita

Kulttuuriympäristöjen hoito luo kestävän kehityksen perustan. Tämä edellyttää kulttuuriympäristöjen ominaispiirteiden ja kulttuuriarvojen tuntemusta. (Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020, 14) Hyvin laaditut kulttuuriympäristön inventoinnit palvelevat kaavoituksen ohella kaavoituksen sidosryhmiä, kuntia ja asukkaita välittämällä tietoa kulttuuriympäristöistä ja niiden suojeluarvoista. Laadukas inventointi tukee pitkän tähtäimen maankäytön suunnittelua. Inventointien kautta luodaan pohja kulttuuriympäristöohjelmien laatimiselle, kulttuuriympäristökasvatukselle ja sen myötä kestävälle toiminnalle ympäristöjen parissa. Kulttuuriympäristön inventointeja voidaan hyödyntää myös matkailun ja kuntamarkkinoinnin yhteydessä ja niiden laadukas toteuttaminen tuottaa siten paljon pelkkää kaavoitusta laajemman hyödyn. Kulttuuriympäristön kokonaiskuvan näkökulmasta nyt on toteutettu rakennetun kulttuuriympäristön osuus lukuun ottamatta erikseen mainittuja täydennystarpeita. Ulkopuolelle jäävät arkeologiaan ja perinnemaisemiin liittyvä tarkastelu.

8.1 Etelä-Pohjanmaan maakunnallinen inventointitilanne

Etelä-Pohjanmaan edellisistä maakunnallisista selvityksistä on kulunut aikaa ja päivittäminen oli perusteltua. Vaasan seutukaavaliiton julkaisu vuodelta 1978 tarjoaa yleispiirteiset puitteet arvojen määrittelylle mutta kohdetason tiedot jäivät varsin vähäisiksi. Myös edellinen maakunnallinen rakennusinventointi esitteli rakennettua kulttuuriympäristöä paljolti aluetason yleisiä piirteitä luonnehtien. Etelä-Pohjanmaan alueelta on

lisäksi laadittu teema-inventointeja seurojentaloista, vesirakenteista, kouluista ja rautatieasemista.

Nyt laadittu inventointi toteutettiin maastotyötä painottaen. Tietoarkistona toimivaan KIOSKI- sovellukseen tallennettu hankeaineisto on helposti saavutettavissa ja tietopohjaa on mahdollista päivittää ja täydentää tulevissa maakunnallisissa hankkeissa. Nyt koottu inventoinnin kohdeluettelo käsittää ympäristöministeriön inventointiluettelolle asettamat sisällöt. Selvitysosa tarvitsee täydennystä ympäristöministeriön asettamien vähimmäissuositusten perusteella seuraavien aiheiden osalta:

- maakunnan asutus- ja elinkeinohistoria, kaupunkien ja maaseudun asutuksen kehitys sekä lähiösuunnittelun ja aluerakentamisen vaiheet, joihin tarvitaan paikkatietopohjaista maisemahistoriatietoa. Lisäksi olisi hyvä laatia teemakarttoja luvussa 10 esiteltävien maakunnan erityispiirteitä kuvaavien teemojen pohjalta. Erityisesti vanhin maaseudun kehityshistoria isojaon ajasta (1756 lähtien) olisi hyvä selvittää paikkatietoa hyödyntäen, erityisesti kaikkien maakunnallisten kohteiden osalta. Tässä hankkeessa isojakokarttoja hyödynnettiin vain satunnaisesti pääosin teoksen *Meirän joki - Kyröönjoki* (2013) kartta-aineiston avulla. Pääosin kohteiden vanhin tarkasteltu aikataso on 1840–1850-lukujen taite, jolta ajalta laadittuja Etelä-Pohjanmaan pitäjänkarttoja oli käytettävissä Kansallisarkiston digitaalisessa arkistossa (www.narc.fi). Myös latomerien inventointi ja ilmiön liittäminen maakunnalliseen rakennetun kulttuuriympäristön inventointiluetteloon olisi tärkeää
- liikenneväylien ja reittien ja niihin liittyvien rakennusten ja rakenteiden kehitys
- kirkon, koululaitoksen, hallinnon, kaupan, teollisuuden, kartanolaitoksen ja maanpuolustuksen historiaa tulisi syventää kohdetietoja täydentämällä ja teemainventoinnein
- historialliset puistot ja puutarhat
- ylikunnallista merkitystä omaavat muut kohteet kuten kaksifooninkisten talonpoikaistalojen säilyneisyys, vesirakenteiden, kunnantalojen, latojen, ja karjamajalaitoksen teemainventoinnit

Jatkossa teemainventoinnit voisi ulottaa peltolato- ja karjamajalaitokseen liittyvien inventointitarpeiden lisäksi myös maakunnan kunnantaloihin, joista osa on jäänyt pois käytöstä kuntaliitosten vuoksi. Lisäksi inventointeja olisi hyvä ulottaa nuoremman ajan rakennusperintöön aina jälleenrakennuskaudesta 1980-luvulle.

8.2 Uhat, mahdollisuudet ja kestävä kehitys

Kulttuurihistoriallisten merkitysten ja arvojen ohella olisi tärkeää tuottaa tietoa myös kulttuuriympäristöihin kohdistuvista uhista, mahdollisuuksista ja muutospaineista. Lisäksi selvityksissä olisi hyvä huomioida maisemahäiriöt ja -vauriot, sekä kulttuuriympäristöjen oikeusvaikutukset ja esimerkiksi maanomistajien näkökulmat aiheeseen. Uudenmaan liiton maakunnallisessa rakennusinventoinnissa *Missä maat on mainioimmat* (2012) esitetään jatkotutkimusaiheiksi myös kestävän kehityksen ja ekologisen näkökulman tarkastelua (Kuusisto & Rinkinen 2012, 9)

8.3 Kuntainventoinnit Etelä-Pohjanmaalla

Laadukas maakunnallinen kulttuuriympäristöinventointi edellyttää laadukkaita ja mahdollisimman ajantasaisia kuntaselvityksiä, joiden pohjalta tieto kuntien kulttuuriympäristön ominais- ja erityispiirteistä välittyy. Etelä-Pohjanmaan maakunnallisessa inventoinnissa käytetty inventointiaineisto oli ajallisesti ja sisällöllisesti vaihtelevaa.

8.3.1 Inventointien kattavuus

Kuntien inventointihankkeet sijoittuvat pääosin kaavoitushankkeiden yhteyteen ja siten tuottavat vain rajallisesti tietoa kunnan kulttuuriympäristöistä. Kokonaiskuvan kannalta kaava-alueiden ulkopuolisetkin alueet ovat tärkeitä, minkä vuoksi niihin voisi suunnata esimerkiksi erilaisia teema- ja sektori-inventointeja. Maiseman kokonaiskuvaa koko kunnan alueelta voi lähteä hahmottamaan vaikka paikkatietopohjaisella maisemahistorian tarkastelulla.

8.3.2 Nuoremman rakennusperinnön inventoinnit ja muut täydennystarpeet

Etelä-Pohjanmaan maakunnallisen inventointiprojektin yhteydessä nousi esiin teemainventointia kaipaavana ilmiönä maakunnan elinkeinohistoriaan liittyvän metsäkämppä-, uittoperinne- ja karjamajalaitoksen rakennusperinnön kartoittamistarve. Myös latomeret olisi syytä inventoida, sillä ne ovat oleellinen osa pohjanmaan rakennettua kulttuuriympäristöä. Inventointihankkeen yhteydessä todettiin, että kulttuuriympäristöjen inventoinnit ovat Etelä-Pohjanmaalla lähes kokonaan tekemättä 1940-luvulta eli jälleenrakennuskaudesta lähtien lukuun ottamatta muutamia poikkeuksia. Kansallisarkiston lisäksi siirtokarjalaisyhdistykset voisivat toimia yhteystahoina jälleenrakennuskauteen kohdistuvissa maaseudun inventointihankkeissa. Inventoinnit olisi hyvä ulottaa aina 1980-luvun ja 1990-luvun taitteeseen. Hyvä esimerkki nuoremman rakennusperinnön inventoinneista on esimerkiksi Keski-Suomen maakuntamuseon johdolla, koko maakunnan alueella toteutettu modernin rakennusperinnön inventointiprojekti.

8.3.3 Inventointien laatu

Kuntainventointien laadusta on olemassa ohjeistusta muun muassa Museoviraston vuonna 2010 laatimassa ohjeessa sekä Keski-Suomen maakuntamuseon rakennustutkijan Päivi Anderssonin laatimassa oppaassa. Ajantasaisen ohjeen laatimiseen on tarvetta. Laadukas kuntainventointi suhteutuu kaavan tavoitteisiin ja tukee arviointia. Muiden lähteiden rinnalla inventoinneissa tulisi käyttää historiallista kartta-aineistoa (isojakokartat, pitäjänkartat jne.) Kohdetason inventointitiedoissa tulee aina olla riittävät historia- ja rekisteritiedot (asutus- ja kiinteistönmuodostuksen historia, käytön historia), paikkatiedot tai valokuvat.

8.3.4 Inventointisovellukset

Inventointisovelluksia on maassamme käytössä useita. Yleisimmin tunnetaan myös Etelä- Pohjanmaalla käytössä oleva vuokrasovellus KIOSKI monine versioineen. Niiden lisäksi inventointeja laativat konsultit, tutkijat ja asiantuntijat omine ratkaisuineen. Tämä lisää mallien kirjoa ja samalla työn epätasaisuutta. Tämä näkyi myös Etelä-Pohjanmaan maakunnallisen rakennusinventoinnin käyttämissä aineistoissa.

Valtakunnallisen inventointimallin kehittäminen on maassamme edelleen kesken. Kuitenkin nykyisin käytössä olevat maakunnalliset sovellukset kuten KIOSKI ja Pirkanmaan SIIRI - inventointisovellus versioineen, perustuvat Museoviraston aikanaan luomaan inventointimalliin, ja noudattavat yhteisiä periaatteita. Kussakin maakunnassa käytössä olevan mallin käyttö olisi suositeltavaa ja niiden käyttöä olisi hyvä edellyttää tarjouspyyntöjen yhteydessä. Yhteiset sovellukset tallentavat tietoa helppokäyttöiseen, täydennettävissä ja päivitettävissä olevaan tietoon. Samalla tieto ja aineistot (kuvat, paikkatieto) ovat helposti saavutettavissa. Sovellusten käytön yleistyminen kehittää yhtenäisiä työskentelytapoja. Sovellukset on helppo ottaa käyttöön kaikissa maankäytön suunnitteluun linkittyvissä organisaatioissa. Sovelluksista saa lisätietoa maakuntamuseon rakennustutkijalta.

9. Kulttuuriympäristö

Kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan ihmisen päivittäistä aineellista ja aineetonta ympäristöä, josta osa on määritelty arvokkaaksi, osa suojeltu. Kulttuuriympäristöhallinto ja lainsäädäntö jakavat kulttuuriympäristön erillisiin sektoreihin, rakennettuun, arkeologiseen ja perinnemaisemaan sekä kulttuurimaisemiin. Eri tarkastelusektoreilla hyödynnetään eri tieteenalojen tutkimusmenetelmiä. Käsitys hyvästä ja arvokkaasta ympäristöstä muuttuu aikojen kuluessa. Kulttuuriympäristö linkittyy historiaan ja kulttuuriperinnön käsitteeseen, jolla tarkoitetaan perittyjä voimavaroja niiden omistajista riippumatta. Kulttuuriperintö kuvastaa ihmisten mielissä heidän jatkuvasti muuttuvia arvojaan, uskomuksiaan, tietojaan ja perinteitään. Tähän kuuluvat kaikki ihmisten ja paikkojen vuorovaikutuksesta aikojen kuluessa rakentuneet ympäristön osat kuten rakennettu kulttuuriympäristö. (Salmela & al. 2015, 17; www.kulttuuriymparisto.fi)

9.1 Rakennettu kulttuuriympäristö

Rakennetulla kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan konkreettisen ympäristön ohella maankäytön ja rakentamisen historiaa ja sen syntytapoja. Rakennettu kulttuuriympäristö muodostuu yhdyskuntarakenteesta, rakennuksista, pihoista, puistoista sekä erilaisista rakenteista (kuten tiet, kanavat, kiviaidat; www.kulttuuriymparisto.fi).

Perintö on sen jättäjältä perijälle siirtyvää aineellista ja aineetonta pääomaa. Rakennetusta kulttuuriympäristöstä puhutaan rakennusperintönä, millä tarkoitetaan kulttuurista pääomaa, joka siirtyy yhteisön kollektiivisena perintönä uusille sukupolville. Sen luonne perintönä linkittyy kulttuurisiin merkityksiin, jotka eivät ole sidoksissa omistajuuteen. Tämän vuoksi suojelukysymykset usein johtavat moniarvoisiin keskusteluihin, jopa ristiriitoihin. Yksityisomistuksessa oleva paikka saattaa samanaikaisesti olla aluerakenteen ja yhteisön historian kannalta merkityksellinen. Omistaja ehkä haluaisi tilalle jotain muuta mutta yhteisö kokee paikan omakseen ja asiantuntija näkee sen edustavan poikkeuksellisia historiallisia, rakennushistoriallisia ja maisemallisia arvoja. Mikä tahansa rakennuskohde tai alue voi olla arvokas välittäessään jälkipolville ehyellä ja autenttisella tavalla tietoa kulttuurihistoriasta. Näihin arvoihin liittyy yhteisön jatkuvuuden, viihtyvyyden, turvallisuudentunteen ja hyvinvoinnin elementtejä. Rakennusperinnön merkitystä taloudellisina, ekologisina ja kulttuurisina resursseina pohditaan nykyisin monilla eri tahoilla. Raken-

nusperintöarvot muuttuvat yhteiskunnan ja ympäristön muuttuessa. Ne eivät ole pelkästään silmin havaittavia vaan muodostuvat kontekstistaan käsin, ja vaativat päivityksiä.

10. Rakennettuun kulttuuriympäristöön vaikuttava lainsäädäntö

- Perustuslaki (731/1999) 20 §

Vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille

- Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999
- Laki rakennusperinnön suojelemisesta 498/2010

Etelä-Pohjanmaalla on 56 lailla suojeltua rakennusta

- Kirkkolaki (1993/1054)
- Sopimus rautatiealueiden suojelusta 1998
- Erilaisilla kaavoilla suojellut rakennukset

Lisäksi kulttuuriympäristöön vaikuttaa energiataloutta, liikennettä, maataloutta ja maaseudun kehittämistä koskevien säädösten soveltaminen.

11. Maakunta

Suomen nykyisen maakuntajaon pohjana ovat Ruotsin vallan aikana luodut hallinnolliset linnaläänit. Vanhimmat läänit, Varsinais-Suomi, Häme, Satakunta, Ahvenanmaa ja Uusimaa ovat 1300-luvulta, Pohjanmaa 1400-luvulta. 1500-luvun puolivälissä Suomen alueella oli yhdeksän maakuntaa. Etelä-Pohjanmaan maakunta on osa keskiaikaista Korsholman linnalääniä, johon nykyisen maakuntajaon mukaan kuului suurin osa nykyistä Etelä-Pohjanmaata, Kainuu, Keski-Pohjanmaa, Pohjois-Pohjanmaan, Pohjanmaa ja Lapin eteläosa. Linnaläänit korvattiin lääneillä 1634, Kustaa III erotti läänit maakunnista vuonna 1776. Heimoaate kiinnittyi Suomen maakuntajakoihin kiinteästi Suomen autonomian ajalla (1809-lähtien), kansallisuusaatteen vaikutuksesta. Sakari Topeliuksen Maamme - kirjalla (1875) oli suuri merkitys isänmaallisuus- ja heimoaatteen leviämisessä kansalle. Maamme - kirja oli tarkoitettu vastaperustettujen kansakoulujen opetukseen, minkä ansiosta tietoisuus Suomesta yhtenäisenä kansakuntana vähitellen levisi Suomeen. Topeliuksen sanoittamat maakuntalaulut olivat opetukseen oiva lisä. Heimoluonne ja fyysinen maakunta yhdistetään edelleen toisiinsa.

12. Etelä-Pohjanmaa aiemmissa selvityksissä

Etelä-Pohjanmaan maakunta käsittää nykyisin 17 kuntaa, joista kahdeksan on kaupunkeja. Osaksi toista kuntaa liitettyjä entisiä kuntia on lisäksi 11.

12.1 Maakunnan erityispiirteet 1978

Vaasan seutukaavaliiton vuonna 1978 laatima inventointi tiivistää Vaasan läänin moni-ilmeisen kulttuurimaiseman keskeisimmät ominaispiirteet seuraavasti:

- historiallinen pohjalainen kylätyyppi, tiheä kyläkokonaisuus eli ryhmäkylä, jokivarsien ja tienvarsien nauhakylät, joista enää on vain vähän esimerkkejä jäljellä
- vesimyllyt jokien varsilla
- rannikon kalastukseen ja merenkulkuun liittyvät kohteet
- pohjalaisen maanviljelyn tuottamat lakeudet
- tervanpolton vaikutukset

(Vaasan seutukaavaliitto 1978, 5)

12.2 Maakunnan erityispiirteet 2001

Vuoden 2001 maakunnallisessa inventoinnissa Etelä-Pohjanmaan tärkeimpinä rakennetun kulttuuriympäristön ilmiöinä nostetaan esiin maaseutu, jokivarsiasutus, raittikylät, kirkkoympäristöt, asemat, kaksifoonin-kiset talonpoikaistalot, 1800-luvun rakennuskulttuuri, koulut, hallintorakennukset, viljelylakeudet, tervanpolton vaikutukset, teollistuminen 1800-luvun lopulta lähtien, jälleenrakennus ja modernismi (Teräväinen 2003, 59–70, 79–150.)

12.3 Erityispiirteitä seutukunnittain

Helena Teräväinen (2003, 71–162) määrittelee maakunnan kulttuuriympäristöjen erityispiirteitä seutukunnittain. (Seutukuntajako on hallinnollisena jakona lakannut olemasta)

- *Härmänmaan* tyypillinen rakennettu kulttuuriympäristö muodostuu kaksikerroksisten talonpoikaistalojen rivistöistä lakeusmaiseman reunassa, joen tai tien varrella
- *Järviseudulla* tyypillinen rakennettu kulttuuriympäristö muodostuu talonpoikaisesta rakennuskulttuurista mutta kaksikerroksiset talonpoikaistalot eivät leimaa maisemaa samoin kuin Härmänmaalla. kulttuurimaisema on pienimuotoisempaa kuin muualla maakunnassa.
- *Kuusiokuntien* alueella asutus sijoittuu järvien rannoille ja vaaramaisemiin. Kaksikerroksiset talonpoikaistalot hallitsevat maaseutumaisemaa erityisesti Kuortaneella.
- *Seinäjoen seudun ja eteläisten seinänaapurien* kulttuuriympäristöihin luetaan maaseutualueiden kaksifooninkisten talonpoikaistalojen ohella myös teollisuusmiljööt ja kaupunkikeskustojen ympäristöjä ja modernin ajan, esimerkiksi Seinäjoen sodanjälkeisen ajan hallintokeskus

- *Suupohjalle* ominaista kulttuuriympäristöä ovat vauraat kaksi- ja puolitoistakerroksiset talonpoikaistalot, umpipihaiset talonpoikaispihapiirit ja keskustojen moderni rakentaminen

13. Etelä-Pohjanmaan erityispiirteitä

Etelä-Pohjanmaan erityispiirteitä kuvaava luettelo on muotoiltu edellisen luvun määritelmien pohjalta inventointiaineistoja hyödyntäen. Erityispiirteiden esittelyissä ei luetella kaikkia KIOSKI - sovellukseen vietyjä kohteita vaan valikoima havainnollisista esimerkeistä. Tekstisisällöt on koostettu pääosin inventointiaineistojen teksteistä. Kaikki teemojen esittämät kohteet eivät myöskään ole suoraan löydettävissä KIOSKIN aineistoista, sillä suuri osa niistä sisältyy aluekohteisiin. Kaupunkien ja kuntien esittelyn osalta paneudutaan vain arvoalueiden kuvaukseen.

13.1 Kylät

Nimitystä kylä käytetään moninaisin tavoin, eikä sen sisältöjä tässä yhteydessä käsitellä kuin Etelä-Pohjanmaan maakunnallisen rakennusinventoinnissa esiintyvien nimitysten osalta. Muut kuin rekisterikylät ovat alueina tulkinnanvaraisia. Tässä yhteydessä esitetyt kylänimitykset eivät ole virallisia vaan tarkoitettu kuvaamaan alueiden erityispiirteitä.

Rekisterikylät ovat isonjaon yhteydessä määriteltyjä selkeärajaisia alueita. Maantieteellisesti yhtenäisiä alueita voivat olla myös esimerkiksi *torppa-* ja *mäkitupa-alueet* sekä esimerkiksi *asemakylät*, joiden erityispiirteenä ovat rautatiehallinnon suunnitelmin koko maan alueelle rakennetut samantyyppiset rakennukset. Valtakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi (RKY2009) Etelä-Pohjanmaan asemakylistä on valittu muun muassa *Ähtärin Myllymäen* asemakylä, jonka yhteyteen kuuluu myös joukko muita asuin- ja liikerakennuksia. Maakunnallisesti arvokkaiden kohteiden joukossa on esimerkiksi *Ilmajoen Koskenkorvan asemakylä*. Kyliksi toisinaan kutsuttuja alueita ovat myös jälleenrakennuskauden *asevelikyliksi* ja *rintamamieskyliksi* kutsutut jälleenrakennuskaudella kaavoitetut alueet sekä *siirtoväen sijoitussuunnitelman* pohjalta Karjalan siirtoväen asutuskyliksi 1940–1950-lukujen aikana muodostetut maaseudun *asutuskylät*.

Etelä-Pohjanmaan maakunnallisessa inventoinnissa huomioitujen muiden kylä-nimillä esiintyvien alueiden rajat perustuvat enemmän tottumuksiin, puhetapoihin ja alueidentiteetteihin. Näitä kylänimityksiä ovat muun muassa *kirkonkylä*, *jokivarsikylä*, *raittikylä* ja *ryhmäkylä*, joita käytetään kuvaamaan asuinalueen miljöökuvallista luonnetta. Kyliksi kutsutut alueet saattavat muodostaa vain pienen osan varsinaisesta rekisterikylästä tai muodostua usean eri rekisterikylän taloista kuten usein kirkonkylissä tai järvi- ja jokivarsikylissä, kun rantapellot on jaettu eri kylille. Etelä-Pohjanmaan maakunnallisen inventoinnin yhteydessä käytetään nimityksiä raittikylä, jokivarsikylä, kirkonkylä sekä pieniä kylämäisiä kokonaisuuksia kuvaamaan taloryhmä.

13.1.1 Kirkonkylä

Kirkonkylällä tarkoitetaan kirkon ympärille aikojen kuluessa muodostunutta tiivistä asutusta, joka voi käsittää myös hallinnollisen ja liikekeskustan kuten useimmissa Etelä-Pohjanmaan kunnissa, esimerkiksi Isojoella ja Evijärvellä. Kirkonkylä voi olla harvaan asuttua agraariympäristöä kuten Lehtimäellä. Kirkko voi myös sijaita kokonaan keskustan ulkopuolella kuten Karijoella, jossa kirkon ympäristöön ei ole muodostunut tiheää asutusta. Kirkko voi myös sijaita vanhassa kirkonkylässä, ja uusi keskusta hallintorakennuksineen ja muine toimintoineen on siirtynyt siitä kauemmaksi kuten Töysässä.

Etelä-Pohjanmaan maakuntien kirkonkylistä 16 kunnan kirkkoympäristöt on merkitty valtakunnallisesti arvokkaiden kohteiden listaan (RKY2009). Näitä kirkkoympäristöjä ei ole päällekkäisyyksien välttämiseksi liitetty osaksi maakunnallisesti arvokasta aluetta. Kirkkoympäristön puuttuessa maakunnallisesta arvoalueesta, keskustojen alueet on nimetty KIOSKI -sovelluksessa kuntien keskustoiksi. Ne kirkonkylien arvoalueet, joihin sisältyy myös kirkko, on nimetty kirkonkyliksi tai kirkkoympäristöiksi alueen laajuudesta riippuen.

13.1.2 Jokivarsikylä

Jokivarsikylät ovat yleinen aluetyyppi Etelä-Pohjanmaalla. Erityisesti Lapuanjoen ja Kyrönjokivarren asutus edustaa alueella varhaisinta historiallisen ajan asuinkulttuuria. Jokivarsien vanhin asutus sijoittuu aivan joen rantaan. Etelä-Pohjanmaan maakunnallisen rakennusinventoinnin arvoalueista laadittua karttaa katseltaessa suuri osa maakunnallisista arvoalueista sijoittuu jokivarsille. Lapualla Poutuntien - Härsiläntien jokivarteen on muodostunut tiheää kylämäistä asutusta. Samoin Nurmossa Nurmonjoki varteen harvakseltaan ja paikoin tiiviimmin sijoittuva jokivarsiasutus. Ylistarossa Kyrönjoen jokivarsialueella, erityisesti Alakyläntienvarrella Torkkolan taloryhmäksi kutsuttu kokonaisuus ja vastaavat rakennuskokonaisuudet jokivarressa, muodostavat kylämäisiä taloryhmiä ylikunnallisena jatkumona aina Isonkyrön puolelle. Isokyrö liittyy Etelä-Pohjanmaan maakuntaan vuoden 2019 alusta, jolloin maakunnallinen inventointi tulee ajankohtaiseksi.

13.1.3 Raittikylät eli rivikylät

Etelä-Pohjanmaalla tyypillinen aluetyyppi on raittikylä, joka on tiiviisti tienvarteen muodostunut asutuskeskittymä. Valtakunnallisesti arvokkaiden rakennettujen kulttuuriympäristöjen luetteloon (RKY2009) on listattu Etelä-Pohjanmaan raittikylistä Alahärmän Knuuttilan raitti. Maakunnallisesti arvokkaita alueita edustavat muun muassa Alahärmän Ekolan taloryhmän muodostama raittimainen alue, Lappajärven *Karvalan raitti* ja Kauhavalla sijaitseva *Passin raitti*, joka sijaitsee nykyisin kaavoitetulla alueella ja on osa taajamaa. Raittimaisia kokonaisuuksia sijaitsee lisäksi useissa muissa kunnissa kuten Vimpelissä Suksitien ja Isojoella Polvenkyläntien varteen.

13.1.4 Ryhmäkylä ja taloryhmä

Ryhmäkylällä tarkoitetaan yhtenäiselle tonttialueelle eli kylätontille rakennettua rakennuskokonaisuutta. Ryhmäkylä liittyy isoajakoa (1756 lähtien) edeltäneen sarkajaon aikaan, jolloin talot sijoittuivat kylän yhteisten peltoalueiden keskelle. Isojaon yhteydessä ryhmäkylät usein hajotettiin ainakin osittain, kun talojen maat pyrittiin yhdistämään suurem-

miksi kokonaisuuksiksi, ja liian tiiviisti rakennetut alueet hajauttamaan. Etelä-Pohjanmaan ryhmäkylät on tällä tavoin suurelta osin purettu ja talot siirretty kauemmas toisistaan. Isojaon aikaisista kylätonteista ei Etelä-Pohjanmaalta ole kattavaa, paikkatietoon pohjautuvaa tutkimusta. Maakunnallisen inventoinnin yhteydessä käytiin läpi vanhojen maakunnallisesti arvokkaiden kohteiden perusteella joitakin ryhmäkylätyyppisiä alueita pitäjänkartta-aineiston (1840–1850 n.) avulla.

Joitakin vanhoja kyläalueita inventoitiin nimellä ”vanha kylätontti” tai ”taloryhmä” mutta tutkimustiedon puuttuessa suurta osaa talonpaikoista ei voinut jäljittää 1800-luvun alkupuolta kauemmas. Esimerkiksi Kauhavalla tällaisia alueita edustavat *Varpulan* ja *Annalan taloryhmät*. *Perttulanmäen* taloryhmä on KIOSKI-aineistossa nimetty *ryhmäkyläksi*, sillä sen on tutkittu sijainneen nykyisellä paikallaan jo ennen isojaon aikaa. Asuinpaikan iäksi on arveltu 1500-lukua. Alueella on myös tehty kivikautinen esinelöytö kivikautisen hautapaikan läheisyydestä.

13.1.5 Jälleenrakennuskauden asutuskylät

Suomen jälleenrakennuskauden (n. 1940-1952) asuttamistoiminta voidaan jakaa kaupunkien ja maaseudun asuttamiseen. Maaseudun asuttamisesta säädettiin laeilla, jotka kohdistuivat maata omistavaan siirtoväkeen. Asuttaminen toteutettiin kahteen kertaan, Talvisodan jälkeen Pika-asutuslailla (1940-1942) ja Jatkosodan jälkeen Maanhankintalailla (1945-1958). Pika-asutuslaki ulottui myös kaupunkialueille mutta toteutui pääsääntöisesti maaseudulla, ja koski vain Karjalan siirtoväkeä. Yli 400 000 karjalaisesta n 260 000 kuului maataviljelevään väestöön. Asuttamistoiminta maaseudulla pohjautui siirtoväen sijoitussuunnitelmiin, joista laadittuja kartta- ja asiakirja-aineistoja löytyy muun muassa Kansallisarkistosta.

Pika-asutusajan laeilla toteutettiin Suomessa n. 8000 asutustilaa. Lain toteutus keskeytettiin siirtoväen palatessa takaisin Karjalaan Jatkosodan alettua syksyllä 1941. Pika-asutusajan rakennusperinnön tunnetuin ilmiö on *ruotsalaistalo*, joita rakennettiin Suomeen talvella 1940–1941 noin 2000. Ne suunniteltiin Suomessa, rakennettiin Ruotsin-apuna ruotsalaisilla talotehtailla ja laivattiin Suomeen elementteinä. Arkkitehti-lehden (2/1941) mukaan Etelä-Pohjanmaan ruotsalaistalot sijaitsevat Kauhajoella, Teuvassa ja Ylistarossa. Alueita ei ole inventoitu, minkä vuoksi niistä ei ole saatu tarkempaa tietoa. Jälleenrakennuskauden varhaisvaiheeseen liittyvä ilmiö olisi tärkeää inventoida ja selvittää niiden nykytila. Muista pika-asutusajan tiloista Etelä-Pohjanmaalla ei ole tietoa.

Sekä siirtokarjalaisten että rintamamiesten asuttamista varten säädetyn Maanhankintalain (1945–1958) nojalla toteutettiin mittava maaseudun rakentamisurakka, jonka seurauksena suomalainen maaseutumaisema muuttui täysin maanlunastusten ja lohkomisten sekä rakentamisen seurauksena. Etelä-Pohjanmaan alueella siirtokarjalaisten asutuskyliä ei ole inventoitu kokonaisuuksina, sillä ilmiön tutkimiseen tarvittaisiin tietoa sijoitussuunnitelmasta. Maakunnallisen inventoinnin kohdeluettelossa esiintyy maaseudun jälleenrakennuskauden asutusalueita ainoastaan Ilmajoen Könnin kylästä.

Kaupunkien asuttaminen jälleenrakennuskaudella toteutettiin kaavoituksen keinoin, eikä sijoitussuunnitelmaa ollut. Maata omistamaton karja-

lainen väestö sai siis etsiytyä uusille asuinsijoille omin voimin. Apuna toimivat kunnallinen siirtoväen huolto sekä karjalaisyhdistykset, joista ensimmäiset perustettiin juuri kaupunkeihin asutuskysymysten hoitoa varten. Rintamamiesten oli vaikea saada maata Maanhankintalain toteutuksessa priorisoidun suuren siirtokarjalaismäärän vuoksi. Sen vuoksi rintamamiehet muuttivat suurin joukoin taajamiin ja kaupunkeihin samoin kuin muu kaupunkeihin muuttava työväki kuten teollisuuden työntekijät. Rintamamiesten asuttamistoiminnassa auttoivat muun muassa aseveliyhdistykset sekä sen lakkauttamisen jälkeen syntyneet rintamamies- ja sotaveteraanijärjestöt. Jälleenrakennuskauden symboliksi ovat nousseet rintamamieskyliksi ja asevelikyliksi eri puolilla maata kutsutut asuinalueet. Maanhankintalailla taajaman läheisyyteen perustettuja jälleenrakennuskauden asuinalueita maakunnallisen inventoinnin kohdeluettelossa ovat muun muassa *Lapuan Siirilän*, *Kurikan Reinikan* sekä *Ilmajoen Koskenkorvan Asevelikylän* alueet.

13.2 Kaupunkikeskustat

Etelä-Pohjanmaalla on kahdeksan kaupunkia, Alajärvi, Alavus, Kauhajoki, Kauhava, Kurikka, Lapua, Seinäjoki ja Ähtäri. Kaupunkihistoria Etelä-Pohjanmaalla on nuorta. Alueen vanhimmat kaupungit ovat Seinäjoki (1960) sekä Alavus, Kurikka ja Lapua (1977).

13.2.1 Seinäjoki

Maakuntakeskus Seinäjoki alkoi kehittyä Seinäjoen kylästä Törnävän ruukin ympäristössä 1700-luvulla. Kunta Seinäjoesta tuli vuonna 1868. Rautatien myötä, 1883 lähtien, alue alkoi kehittyä kirkonkylää laajemmaksi. Asemanseudusta muodostui tiheäväkinen yhdyskunta 1921. Vuonna 1931 alue jakautui Seinäjoen kauppalaksi ja maalaiskunnaksi. Vuonna 1959 koko alue yhdistyi kauppalaksi ja kaupunki siitä tuli vuonna 1960. Seinäjokeen on myöhemmin yhdistetty Peräseinäjoen, Ylistaron ja Nurmon kunnat. Seinäjoen kaupunkikeskustan yleisilme on väljä, matala ja moderni. Sen rakennetun kulttuuriympäristön keskiössä on valtakunnallisesti arvokkaisiin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin kuuluva Alvar Aallon uutta kaupunkia varten 1960-luvulla suunnittelema aluekokonaisuus, joka käsittää kaupungintalon, kirjaston, teatterin sekä *Lakeuden Ristin kirkon* sitä ympäröivine puistoineen. Lisäksi alueeseen kuuluu joukko Aallon suunnittelemia moderneja asuin- ja virastorakennuksia. RKY2009 alueiden joukossa on myös alueen keskeisiä kehitysvaiheita edustavia kohteita, kuten 1700-luvulla perustetun *Törnävän ruukin* ja *sairaalan* miljööt sekä *rautatieaseman* seutu.

Maakunnallisesti arvokkaisiin alueisiin Seinäjoella kuuluu useita keskustan alueen varhaista historiaa edustavia talonpoikaisympäristöjä kuten keskustan pohjoisreunalla *sijaitseva Joupin vanha kylätontti* vanhoine kantatalon talouskeskuksineen. *Jouppilan kylän* vanha tontti sijaitsee uuden Framin kampusalueen länsireunalla. Talonpoikaista kulttuuriperintöä on säilynyt myös kaupungin pohjoisreunalla, *Niemistönmaalla*. Maakunnallisesti arvokkaita alueita keskustan teollisuusrakennuksista edustavat *Kalevan navetta* 1800-luvun lopulta ja *Tiklaksen* tehtaan rakennus 1900-luvun puolivälistä. Liikekortteleista maakunnallisesti arvokkaita ovat muun muassa Kalevankadun-, Kauppakadun ja Keskuskadun varteen rakennetut *Talvitien talo* vuodelta 1925, Matti Visannin suunnittelema *Lakeuden seurahuone* vuodelta 1928 ja 1900-luvun puolivälissä

rakennettu *Maakuntatalo*, sekä kouluista muun muassa Matti Visannin suunnittelema *Marttilan koulu*

13.2.2 Alajärvi

Alajärven kaupunki on perustettu 1986. Sen kaupunkikeskustan ydinalue muodostuu kirkonkylän ympärille, kirkolta Kurejoelle johtaneen vanhan maantien varteen. Historiallisesti kerroksisen keskustan solmukohdaksi muodostuu valtakunnallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö kirkon ja Aaltokeskuksen ympärillä. Sen ympärille levittäytyy maakunnallisesti arvokas alue, joka käsittää muun muassa vanhojen tilojen pihapiirejä sekä Kauppakadun varren vanhan liikekeskustan.

13.2.3 Alavus

Alavuden kaupunki perustettiin vuonna 1977. Siihen on myöhemmin yhdistetty Töysän kunta. Kaupungin historiallinen ydin sijoittuu valtakunnallisesti arvokkaan kirkkoympäristön ohi kulkevan maantienlinjauksen ympäristöön Järviluomantien, Harrintien ja Kirkkotien varsille. Alueen vanhin historiallinen kerrostuma käsittää arvoalueen eteläreunalla *Röyskön kantatalon* ja entisen sotilasvirkatalon pihapiirin sekä joen itäpuolelle sijoittuvan *Salmen* kantatalon talouskeskuksen. Alueelle alkoi muodostua liiketoimintaa 1900-luvun taitteesta lähtien. Järviluomantien ja Salmentien välinen alue on säilyttänyt historiallisesti ehyen rakenteensa useine 1900-luvun taitteen ja vuosisadan alkupuolen puisine liikerakennuksineen. Järviluomantien varressa sijaitsevat muun muassa *Tuomarilan* ja *Virkalan* rakennukset sekä tien vastakkaisen puolen Myymälärakennus vuodelta 1935. Maisemallisiksi solmukohdiksi muodostuvat kirkon ohella Röyskön talon ja sen pohjoispuolella sijaitsevien liikerakennusten ryhmä sekä vuoden 1930 Säästöpankki Kuulantien ja Kirkkotien risteyksessä.

13.2.4 Kauhajoki

Kauhajoen vuonna 2001 perustetun kaupungin maakunnallisesti arvokas keskusta-alue sijoittuu Topeekan ja Puutarhakadun varteen. Alueelle muodostuu kaupunkikuvallisesti vaikuttava, historiallisesti kerroksinen kokonaisuus aina talonpoikaishistorian vaiheista 1900-luvun loppupuolen taajaman kehitysvaiheisiin. Alueen solmukohdaksi muodostuu vuonna 1958 rakennettu kirkko sen ympärille levittäytyvine historiallisine kirkkopuistoineen, hautausmaineen ja sankarihautoineen.

13.2.5 Kauhava

Vuonna 1986 perustettuun Kauhavan kaupunkiin on myöhemmin yhdistetty Ala- ja Ylihärmän sekä Kortesjärven kunnat. Kauhavan kaupunkikeskustassa on ollut asutusta jo 1500-luvulta. Alueen historiallinen keskusta muotoutuu jokivarteen nykyisen Kauppatien ja joen eteläpuolella kulkevan nykyisen Passinraitin varsille. Maakunnallisesti arvokkaan alueen rakennuksia ovat muun muassa museo, työväentalo, nuorisoseurantalo, lisakki Järvenpään puukkotehdas, Passinraitin talonpoikaistalot ja vuonna 1925 rakennettu, Josef Stenbäckin suunnittelema kirkko.

13.2.6 Kurikka

Kurikan kaupunki perustettiin vuonna 1977. Sen keskustaajaman alue on ollut asuttuna pitkään. Kurikankylän vanha kylätontti sijoittuu aivan keskustaajamaan kupeeseen, joen toiselle puolelle. Historiallisesti kerroksi-

sessa keskustassa kulkee vanhoja maantien linjauksia. Alueen ydin rakentuu Kurikantien varteen, johon aikojen myötä on muodostunut tiivis kaupan ja hallinnon keskus. Alueen vanhimpia taloja kirkon ohella on Yli-Jyrän kantatalon vanha päärakennus kirkon eteläpuolella. Alueelle keskittyy runsaasti sekä historialtaan että arkkitehtuuriltaan arvokasta rakennusperintöä kuten paikallisten rakennusmestareiden Sameli Hakolan ja Anton Hakolan suunnittelemia rakennuksia sekä tunnettujen arkkitehtien kuten Arne Ervin suunnittelemia julkisia ja yksityisiä rakennuksia kuten yhteiskoulu, kunnanlääkärintalo ja Oiva Luhtalan talo 1950–1960-luvuilta.

13.2.7 Lapua

Lapuan kaupunki on perustettu vuonna 1977. Sen historiallisesti kerroksinen kaupunkikeskus levittäytyy kirkon ympäristöön joen molemmin puolin. Kirkkoympäristön valtakunnallisesti arvokas alue yhdistyy maakunnalliseen arvoalueeseen, jossa talonpoikainen rakennusperintö sulautuu osaksi liike- ja hallintokeskuksen kehitysvaiheita. Joen varrella ovat Ilkan ja Lahden kantatalojen vanhat talonpoikaispihat. Pääteiden, Poutuntien, Valtuustontien ja Asemakadun varteen sijoittuu useita hyvin säilyneitä liiketaloja 1900-luvun taitteesta vuosisadan puoliväliin. Vuonna 1924 valmistui Matti Visannin suunnittelema kaupungintalo Valtuustontien varteen. Pohjanmaan nahkateollisuus Oy rakensi Lapuanjoen läheisyyteen 1920 - 24 kaksikerroksisen asuin- ja konttorirakennukset, jotka ovat säilyneet alkuperäisessä asussaan. Rautatieaseman läheisyydessä sijaitsee 1920-luvun alussa rakennettu suojeluskuntatalo myöhemmin nuorisoseurantaloksi muutettuna.

13.2.8 Ähtäri

Ähtärin kunta perustettiin vuonna 1867 ja kaupungiksi se tuli vuonna 1986. Maakunnallisesti arvokas alue sijoittuu kaupunkikeskustan länsireunalle Meijeritien ja Keskustien varteen, vanhan Meijeritien sillan molemmin puolin. Alueen itäreunalle sijoittuu hallinto- ja liikekeskusta vuonna1951 rakennettuine kaupungintaloineen ja liikerakennuksineen Alueen pohjoisreunalla on rautatieaseman seutu ja sillan länsipuolella vanhaa raittiasutusta. Mustikkavuoren alueella sijaitsee tanssilava 1900-luvun puolivälistä ja huvila 1900-luvun alkupuolelta.

13.3. Kuntakeskustat

Etelä-Pohjanmaan kuntien keskustat ovat pääosin vanhan maantienlinjauksen varteen muodostuneita pieniä asutuskeskittymiä, joiden maisemallisen solmukohdan muodostaa kirkkoympäristö, kuten Isojoella, Alahärmässä tai Kortesjärvellä. Kirkon sijaitessa kauempana, pienen kuntakeskustan solmukohdaksi muodostuvat vanhojen kantatalojen talouskeskusten, meijerien, seurojentalojen ja hallinto- sekä liikerakennusten muodostamat kokonaisuudet kuten Karijoella ja Lappajärvellä. Alajärven kaupunkiin kuuluvan Lehtimäen asutushistoria on pitkä. Suokonmäen vaarakylä edustaa Pohjanmaan vanhinta asutusta, jonka laella ja ympäristössä on vanhaa talonpoikaisasutusta. Kirkonkylän rakennukset edustavat 1800-luvun ja 1900-luvun taitteen maaseutumaista asutusta ja vanhempaa liikerakennuskantaa. Uusi keskusta, Keskikylä moderneine ja postmoderneine liikekeskustoineen, on 1900-luvun puolivälistä lähtien rakentunut Suokonmäen ja kirkonkylän väliselle alueelle.

Kuntakeskusten maakunnallisesti arvokkaat aluekohteet sijoittuvat suhteessa nykyiseen keskukseen hieman eri tavoin. Joissakin kunnissa historiallinen keskusta on sulautunut osaksi nykyistä, historiallisesti kerroksista kuntakeskustaa kuten Jalasjärvellä ja Kurikassa. Joissakin kunnissa historiallinen ilme hyvin säilyneine liike- ja hallintorakennuksineen hallitsee taajamakuvaa kuten Teuvan Porvarinpaikaksi kutsutulla Porvarintien alueella, jossa maiseman solmukohdiksi muodostuvat kaksi kirkkoympäristöä ja niiden ympärille levittäytyvä puistomainen liikekeskusta vanhoine hautausmaineen, hallinto- ja liikerakennuksineen sekä kouluineen. Ylistarossa vanha keskusta muodostaa oman historiallisen kerrostumansa uuden keskusta-alueen pohjoispuolella sijaitsevana ehyenä, puistomaisena kokonaisuutena vanhoine asuin- ja liikerakennuksineen ja hautausmaineen. Sen läpi kulkeva maantienlinjaus johtaa entisen kirkonkylän keskukseen, valtakunnallisesti arvokkaaseen kirkkoympäristöön (RKY2009)

Joissakin kuntakeskuksissa kuten Lappajärvellä ja Vimpelissä keskustaan on muodostettu useita arvoalueita, jotka on nimetty katujen tai kaupunginosan mukaan, eikä keskusta - nimitystä käytetä.

13.4 Kuntakeskusten ulkopuolella sijaitsevat asutuskeskukset

Kuntakeskustojen ulkopuolelle sijoittuu eri tavoin muotoutuneita taajama-alueita. Karijoen Myrkyn kylä on entisen ruotsinkielisen Myrkyn (Mörtby) kunnan keskus. Se kuului aiemmin Lapväärtiin, ja on nykyisin yhdistetty Karijokeen. Kaksikielisenä alueena se edustaa suomen - ja ruotsinkielisen rajaseudun kulttuuria. Myös sen rakennusperinnössä on nähtävissä kaksikielisyyden vaikutusta, kuten sekä suomen- että ruotsinkieliset seurojentalot.

Ilmajoen Koskenkorvan historiallisesti kerroksisen taajaman solmukohtana on Koskenkorvan 1940-luvulla perustettu tehdasalue. Sen taajamakuvallisiin kerrostumiin kuuluu kuitenkin myös esihistoriallisia asuinpaikkoja, vanhoja talonpoikaistaloja ja asema- ja asevelikylät. Teollisuusyhteisön myötä alueelle on syntynyt pientaloasutusta. Asutuskeskittymiä ja kyläkeskuksia sijaitsee myös *Lapuan Kauhajärven* länsirannalla, *Kauhavan Pernaalla*, *Jalasjärven Koskuella* ja *Vimpelin Sääksjärvellä*. Sääksjärven keskusta on elinvoimainen maaseutukylä, jonka keskus muodostuu Sääksjärventien ja Hallapurontien risteyksen tuntumaan. Talonpoikaistalojen pihapiirit sijoittuvat alueen reunamille, kuten Uusi - Mäkelän huomattava rakennuskokonaisuus alueen itäreunalla. Alueella on myös seurojentalo, toimiva kyläkauppa ja näyttävä, rapattu, valkoiseksi maalattu koulu.

13.5 Kirkkoympäristöt

Kirkkoympäristöt ovat keskeinen osa suomalaista kulttuuriympäristöä. Etelä-Pohjanmaalla kirkot ovat monin paikoin säilyttäneet asemansa kuntakeskuksen solmukohtana ja maiseman kiintopisteinä. Valtakunnallisesti arvokkaisiin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin (RKY2009) sisältyy 17 Etelä-Pohjanmaan kirkkoympäristöä. Maakunnallisesti arvokkaiksi listattuihin kirkkoympäristöihin sisältyvät kaikki RKY2009 listan ulkopuolelle

jääneet 12 kirkkoympäristöä. Kaikki kirkkoympäristöt on liitetty osaksi laajempia aluekokonaisuuksia joko kuntakeskuksissa tai niiden ulkopuolisilla alueilla. Kirkkorakennusten lisäksi kirkon yhteyteen kuuluu usein kellotapuli ja toisinaan muita rakennuksia ja rakenteita kuten hautakappeleita ja muistomerkkejä. Lisäksi kirkkoon kuuluvia rakenteita ovat hautausmaa sitä kehystävine puistoineen ja luonnonkiviaitoineen tai puisine aitauksineen. Osa hautausmaista sijaitsee kauempana kirkosta ja kuntakeskuksesta. Niiden joukossa on sekä uusia että historiallisia, jo käytöstä poistettuja hautausmaita.

13.5.1 Ennen vuotta 1917 rakennetut kirkot

Maakunnallisesti arvokkaista kirkoista ennen vuotta 1917 rakennettuja kirkkoja on seitsemän. Kaikki tässä luvussa mainitut kirkot kuuluivat valtakunnallisesti arvokkaisiin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin vuoden 1993 luettelossa (RKY1993) Kirkkolain mukaan Kaikki ennen vuotta 1917 rakennetut kirkolliset rakennukset kiinteistö sisustuksineen ja taideteoksineen ovat suojeltuja. Myös kirkkopihassa olevat rakennukset tai rakennelmat kuten kellotapuli, hautakappeli, kirkkopihan portti ja aita ovat suojelun kirkkolain piirissä. Evijärven puinen, tasavartinen ristikirkko rakennettiin vuonna 1759 ja kellotapuli vuonna 1760. Nykyisen muotonsa kumpikin sai vuonna 1887 (H. Kuorikoski) Kirkko sijaitsee keskustan pohjoisreunalla vanhan hautausmaan ympäröimänä. Keskustassa sijaitseva Kortesjärven kirkko on vuodelta 1792 ja tapuli vuonna1855. Sitä ympäröi hautausmaa vanhoine kiviaitoineen. Töysän sisäviisteinen, tasavartinen ristikirkko rakennettiin vuonna 1800, kellotapuli vuonna 1825. Soinin kirkko on rakennettu Yrjö Lepistön johdolla ja muutettu nykyiseen asuun vuonna 1885 (J. Kuorikoski). Kellotapuli on vuodelta 1795. Niitä ympäröi vanha hautausmaa. Sen läheisyydessä on seurakuntatalo ja pappila, jonka päärakennus on vuodelta 1858. Kurikan rapattu kirkko on vuodelta 1846 ja rakennettu Erkki Kuorikosken johdolla. Erillinen kellotapuli on vuodelta 1794 (S. Köykkä) Keskustassa, vanhan maantien varrella sijaitsevaa kirkkoa ympäröi vanha hautausmaa ja kiviaita. Jurvan kirkko vuodelta 1802 on rakennettu Kaapo Hakolan johdolla. Sitä ympäröi vanja hautausmaa kiviaitoineen. Aidan vieressä sijaitsee hirsinen pitäjänmakasiini 1800-luvulta. Sen seinään on kiinnitetty vaivaisukko. Peräseinäjoen kirkon vuodelta 1892 suunnitteli Ivar Aminoff.

13.5.2 Modernit kirkot

Uudempia kirkkoja edustavat tässä inventoinnissa kaikki Kirkkolailla suojeltuja kirkkoja nuoremmat eli vuoden 1917 jälkeen rakennetut kirkot. Valtakunnallisesti arvokkaaseen kulttuuriympäristöön (RKY1992) niistä kuuluvat Alvar Aallon *suunnittelema Seinäjoen Lakeuden Ristin kirkko* vuodelta 1960. ja *Kauhajoen Nummijärven kirkko* vuodelta 1934, jonka suunnitteli arkkitehti Matti Björklund (Visanti).

Maakunnallisesti arvokkaiden kirkkojen joukkoon kuuluu *Kauhavan kirkko* vuodelta 1924. Se on Josef Stenbäckin suunnittelema, punatiilestä ja harmaasta graniitista rakennettu, uusgoottilainen, tornillinen pitkäkirkko. *Kauhajoen keskustan modernin kirkon* vuodelta 1958 suunnitteli arkkitehti Veikko Launis palaneen kirkon paikalle. Sen tyyli mukailee keskiaikaisia kirkkoja modernein ilmaisuin. Muodostaan se esittää kansillaan seisovaa Raamattua. *Teuvan uusi kirkko* rakennettiin niin ikään vanhan kirkon palon jälkeen vuonna 1953. Sen suunnitteli arkkitehtitoimisto Elsi Borg ja alttaritaulun maalasi taiteilija Tove Jansson. Pienet ulkoseurakun-

tien kirkot sijaitsevat *Kauhajoen Kauhajärvellä*, jossa hankalien yhteyksien vuoksi haluttiin oma hautausmaa ja myöhemmin myös kirkko. Hautausmaa on 1930-luvulta ja kirkko vuodelta 1951. Kirkko muistuttaa tyyliltään Matti Visannin Nummijärvelle suunnittelemaa kirkkoa. Jo 1500-luvulta asutetulle Lapuan Kauhajärven länsirannalle puolestaan rakennettiin Juha Ranttilan johdolla kirkko nälkävuonna 1867, ja tapuli kolme vuotta sen jälkeen. Uuden tapulin suunnitteli Alvar Aalto vuonna 1923. Kyläkirkko paloi tuhopoltossa 1981 mutta tapuli ja vaivaisukko saatiin pelastettua. Uusi kirkko valmistui vuonna 1983. Viljelys- ja kylämaiseman keskelle sijoittuvaa kirkkoa kehystää kyläkirkkoyhdistyksen ylläpitämä hautausmaa, jonne kyläläisiä on haudattu vuodesta 1869. Myös Lapuan *Tiistenjoen* pieni *puukirkko* vuodelta 1953 rakennettiin palaneen kyläkirkon paikalle. Pienen maaseutukylän keskellä sijaitsevaa kirkkoa ympäröi hautausmaa. Seinäjoella sijaitseva *Kitinojan* pieni *puukirkko* on vuodelta 1952. Hautausmaa otettiin käyttöön jo vuonna 1946.

Jalasjärven Koskuelle rakennettiin vuonna 1912 rukoushuone, joka vuodesta 1940 toimi kirkkona. Kellotorni rakennettiin kirkon eteläpäätyyn 1950-luvulla. Kirkko sijaitsee maaseutuympäristössä, maisemallisesti näyttävällä paikalla Koskuenjärven tuntumassa. Hautausmaa sijaitsee vähän kauempana. Ilmajoen Koskenkorvalle suunniteltiin kappeliseurakunnan kirkkoa 1950-luvun taitteessa. Nykyisin seurakuntatalona toimivasta, modernistisesta rakennuksesta piti alun perin tulla kirkko. Sen itäpäätyyn tehtiin kellotorni ja sisätiloihin rakennettiin kirkkosali alttareineen ja alttaritauluineen. Kappeliseurakunnan perustaminen ei kuitenkaan toteutunut vaan alue jäi osaksi Ilmajoen seurakuntaa. Kellotorni jäi paikalleen ilman kirkonkelloa. Torni on kyläseuran hoidossa, muuten rakennusta hoitaa Ilmajoen seurakunta.

13.5.3 Hautausmaat

Kirkkoympäristöihin kuuluu olennaisena osana hautausmaa. Historiallisesti kerroksisten hautausmaa-alueiden rakennusten ja rakenteiden ikähaarukka ulottuu Etelä-Pohjanmaalla viimeistään 1700-luvun kirkoista, kellotapuleista ja kiviaidoista moderneihin seurakuntataloihin. Maakunnallisesti arvokkaista hautausmaa-alueista vanhin on *Jurvan* vanhimmalla edelleen asutulla asuinalueella, Mäntyläntien varrella sijaitseva *Auneen hautausmaa, johon* on viimeisen kerran haudattu 1800-luvun alussa. Hautausmaa on saattanut olla käytössä jo ennen vuotta 1642. Paikan vanha nimi Agnetan niemi viitannee paikan ensimmäiseen vainajaan. Paikalla on muistokivi vuodelta 1951 ja pieni hirsinen rakennus. Aluetta ympäröi puuaita.

Kirkkotarhan hoidosta annettiin määräyksiä jo 1600-luvulla. Sosiaaliset erot näkyivät hautausmailla aina 1900-luvun taitteeseen. Yläluokkiin kuuluvat haudattiin lähelle porttia ja kirkkoa, köyhimmät kauimmas. Vanhimmat muistomerkit olivat puisia lautoja ja ristejä tai kyläseppien tekemiä peltilevyjä. Varakkaat pystyttivät kivisiä muistomerkkejä ja joskus hautakappeleita, jotka yleistyivät 1800-luvun alussa, kun kirkkoon hautaaminen kiellettiin. Valurautaristit yleistyivät 1800-luvun loppupuoliskolla rautateollisuuden kasvun myötä.

1900-luvun alussa hautausmaiden suunnittelussa alettiin kiinnittää huomiota arkkitehtuuriin alueen sisäisen järjestämisen lähtökohtana. Varalli-

suuserojen korostamisen sijaan pyrittiin pystyttämään muistomerkkejä, jotka sopivat ympäristöönsä ja osaksi kokonaisuutta. Hautausmaa-alueelle oli laadittava asemakaavakartta vuodesta 1927 lähtien. Hautausmaat nousivat yleiseen tietoisuuteen 1940–1950-luvulla sotien jälkeen, kun niille perustettiin sankarihautausmaita.

Kirkkopuistot hautausmaineen luovat ympäristöönsä viihtyisyyttä ja ovat usein alueen merkittävin puistomainen elementti hoidettuine puineen, pensaineen ja istutuksineen. *Ylistaron* vanhaa liikekeskustaa kehystävä *hautausmaa* on kulttuurihistoriallisen arvonsa lisäksi taajamakuvallisesti merkittävä. Vanhan kirkkopuiston keskellä sijaitsevan *Kauhajoen* laajaan kirkkoympäristöön kuuluu myös monimuotoinen kirkkomaa. Sen modernin kirkon edessä on maisemallisesti vaikuttava sankarihautausmaa, ja vanhan *hautausmaan* puolella usean aikakauden muistomerkkejä, hautakiviä ja valurautaristejä.

Hautausmaat alettiin 1800-luvun aikana annettujen hautausmaiden perustamista koskevien määräysten johdosta perustaa kaupunkien ja kylien sijaan niiden ulkopuolelle. Maaston tuli olla hiekkaperäistä ja paikan kaukana kaivoista, lähteistä ja pihapiireistä. Lisäksi hautausmaa tuli aidata. *Jurvan Papinvaaran ja Lepolan* hautausmaat sijaitsevat kaukana kirkonkylästä vastapäätä entistä Jurvan veistokoulua. Hautaustoiminta Papinvaaran alueella on todennäköisesti aloitettu jo 1800-luvun loppupuolella. *Metsähautausmaat* ovat asutuksesta kaukana ja sijaitsevat nimensä mukaisesti metsämaastossa kuten *Isojoen Hurttakankaan* hautausmaa 1800-luvulta. Metsähautausmaa saattaa olla lähes luonnontilaista kangasmaastoa kuten *Kortesjärven Änttikankaalla.* Lehtimäen kirkonkylän eteläpuolella sijaitseva vanha hautausmaa *Rauhanlehto* oli käytössä 1860-luvulta 1920-luvulle. Sen vanhojen kuusten varjossa seisovien valurautaristien ja hautakivien joukossa on säilynyt useita puisia hautalautoja.

Kansankirkkoon kuulumattomien hautausmaita on useita eri puolilla maakuntaa. Niitä alettiin perustaa Suomessa vuonna 1923 säädetyn uskonnonvapauslain myötä. Maakunnallisesti arvokkaiden kohteisiin kuuluu *Teuvan* hautausmaa *Rauhanmaa*, joka perustettiin vuonna 1928. Vuonna 1959 alueelle rakennettiin Rauhanmaja, jota kutsutaan myös kappeliksi. Sen suunnitteli Iisakki Komsi, joka myös on haudattu hautausmaalle. Hautausmaan perustaminen Teuvalla liittyy kansalaissodan jälkeiseen kuohuntaan, jolloin haluttiin evankelis-luterilaisen kirkon hallinnasta vapaa hautausmaa.

13.5.4 Teuvan rauniokirkko ja vanhat kirkon paikat

Tulipalo tuhosi vuonna 1950 Teuvan keskustassa, Porvarintien varrella sijaitsevan, vuonna 1863 valmistuneen kirkon. Kirkosta säästyi kuitenkin alttaripääty ja kirkon kivijalka, jotka jätettiin paikalleen. Tilaa käytetään esiintymispaikkana. Myös kuusikulmainen siunauskappeli säilyi kirkkopuistossa. Monet uudemmista kirkoista sijaitsevat palaneiden kirkkojen paikoilla, historiallisesti kerroksisessa ympäristössä kuten Kauhajoella ja Lapuan Tiistenjoella. Ilmajoen vanha kirkon paikka Jaakko Ilkan aukiolla liittyy Nuijasodan tapahtumiin. Kirkosta muistuttaa enää vanha hautausmaan paikka muutamine risteineen ja kivineen. Kirkkoon viittaa myös aukion laidassa sijaitseva kotiseutumuseo, joka rakennettiin 1900-luvun

alussa muistuttamaan ulkonääöltään kirkkoa vanhan kirkon muistoksi. Kirkon torniin otettiin mallia Naantalin kirkosta.

13.5.5 Muut hengelliset ja uskonnon harjoittamiseen tarkoitetut rakennukset

Useisiin kuntiin rakennettuja herätysliikkeiden, vapaaseurakuntien ja luterilaisen kirkon ulkopuolisten kirkkokuntien kirkkoja ja kirkollisia rakennuksia ei inventointitietojen puuttuessa sisälly maakunnallisesti arvokkaiden rakennettujen ympäristöjen kohdelistalle. Poikkeuksena on Ylihärmässä sijaitseva vapaakirkon rukoushuone 1900-luvun puolivälin tietämiltä. Myöskään luterilaisen kirkon rukoushuoneita ei ole kovin tarkasti inventoitu kunnissa, eikä niiden lukumäärä tätä inventointia tehdessä ole selvillä. Joitakin niistä kuitenkin on inventointiprojektin maastotöiden yhteydessä tunnistettu ja säilyneimpien osalta tiedot viety KIOSKI-sovellukseen. Rukoushuoneita rakennetaan hengellisiä tilaisuuksia varten. Ne ovat joko luterilaisen kirkon tai herätysliikkeiden kokoontumistiloja, joita ei ole vihitty kirkoiksi. (Ortodoksisia rukoushuoneita nimitetään tsasounaksi) Etelä-Pohjanmaalla inventoidut rukoushuoneet ovat kirkkoa vaatimattomampia, usein seurojentaloja tai pieniä kouluja muistuttavia puisia rakennuksia. Rukoushuoneita sijaitsi muun muassa Karijoen Myrkyssä, jonne vuonne 1948 rakennettiin luterilaisen evankeliumiyhdistyksen käyttöön tarkoitettu rukoushuone. Lapuan Hellanmaan luterilaisen seurakunnan rukoushuone on vuodelta 1908. Se on hirsirunkoinen, seurantalomainen, punamullalla maalattu rakennus, jonka tunnusmerkkinä kuistin päätykolmiossa on valkoinen, puusta tehty ristikoriste. Purmojärven rukoushuone Kortesjärvellä on vuodelta 1931. Ylihärmän vapaaseurakunnan, kaksikerroksinen, puurakenteinen rukoushuone on 1900-luvun puolivälin tietämiltä. Sen tunnuksena oleva puinen risti sijaitsee porraskäytävän vieressä.

13.6 Talonpoikaiskulttuuri ja maaseudun muu asutus

13.6.1 Talonpoikaistalo

Talonpoikaiskulttuuri on käsitteenä laaja ja tässä aihetta käsitellään lyhyesti vain Etelä-Pohjanmaan inventointiaineistosta käsin. Vasta vuonna1960 ensimmäisen kaupunkinsa saaneella Etelä-Pohjanmaalla talonpoikainen rakennuskulttuuri on edelleen yksi näkyvimmistä kulttuuriympäristön ominaispiirteistä. Talonpoikaiskulttuuriin liittyvää rakennusperintöä on säilynyt maaseudun lisäksi kaikissa Etelä-Pohjanmaan kunnissa, niin pienten keskustaajamien kuten kuin alueen suurimpien kaupunkien Lapuan ja Seinäjoen kaupunkikuvassa. *Kaksifooninkinen* talonpoikaistalo on Etelä-Pohjanmaan symbolinen rakennus. Rakennustyypin kiivain rakentamisajankohta oli 1800-luvulla. Erityisesti Kuortaneella ja Lapualla kaksfooninkisia on säilynyt runsaasti. Niiden nauhamainen sijoittelu teiden ja järvien rannoille muodostaa useita maisemallisesti huomattavia kokonaisuuksia muun muassa Kuortaneen ja Lapuan välillä kulkevan Vasumäentien varteen sekä Kuortaneenjärven länsirannalle. Kaksifooninkisten kulttuuria on myös tutkittu. Vuonna 2016 julkaistiin *FM Matti Mäkelän* tutkimus, joka antaa uutta tietoa ilmiöstä. Kaksikerroksisten talonpoikaistalojen sijaan joillakin alueilla Etelä-Pohjanmaalla rakennuskulttuuri on matalampaa. Esimerkiksi Isojoen maakunnallisesti arvokkaat talonpoi-

kaistalot ovat kaikki puolitoistakerroksisia. Maaseudun talonpoikaismiljöistä valtakunnallisesti arvokkaiksi kohteiksi (RKY2009) on valittu muun muassa *Teuvan umpipihaiset pihapiirit*, *Soinin Pesolan taloryhmä*, *Ala-Härmän Kantolan kylänraitti*, *Isojoen kirkkomaisema* talonpoikaiskylineen sekä *Jalasjärven Luopajärven kyläasutus.* Maataloista huomattavia valtakunnallisesti arvokkaita kohteita ovat *Kauhajoen Hämes-Havusen* talonpoikaispihapiiri ja Jurvassa sijaitseva *Riskun talo.* Maakunnallisesti arvokasta talonpoikaista rakennusperintöä on runsaasti eri kunnissa. *Alavuden* kohteet sijoittuvat usein järvien rannoille kuten keskustan Härkölän kylätontti ja Nuottiniemen asutus. *Alajärvellä* talot sijoittuvat niemennokkaan kuten *Pynttärinniemen*, *Tallbackan niemen* ja *Suninniemen Keski-Sunin* asutus.

Kaupunki- ja taajamakeskusten talonpoikaiskulttuuri on yksi Etelä - Pohjanmaan ominaispiirteistä. Esimerkiksi Lapuan ydinkeskustassa on säilynyt Lahden tilan ja Nurmonjokivarren kantatalon *Ilkan* pihapiirit. Seinäjoella muun muassa Jouppilan taloryhmä ja Joupinkylän kokonaisuus sekä kaupunkialueen ulkokehällä talonpoikaistaloista muodostuvien taloryhmien nauhamainen kokonaisuus Niemistönkyläntien varrella.

13.6.2 Virkatalot

Virkatalot olivat valtion tai muun julkisyhteisön omistamia tiloja, joita piti hallussaan virkamies viran puolesta tai yksityinen henkilö vuokralla. Virkataloista *sotilasvirkatalot* kuuluivat ruotsinvallan aikaisille ruotujakolaitoksen sotilasvirkamiehille. Ruotujakolaitos perustettiin 1680-luvulla. Taloista muodostettiin 2-6 talon ryhmiä eli ruotuja, jotka joutuivat kustantamaan yhden sotilaan varusteineen ja aseineen. Ruotu järjesti sotilaalle palveluksen ajaksi *sotilastorpan*, josta myös perheet saivat elantonsa. *Ratsutilojen* tuli hoitaa armeijalle ratsusotilas. Sitä vastaan tila sai verovapauksia ja joskus mahdollisuuden kerätä itse veroja lähitaloista eli ns. augmenttioikeuden. Ruotujakolaitos hoiti niin sotamiesten kuin armeijan päällystön. Upseerit saivat asuttavakseen entisiä kruununtiloja. Niiden tuoton lisäksi lähitalojen talonpojat maksoivat heille veroja. Ruotsissa ruotujakolaitos lakkautettiin vasta vuonna 1901. Suomessa ruotsinvallan aikainen ruotujakojärjestelmä hajotettiin autonomian alettua (1808) mutta perustettiin uudelleen Krimin sodan (1853-1856) ajaksi. Inventointiluetteloon sisältyy Alavuden keskustassa säilynyt *Röyskön* kantatalosta muodostettu *upseerinvirkatalo.* Röyskö toimi Suuren Pohjan sodan (1700-1722) aikana sotilaiden majoitustilana. Röyskön nykyinen päärakennus on 1800-luvun lopulta ja säilytetty sen ajan tyylisenä. Lisäksi maakunnallisen inventoinnin kohdeluetteloon kuuluu *Vimpelissä* sijaitseva Warpulan kiinteistöön kuuluva pieni mökki, jota kutsutaan *Turkin soturin asunnoksi.* Turkin sota käytiin 1877-1878 Venäjän ja Osamanien valtakunnan välillä. Suomen kaartiksi kutsuttu suomalaissotilaista muodostettu pataljoona (1829-1905) kuului Venäjän keisarikunnan armeijaan. Se oli eliittiryhmä, joka osallistui Venäjän sotiin Puolassa 1831 ja Turkissa Balkanilla 1877. Lisäksi se osallistui laajemmin käyttöön otettuun ruotulaitoksen kanssa Krimin sotaan mutta ei taisteluihin. Voi siis olla, että Vimpelin pikku mökin tarina yhdistyy tähän aihepiiriin. Asiaa ei kuitenkaan ole toistaiseksi tarkemmin tutkittu.

Siviilivirkatalona toimi Jalasjärvellä sijaitseva entinen kruununvoudin virkatalo 1800-luvun lopulta. Kruununvouti toimi virkatalojen tarkastajana.

Kruununvoudin tehtävänä oli tarkastaa, että tiloja viljeltiin hyvin ja rakennuksia pidettiin kunnossa. Tarkastuksia tehtiin vuosittain. Tarkastusasiakirjat löytyvät maakuntien arkistoista. Jalasjärven kruununvoudin virkatalo on toiminut kouluna 1919 lähtien ja sen yhteyteen rakennettiin uusi koulurakennus 1950-luvulla. Vanha rakennus edustaa 1800-luvun virkataloarkkitehtuuria ja on lajissaan harvinainen Etelä-Pohjanmaalla.

Kirkollisista virkataloista tärkeimpiä olivat pappilat ja kappalaisen pappilat eli puustellit sekä kanttorilat, joita Suomessa oli vuoteen 1944 asti lukkari-urkurien virkataloina. Pappilakulttuuri alkoi hahmottua Kustaa Vaasan ajalla 1500-luvun reformaation myötä. Sen taustalla oli jo vanhempi virkatalojärjestelmä. Jo tuolloin määrättiin, että pappiloissa pitää olla seitsemän huonetta, joista asuintupa, keittiö ja vierastupa tuli olla saman katon alla. Satojen vuosien ajan aina 1900-luvun alkuun asti seurakuntalaiset vastasivat erilaisten lakien ja säädösten määrääminä pappilan rakentamisesta. 1700-luvulla pappiskulttuurin säätyläisasema voimistui. Ammattimaisten suunnittelijoiden, rakennusmestarien ja rakentajien rooli kasvoi 1700-luvulta talonpoikien roolin muuttuessa yhä enemmän rakennustarvikkeiden toimittajiksi. Pohjakaavaksi määrättiin vuonna 1727 talonpoikaisesta rakentamistavasta poikkeava, yläluokkainen, karoliininen pohjakaava. Vuonna 1892 säädettiin virkataloasetus, jolla pyrittiin uudistamaan pappiloiden rakentamiskäytäntöjä. Vanhimmat pappilat sijaitsivat aivan kirkon läheisyydessä. Kirkonkylien kasvaessa viljelystiloina toimivat pappilat siirtyivät kauemmas kirkosta. Pappien luontoisetupalkkausjärjestelmä ja säädös pappien virkataloista kumottiin vuonna 1990-1998, ja siirryttiin normaaliin työsuhde-etukäytäntöön. Pappilat edustivat aikansa uusimpia tyylejä ja rakennustekniikoita. Niiden tyylejä kuten kuistien ja ikkunoiden koristeluita jäljiteltiin erityisesti suurimmissa taloissa. Oleellinen osa pappiloita on puutarhat ja puistot, jotka toimivat puutarhakulttuurin edelläkävijöinä.

Pääosa *Etelä-Pohjanmaan pappiloista* on rakennettu 1800-luvulla. Valtakunnallisesti arvokkaista kohteista kotiseutumuseona toimiva *Isojoen kappalaisen pappila* on tiettävästi 1700-luvulta. Kotiseututaloja toimiva *Isojoen kirkkoherran pappila* on 1800-luvulta. *Ala-Härmän pappila* on vuodelta 1870 ja se on säilynyt kirkon läheisyydessä kokonaisuutena talousrakennuksineen. *Karijoen* kirkkoa vastapäätä sijaitsee *Palkkamäen pappila* vuodelta 1877. Talousrakennuksia ei ole säilynyt. *Yli-Härmän pappila* on vuodelta 1889. Sen puutarhan ympäröimässä pihassa on aitta. Etelä-Pohjanmaan maakunnallisesti arvokkaista pappiloista *Jalasjärven pappila* on vuodelta 1893. Sen kirkkoherra Nikolai Blom oli tunnettu puutarhanhoitaja. Pappilan kuistin seinästä on myös löytynyt Jean Sibeliuksen nimikirjoituksena pidetty kirjoitus. Rakennuksia ja näyttävää puutarhaa on kunnostettu vanhaa tyyliä kunnioittaen. *Lappajärven kanttorila* näyttävine puutarhoineen on vanhimmilta osiltaan 1860- luvulta. *Evijärvellä* sijaitseva *Välimäen* talo on entinen *lukkarila*, jonka pihapiirissä on säilynyt useita 1800-luvulta peräisin olevia rakennuksia.

Ylhäällä Kortesjärven kirkko, Evijärven kirkko ja Teuvan kirkko.

Alhaalla Lapuan Kauhajärven kirkon kellotapuli ja vaivaispoikaveistos, Jalasjärven Koskuen kirkko ja Tiistenjoen kirkko Lapualla.

Teuvan vanhan kirkon raunio on olennainen osa hautausmaan puistoa (vas.). Vanhat puiset hautalaudat ovat harvinaisia. Lehtimäen vanhalla hautausmaalla niitä on vielä jäljellä useita (oik. ylh.).

Vapaaseurakunnan rukoushuone Ylihärmässä (oik.alh.)

13.6.3 Maaseudun pientilat

Etelä-Pohjanmaan maakunnallista identiteettiä esitetään paljolti jokimaisemien ja lakeuksien ohella kookkaan ja vauraan talonpoikaisrakentamisen kautta. Maaseudun ja kaupunkiseutujen pieneläjien kulttuuri on jäänyt rakennetun kulttuuriympäristön arvoja ja identiteettiä määriteltäessä vähemmälle huomiolle. Maakunnallisen inventoinnin yhteydessä edustettuina oli muutamia torppia kuten *Kuitulan torppa Nurmossa*, jonka hyvin alkuperäiset piirteensä säilyttänyt, maalaamaton rakennusryhmä sijoittuu aivan tien varteen. *Kauhajoella* Katikankanjonin läheisyydessä, valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen yhteydessä sijaitsee *Mattilan talon entinen torppa*, Jerkku. Hirsirunkoinen, pitkänurkkainen paritupa kuvastaa maaseudun pieneläjien asuinhistoriaa. Siihen yhdistyy myös jälleenrakennuskauden siirtoväen asuttamistoiminta tilan siirryttyä maanlunastuksen kautta siirtokarjalaisen perheen asuinpaikaksi 1940-luvulla. Pihapiiri on huomattavan hyvin säilyttänyt kulttuurihistorialliset piirteensä. Kruununtorpista eli kruunun metsiin rakennetuista tiloista maakunnallisesti arvokkaiden kohteiden joukossa on *Soinissa* sijaitseva *Vahtila*, josta myöhemmin muodostettiin kruunun metsänvartijan tila. Tilan yhteyteen kuuluu myös hieman etäämpänä vanhalla myllypaikalla sijaitseva pieni puromylly 1800-luvulta.

13.6.4 Karjamajalaitos, niittytuvat, jokisaunat ja kytötuvat sekä muun tilapääasumiseen käytetyt rakennukset

Mielenkiintoinen talonpoikaiskulttuuriin liittyvä ilmiö on karjamajalaitos ja siihen kytkeytyvä maaseudun tilapääasumisen kulttuuri, jota edustavia kohteita näytti aluksi olevan melko vähän jäljellä. Inventointikohteina olivat *Alajärvellä* sijaitseva Pynttärin *niittytupa* ja Lehtimäellä *Pinnäisten pirtiksi* kutsuttu niittytupa. Eteläpohjalainen karjamajalaitoksen erityispiirre on käytön laajentuminen metsä- ja peltotöiden tekemisen aikaiseen asumiseen kaukana kotoa sijaitsevilla työmailla. Ilmajoella sijaitseva, valtakunnallisesti arvokkaiden rakennettujen kulttuuriympäristöjen (RKY2009) kohdelistalla oleva jokisauna edustaa peltotöiden aikana käytettyä asuinpaikkaa.

Inventointiprojektin kuluessa osoittautui, että tilapääasumiseen ja karjamajalaitokseen liittyvää rakennusperintöä on runsaammin kuin on aiemmin ollut tiedossa. Niihin ei ole kiinnitetty huomiota, eikä niitä ole inventoitu. Vielä inventoimattomia niittytupia on tiedossa esimerkiksi Lappajärvellä, Vimpelissä ja Evijärvellä (tiedonanto Tuija Ahola 13.1.2017) sekä Lapuan Alajoella, jossa sijaitseva *Hietalan kytötupa* siirtyi Lapuaseuralle vuonna 2013. Tilapääasumiseen liittyvät myös metsäkämpät sekä uittotuvat, joiden tarkkaa lukumäärää ei myöskään ole Etelä-Pohjanmaalla toistaiseksi selvitetty.

13.6. 5 Latomeret

Etelä-Pohjanmaan kulttuurimaiseman symbolinen elementti, peltoladot ja niistä muodostuneen latomeret ovat toistaiseksi pääosin inventoimatta. Maakunnan rakennuskulttuurin historian ja kulttuuriympäristön ominaisluonteen kannalta latokulttuurin säilyneisyyden selvittäminen olisi tärkeää

13.7 Kunnantalot

Inventointiprojektin aikana Etelä-Pohjanmaan kuntien ja kaupunkien hallintorakennukset valokuvattiin ja niistä vietiin rekisteritiedot KIOSKIIN.

Useimmissa kunnissa kunnantalona toimii varta vasten kunnantaloksi suunniteltu rakennus. Valtakunnallisesti arvokkaisiin kohteisiin (RKY2009) niistä kuuluvat 1960-luvun taitteessa arkkitehti Alvar Aallon Seinäjoen ja Alajärven Aalto - keskuksiin suunnittelemat kaupungintalot. Yksi vanhimmista kaupungintaloista on Lapuan kaupungintalo, jonka suunnitteli Matti Visanti vuonna 1926. Soinissa kunnantalona toimii 1900-luvun taitteen rakennus, jossa aiemmin toimi muun muassa posti ja lääkäri. Kunnan toiminnot siirtyivät rakennukseen vuonna 1960. Rakennus peruskorjattiin vuonna 2016. Teuvalla Porvarintien varrella sijaitsevan, 1920-luvun klassismia edustavan Syreenin talon käyttö kunnantalona on loppumassa. Suurin osa kunnantaloista on rakennettu 1900-luvun loppupuoliskolla. Niistä huomattava joukko edustaa modernia punatiiliarkkitehtuuria kuten Kauhajoella, Alavudella, Evijärvellä, Ilmajoella, Nurmossa, Ylihärmässä ja Kuortaneella. Karijoen kunnantalona toiminut 1900-luvun alussa rakennettu rakennus jäi pois käytöstä ja toiminta siirrettiin vuonna 1988 valmistuneeseen säästöpankin taloon Kukkaroon 1990-luvulla. Lappajärven tasakattoinen, sileäksi rapattu kunnantalo on 1960-luvulta. Kauhavan 1950-luvun modernismia edustava kaupungintalo ei ole enää käytössä. Kuntaliitosten yhteydessä myös osa uusimmista kunnantaloista on siirtynyt pois hallintokäytöstä ja niistä on tullut muun muassa monitoimitaloja tai palvelutoimistoja. Peräseinäjoen vuonna 1988 rakennettu Terästalo toimii Seinäjoen kaupungin palvelutoimistona. Alahärmän entinen kunnantalo 1960-luvulta toimii nykyisin Kauhavan kaupungin monipalvelupisteenä. Lehtimäen kunnantalo rakennettiin vuonna 1992.

Soinin kunnantalon kunnostustyöt käynnissä kesällä 2016 (vas.ylh) Teuvan kunnantalon toiminnot loppuvat Syreenin talosta (oik.ylh) Ilmajoen kunnantalo 1960-luvulta (vas alh) Ähtärin kaupungintalo 1950-luvulta (alh. kesk) ja Peräseinäjoen teräspintainen kunnantalo vuodelta 1988 on nykyisin Seinäjoen kaupungin monipalvelupiste.

13.8 Kauppa - ja liiketoiminta

Etelä- Pohjanmaan maaseudun vanhat kaupparakennukset ja kyläkaupat ovat nykyisin usein asuinkäytössä, käytöstä poistettuja, tyhjillään, huonokuntoisia tai täysin muutettuja. Silti maaseudun kaupparakennuksia on myös säilynyt osana kulttuuriympäristöä kuten *Isojoen Heikkilän Alakylän kyläkauppa.* Maakunnalliseen kohdeluetteloon kuuluvat m*yös Kurejoen Koskenkylässä* sijaitseva *Mäkelän kauppa* Alajärvellä ja *Hirvikosken kauppa* Jalasjärvellä. Kaupat ovat poissa käytöstä mutta säilyttäneet kaupan julkisivunsa näyteikkunoineen. Edelleen käytössä olevia kyläkauppoja on muun muassa *Vimpelin Sääksjärvellä* sijaitseva *Pyhälahden kauppa* 1920-luvulta 1900-luvun puolivälin asuun kunnostettuna. Pääosa maakunnallisten arvoalueitten kauppa- ja liikerakennuksista sijoittuu taajama- ja

keskusta -alueille. Kaikkien kohteiden ja kuntien kattavan luettelemisen sijaan tässä luvussa esitetään edustavia esimerkkejä eri historian vaiheista. Yksi Etelä-Pohjanmaan vanhimmista liikerakennuksista on Kauhajoen *Ollonqvistin kauppakartanona* tunnettu rakennus (Ollila) Topeeka 15:ssä. Kaupparakennus valmistui vuonna 1882. Se mukailee tyyliltään *Yli-Knuutilan* kantatalon päärakennusta *eli Sanssiskartanoa,* josta se lohkottiin. Kauhajoen kaupunki myi omistamansa rakennuksen vuonna 2002 Kauhajoki-seuralle 1 eurolla, joka kunnosti sen kotiseututaloksi. Vanha kauppapuoti sijaitsee myös Seinäjoella Törnävän museoalueella. Rakennus siirrettiin nykyiselle paikalleen vähän matkan päästä, saman kadun varrelta. Alue kuuluu valtakunnallisesti arvokkaaseen rakennettuun kulttuuriympäristöön.

1900-luvun alkupuolen liikerakennuksia on vain vähän jäljellä. *Alajärven* keskustassa sijaitseva *Kauppalan* liikerakennus on viimeistään vuodelta 1904, jolloin kiinteistö on lohkottu. Pihapiiri suurine kauppavarastoineen ilmentää 1900-luvun alun ja puolivälin tyylipiirteitä ja muodostaa näyttävän kokonaisuuden liikekeskustan maisemalliseen solmukohtaan Kauppatien ja Sairaalankadun risteykseen. Vanhempaa liikerakennuskantaa on kuitenkin säilynyt käytössä tai alkuperäisenä varsin vähän. Tyypillinen hyvin säilynyt keskustaajamien liikerakennus on 1930–1960-luvulla rakennettu kaksikerroksinen, puupintainen tai rapattu rakennus, joista muodostuvia yhtenäisiä kokonaisuuksia sijaitsee usean kunnan ja kaupungin pääteiden varsille. Näyttävimpiä kokonaisuuksia muodostuu muun muassa *Kuortaneen Keskustien* ja *Teuvan Porvarintien* varrelle. Nuorimmat liikerakennuksista sijoittuvat Lehtimäen Keskikylän alueelle, jossa maakunnallinen arvoalue käsittää 1990-luvun alussa rakennetun kunnantalon ympäristöön muodostuvan liikerakennusryhmän ikäjakaumaltaan 1950-luvulta 1980-lukujen postmoderniin ajanjaksoon

13.9 Teollisuus

13.9.1 Teollistuminen

Yhtä vanhimmista teollisuudenmuotoista edustavat ruukintehtaat ovat historiallisia, teollisen metallituotannon laitoksia, joita syntyi Suomeen jo 1500-luvulla. Östermyran ruukki perustettiin Seinäjoelle Törnävään 1700-luvulla. Nurmossa ja Ilmajoella on sijainnut useita harkkohyttejä, joista toimitettiin rautamalmia Östermyran ruukille. Niitä ei ole säilynyt. Varsinainen teollistuminen Suomessa ajoittuu 1800-luvun puolivälin tietämil-

le. Etelä-Pohjanmaalla teollisuutta on esiintynyt erityisesti Kurikassa ja Ähtärissä. Ähtärissä sijaitsevan Inhan ruukin alkuajat sijoittuvat 1840-luvun taitteeseen. Vääräkosken kartonkitehdas perustettiin vuonna 1899. Kurikan teollisuustoiminta on nuorempaa ja ajoittuu 1900-luvun puolelle. Erityisesti puunjalostusteollisuus on osa kurikkalaista teollisuushistoriaa.

Valtakunnallisesti arvokkaiden rakennettujen ympäristöihin (RKY2009) kuuluva kohteet muodostavat oleellisen osan Etelä-Pohjanmaan teollisesta rakennusperinnöstä. Niihin kuuluvat Törnävän ruukinkartano Seinäjoella, Ähtärin Vääräkosken kartonkitehdas ja Inhan ruukkiyhdyskunta, Kurikan lakkitehdas, Ilmajoella sijaitsevat Koskenkorvan tehtaat ja Lapuan patruunatehdas. Maakunnallisesti arvokkaiden teollisuusympäristöjen joukko täydentää tätä luetteloa muodostuen pääosin RKY2009 kohteita pienemmistä teollisuuskohteista kuten Kurikan ajokalutehdas Velsa, Jalasjärven Jokipiin Pellavatehdas ja Töysän entiset Nahkatehdas ja Kenkätehdas. Myös Vimpelin suksitehdas ja Kauhavan puukkotehdas Puukkoola sisältyvät maakunnallisesti arvokkaiden kohteiden valikoimaan.

13.9.2 Maaseudun pienteollisuus

Maaseudulla on ollut pienteollisuutta jo pitkään. Niistä maakunnallisessa kohdeluettelossa on erilaisia jauhomyllyjä. Jauhojen jauhamistekniikka on vanhaa, ja jauhinkivet tunnetaan jo tuhansien vuosien takaa. Suomessa ensimmäinen asiakirjatieto myllystä on Turun piispan mylly vuodelta 1352. Vesimyllyt saattavat olla tätäkin vanhempia. Vanhoja vesimyllyjen paikkoja on löytynyt Etelä-Pohjanmaan maakunnan alueella ainakin 1600-luvulta kuten Koskenkorvan Pukarankoskessa, josta tosin viimeinenkin mylly on jo purettu. 1790-luvulla Jalasjärven Pettuluomaan eli Petäykseen rakennettiin pieni ruukki mutta sen toiminta jatkui vain muutaman vuoden. Petäys on myös tunnettu myllyn paikka ja Petäyksenkylä myllyineen maakunnallisesti arvokas alue. Vanhoilla myllynpaikoilla sijaitsevat edelleen muun muassa Hiirikosken ja Kalakosken myllyt Peräseinäjoella, Pelmaan mylly Ylistarossa ja Reijon mylly Ähtärissä, kaikki 1800-luvulta.

Vimpelissä on säilytetty ja kunnostettu 1800-luvun puolivälin tietämiltä oleva Strangin mylly Koskenrannantien varrella. Soinissa Vahtilan kruununtilaan kuulunut pieni puro-mylly on säilynyt vanhalla myllypaikalla, jossa vielä on jäänteitä muistakin myllyistä. Huomattava kohde on Ylistarossa Untamalassa sijaitseva Sahamylly vuodelta 1920. Sen runko on puoliksi graniittiharkkoa, puoliksi sileärapattua tiiltä. Siinä on T-puitteiset ikkunat ja päädyissä pienet aumaukset. Sen yksinkertainen, jugendhenkinen ulkoasu on säilytetty. Vesimyllyjen lisäksi maakunnallisiin kohteisiin kuuluu myös maalle rakennettuja myllyjä, joita sijaitsee muun muassa Norin kylässä Teuvalla, Ämnesmäen kylällä Lappajärvellä ja Töysässä. Tuulimyllyjä on säilytetty useiden kotiseutumuseoiden yhteydessä kuten Jalasjärven museopihassa Valtatie 19 varrella, Evijärvellä Väinöntalon museossa ja Soinin kotiseutumuseossa. Yksityisissäkin pihapiireissä on

säilynyt tuulimyllyjä, joista maisemallisesti huomattavalla paikalla sijaitsee Jalasjärven Aittomäen talon tuulimylly Valtatie 19 varrella. Etelä-Pohjanmaan maakunnallisesti arvokkaiden rakennuskohteiden joukossa on myllyjen lisäksi voimalaitoksia. Jyllinkosken voima-laitos perustettiin vuonna 1912 Kurikkaan. Rakennusten suunnittelijana oli kurikkalainen Sameli Hakola. Ensimmäisen kerran Kurikassa sytytettiin sähkölamppu vuonna 1913. Ylistaron Kylänpäänkosken voimalaitos perustettiin vuosien 1920–1930 välisenä aikana vanhalle myllypaikalle, jossa aiemmin oli sijainnut myös saha. Kauhavan Jylhänkoskella sijaitseva 1920-luvun sähkölaitos ja 1940-luvun mylly muodostavat huomattavan maisemallisen kokonaisuuden Jylhänkosken partaalle, Myllytien varteen. Maakunnallisiin kohteisiin kuuluu myös 1900-luvun alkupuolelta yleistyneitä sähkömuuntamoita. Ylistaron Kainastossa, avoimen viljelysmaiseman keskellä, sijaitsee punatiilinen, poikkeuksellisen näyttävä, aikansa teollisuusrakennuksia muistuttava muuntamo 1930–1940-lukujen tietämiltä. Kauhajoen keskustassa on punatiilinen muuntamo ja Teuvan keskustassa betonirapattu muuntamo hautausmaan aidan vieressä.

Meijerirakennuksia inventointiluetteloon sisältyy useita. Osa niistä kuuluu laajempiin aluekokonaisuuksiin, osa on yksittäisiä pistekohteita. Kaikki meijerit ovat osuusmeijeri-rakennuksia. Jalasjärven osuusmeijeri perustettiin 1906. Keskikylän osuusmeijeri perustettiin vuonna 1923 ja uusi, valkoinen, rapattu meijerirakennus vuonna 1934. Entinen Lapuan osuusmeijeri vuodelta 1913 rakennettiin Keskusosuusliike Hankkijan piirustusten mukaan, ja kunnostettiin 1990-luvulla. Myös limonaditehtaita alettiin rakentaa 1900-luvun alussa. Maakunnallisesti arvokkaiden kohteiden listalla on Jalasjärven limonaditehtaan valkoiseksi rapattu rakennus pääosin alkuperäisessä asussaan vuodelta 1930. Jalasjärven virvoitusjuomatehtaan perusti Armas Lehtinen 1920-luvulla. Uusi tehdas valmistui vanhan meijerin paikalle ja toimi vuoteen 1958.

13.10 Koulut

Maakunnallisesti arvokkaiden kouluympäristöjen joukkoon sisältyy koululaitoksen varhaisvaiheeseen liittyvää kansakouluverkostoa, ja nuorempiakin kouluja kuten ammattiopistoja, ammattikouluja ja lukioita. Maaseutukoulut ovat pääosin kansakouluja. Kuntien kansakoulut pyrittiin valikoimaan osaksi inventointien kohdeluetteloa mahdollisimman kattavasti kuvastamaan koululaitoksen merkitystä osana yhteiskuntamme kehityshistoriaa. Luettelon ulkopuolelle jätettiin vain voimakkaasti muutetut ja kunnostetut rakennukset, jotka eivät enää kuvastaneet alkuperäistä ideaa. Maaseudun kouluverkosto alkoi Suomessa kehittyä 1850-luvulta lähtien. Kansakouluasetus maaseudulla annettiin 1866. Koulupiirijakoasetus ja sen myötä kouluvelvollisuus säädettiin1898. Kansakouluja rakennettiin tuhansittain erityisesti 1900-luvun alkupuolelta lähtien. Kansakoululaitos lakkautettiin siirryttäessä peruskouluun 1970-luvulla. Koulurakennukset jäivät palvelemaan uutta peruskoulutuksen muotoa yhdistyen aikojen kuluessa uusiin siipi- ja lisärakennuksiin. Suuri osa vanhoista kansakouluista on edelleen käytössä ja historialliset piirteensä säilyttäneinä kuvastavat yhteiskuntamme keskeistä arvoa, jokaisen kansalaisen yhdenvertaista oikeutta koulutukseen.

Etelä-Pohjanmaan vanhoista kansakoulurakennuksista osa on vielä koulukäytössä. Suuri osa on muutettu asunnoiksi ja muutamia koulurakennuksia on myös muussa käytössä. Vanhimmat koulut ovat 1800-luvun lopulta. Niistä yksi näyttävimpiä on Karijoen kaksikerroksinen *Vanha - Prosin* koulu vanhimmilta osiltaan todennäköisesti 1870-luvulta. *Ilmajoen Kiikerin* ja *Isojoen Kodesjärven* entiset koulut ovat kummatkin vuodelta 1899 eri aikoina muutettuina ja kunnostettuina. Suuri osa maakunnallisesti arvokkaisiin kuuluvista koulurakennuksista oli 1900-luvun alkupuolelta kuten esimerkiksi Karijoen Ohriluoman 1920-luvun klassistishenkinen kansakoulu vuodelta 1924 ja Ylihärmän Salomaan entinen koulu vuodelta 1935.

Kaupunkien ja keskustojen kouluympäristöt muodostuvat kansakoulujen ohella myös oppikoulujen ja lukioiden rakennuksista sekä eri alojen ammattiopistoista, kuten Ilmajoella sijaitseva *Etelä-Pohjanmaan opisto* vanhimmilta osiltaan 1890-luvulta ja Kauhajoella sijaitseva, nykyisin ammattikorkeakoulun käytössä oleva entinen kotitalouskoulu *Sööpäri* vanhimmilta osiltaan 1860-luvulta sekä entinen *Jurvan veistokoulu* vanhimmilta osiltaan 1900-luvun alusta.

Kalakosken vesimylly Peräseinäjoella on 1800-luvun lopulta (vas). Lappajärven Ämnesmäellä sijaitsevan Itäkylän vehnämyllyn vanha osa on 1800-luvulta ja uusi, korkea, lautarakenteinen osa 1940-luvulta.

Kauhavan Jylhänkosken maisemallisesti huomattavassa koskimaisemassa sijaitseva 1920-luvun voimalaitos on alkuperäisessä asussa (vas). Ylistaron Kainastossa sijaitseva kookas muuntamo 1940-luvun paikkeilta on poikkeuksellisen näyttävä pyöröikkunoineen ja koristelistoineen (oik.).

13.11 Seuratoiminta

Seura- ja järjestötoimintaa edustavia kohteita on inventointiaineistossa runsaasti ja ne sijoittuvat sekä osaksi laajempia alueita että pistekohteiksi eri puolille kuntia koko maakunnan alueella. Edustettuina ovat niin nuorisoseurantalot, työväentalot, suojeluskuntatalot kuin pienviljelijäyhdistysten ja maamiesseurojen sekä maa- ja kotitalousnaisten rakennuttamat yhdistystalot.

Nuorisoseuraliike syntyi vuonna 1881 kansallisen heräämisen ja sivistysaatteen nousun myötä. Suomen ensimmäinen nuorisoseura perustettiin *Kauhavalla Kalan torpassa* perustajana kauhavalainen Matti Sippola. Työväenliike syntyi 1800-luvun lopulla työläisten elinolojen parantamisen ja poliittisten tavoitteiden innoittamana. Työväentaloja inventointikohteiden joukossa ovat muun muassa *Ilmajoen työväentalo* vuodelta 1938, ja *Kurikan työväentalo* vuodelta 1907. *Suojeluskuntajärjestö* oli vapaaehtoinen maanpuolustusjärjestö, joka toimi Suomessa vuosien 1918–1944 välisenä aikana, ja lakkautettiin välirauhasopimuksen nojalla. Suojeluskuntataloista valtakunnallisesti arvokkaaksi rakennetun kulttuuriympäristön (RKY2009) kohde Seinäjoen suojeluskuntapiirin talo on arkkitehti Alvar Aallon nuoruudentyö 1920-luvulta. Maakunnallisena inventointikohteena oleva *Lapuan suojeluskuntatalo* vuodelta 1924 toimii nykyisin nuorisotalona.

Maa- ja kotitalousnaisten toiminta alkoi järjestäytyä 1930-luvulta lähtien. Muun muassa *Kauhajoen* Kauhajärvellä sijaitseva *Tapiola* edustaa Maa- ja kotitalousseuratoimintaa. Seuran rakennus on 1950-luvulta. *Maamiesseuratoiminta* käynnistyi vuonna 1916 kaarinalaisten maanviljelijöiden toimesta. Inventointikohteiden joukossa on muun muassa *Vimpelin* Hallapuron Pienviljelijäyhdistyksen seuratalo *Rientola* vuodelta 1930.

13.12 Kulttuurikohteet

Maakunnallisten kohteiden joukossa on myös kulttuurikohteita kuten kirjastoja ja paikallis- ja kotiseutumuseoita sekä erikoismuseoita useista kunnista. Kotiseutumuseoista yksi Suomen vanhimpia on *Ilmajoen kotiseutumuseo,* joka sijaitsee aivan kunnan keskustassa, Jaakko Ilkan kentän ja Ilmajoen musiikkijuhlien paikan vieressä, joen varrella. Rakennus on rakennettu museokäyttöä varten vuonna 1914. *Alajärvellä* sijaitseva *Tuluutin kotiseutumuseo* toimii vanhassa viljamakasiinissa, joka on siirretty sairaalanpuistoon 1950-luvulla. Lehtimäen opiston yhteydessä sijaitsee *Ränkimuseo.* Suomen ensimmäisen kotiseutuneuvoksen arvonimen saanut Väinö Tuomaala perusti *Evijärvelle Väinöntalon museon* vuonna 1955. Rakennuskokonaisuus muodostuu noin 20 talonpoikaisrakennuksesta, ja alue on valtakunnallisesti huomattava kulttuurikohde. *Karijoen kotiseutumuseo* sijaitsee Marttusen kantatalon vanhalla kylätontilla. Alkuperäisen, kaksikerroksisen talonpoikaistalon lisäksi alueelle on siirretty vanhoja talousrakennuksia. Kokonaisuus sijaitsee maisemallisesti näyttävällä paikalla, vanhan maantien varressa ja käsittää myös vanhan kivisillan sekä pätkän vanhaa maantienaitaa museoalueen itäreunalla. *Kauhajoen kotiseutumuseo* muodostaa laajan taloryhmän keskustan itäreunalla. Karijoen Myrkyn kylässä *Laina Komsin museo* toimii entisessä seurojentalossa. *Kurikan* talonpoikaisrakennuksista muodostuva *kotiseutumuseo* sijoittuu hieman keskustan ulkopuolelle, Museotien varteen. *Lappajärven kotiseutumuseo* sijaitsee vanhassa käräjätalossa entisen rangaistupaikan läheisyydessä. Kaksikerroksinen talonpoikaistalo, joka siirrettiin

nykyiselle paikalleen 1840-luvulla. *Soinin kotiseutumuseona* toimii alkuperäisellä paikallaan oleva lainajyvämakasiini, käytöstä poistuneen maantien linjauksen varrella.

Nykyisenkaltaista kirjastotoimintaa on kehitetty 1800-luvulta lähtien mm. kansansivistystarkoituksessa ja kansallisuusaatteen innoittamina. Kirjastoille alettiin maksaa valtionapua vuonna 1921. Nykyisen lain mukaan jokaisen kunnan tulee tarjota kirjastopalveluja. Kunnallisten kirjastojen ohella on olemassa maakuntakirjastot sekä kansalliskirjasto ja lukuisa joukko erilaisia erikoiskirjastoja. Etelä-Pohjanmaan maakunnallisen inventoinnin yhteydessä keskustojen ja taajamien alueille sijoittui useita kunnallisia kirjastoja tai kirjastoina toimivia ja toimineita rakennuksia. *Kurikassa* sijaitsevaan entiseen sairaala- ja neuvolarakennukseen, *Kurnuun* sijoitettiin kirjasto. *V*uonna 1982 rakennettiin arkkitehti Saara Juolan suunnittelema uusi kirjasto historiallisesti kerroksiseen koulukortteliin Laurintien ja Seurapuistikon risteykseen. Uudempia kirjastoja edustaa myös Kauhajoen *kirjasto* vuodelta 1989, jonka suunnittelivat arkkitehti Touko Saari ja sisustusarkkitehti Marka Karppanen

13.13 Vapaa-aika, loma-, matkailu- ja majoitustoiminta

Vapaa-ajan vietto oli ennen toista maailmansotaa ylemmän luokan kulttuuria. Varattomampikin väestö kyllä vietti vapaa-aikaa, jos sitä sattui olemaan, ja osallistui erilaisiin huvituksiin mutta loma-asuntoihin kuten maanomistukseenkaan ei ollut mahdollisuuksia. Loma-asunnot olivat aluksi yläluokan koristeellisia huviloita, joihin siirryttiin kesän ajaksi palvelusväen kera. Niiden rakentaminen yleistyi 1800-luvun puolivälissä. Huvila-alueet sijoittuivat yleensä järvien ja meren

Kuvassa Ilmajoella sijaitseva Jaakko Ilkan kenttä, johon Matti Visanti suunnitteli Ilkan muistomerkin 1924. Taustalla yksi Suomen vanhimmista kotiseutumuseoista vuodelta 1914.

rannoille. Mikään rannikon veroinen lomanviettokulttuurin tyyssija Etelä-Pohjanmaa ei ole ollut mutta järvienrannoille alkoi muodostua loma-asutusta laivaliikenteen ja rautatien vaikutuksesta 1800-luvun lopulla. Vaatimattomia 1900-luvun taitteen huviloita sijoittuu ainakin Ähtärin Myllykylään, jossa radan läheisyydessä sijaitsee huvilatyyliin viittaava rakennusryhmä. Loma-asutusta on muodostunut myös Alavuden Kuorasjärven rannalle rautatien läheisyyteen, jossa maakunnalliseen arvoalueeseen sisältyy huvilamainen rakennus mahdollisesti 1900-luvun taitteen tietämiltä. Alueelle on viimeistään toisen maailmansodan jälkeen muotoutunut tiivistä kesämökkiasutusta. Alavudella Ponnejärven rannalla on ollut loma-asutusta jo 1900-luvun alkupuoliskolta lähtien. Linja-autoliikenne ja yksityisautoilu lisääntyivät voimakkaasti 1920-luvulta lähtien ja kesänviettopaikkoja alettiin rakentaa myös muualle kuin rautateiden ja laivaväylien läheisyyteen. Van-

himmat maakunnallisen inventoinnin kohdelistalla olevat lomanviettopaikat Etelä-Pohjanmaalla liittyvät vaikutusvaltaiseen väestöön kuten poliitikoihin ja kulttuurivaikuttajiin. Poliitikon ja kirjailijan *Artturi Leinosen* tyyliltään kansallisromantiikkaan viittaava *kesänviettopaikka* vuodelta 1927 sijaitsee Yli-Härmässä. Akateemikko *Kustaa Vilkunan kesäpaikka* Lappajärvellä rakentuu entisen kalastusmajan ympärille. Akateemikko Alvar Aallon perheen kesäasunto *Villa Flora* vuodelta 1926 Alajärvellä on Aino Aallon suunnittelema.

Liikenneyhteyksien paraneminen, yhteiskunnan vaurastuminen sekä vapaa-ajan lisääntyminen työ- ja elinkeinoelämän muutosten myötä johti uudenlaiseen vapaa-ajan rakentamiseen. Jo 1930-luvulla oli kehitetty uusi rakennustyyppi, kevytrakenteinen viikonloppumaja, joka tuki myöhemmin jälleenrakennuskauden pientalojen teollista tuotekehittelyä. Pienet, lautarakenteiset kesämökit yleistyivät sotien jälkeen ja erityisesti Suomen taloudellisen elpymisen myötä 1960-luvulta lähtien. *Kauhajoen Nummijärvellä* sijaitsee 1920-luvun tietämillä rakennetun pienen huvilan ympäristöön rakentunut tiivis mökkikylä, jonka rakennukset edustavat alkuperäistä, pienimuotoista lomamajatyyliä.

Majoituskulttuurin varhaisvaiheeseen liittyvistä *kestikievareista* oli käytettävissä varsin niukasti inventointiaineistoa. Maakunnalliseen kohdeluetteloon kuuluva Ylihärmässä sijaitseva Niemen talo, entiseltä nimeltään *Haapakrouvi,* toimi kestikievarina 1600-luvulta lähtien. Sen yhteydessä toimi myös hollitupa, jossa kyydin tarjoamiseen esimerkiksi virkamiehille määrätyt talonpojat odottivat kyydittäviä. Haapakrouvi eli kapakka sai maaherralta perustamisluvan 1640-luvulla. Nimi muutettiin Haapajärveksi vuonna 1724. Nykyisin Niemi-nimisen talon pihapiiriin kuuluu kaksikerroksinen, pitkänurkkainen päärakennus, joka saattaa vanhimmilta osiltaan olla 1700-luvulta. Näyttävän päärakennuksen satulakattoinen kuisti on koristeltu vinoruutuikkunoin. Pihapiirissä on säilynyt runsaasti vanhaa rakennuskantaa. Vuonna 1932 valmistunutta elokuvaa ”Pohjalaisia” on kuvattu Haapakrouvissa.

Etelä-Pohjanmaan nykyisin toiminnassa olevista matkailu- ja majoitustoiminnan kohteista merkittävin on Ähtärin *Hotelli Mesikämmen*. Timo ja Tuomo Suomalaisen vuonna 1976 suunnittelema korpihotelli Mesikämmen on aikansa huomattavia arkkitehtuurikohteita. Se muistuttaa idealtaan esim. Laajavuorta tai Tampereen Rosendahlia. Alueen läheisyydessä sijaitsee myös Ähtärin eläinpuisto, johon Timo ja Tuomo Lappalainen suunnittelivat Ähtäri-hallin vuonna 1975. Ympäristöön kuuluu lisäksi ulkoilureitistö. Myös Kuortaneen urheiluopiston urheiluhotelli liittyy matkailu- ja majoitustoimintaan.

Huvikulttuuria maakunnallisessa inventoinnin kohdeluettelossa edustavat tanssilavat, joita Etelä-Pohjanmaan järvien rannoilla on vielä runsaasti jäljellä. Maakunnalliseen inventoinnin kohdeluetteloon sisältyvät Lappajärven Halkosaari. Ähtärin Mustikkavuoren tanssilava ja Alavudella Aulavan tanssilava. Yhdistysten ja seurojen järjestämästä iltamatoiminnasta alkunsa saanut tanssilavakulttuuri konkretisoituu Ähtävänjoen rannalla sijaitsevan Halkosaaren tanssilavan ympäristössä, joka edustaa 1900-luvun puolivälin paikkeilla yleistynyttä suomalaiskansallista kesäviettokulttuuria tyypillisimmillään. Lappajärven Halkosaareen on 1990-luvun alussa rakennettu myös kesäteatteri. Kauhajoen Nummijärvellä sijaitsee 1920-luvun tietämillä rakennetun kivihuvilan ympäristöön 1950-1960-luvuilla rakentunut tiivis mökkiky-

lä, jonka rakennukset edustavat alkuperäistä, pienimuotoista lomamajatyyliä.

13.14 Liikennehistoria

Liikennehistoriaa edustavat väylät, rakennukset ja muut liikenteen rakenteet kuten sillat. Tieinventointeja ei ollut käytettävissä, minkä vuoksi tiedot maakunnan tiestön historiasta sekä silloista ja tierakenteista ovat puutteellisia. Siltojen osalta tietoja saatiin kerättyä KIOSKI - sovellukseen tallennettujen aineistojen sekä edellisten maakunnallisten selvitysten aineistoista. Tiehistoriaa kartoitettiin vain maakunnallisten kohteiden alueilla pitäjänkartta-aineiston avulla. Raideliikenteeseen liittyvien rakennusten osalta selvitystilanne sen sijaan oli hyvä, sillä rataverkosta ja rautatieasemista oli käytössä teemainventointi (Valanto 1982.)

13.14.1 Rautatierakennukset

Maakunnan alueella on huomattava joukko rautatieasemia ja niiden yhteyteen liittyvää muuta rakennuskantaa. Rautatieasemista valtakunnallisesti arvokkaiksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi (RKY2009) on listattu Ähtärin Myllymäen sekä Inhan asemayhdyskunnat, Tuurin, Alavuden, Lapuan, Seinäjoen ja Ilmajoen rautatieasemat ja - asemanseudut. Maakunnallisesti arvokkaiden asemien joukkoon valittiin pääosa jäljelle jäävistä kuntakeskusten rautatieasemista muun muassa 1900-luvun alun jugendarkkitehtuuria edustavat Teuvan ja Ilmajoen Koskenkorvan asemat sekä 1800-luvun uusrenessanssihenkistä asema-arkkitehtuuria edustavat Härmän ja Voltin rautatieasemanseudut Alahärmässä.

13.14.2 Sillat

Maakunnallisesti arvokkaiden kohteiden listalla olevat sillat muodostuvat pääosin 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun silloista. 1900-luvun loppupuoliskolla rakennettuja siltoja ei inventoitu tämän hankkeen yhteydessä mutta niiden inventointi olisi hyvä tehdä liikenneväylien ja niihin liittyvien rakenteiden sijoittuessa kuntien inventointialueeseen.

Koskenkorvan alueella sijaitsee Pukarankosken *rautatiesilta* vuodelta 1911. Muita siltoja ovat *kivisillat*, muun muassa 1800-luvun lopun *Sarvikkaan* kolmiaukkoinen *kivisilta* Kuortaneella, Sarvikkaan kylässä, Karijoen kirkkoherran Tobias Palosen suunnittelemat Isojoen ja Karijoen pienet ponsiansasrakenteiset kivisillat 1910-luvulta. Kuortaneella Kärpän silta sekä erikoinen, puutolppien varaan rakennettu Heikkilän silta Hynnisentien varrella, Mäyryn kylässä. Eri puolille maakuntaa on rakennettu *riippusiltoja*, kuten *Lapuanjoen* ylittävä *riippusilta* Poutuntien ja Härsiläntien välillä. Kurikan Miedon kylässä sijaitsee käytöstä poistettu entinen *Mietaankosken kivisilta* vanhan tielinjauksen varrella. Sen suunnittelija on todennäköisesti Samuel Birling nuorempi 1800-luvun lopulla.

13.15 Liikuntaympäristöt

Uusina kohteina maakunnalliseen kohdeluetteloon lisättiin liikuntaympäristöjä, joiden perustaminen alkoi lisääntyä erityisesti *rakennetun hyvinvoinnin* aikakaudeksi kutsutulla ajanjaksolla (1939 - 1944 jälkeen). Valtakunnallisesti arvokkaana liikuntakohteena on Vimpelin saarikenttä kirkonkylän keskustassa. Maakunnallisesti arvokkaita kohteita sijoittuu Kuortaneelle ja Alavudelle. Kuortaneen urheiluopisto

perustettiin vuonna 1950 paikalla jo parikymmentä vuotta sijainneen urheilukentän läheisyyteen, jossa kesäisin edelleen järjestetään eliittikisoja. Kuortaneen opiston perustajina toimivat kuortanelaiset Asko ja Impi Jokinen. Alkuperäinen koulurakennus on purettu nykyisen urheiluhotellin paikalta. Alueella on eri-ikäistä rakennuskantaa aina 1960-luvun urheiluhalleista ja uimahallista lähtien. Kuortaneen opisto toimii nykyisin olympiavalmennuskeskuksena. Alavudella sijaitseva Kirkkokankaan koulun alue on rakennettu 1950-luvun puolivälistä lähtien. Alue on hyvä esimerkki oppilaitoksen sisä- ja ulkotilojen käytöstä eri aikoina liikuntakasvatukseen sekä kouluajan ulkopuoliseen liikuntaan ja urheiluun seudun asukkaille.

13.16 Sosiaalihuolto sekä sairaanhoito ja terveydenhoito

13.16.1 Vaivaishoito ja vanhustenhoito

Vaivaishoito tarkoitti ennen köyhäinhoitoa, sairaanhoitoa ja mielisairaanhoitoa. Sen piiriin kuuluivat niin lapset kuin aikuiset. 1800–1900-luvun taitteessa lait alkoivat uudistua ja hoidettavien ryhmät eriytyä toisistaan. Ylistaron *Mäkipohdon* vuonna 1911 rakennettua huvilamaista vaivaistaloa alettiin vuosisadan kuluessa kutsua vanhainkodiksi, jona se toimi 1970-luvulle (Inventoitu osana aluekohdetta Kyrönjokivarren jokivarsikylän asutus (Ylistaro). *Ilmajoen vaivaistalo*, kiinteistörekisterinimeltään Kunnantalo, rakennettiin 1900-luvun alkupuolella. Sitä on myöhemmin kutsuttu kunnalliskodiksi. Sen vanhin osa on säilyttänyt alkuperäisen asunsa (Inventoitu osana aluekohdetta Kyrönjoen kulttuurimaisema, keskustan pohjoispuoli).

13.16.2 Tuberkuloosin hoito

Tuberkuloosi oli ennen parantumaton sairaus. Se oli Suomessa kansansairaus, johon 1800–1900-luvun taitteessa kuoli vuosittain jopa 10 % väestöstä. Parantoloita rakennettiin Suomeen 1900-luvun taitteesta lähtien runsaasti. Vuodesta 1905 vuoteen 1945 hoidettavien vuosittainen määrä lisääntyi noin 100 potilaasta 5700 potilaaseen. Suomessa tuberkuloosiparantoloita on säilynyt useilla paikkakunnilla, muun muassa arkkitehti Onni Tarjanteen suunnittelemat Harjavallan Satalinnan parantola vuodelta 1925 ja Punkaharjun Takaharjun parantola 1900-luvun alusta. Tuberkuloosiparantoloita Etelä-Pohjanmaalla edustaa *Härmän sairaala* Ylihärmässä, jonka rakennuksista suurin osa rakennettiin vuonna 1933. Sairaalaa on myöhemmin lisärakennettu ja alueelle lisätty henkilökunnan asuinrakennuksia. Sairaalaa ympäröi parantoloille leimallinen mäntyvaltainen puisto.

13.16.3 Mielisairaalat

Entisaikaan mielisairaat eristettiin yhteiskunnan ulkopuolelle, Suomessa muun muassa Nauvossa sijaitsevaan Seilin saareen. Euroopankin perspektiivissä yksi vanhimmista mielisairaalaksi rakennetuista paikoista on Lapinlahden sairaala Helsingissä vuodelta 1841. Mielisairaanhoito oli silti edelleen osa vaivaishoitoa, alan koulutusta ei ollut ja hoitokeinot olivat epäinhimillisiä. Ensimmäisiä psykiatrian osastoja rakennettiin sairaaloiden yhteyteen ja alan koulutus lääkäreille alkoi 1800-luvun loppupuolella. Mielisairaanhoito uudistui voimakkaasti 1900-luvun puolivälin jälkeen uusien lääkkeiden keksimisen jälkeen. Vuonna 1952 säädetyn mielisairaslain perusteella mielisairaalat jaettiin akuuttihoitoa antaviin A- ja pitkäaikaishoitoa tarjoaviin B-mielisairaaloihin. B-sairaaloita rakennettiin vuosien 1952 - 1978 väli-

senä aikana. Etelä-Pohjanmaalle niitä rakennettiin neljä, Alavudelle (1956), Lapualle (1962), Seinäjoelle (1960) ja Teuvalle (1956). Maakunnallisesti arvokkaiden listalla ovat Alavuden ja Teuvan sairaalarakennukset, joista *Alavudella* sijaitsevan *Kuivasjärven B-mielisairaalan* suunnitteli arkkitehti Aarno Raveala ja *Teuvan Lehtiharjun B-mielisairaalan* arkkitehdit Jonas Cedercreutz & Helge Railo.

13.16.4 Sairaan- ja terveydenhuolto

Kunnallinen terveydenhuolto sai alkunsa 1878 säännöstä perustaa terveydenhoitolautakuntia. Etelä-Pohjanmaan vanhimmat sairaalaympäristöt ja rakennukset kuuluvat valtakunnallisesti arvokkaiden rakennettujen kulttuuriympäristöjen (RKY2009) listalle, kuten Seinäjoella sijaitsevan Törnävän sairaalan alue. Maakunnallisesti arvokas Seinäjoen keskussairaala 1920-luvulta käsittää sairaalarakennusten lisäksi henkilökunnan asuinrakennuksia muun muassa lääkärintalon ja sairaanhoitajien asuinkerrostalon. Terveydenhuolto kehittyi erityisesti rakennetun hyvinvoinnin aikakaudella, joksi kutsutaan Talvi- ja Jatkosotien (1939–1944) jälkeistä aikaa. Tuolloin julkisia palveluja kuten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita ryhdyttiin ulottamaan kaikkialle maahan. Myös äitiyshoito uudistui. Neuvolalaki säädettiin vuonna 1944, jonka mukaan kaikkiin kuntiin tuli vuoteen 1949 mennessä perustaa neuvola. Terveydenhuollon rakennuksia sekä neuvoloita sisältyy useisiin kuntakeskusten aluekohteisiin kuten *Kurikan Kurnuun,* jonne neuvola siirrettiin 1950-luvulla. Se toimi Kurnussa vuoteen 1975, jolloin se siirtyi uuteen terveyskeskukseen. *Ähtärin Myllymäenkylän neuvola* 1950-luvun alkuvuosilta sijaitsee asemakylän keskustassa. *Kuortaneen keskustassa* sijaitsevat entiset lääkärintalo ja neuvola vuodelta 1950 vastapäätä kunnantaloa. Suomen terveydenhuolto uudistettiin 1900-luvun lopulla ja vuonna 1972 voimaan tullut kansanterveyslaki velvoitti kuntia terveyskeskusverkoston perustamineen. Sotien jälkeisen rakennetun hyvinvoinnin aikakauden rakennuksia ei ole kovin runsaasti inventoitu Etelä-Pohjanmaalla, terveyskeskuksista ei myöskään ollut inventointitietoja käytettävissä.

13.17 Oikeuslaitoksen historia

Vanhinta oikeuslaitoshistoriaa Etelä-Pohjanmaalla edustavat arkeologiset kulttuuriperintökohteet kuten esihistoriallinen käräjäpaikka. Rakennusinventoinnin yhteydessä huomioitu 1520-luvun käräjämuistomerkki sijaitsee Evijärvellä, Haapajärvenkylässä, Rannilan talon paikalla. Siitä jonkin matkan päässä sijaitsee rangaistuspaikka, piiskoomänty. Ilmajoen keskustassa sijaitseva *Jaakko Ilkan kenttä* liittyy Nuijasodan (1596–1597) tapahtumiin. Vuonna 1597 mestatun Jaakko Ilkan ruumis tuotiin teilattavaksi kentän paikkeilla sijainneelle Ilmajoen kirkolle. *Matti Visanti* suunnitteli paikalle muistomerkin 1924. Etelä-Pohjanmaan oikeuslaitoksen historiasta kertoo myös häjyihin eli puukkojunkkareihin liittyvä kansanperinne. Muun muassa ”Isontalon Antin ja Rannanjärven” tarina todentuu maakunnan rangaistuspaikoilla ja käräjätuvissa. Alahärmäläinen puukkojunkkari *Antti Isotalo* tuomittiin 1800-luvun lopulla Alahärmän keskustassa sijainneessa, 1960-luvulla puretussa Viitalan käräjätalossa. Rangaistus pantiin täytäntöön tien toisella puolella edelleen sijaitsevalla rangaistuspaikalla, jossa rikollinen sidottiin kiinni *piiskoomäntyyn* raipparangaistuksen ajaksi. Alahärmän piiskoomänty on sekä rakennusperintö- että arkeologinen kohde. Lisäksi siihen kiinnittyy aineetonta kulttuuriperintöä, kansalauluja ja tarinoita.

Käräjätaloja on edelleen jäljellä useissa kunnissa. Hyvin säilyneen 1840-luvulla nykyiselle paikalleen siirretyn *Lappajärven kaksifooninkisen käräjätalon* vieressä sijaitsevalle rangaistuspaikalle on myöhemmin rakennettu koulu. Koulukiinteistön nimi on Pieksämäki. Käräjätalo toimii museona. Myös *Kuortaneella Salmen* kylässä, sijaitsee käräjäpaikka, jonka pihassa on hyvin säilynyt *piiskoomänty*. Evijärven Jokikylässä Kusiaisniemen kallioilla sijaitsi perinteinen mestauspaikka, jossa paikkakunnan viimeinen teloitus pantiin täytäntöön vuonna 1780 (Ilkka 14.5.1977).

13.18 Maanpuolustus- ja sotahistoria

Sotien muistomerkit ja tapahtumapaikat muodostivat yhden inventointien osa-alueen. Niitä ei inventoitu systemaattisesti eikä sisällytetty inventointiluetteloon kattavasti vaan esimerkinomaisesti. Vanhinta aikakerrostumaa edustavat Suureen Pohjan sotaan (1700–1721) ajoittuvan *Isonvihan muistomerkit*, joita sijoittui mm. Karijoen Marttusen kotiseutumuseon pihaan ja Lapuan Raamatun kylään, jossa Pakokiveksi nimetty muistomerkki sijaitsee yksityisen kiinteistön alueella, ja hoidetaan kiinteistönomistajan ja kyläyhteisön voimin. (Vrt. Adoptoi monumentti-toiminta.)

Suomen sotaan (1808–1809) liittyviä muistomerkkejä sijoittui eri puolille maakunnan kuntia. Suomen sodasta muistuttaa mm. *Alajärven* Menkijärvellä sijaitsevan, 1700-luvulla perustetun postitien linjaus, joka Suomen sodan tapahtumien ansiosta tunnetaan nimellä *Menkijärven Sotatie*. Alueella on myös *Menkijärven taistelun muistomerkki*, joka sijaitsee Menkijärven 1930-luvulla perustetulla lentokentällä. Suomen Sisällissotaan (1918) samoin kuin Talvi- ja Jatkosotaan (1939 - 1944) liittyviä muistomerkkejä on runsaasti eri puolilla maakuntaa.

Suomen ensimmäinen sotakoulu sijaitsi Lappajärven keskustassa, mistä on jäljellä muistomerkki koulun paikalla. Sotakoulu sijaitsi myös Vimpelissä nykyisen seurojentalon yhteydessä.

Etelä-Pohjanmaan rakennetun kulttuuriympäristön yhtenä erityispiirteenä ovat myös useat suojeluskuntahistoriaan liittyvät *Lotta - kioskit* eri puolilla maakuntaa, esimerkiksi Alahärmässä ja Ylistarossa.

13.19 Henkilöhistorialliset kohteet

Maakunnallisesti arvokkaisiin kohteisiin sisältyy myös henkilöhistoriaan liittyviä kohteita. Niistä aikansa huomattavimpiin kuulunut *virsirunoilija Simo Korpelan synnyinkoti* sijaitsee *Teuvassa*. Korpela kirjoitti runoja, joita sävelsivät mm. Leevi Madetoja ja Jean Sibelius. Hänen syntymäkotinsa siirrettiin pois mutta palautettiin takaisin vanhoille nurkkakiville 1980-luvulla. Pihassa on myös muistomerkki. Maakunnallisia arvoja edustavat myös muun muassa kauhajokelaisen pelimannisuvun Myllymäen kotitalo *Hiskin Iikon pelimannitupa Kauhajoella*, herännäisvaikuttaja Juho Sinnemäen rakennushistoriallisesti ja kyläkuvallisesti arvokas kotitalo Lapualla ja arkkitehti *Alvar Aallon synnyinkoti Kuortaneella*, jonka yhteyteen on myös pystytetty muistomerkki sekä *Kustaa Vilkunan kesäpaikka Lappajärvellä. Vimpelissä* sijaitsevaan Warpulan kiinteistöön kuuluvassa, *Turkin soturin asunnoksi* kutsutussa maaseudun pienasumuksessa toimi 1900-luvun taitteessa *Varpulan savenvalimo.*

13.20 Suunnittelijoita ja suunnittelun historiaa

Maakunnan rakennusten suunnittelijoina on toiminut laaja joukko paikallisia rakennusmestareita, rakentajia, tunnettuja arkkitehteja ja virastojen suunnittelijoita, joista tässä luvussa käsitellään tärkeimpiä. Valtakunnallisesti arvokkaita (RKY2009) kohteita ovat suunnitelleen muun muassa arkkitehdit akateemikko Alvar Aalto (Alajärven ja Seinäjoen Aalto-keskukset), Carl Ludvig Engel (Lapuan kirkko 1827), Matti Visanti (Nummijärven kirkko 1924) ja Arne Ervi (Kurikan lakkitehdas 1936-1942). Lisäksi valtakunnallisia kohteita on suunniteltu valtion virastoissa kuten valtion, rautatiehallinnon ja Kansakoulujen piirustustoimistossa sekä kirkon hallinnossa.

Etelä-Pohjanmaan vanhimmat tunnetut suunnittelijat ja rakentajat ovat kirkonrakentajia. Alahärmäläinen Antti Hakola (1704–1778) rakensi 1700-luvun puolivälissä muun muassa maakunnallisesti arvokkaan *Evijärven kirkon* ja valtakunnallisesti arvokkaalle alueelle sijoittuvan Alajärven kirkon sekä edelleen jäljellä olevan vanhan kellotapulin. Myös hänen veljensä Matti Hakola oli kirkonrakentaja. Hänen poikansa Gabriel Hakola rakensi muun muassa *Jurvan kirkon* vuosien 1799–1802 aikana. Tunnettuja kirkonrakentajia ovat myös Kuorikosken kaustislainen kirkonrakentajasuku. Heikki Matinpoika Kuorikoski (1772–1846) suunnitteli valtakunnallisesti arvokkaaseen kulttuuriympäristöön kuuluvan Isojoen kirkon. Hänen jälkeensä 1700–1800-luvulla rakentajana toimi Jaakko Kuorikoski ja rakensi muun muassa *Kortesjärven kirkon kellotapulin.* Nuorempien kirkkojen suunnittelijoina ovat toimineet muun muassa C.L. Engel (Kurikan kirkko 1845-1847, yhdessä Salomon Köhlströmin kanssa) ja Ivar Aminoff (Peräseinäjoen kirkko 1892)

Muiden rakennusten suunnittelijoina ja rakentajina tunnettuja paikallisia rakennusmestareita olivat erityisesti kurikkalaiset Birlingit, Salomon (s.1824) ja Samuel (s1848), Salomon W. Aitola (entinen Birling s. 1870) sekä Hakolat Sameli (s. 1877) ja Anton (s. 1897) ja 1800-luvun lopulla syntyneet Juho Kukkula ja Juho Korpela. Maakunnallisesti arvokkaiden kohteiden joukossa on mm. Mietaankosken silta, joka todennäköisesti on Samuel Birling nuoremman rakentama 1800-luvun lopulla.

Arkkitehdit Arne Ervi, Alvar Aalto, Matti Visanti ja Touko Saari ovat suunnitelleet huomattavan määrän kaupunkien ja keskustojen julkisia rakennuksia sekä liikerakennuksia. Etelä-Pohjanmaalla on ainutlaatuinen kokoelma Alvar Aaltoon linkittyvää rakennusperintöä, jonka kautta välittyy tietoa hänen syntymästään, arjestaan, vapaa-ajastaan ja työstään. Hänen synnyinkotinsa sijaitsee Kuortaneella ja lomanviettopaikka Villa Flora Alajärvellä. Nuoruuden suunnittelutyö Suojeluskuntatalo on valtakunnallisesti arvokas (RKY2009). Matti Visanti suunnitteli 1920-1930-luvulla Lapuan kaupungintalon, Seinäjoen seurahuoneen ja Marttilan koulun. Arkkitehti Jussi Paatela suunnitteli muun muassa vuonna 1928 Etelä-Pohjanmaan koeaseman klassistinen päärakennuksen Ylistaroon. Arkkitehtitoimisto Sipinen Oy suunnitteli Kauhajoen kaupungintalon vuonna 1983.

13.20.1 Julkisyhteisöjen suunnittelutoiminta

Valtion tai muun julkisyhteisön kuten rautatiehallinnon ja kirkollisen hallinnon rakennuksissa työskenneltiin ja asuttiin viran puolesta. Niiden suunnittelu tapahtui valtion toimesta. Maallisen hallinnon tai soti-

lashallinnon virkataloja ei ollut Etelä-Pohjanmaan maakunnallisen inventointiaineiston joukossa. Sen sijaan kirkon virkamiesten asuntoja, pappiloita ja lukkariloita kuuluu maakunnallisesti arvokkaisiin kohteisiin. Jalasjärven pappilan, Lappajärven kanttorilan eikä myöskään Evijärven lukkarilan suunnittelijoista ole inventointia tehdessä tietoa.

Rautatiehallinnon rakennuksia alettiin rakentaa rautatierakentamisen käynnistymisen aikoihin 1850-luvulla. Ehdotus rautatien rakentamista varten tehtiin vuonna 1849. Ensimmäinen rautatierakennusten suunnittelija oli lääninarkkitehti Carl Albert Edelfelt, joka vuonna 1959 laati suunnitelmat Helsingin-Hämeenlinnan väliselle rataosuudelle Tikkurilan, Turengin, Hyvinkään, Riihimäen, Hämeenlinnan sekä Helsingin asemia varten. Hän ei kuitenkaan suunnitellut muiden ratojen rakennuksia. Suomen puolen pienet III ja IV luokan asemat suunnitteli arkkitehti Knut Nylander samaan aikaan. Vaikka suunnittelijoita eri rataosuuksilla oli useita, Nylander oli valtionrautateiden rataosaston pääsuunnittelija, kunnes hänen tilalleen 1892 tuli arkkitehti Bruno Granholm. Granholmin ohella vuodesta 1907 lähtien suunnittelijana toimi arkkitehti Thure Hellström. Etelä-Pohjanmaalla valtakunnallisesti arvokkaita (RKY2009) rautatieympäristöjä ovat muun muassa *Ähtärin Inhan* ja *Myllymäen* rautatieasemat 1800-luvun lopulta. Maakunnallisesti arvokkaita rautatieympäristöjä on useita. 1800-luvun suunnittelua edustavat muun muassa *Ala-Härmän Voltin* ja *Härmän* asemat, jotka valmistuivat 1884–1886, joiden uusrenessanssityyliset asemarakennukset ovat säilyneet lähes alkuperäisinä. Nuorempaa asemaarkkitehtuuria edustavat muun muassa Ilmajoen *Koskenkorvan, Kauhajoen ja Teuvan rautatieasemat* vuodelta 1910 jugendtyylisine asemarakennuksineen. *Voltin* ja *Koskenkorvan asemapuistot* ovat säilyneet. Voltin asemanpuisto on huomattava suurine tammineen ja pihtakuusineen.

13.20.2 Koulujen suunnittelu

Kansakoulujen rakentaminen alkoi Suomessa 1870-luvulla vuonna 1866 säädetyn kansakouluista annetun asetuksen jälkeen. Varhaisimmat koulut toimivat asuinrakennuksissa. Ensimmäinen kouluhallituksen toimittama mallikokoelma maalaiskansakouluja varten ilmestyi vuonna 1892. Vuonna 1898 annettiin asetus koulupiireistä, jolloin kouluja tuli rakentaa niin tiheään, että koulumatkat eivät ylittäneet viittä kilometriä. Koulurakentaminen lisääntyi. Vuonna 1892 julkaistun maalaiskansakoulujen mallipiirustuskokoelman mallien samankaltaisuus herätti kritiikkiä suunnittelijoissa. Kaupunkien kansakouluja ei rakennettu mallien mukaan. Niitä sai rakentaa myös kivestä. Ne edustivat puhtaita tyylejä ja olivat toisinaan kokonaistaideteoksia, joiden sisätilatkin olivat arkkitehtien suunnittelemia huonekaluja myöten. Tunnettuja suunnittelijoita olivat muun muassa Wivi Lönn ja Valter Jung.

Valtio perusti 1800-luvun lopulla suurimpiin kaupunkeihin myös oppikouluja eli yhteiskouluja tytöille ja pojille. Oppikoulut rakennettiin usein tiilestä.

Vuonna 1910 arkkitehti Yrjö Sademetsä piirsi uusia jugendhenkisiä malleja, joissa tilat oli suunniteltu vapaammin. Koulut koristeltiin yksinkertaisin jugendkuvioin. Sademetsän malleja käytettiin 1920-luvulle. Etelä-Pohjanmaalla *jugendkouluja* on useita muun muassa *Alavudella aseman kylässä* ja *Töysän kylässä*

Koululain muutokset toivat muutoksia kouluihin. Esimerkiksi ruumiillisen kurituksen kielto vuonna 1914 johti arestihuoneen jättämiseen pois suunnitelmista. Yleinen oppivelvollisuuslaki vahvistettiin Suomen itsenäistyttyä vuonna 1921, ja julistettiin uusi kilpailu kansakoulujen tyyppipiirustuksista. Maalaiskoulut olivat edelleen vaatimattomia puurakennuksia, kaupunkien rakennusmateriaali oli tiili. Edelleen rakennettiin myös yhteiskouluja sekä yksityisiä oppikouluja, jotka 1920-luvulta siirtyivät vähitellen valtion omistukseen. Aikakauden tyyli oli 1920-luvun klassistinen. Etelä-Pohjanmaalla arkkitehti Matti Visanti suunnitteli Seinäjoen yhteiskoulun vuonna 1926. Visannin suunnittelema, vuonna 1930 valmistunut Marttilan koulun ala-aste edustaa myös 1920-luvun henkeä. 1920-luvulla aloitti toimintansa myös ensimmäinen koululääkäri Helsingissä. Audiovisuaalisista laitteista ensimmäinen oli Helsinkiin Kallion kansakouluun hankittu elokuvaprojektori. Maksullista kouluruokailua alettiin järjestää ja kouluihin suunnitella ruokaloita.

1930-luvulla koulurakentaminen hiljeni mutta lisääntyi taas 1940-luvulla siirtokarjalaisten asuttamisen myötä. Tyypiltään aikakauden koulu oli yksinkertainen, satulakattoinen. 1940-luvulla suunnittelu vapautui ja funktionalismin muotoja pehmennettiin muun muassa yksityiskohdilla ja useiden materiaalien yhdistelmillä. Tästä esimerkkinä Etelä-Pohjanmaalla on muun muassa valtakunnallisesti arvokas (RKY2009) Arne Ervin suunnittelema *Kurikan yhteiskoulu (1948–1949).* Maakunnallisesti arvokas *Seinäjoen lyseo* vuodelta 1957 on modernistinen, tiilirunkoinen, rapattu rakennus. Sen suunnitteli arkkitehti Sylvi Erno. *Kuortaneen* vaaleankeltaiseksi maalattu, rapattu, kaksikerroksinen *yhteiskoulu* vuodelta 1950 edustaa niin ikään aikansa suunnitteluihanteita.

Vuoden 1958 kansakoululain myötä syntyi uusia koulutyyppejä. Koulurakennukset madaltuivat ja julkisivumateriaalit muuttuivat yhä vaihtelevammiksi. 1960-luvulla maaseudun koulut alkoivat tyhjentyä ja peruskoulun perustaminen sekä uuden ”kulttuuri-ihmisen kasvattamisen” idea alkoi kypsyä. Kouluja alettiin rakentaa keskustoihin ja kaupunkeihin yhä enemmän. Koulut olivat matalia, teollisesti tuotetuista materiaaleista rakennettuja betoni-, kalkkihiekka- ja punatiilirakennuksia. Arkkitehti Touko Saaren suunnittelema, maakunnallisesti arvokas *Seinäjoen kauppaoppilaitos* vuodelta 1967 edustaa aikakauden koulurakentamista. Oppikouluja lakattiin rakentamasta peruskoulun myötä 1970 lähtien. Perinteinen koulutyyppi vaihtui uudenlaisiksi solujärjestelmiksi ja eri oppiaineille perustetuiksi opetustiloiksi.

13.20.3 Terveyden- ja sairaanhoidon rakennusten suunnittelu

Sairaaloista maakunnallisen inventoinnin piiriin kuului nykyisin Etelä-Pohjanmaan Musiikkiopiston käytössä oleva, 1920-luvun klassismia edustava *Seinäjoen keskussairaala* vuodelta 1926. Suunnittelijoina toimivat lääkintöhallituksen yliarkkitehti Ernst Kranck ja virolainen arkkitehti Konstantin Böölau. Mielisairaaloista maakunnallisen inventoinnin piiriin kuuluivat B-mielisairaalat Alavudella sekä Teuvassa. *Alavudella* sijaitsevan *Kuivasjärven B-mielisairaalan* suunnitteli arkkitehti Aarno Raveala ja *Teuvan Lehtiharjun B-mielisairaalan* arkkitehdit Jonas Cedercreutz & Helge Railo. *Härmän sairaalan* sairaalarakennuksen suunnitteli arkkitehti Ilmari Launis vuonna 1930–1933

Terveystaloja eli neuvoloita suunniteltiin 1940-luvulta lähtien, vuonna 1944 säädetyn neuvolalain myötä, yleisten ohjeiden mukaan. Ne seurailevat ajan tyylipiirteitä ja ovat usein rapattuja tiilirakennuksia kuten

Kuortaneella ja useissa muissa kunnissa. Silti muun muassa Ähtärin Myllykylän neuvola on puurakenteinen.

13.20.4 Kaupungintalojen ja kunnantalojen suunnittelu

Kuntien ja kaupunkien hallintorakennukset liittyvät vuosisataiseen hallintorakentamisen jatkumoon maassamme. Kunnan- ja kaupungintalojen edeltäjiä ovat raatihuoneet, joita alettiin rakentaa 1600-luvulla. Säilyneistä raatihuoneista vanhin on Turun raatihuone vuodelta 1736 myöhemmin muutettuna. Raatihuoneita on säilynyt myös monissa muissa kaupungeissa kuten Porvoossa vuodelta 1772-1774 ja Raumalla vuodelta 1776. Raadit lakkautettiin 1860, uusi asetus kaupunginhallinnosta tuli vuonna 1875. Nimitys raatihuone säilyi kuitenkin vielä pitkään. Tampereen uusrenessanssityylinen raatihuone valmistui vuonna 1890. Maaseudun kunnallishallinnon rakennukset olivat vaatimattomampia. Usein kunnantaloja perustettiin esimerkiksi kirkonkylissä sijaitseviin maatalojen päärakennuksiin. Varhaisimpia kunnantaloja nimitettiin kunnantuviksi, joista vanhin, varta vasten kunnantuvaksi rakennettu on vuodelta 1902 oleva rakennus Hollolassa. Etelä-Pohjanmaan vanhin kunnan edelleen käytössä oleva hallintorakennukseksi suunniteltu rakennus sijaitsee Lapualla. Sen suunnitteli arkkitehti Matti Visanti 1924. 1920-luvun klassistiseen rakennukseen tuli tiloja myös säästöpankille, ravintolalle ja käräjäistuntosalille. Rakennuksen alkuperäinen asu on säilytetty. Etelä-Pohjanmaan nuoresta kaupunkihistoriasta johtuen maakunnan ensimmäinen ja toistaiseksi ainut kaupungintaloksi suunniteltu rakennus on Seinäjoen kaupungintalo (RKY2009), jonka Alvar Aalto suunnitteli vuonna 1959 vuonna 1960 perustettavaa kaupunkia varten. Aallon samoihin aikoihin Alajärvelle suunnittelema, nykyisin kaupungintalona toimiva rakennus, suunniteltiin alun perin kunnan hallintokeskukseen. Kunnantaloiksi suunniteltujen kunnantalojen ikäjakauma maakunnassa ulottuu 1960-luvulta 1990-luvulle. Ala-Härmän kunnantalo on vuodelta 1964, Ilmajoen vuodelta 1965, Kauhajoen vuodelta 1983, Peräseinäjoen kunnantalo, jonka suunnitteli arkkitehti Antti Katajamäki, on rakennettu vuonna 1988. Nuorin kunnantaloista on Lehtimäen kunnantalo Keskikylässä, joka valmistui vuonna 1992. Lisäksi kunnantaloina toimii muiksi rakennuksiksi alun perin suunniteltuja rakennuksia kuten Soinin kunnantalo, joka on vuonna 2016 kunnostettu 1900-luvun taitteen entinen asuinrakennus ja Karijoen kunnantalona toimiva entinen säästöpankin rakennus.

14. Kulttuurihistoriallinen arvottaminen

Seuraavassa luvussa kunnittain esiteltävien alueiden kulttuurihistoriallisia arvoja määritellään rakennettujen kulttuuriympäristöjen arvioinnissa vakiintuneen mallin avulla, jota on kuvattu muun muassa *Museoviraston inventointioppaassa* (Härö-Forsius 2010/Högström Hilkka 2013, 37 – 40). Malli perustuu kulttuuriympäristön kolmiulotteiseen tarkastelutapaan, joka huomioi kohteiden historialliset, rakennushistorialliset ja maisemalliset merkitykset. Tarkastelussa hyödynnetään Rakennussuojelulain (§8) arviointikriteereitä harvinaisuus, tyypillisyys, edustavuus, alkuperäisyys, historiallinen todistusvoimaisuus ja historiallinen kerroksisuus. Kulttuurihistoriallisia arvoja puntaroidaan erilaisten tarkasteluperspektiivien kautta kuten sosiaalihistoriallinen

(historiallinen arvo), arkkitehtoninen (rakennushistoriallinen arvo) tai kyläkuvallinen (maisemallinen arvo), joita alaluvuissa kuvataan tarkemmin.

”Arviointiapparaatti” on työkaluna joustava ajattelumalli, joka tarjoaa puitteet kulttuurihistoriallisten merkitysten arvioimiseen. Sen sisältö muokataan hankekohtaisesti. Tämä arvottamisapparaatti on syntynyt Etelä – Pohjanmaan maakunnallisen inventointihankkeen yhteydessä. Se on inventoijan ja raportin laatijan Museoviraston arviointimallia hyödyntäen tekemä oma tulkinta, joka on suhteutettu hankkeen aluetasoon ja resursseihin. Esimerkiksi inventoinnin vuorovaikutuksellisuuteen liittyvää kohteiden yhteisöllisten ja maakunnallisten identiteetti- ja symboliarvojen määrittelyä ei ole kytketty osaksi arviointia, sillä niiden selvittämiseen olisi tarvittu lisäaikaa sekä vuorovaikutteista toimintaa kuntien ja asukkaiden parissa.

14.1 Historiallisten arvojen määrittely

Kohteiden historiallista merkittävyyttä pohditaan niiden välittämän historiallisen tiedon kautta. Kohteella voi samanaikaisesti olla yhdenlaisia tai useampia historiallisia arvoja. Laajoissa kohteissa kuten tämän maakunnallisen inventoinnin aluekohteiden kohdalla jokaisen alueella esiintyvän arvon erikseen mainitsemisen sijaan esiin on nostettu alueen ominaispiirteiden kannalta keskeisiä arvoja.

Asutushistoriallinen
- vanha asuinpaikka, esim. vanha asuintontti

Sosiaalihistoriallinen
- yhteiskuntaluokkiin liittyvä, esim. torppa tai työväentalo

Yhteiskuntahistoriallinen
- yhteiskunnallisiin ilmiöihin liittyvä, poliittinen, esim. suojeluskuntatoiminnan rakennukset

Sivistyshistoriallinen
- koulutukseen, kansanvalistukseen liittyvä, koulut, ammattiopistot ym. oppilaitokset

Hallintohistoriallinen
- julkisen vallan käyttöön ja hallintoon liittyvä, esim. kunnantalot

Oikeushistoriallinen
- Lainsäätämiseen, lakien toimeenpanoon liittyvä, käräjätalot, oikeusistuimet, rangaistuspaikat, mestauspaikat

Kirkkohistoriallinen, uskontoihin liittyvä
- Eri kirkkokuntien rakennukset, kirkot, seurakuntatalot, rukoushuoneet, kappelit, hautausmaat rakennuksineen ja aitoineen jne.

Henkilöhistoriallinen
- merkkihenkilöön liittyvä, esim. tunnettu taiteilija, urheilija

Liikennehistoriallinen

- liikenteen historiaan liittyvä, tiet, väylät rautatiet ja niihin liittyvät rakennukset ja rakenteet

Elinkeinohistoriallinen
- ammatinharjoittamiseen liittyvä, käsityöläisyys, esim. seppien ja suutarien työpajat

Teollisuushistoriallinen
- teollisuuteen ja pienteollisuuteen liittyvät rakennukset

Teknologiahistoriallinen
- tekniikan kehitysvaiheisiin liittyvät arvot, maanviljelystekniikka, tienrakennustaito jne.

14.2 Rakennushistoriallisten arvojen määrittely

Rakennushistoriallisilla arvoilla tarkoitetaan rakennusperinteisiä, rakennustaiteellisia, arkkitehtonisia, esteettisiä ja visuaalisia arvoja. Arvot liittyvät rakennetun ympäristön rakennushistoriaan, rakennusten alkuperäisiin piirteisiin, muutoksiin ja korjauksiin liittyviin piirteisiin. Arvojen määritteleminen edellyttää rakentamistapojen, -tekniikoiden, -tyylien, eri aikakausien innovaatioiden, rakennuskulttuurin virtausten ja ilmiöiden tunnistamista. Aluekokonaisuuksien yhteydessä kuten maakunnallisen inventoinnin aluekohteiden yhteydessä on tärkeää tunnistaa alueen historialliset kerrostumat ja niiden rakentamisaikaansa kuvastavat ominaispiirteet kuten tieverkostojen, aluesuunnittelun, kaavoitushistorian tai erilaisten kylämuotojen historialliset arvot. Lisäksi rakennetun ympäristön historia yltää maanalaisiin, arkeologisiin kerrostumiin asti muun muassa historiallisissa kaupungeissa, vanhoissa kylissä, vanhoilla asuintonteilla tai vanhoissa teollisuusympäristöissä.

Rakennusperinteinen

Perinteisiin rakentamistapoihin liittyvät arvot, paikallisia, alueellisia tai valtakunnallisesti tunnettuja rakentamisperinteitä noudattavat rakentamistavat, jotka ovat siirtyneet sukupolvelta toiselle
- salvostekniikat, lamasalvos, lohenpyrstönurkka, sulkanurkka
- kattorakenteet, pärekatto, lautakatto, käsin saumattu peltikate
- perustusrakenteet, kylämuurattu luonnonkivisokkeli, nurkkakivet
- aitat
- kaksifooninkiset talonpoikaistalot
- pihatyypit, umpipiha, neliöpiha

Rakennustekninen

- rakennusten tekniset arvot, esim. hirsirakennustekniikat kuten salvostyypit ja alhaalta ylöspäin levenevä rakennustekniikka, sillanrakennustekniikat, kivirakennustekniikka

Rakennustaiteellinen ja arkkitehtoninen

- arkkitehtuurikohteet joiden arvot on tunnistettu taidekritiikissä
- kohteet, joiden arvot ja merkitykset on tunnustettu alan tutkimuksissa ja dokumentoinneissa
- merkittävien arkkitehtien työt

14.3. Maisemallisten arvojen määrittely

Kohteen kyläkuvallinen, taajamakuvallinen tai kaupunkikuvallinen merkitys.

- Sen suhde ja liittyminen ympäristöön ja luontoon
- yhtenäinen tai kerroksinen alue
- kaupunki-, taajama-, kyläkuvan kannalta tärkeät rakennukset ja rakenteet

14.4. Historiallisen kerroksisuuden arviointi

Nykytilanteen välittämä tieto alueen historian eri vaiheista

- ympäristön alkuperäisestä käytöstä
- alkuperäisistä rakenteista ja niihin kohdistuneista muutoksista
- iän ja käytön jäljistä, jotka ilmentävät rakennuksen tai rakennetun ympäristön ikää ja historiaa ja joiden säilyminen on olennaista rakennuksen iän havaitsemiseksi

14.5 Arvioidut alueet ja kohteet

Raportin taulukko-osa esittää aluekohteet kunnittain aakkosjärjestyksessä. Kunkin alueen kuvauksessa esitetään aluetyyppi, arvot ja arvojen perustelut sekä karttaote alueesta. Pistekohteet esitetään kunkin kuntaosion alkuun laaditussa kartassa, josta käy ilmi kohteen nimi ja sijainti.

14.6. Ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi

Joidenkin kohteiden nimen jälkeen sulkeissa esiintyy maininta ”ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi”. Tällä tarkoitetaan sitä, että inventoinnin tutkimusprosessi on kesken ja sitä tullaan täydentämään. Kukin näistä kohteesta on todettu maakunnallisesti arvokkaaksi ja ne ovat perustellusti osana kohdevalikoimaa.

15. Inventoinnin kohdeluettelo

Alajärvi – *Alajärvi*

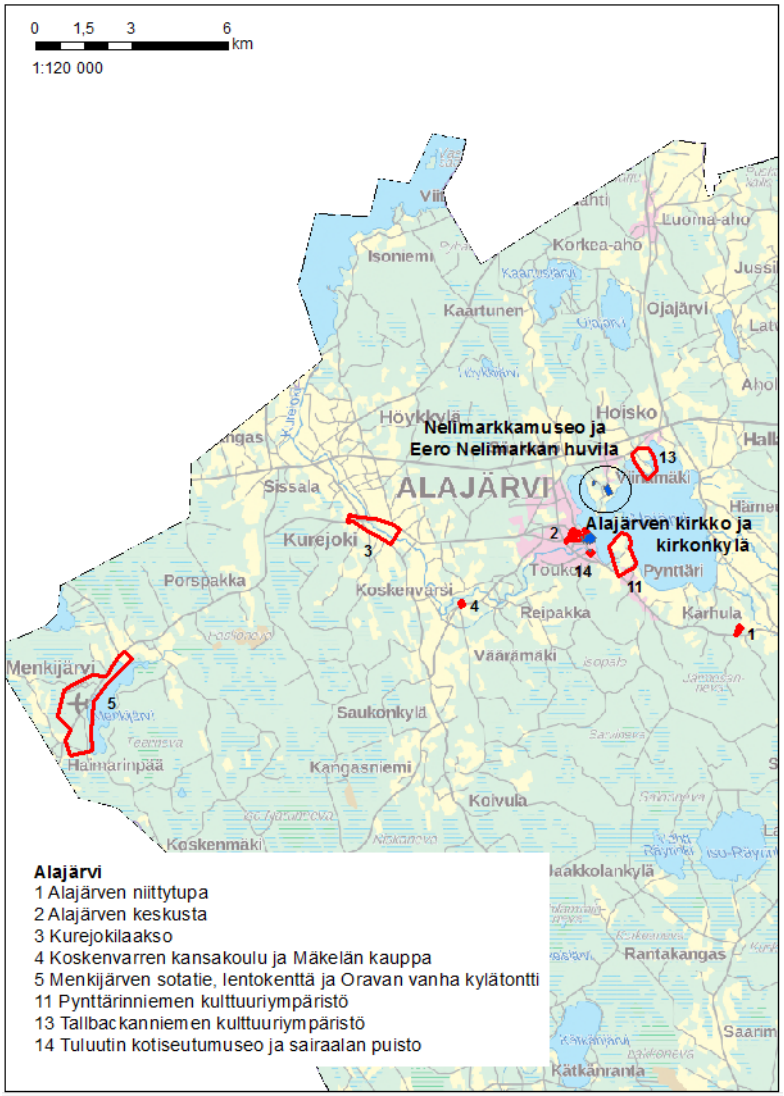

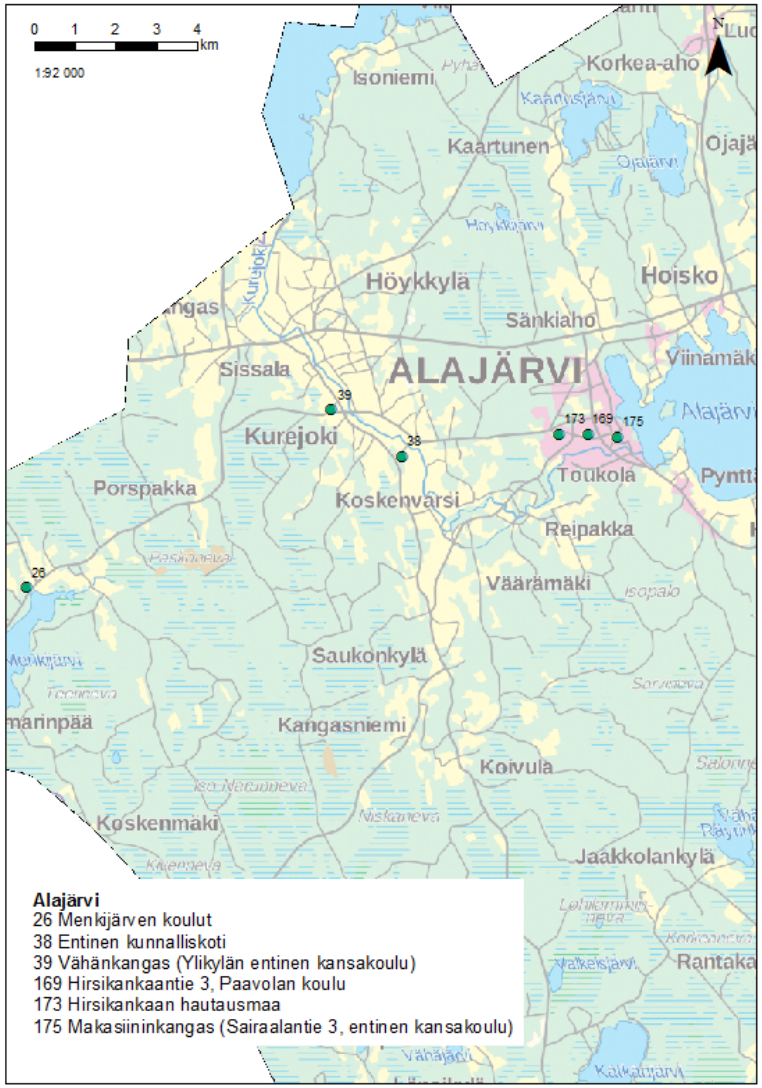

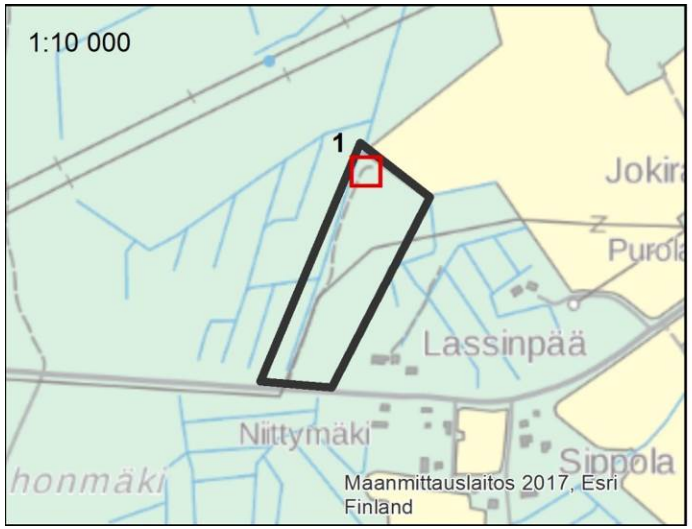

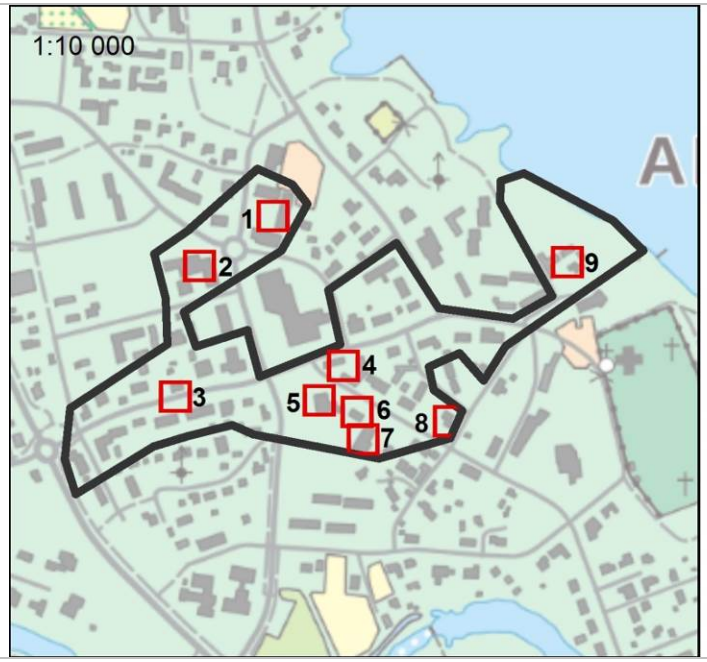

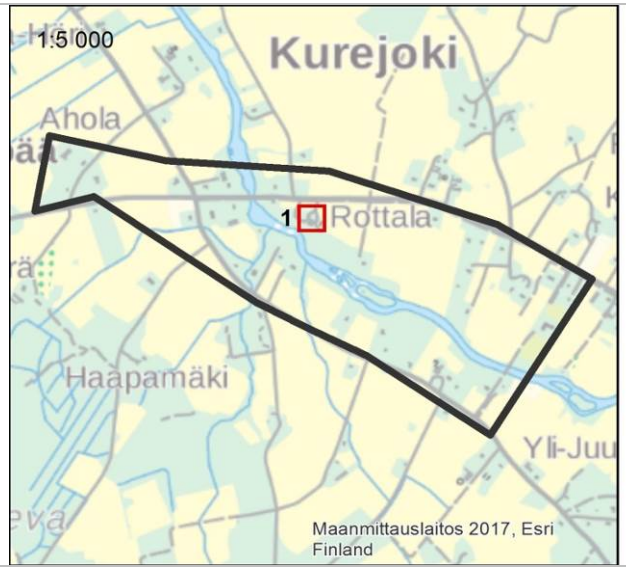

Kuvat vasemmalta: Alajärven keskusta, Tallbackan kiviaita, Menkijärven taistelun muistomerkki, Koskenvarren kansakoulu, Pynttärinniemen kulttuuriympäristöä, Alajärven niittytupa, Matintalon pihapiiri Alajärven keskustassa.

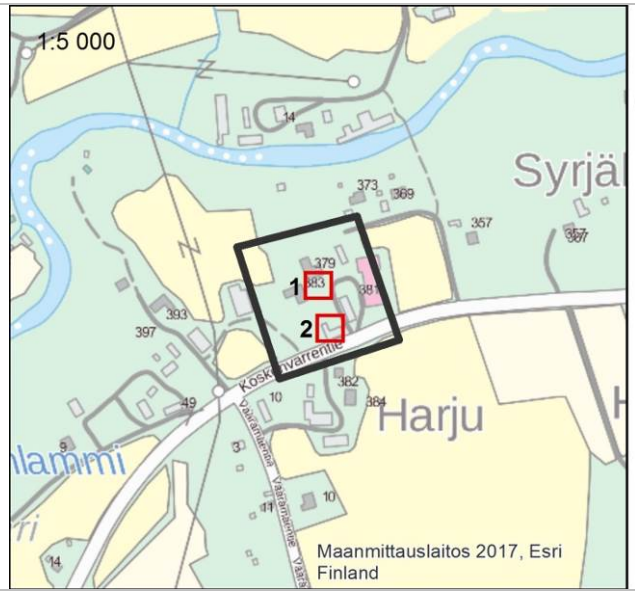

0 1,5 3 6
km
1:120 000
Nelimarkkamuseo ja
Eero Nelimarkan huvila
Alajärven kirkko ja
kirkonkylä
ALAJÄRVI
Isoniemi
Korkea-aho
Kaartunen
Ojajärvi
Höykkylä
Hoisko
Sissala
Kurejoki
Porspakka
Koskenvärsi
Reipakka
Pynttäri
Karhula
Väärämäki
Menkijärvi
Saukonkylä
Kangasniemi
Koivula
Koskenmaki
Rantakangas
Kätkänranta
Alajärvi
1 Alajärven niittytupa
2 Alajärven keskusta
3 Kurejokilaakso
4 Koskenvarren kansakoulu ja Mäkelän kauppa
5 Menkijärven sotatie, lentokenttä ja Oravan vanha kylätontti
11 Pynttärinniemen kulttuuriympäristö
13 Tallbackanniemen kulttuuriympäristö
14 Tuluutin kotiseutumuseo ja sairaalan puisto

0 1 2 3 4
km
1:92 000
N
Isoniemi
Korkea-aho
Kaartunen
Ojajärvi
Höykkylä
Hoisko
Sänkiaho
Sissala
ALAJÄRVI
Kurejoki
Porspakka
Koskenvärsi
Toukola
Reipakka
Väärämäki
Saukonkylä
Kangasniemi
Koivula
Koskenmäki
Jaakkolankylä
Rantaka
Alajärvi
26
38
39
169
173
175
Alajärvi
26 Menkijärven koulut
38 Entinen kunnalliskoti
39 Vähänkangas (Ylikylän entinen kansakoulu)
169 Hirsikankaantie 3, Paavolan koulu
173 Hirsikankaan hautausmaa
175 Makasiininkangas (Sairaalantie 3, entinen kansakoulu)

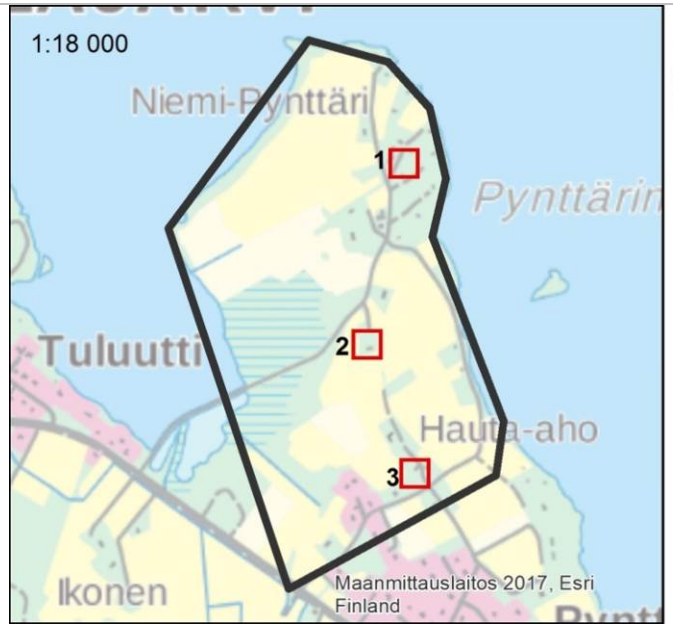
Kohde	Kuvaus	Alue
1 Alajärven niittytupa	**Aluetyyppi** metsämaisema **Arvot** elinkeinohistoriallinen, rakennusperinteinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Alajärven niittytupa 1920-luvulta toimi työntekijöiden asuntona kotoa kaukana olevilla pelloilla. Niittytupa liittyy ilmiönä tilapääasumiseen ja karjamajalaitokseen. Etelä-Pohjanmaalla se käsittää myös jokisaunat ja kytötuvat. Alueella ennen tyypillinen mutta nykyisin harvinainen. Rakennukset on suojeltu rakennussuojelulailla	 1 Alajärven niittytupa

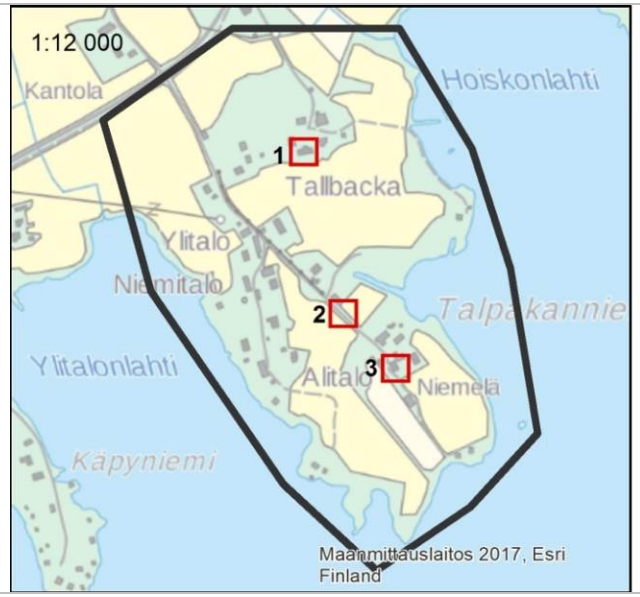
2. Alajärven keskusta	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö, järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** elinkeinohistoriallinen, asutushistoriallinen, rakennushistoriallinen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Alajärven kaupungin historiallisesti kerroksinen keskusta Alajärven rannalla, muodostuu kirkolta Kurejoelle johtaneen maantien varteen. Alueella tiivistyy kaupungin keskeiset vaiheet talonpoikaismiljööstä kaupunkiympäristöksi. Katulinjat perustuvat vanhaan tieverkostoon. Matintalon talonpoikaispihapiiri sijaitsee järven rannassa, vanhat liikerakennukset sijoittuvat Kauppatien varteen. Uudempaa liikerakennuskulttuuria edustavat Järvikartanon ja tonttien 1 ja 2 rakennukset 1970-1980-luvulta. Alue kiinnittyy valtakunnallisesti arvokkaaseen kirkkomaisemaan.		1 Tontit n:o 1 ja 2 2 Järvikartano 3 Kauppakadunvarren liikerakennukset 4 Kauppala 5 Makasiininkangas (Paloasema) 6 Makasiininkangas (Sairaalantie 3, toimistorakennus) 7 Makasiininkangas (Sairaalantie 3, entinen kansakoulu) 8 Paavola 9 Matinranta

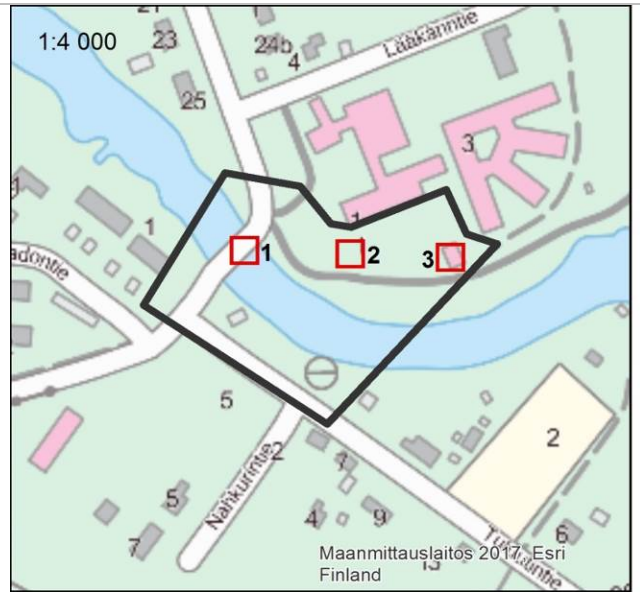
Kohde	Kuvaus	Alue
3 Kurejoki-laakso	**Aluetyyppi** kyläympäristö, agraarimaisema, järvi- ja jokimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennushistoriallinen, sivistyshistoriallinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** alajärven vanhin asuinalue maisemallisesti huomattavassa Kurejokilaaksossa, valtakunnallisesti arvokkaassa kulttuurimaisemassa, käsittää Sorvarin kantatalon kaksifooninkisen päärakennuksen Rottolan 1800-luvun asussa. Rakennukseen liittyy muistoja Alvar Aallosta. Kyläalueella on myös nuorisoseurantalo ja hyvin säilynyt vanha Kurejoen kansakoulu	 1 Sorvari (Rottala, Lillsträng)

Kohde	Kuvaus	Alue
4 Koskenvarren kansakoulu ja Mäkelän kauppa	**Aluetyyppi** kyläympäristö, agraarimaisema **Arvot** sivistyshistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Pienen maaseutukylän hyvin säilynyt kyläkaupan rakennus ja sen läheisyydessä sijaitseva kansakoulu muodostavat kyläkuvallisen kokonaisuuden.	 1 Oppila (Koskenvarren entinen koulu) 2 Mäntyharju (Mäkelän kauppa)

Kohde		Alue
5 Menkijärven sotatie, lentokenttä ja Oravan vanha kylätontti	**Aluetyyppi** metsämaisema, liikenneympäristö, järvi- ja jokivarsimaisema, agraarimaisema **Arvot** sotahistoriallinen, liikennehistoriallinen, asutushistoriallinen, rakennushistoriallinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Menkijärven pohjoisrannalla sijaitseva vanha Oravan kylätontti on edelleen asuttuna. Sen läheisyyteen rakennettiin 1700-luvulla postitie, joka Suomen sodan (1808-1809) tapahtumien vuoksi nimettiin Sotatieksi. Vuonna 1937 ilmasotakoulun apukentäksi perustetulla Menkijärven lentokentällä sijaitsee vuonna 1808 käydyn Menkijärven taistelun muistomerkki. Lentokenttä on harrasteilmailijoiden käytössä.	 1 Rantatupa 2 Vanha Postitie 3 Rantatöyrä 4 Menkijärven lentokenttä

11 Pynttärinniemen kulttuuriympäristö	**Aluetyyppi** kyläympäristö, järvi- ja jokimaisema, agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Pynttärinniemen viljelysmaiseman keskellä, Rantatien varrella, on säilynyt vanhojen kantatalojen talouskeskuksia vanhoilla kylätonteilla. Kyläkuvallisesti huomattavia rakennusryhmiä ovat Pynttärin, Hauta-Ahon/ Timmerbackan ja Hirsimäen tontit, joihin liittyy myös muinaisjäännösalueita. Maisemallinen solmukohta sijoittuu Ylihauta-ahon pihapiirin tuntumaan.	 1 Pynttäri 2 Väliaho 3 Yli Hauta-aho

Kohde	Kuvaus	Alue
13 Tallbackanniemen kulttuuriympäristö	**Aluetyyppi** kyläympäristö, järvi- ja jokimaisema, agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, rakennustekninen, kyläkuvallinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Tallbackanniemellä, Alajärven rannalla sijaitsee kolmen Tallbackan kantatalosta 1500-1600-luvuilla muodostetun talon talouskeskukset vanhalla kylätontilla viljelysmaiseman keskellä. Tallbacantietä reunustaa pitkä, yli 200 vuotta vanha kiviaita	 1 Tallbacka 2 Talpakanniemen kiviaita 3 Vanhatallbacka

14 Tuluutin kotiseutumuseo ja sairaalan puisto	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö, järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** sivistyshistoriallinen, kulttuurihistoriallinen, liikennehistoriallinen kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Kotiseutumuseona toimiva hirsinen makasiini siirrettiin 1950-luvulla sairaalan puistoon, lähelle Alvar Aallon suunnittelemaa, RKY2009 kohteena olevaa sairaalaa. Puistoalueeseen liittyy myös joen ylittävä, vanha silta		1 Silta 2 Sairaalan puisto 3 Tuluutin kotiseutumuseo

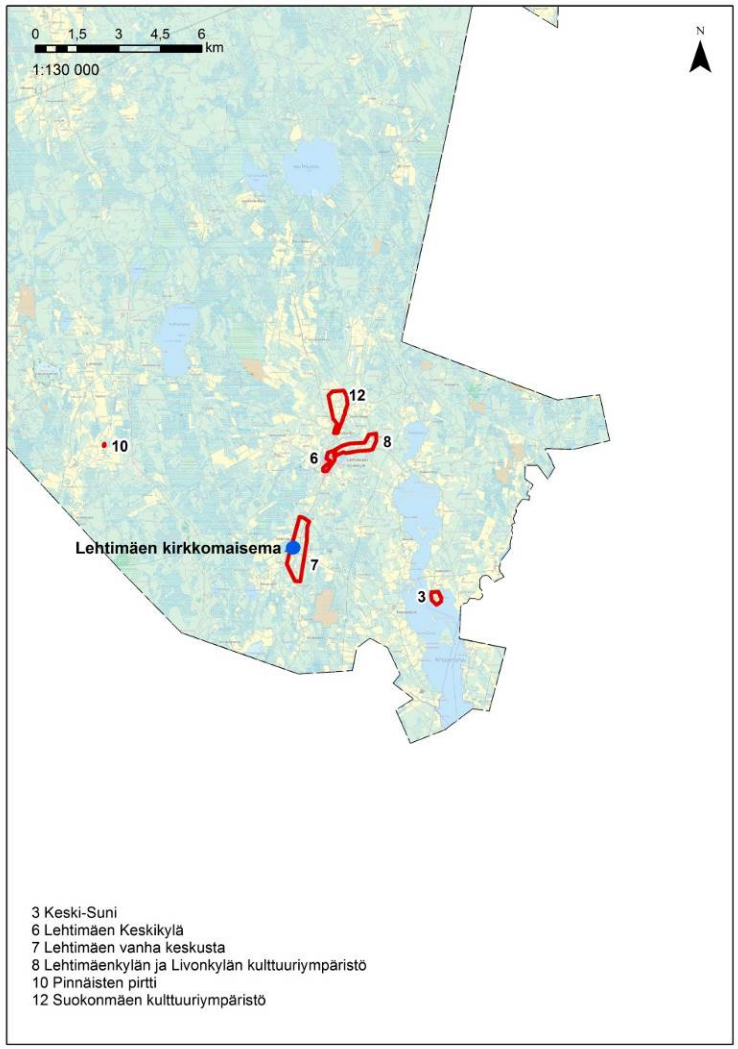
Alajärvi – *Lehtimäki*

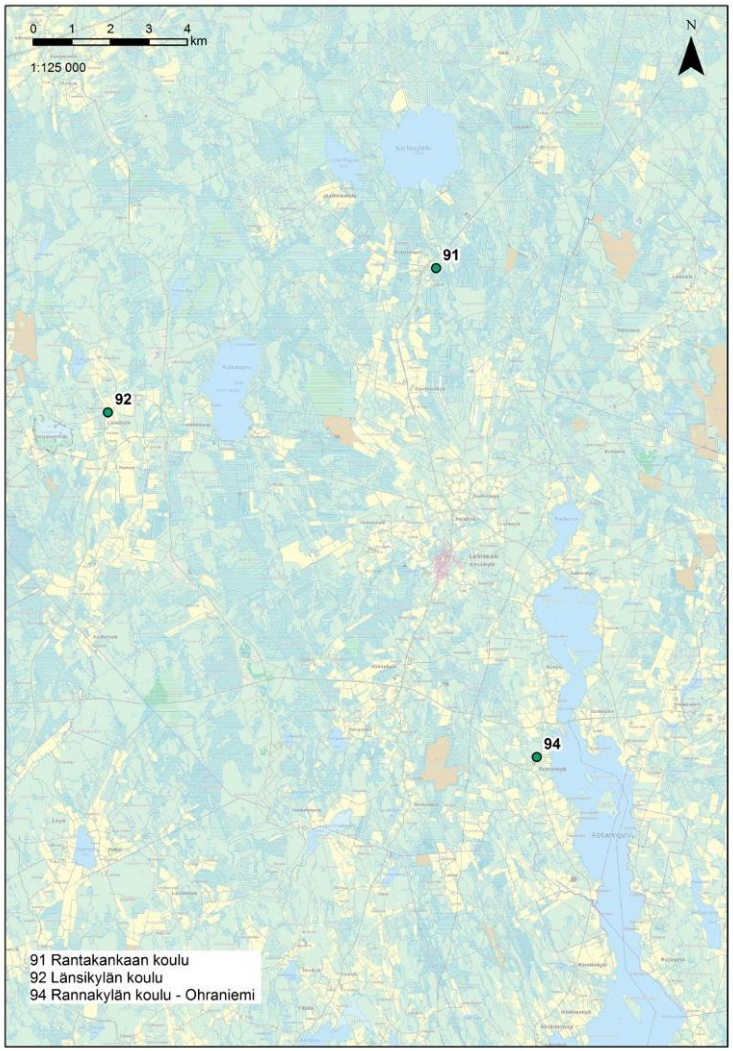

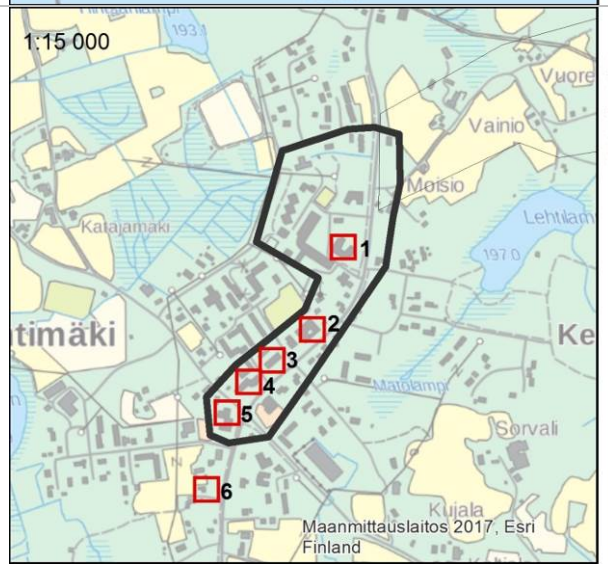

Kuvat: näkymä Lehtimäen museonmäeltä Fagerkullan pappilaan, Keski-kylää, Suokonmäen rakennettua kulttuuriympäristöä.

0 1,5 3 4,5 6
km
1:130 000
N
12
8
6
10
Lehtimäen kirkkomaisema
7
3
3 Keski-Suni
6 Lehtimäen Keskikylä
7 Lehtimäen vanha keskusta
8 Lehtimäenkylän ja Livonkylän kulttuuriympäristö
10 Pinnäisten pirtti
12 Suokonmäen kulttuuriympäristö

0 1 2 3 4
km
1:125 000
N
91
92
94
91 Rantakankaan koulu
92 Länsikylän koulu
94 Rannakylän koulu - Ohraniemi

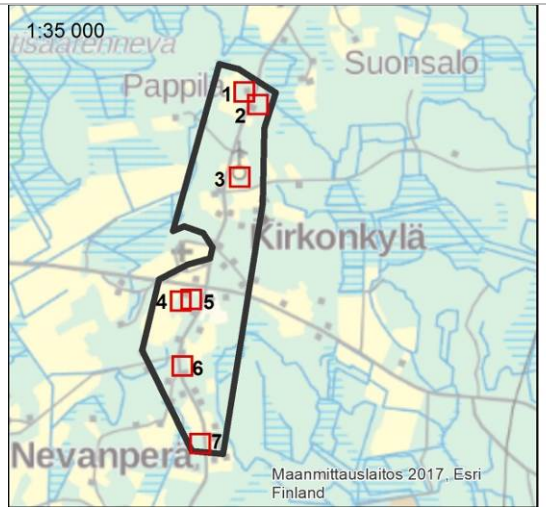
Kohde	Kuvaus	Alue
3 Keski-Suni	**Aluetyyppi** Järvi- ja jokimaisema, agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Suninniemessä, pitkään asuttuna olleella alueella on tehty arkeologisia tutkimuksia jo 1800-luvun puolella. Alueen maisemallisessa solmukohdassa, niemennokassa, viljelysmaiseman keskellä sijaitsee kantatalon neliöpihan muotoon jäsentynyt talouskeskus, joka käsittää 1800-luvun asussa olevan pitkänurkkaisen asuinrakennuksen, kaksi hirsistä riviaittaa ja navetan. Rannalle on muodostunut kesämökkiasutusta.	 1 Keski-Suni
6 Lehtimäen Keskikylä	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** hallintohistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, sivistyshistoriallinen, rakennushistoriallinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Suokonmäen vaarakylän ja kirkonkylän väliselle alueelle 1900-luvun puolivälin jälkeen muodostunut Lehtimäen moderni keskusta käsittää ehyen 1960-1990-luvun aikana rakennetun kokonaisuuden johon kuuluu liikerakennuksia sekä kunnantalo. Kirkonkyläntien länsipuolella sijaitsevan vuonna 1962 rakennetun Lehtimäen keskikoulun rakennukseen vuonna 1971 perustetun Lehtimäen erityiskansanopiston rakennuskokonaisuus kiinnittyy alueen moderniin ja postmoderniin rakennusperintöön.	 1 Lehtimäen opisto 2 Lehtimäen kunnantalo 3 Onnela 4 Riikkula 5 Kompus/Maanselkä 6 Salo

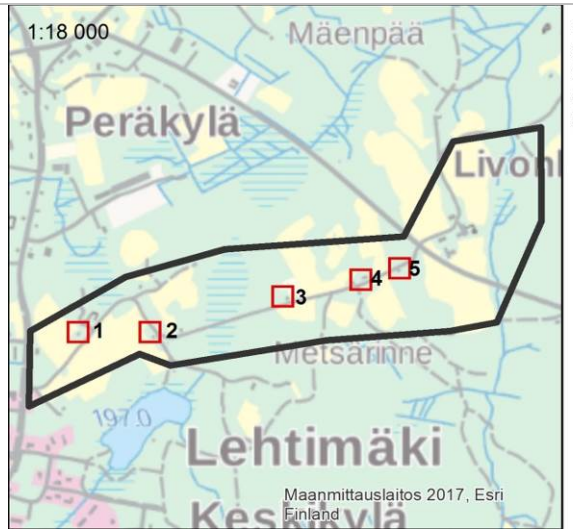

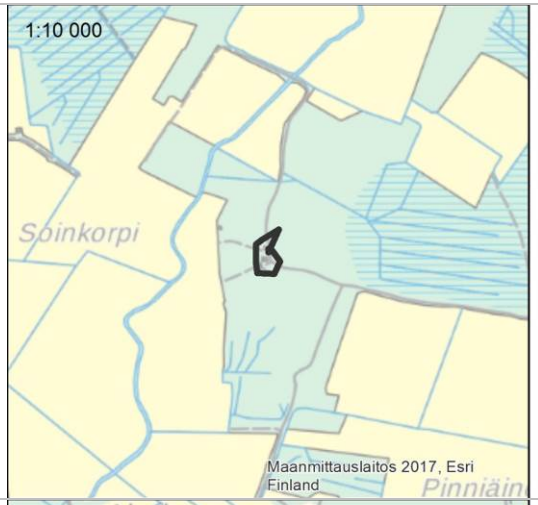

Kuvat: Vanhaa keskustaa, Lehtimäenkylän ja Livonkylän rakennettua kulttuuriympäristöä, Keski-Suni.

Kohde	Kuvaus	Alue
7 Lehtimäen vanha keskusta	**Aluetyyppi** kyläympäristö, agraariympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, kirkkohistoriallinen, rakennushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Lehtimäen kirkonkylä on muodostunut 1800-luvulla rakennetun kirkon ympäristöön, Töysäntien ja Kuortaneentien risteyskohtaan. Alueen maisematyyppi on agraari, sen talonpoikaistalojen talouskeskukset sijoittuvat harvakseltaan kumpuilevaan viljelysmaisemaan. Fagerkullan 1800-luvun puolivälissä rakennetun pappilan pihapiiri sijoittuu Kirkonkyläntien varteen, jota vastapäätä, tien toisella puolella, sijaitsevat nykyisin museona toimivat entiset pappilan aitat. Ahon ja Ala-Mattisen talojen lisäksi alueella on seurojentalo vuodelta 1928 alkuperäisessä asussa sekä 1800-luvun metsähautausmaa valurautaisine risteineen ja hautalautoineen.	 1 Fagerkulla 2 2 Pappilanmäki 3 Aho 4 Ala-Mattinen 5 Onnela 6 Toivola 7 Rauhanlehto

8 Lehtimäenkylän ja Livonkylän kulttuuriympäristö	**Aluetyyppi** agraariympäristö, kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Livonkylän ja Lehtimäenkylän ajallisesti kerroksinen kylämaisema on säilyttänyt maaseutumaisen ilmeensä vanhoine asutuksineen ja mutkittelevine kyläteineen. Maiseman solmukohdaksi muodostuu Roposen vanhan kylätontin ympäristö kaksifooninkisine talonpoikaistaloineen.	

Kohde	Kuvaus	Alue
10 Pinnäisten pirtti	**Aluetyyppi** metsämaisema **Arvot** elinkeinohistoriallinen, rakennusperinteinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Pirtti liittyy ilmiönä tilapääasumiseen ja karjamajalaitokseen. Etelä-Pohjanmaalla niitä kutsutaan niittytuviksi ja ilmiö käsittää myös jokisaunat ja kytötuvat. Aikansa tyypillinen rakennus on nykyään harvinainen. Rakennus on kunnostettu vanhaa tyyliä kunnioittaen.	
12 Suokonmäen kulttuuriympäristö	**Aluetyyppi** agraarimaisema, kylämaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennushistoriallinen, kyläkuvallinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Pohjanmaan vanhimmalla asuinpaikalla Suokonmäellä sijaitsee vanhaa kyläasutusta, jonka keskellä risteilee vanhojen kyläteiden verkko. Vanhimpina taloina ovat Rasinmäki ja Paimententalot sekä Laukkonen. Vaaran laella on myös vuonna 2004 valmistunut näkötorni, Suokontorni. Vanhan maantienlinjauksen varrella vaaran alapuolella sijaitsee Murtomäen talon vanha pihapiiri 1840-luvun asuinrakennuksineen ja vanhoine kivinavettoineen	 1 Suokontorni 2 Suokko 3 Keski-Suokko 4 Pauluntupa 5 Murtomäki

Alavus – *Alavus*

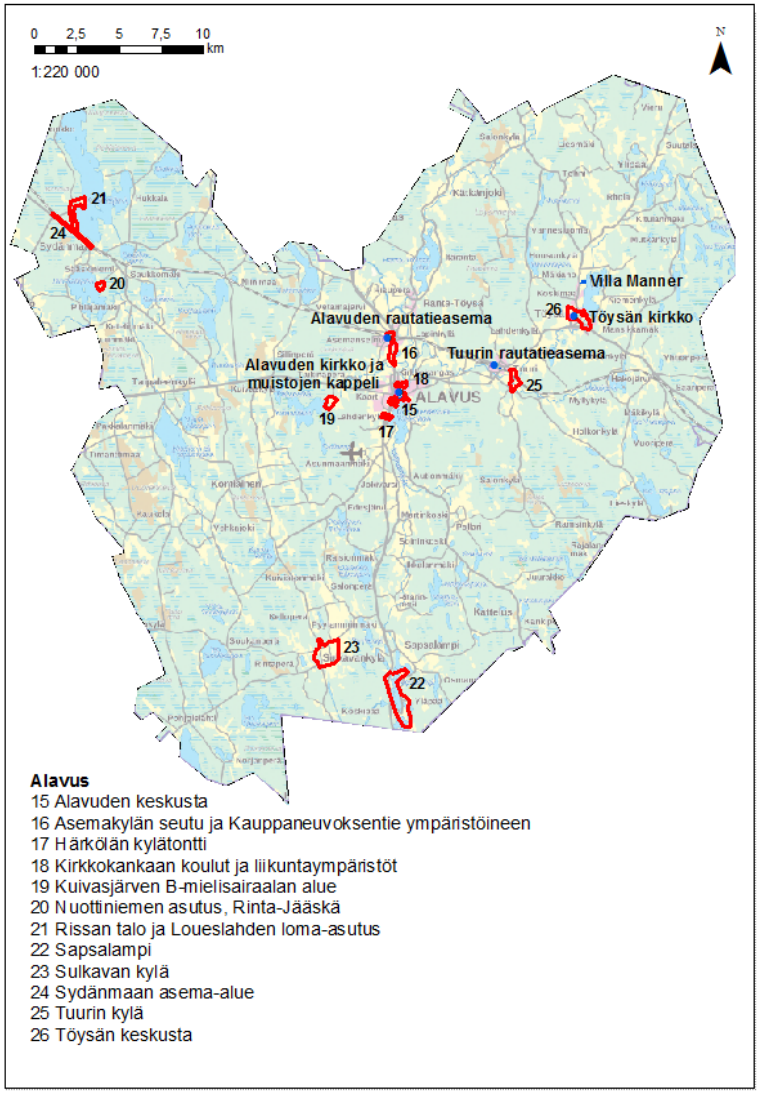

Kuvat vasemmalta: Härkölän kylätontti, entinen säästöpankki Alavuden keskustassa, Kauppaneuvos Svante Kurikan muistomerkki asemakylän alueella, Nuottiniementien asutus, Alavuden asemakylän urheilukatsomo ja jugendkoulu, Kuivasjärven B-mielisairaala, Sulkavankylää, Touko Saaren suunnittelema seurakuntatalo Alavuden keskustassa.

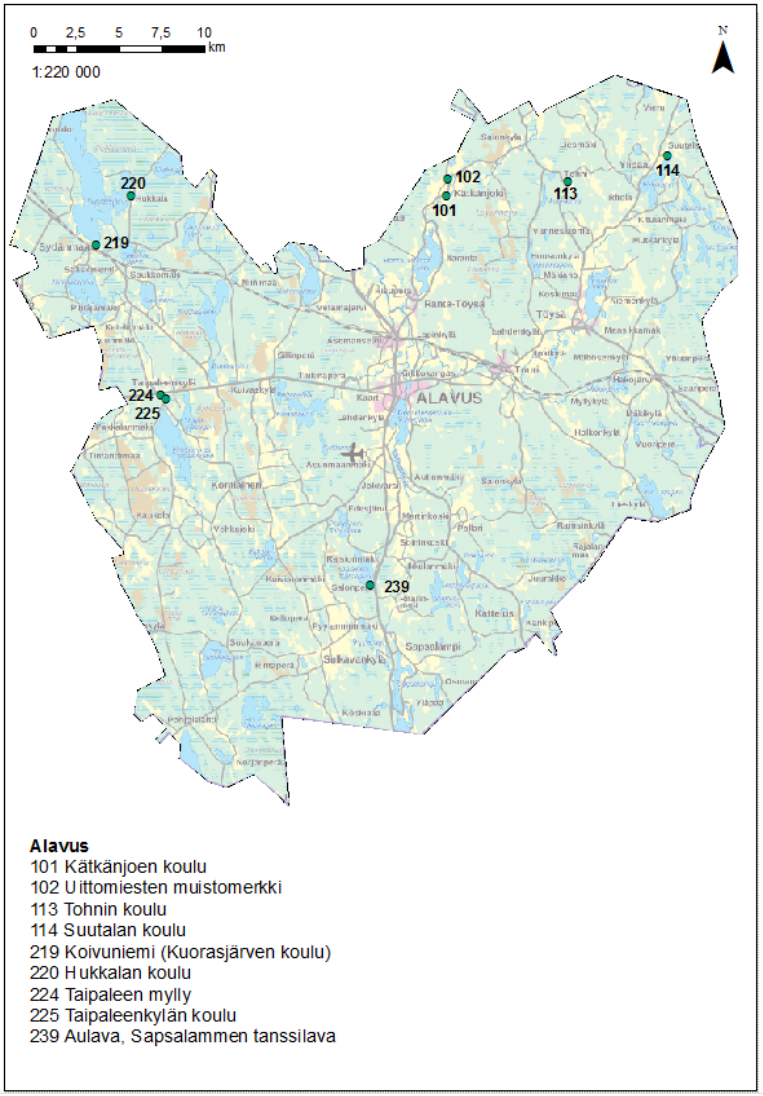

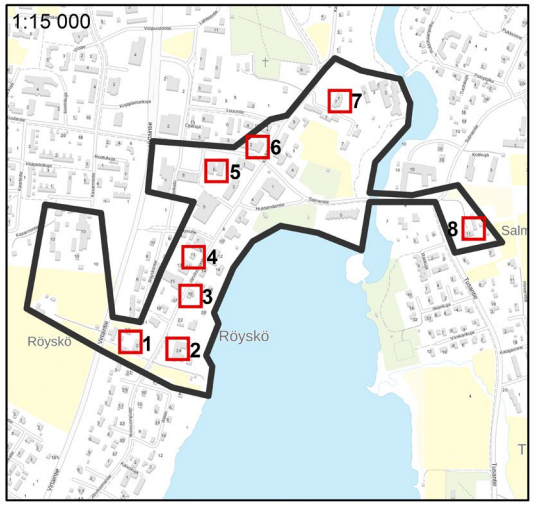
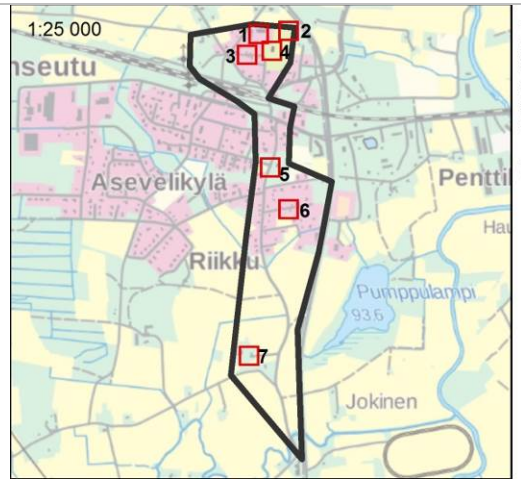

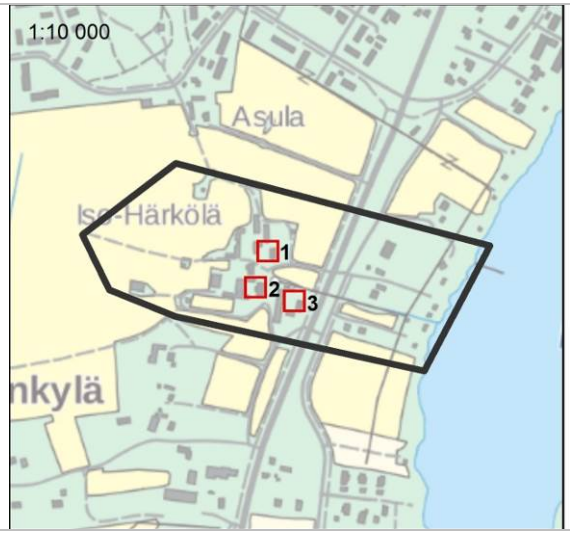
Alavus
15 Alavuden keskusta
16 Asemakylän seutu ja Kauppaneuvoksentie ympäristöineen
17 Härkölän kylätontti
18 Kirkkokankaan koulut ja liikuntaympäristöt
19 Kuivasjärven B-mielisairaalan alue
20 Nuottiniemen asutus, Rinta-Jääskä
21 Rissan talo ja Loueslahden loma-asutus
22 Sapsalampi
23 Sulkavan kylä
24 Sydänmaan asema-alue
25 Tuurin kylä
26 Töysän keskusta

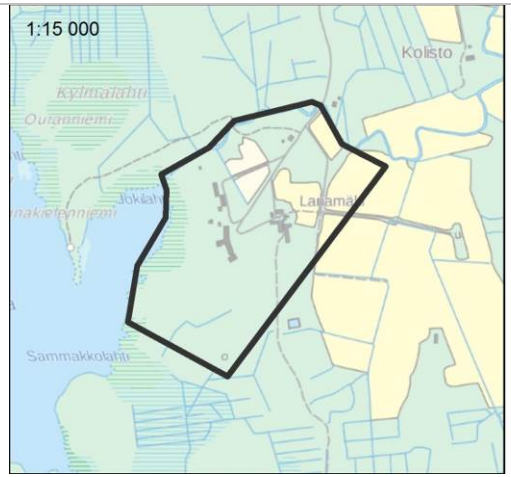
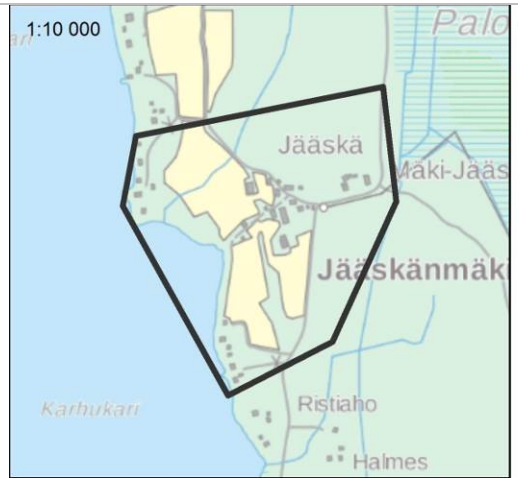
Alavus
101 Kätkänjoen koulu
102 Uittomiesten muistomerkki
113 Tohnin koulu
114 Suutalan koulu
219 Koivuniemi (Kuorasjärven koulu)
220 Hukkalan koulu
224 Taipaleen mylly
225 Taipaleenkylän koulu
239 Aulava, Sapsalammen tanssilava

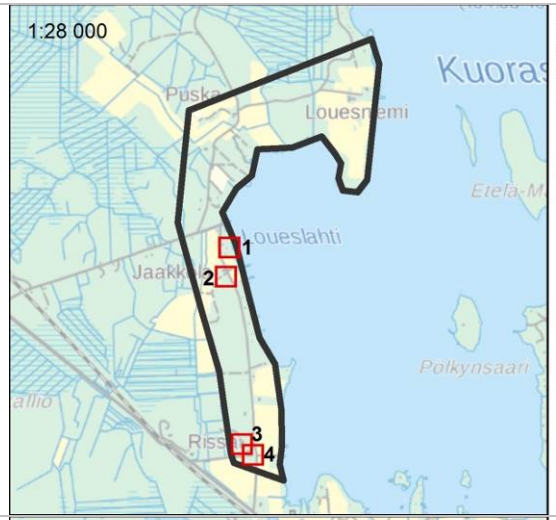
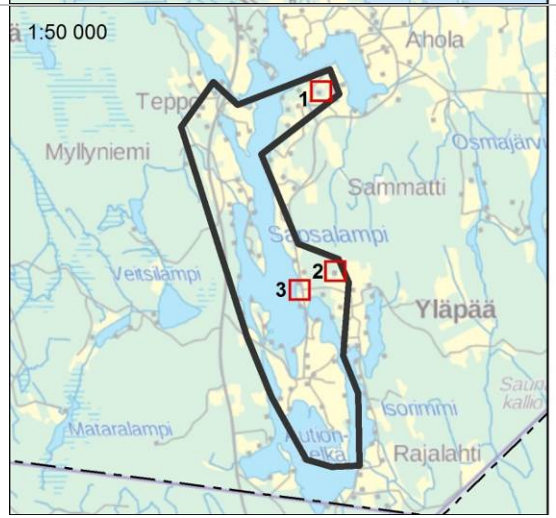
Kohde	Kuvaus	Alue
15 Alavuden keskusta	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, rakennushistoriallinen, arkkitehtoninen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Maaseutukylästä pieneksi kaupunkikeskukseksi 1900-luvun lopulla muodostunut alue rajautuu vanhan maantien varren liikekeskustan ympäristöön, RKY2009 alueena olevan kirkkoympäristön kylkeen. Kirkonkyläntien varressa on säilynyt liikerakennuksia 1900-luvun alusta puoliväliin. Eteläreunalla alue rajautuu Röyskön upseerinvirkatalon hyvin säilyneeseen pihapiiriin.	 1 Röyskö/Saariröyskö 2 Koivulehto (entinen Alavuden osuusmeijeri) 3 Tuomarila 4 Myymälärakennus 5 Kaupungintalo 6 Entinen säästöpankki 7 Seurakuntatalo 8 Salmi
16 Asemakylän seutu ja Kauppaneuvoksentie ympäristöineen	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, liikennehistoriallinen, sivistyshistoriallinen, henkilöhistoriallinen, rakennushistoriallinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Maaseutukylästä 1900-luvun taitteessa rakennetun rautatien myötä tiiviiksi kyläyhteisöksi muodostunut Asemakylä käsittää Kauppaneuvoksentien varren ja Rauhan-Kytökujan historiallisesti kerroksisen asutuksen. Tien eteläosassa Lampimäen talonpoikaistalo viljelysmaisemineen edustaa alueen vanhinta ajallista kerrostumaa. Kauppaneuvoksentien keskivaiheilla kauppaneuvos Svante Kurikan huvila ja	 1 Markkinatie 7, Asemankoulu 2 Kangashaka 3 Rauhankujan ja Kytökujan asutus 4 Urheilukenttä 5 Kauppaneuvoksentien asutus 6 Korpitien, Majurintien ja Lampitien asutus 7 Lampimäki

	muistomerkki. Tien ympäristöön sijoittuu myös jälleenrakennuskauden asutusta. Tie jatkuu 1900-luvun alun liikekeskuksen ohi, radan yli asemakylään ja vanhan Asemankoulun ympäristöön. Koulun vieressä on säilynyt urheilukenttä vanhoine katsomoineen.	

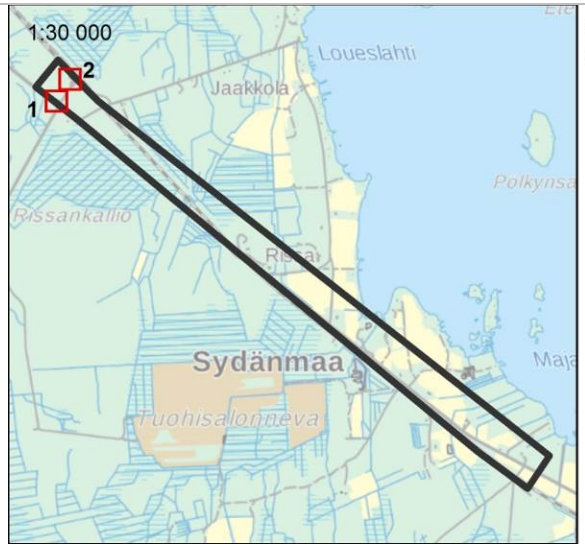
Kohde	Kuvaus	Alue
17 Härkölän kylätontti	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Pienen kaupunkikeskustan eteläpuolelle sijoittuvalla vanhalla Härkölän kylätontilla on säilynyt vanhoja talonpoikaistalojen talouskeskuksia. Neljän talon rakennuksista muodostuva taloryhmä on säilyttänyt talonpoikaisen ilmeensä ja muodostaa taajamakuvallisesti merkittävän kokonaisuuden.	

18 Kirkkokankaan koulut ja liikuntaympäristöt	**Aluetyyppi** laitosympäristö **Arvot** sosiaalihistoriallinen, sivistyshistoriallinen, rakennushistoriallinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Koulukompleksi liikuntaympäristöineen on hyvä esimerkki oppilaitoksen sisä- ja ulkotilojen käytöstä eri aikoina liikuntakasvatukseen sekä kouluajan ulkopuoliseen liikuntaan ja urheiluun seudun asukkaille.	 1 Kirkkotie 12, Koulut 2 Kirkkokankaan urheilualue 3 Opintie 2, Koulut

Kohde	Kuvaus	Alue
19 Kuivasjärven B-mielisairaalan alue	**Aluetyyppi** laitosympäristö, järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** sosiaalihistoriallinen, arkkitehtoninen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Kuivasjärven sairaala on yksi Etelä-Pohjanmaan neljästä B-mielisairaalasta. Sen aikakaudelle tyypillinen sairaalakompleksi edustaa vuonna 1952 säädetyn mielisairaslain alkuvaiheessa rakennettua mielisairaalaympäristöä, hoitoaatetta sekä rakennustapaa. Suunnittelijana toimi arkkitehti Aarno Raveala. Luonnonsuojelualueena olevan Kuivasjärven rannalle sijoittuvalla alueella on lisäksi vanha maatalon talouskeskus sekä 1900-luvun loppupuoliskolla henkilökunnan asuntona toiminut rakennettu rivitalo.	 Kuivasjärven B-mielisairaalan alue
20 Nuottiniemen asutus, Rinta-Jääskä	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Poikkeuksellisen hyvin säilynyt, laaja talonpoikaistalon rakennusryhmä maisemallisesti huomattavan Jääskänjärven rannalla.	 1 Rinta-Jääskä

Kohde	Kuvaus	Alue
21 Rissan talo ja Loueslahden loma-asutus	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, liikennehistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, rakennushistoriallinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Kuorasjärven rantaan, Rissan, Jaakkolan ja Louesniemen kantatalojen hyvin säilyneiden talonpoikaistalojen talouskeskusten ympäristöön on muodostunut aikojen kuluessa omaleimainen asuinalue. Rautatien vaikutuksesta rantatien varteen on 1900-luvun alkupuolelta lähtien ruvennut rakentumaan lomanviettopaikka, joka myöhemmin on muodostunut mökkikyläksi.	 1 Loueslahden loma-asutus 2 Jaakkola 3 Rissa 4 Ranta-Rissa
22 Sapsalampi	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Kapean mutkittelevan Sapsalammen ympäristöön, erityisesti sen eteläosan, rikkonaiselle, maisemallisesti rikkaalla alueella, järven itäpuolella, on säilynyt Vanha-Sytelän ja Hannukselan kantatalojen talonpoikaispihapiirit kaksifooninkisine päärakennuksineen. Jo 1840-luvun kartalla esiintyvä Hannukselan torppa, Hakala, on edelleen jäljellä. Sen nykyinen päärakennus on 1900-luvun taitteesta.	 1 Vanha-Sytelä 2 Hannuksela 3 Hakala

Kohde	Kuvaus	Alue
23 Sulkavan kylä	**Aluetyyppi** agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Loivasti kumpuilevan viljelysmaiseman keskelle, maisemallisesti huomattavalle paikalle sijoittuvan Sulkavankylän talonpoikaismaiseman solmukohta muodostuu maanteiden risteyksessä sijaitsevaan kyläkeskukseen kauppoineen, kouluineen ja asuinrakennuksineen. Kyläkeskuksen ympäristöön levittäytyvän viljelysmaiseman keskellä näkyvät maatalojen harvaan sijoitellut talouskeskukset perinteisine pihapiireineen.	 Sulkavan kylä

24 Sydänmaan asema-alue	**Aluetyyppi** liikenneympäristö **Arvot** liikennehistoriallinen, arkkitehtoninen, sosiaalihistoriallinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Tampere-Vaasa-radan varteen 1881–1883 rakennettiin Sydänmaan asema pysäkin piirustusten perusteella, mutta laajennettiin molempiin päätyihin tehdyillä poikkipäädyillä vuonna 1908. Samoin tehtiin useisiin muihin Vaasan radan varren pysäkkeihin. Alueeseen liittyi alun perin asuinrakennus, makasiini- ja piharakennuksia sekä puisto. Asuinkäytössä oleva asema on säilytetty hyvässä kunnossa. Tienristeyksessä sijaitseva kauppa liittynee rautatietoimintaan.	 1 Vierre 2 Rautatieasena

Alavus – *Töysä*

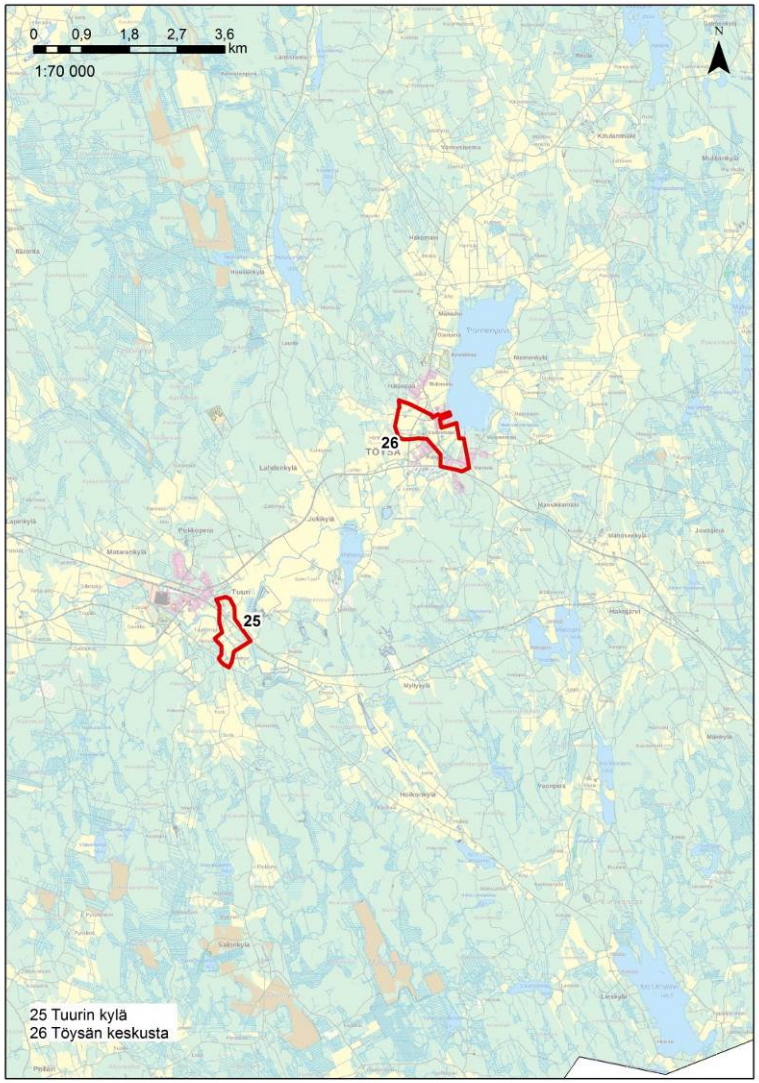
Kuvat: Näkymä Töysän keskustasta, Töysän keskustan sotien jälkeen rakennettua julkista hallintokeskustaa, entinen nahkatehdas, Töysän nuorisoseurantalo.

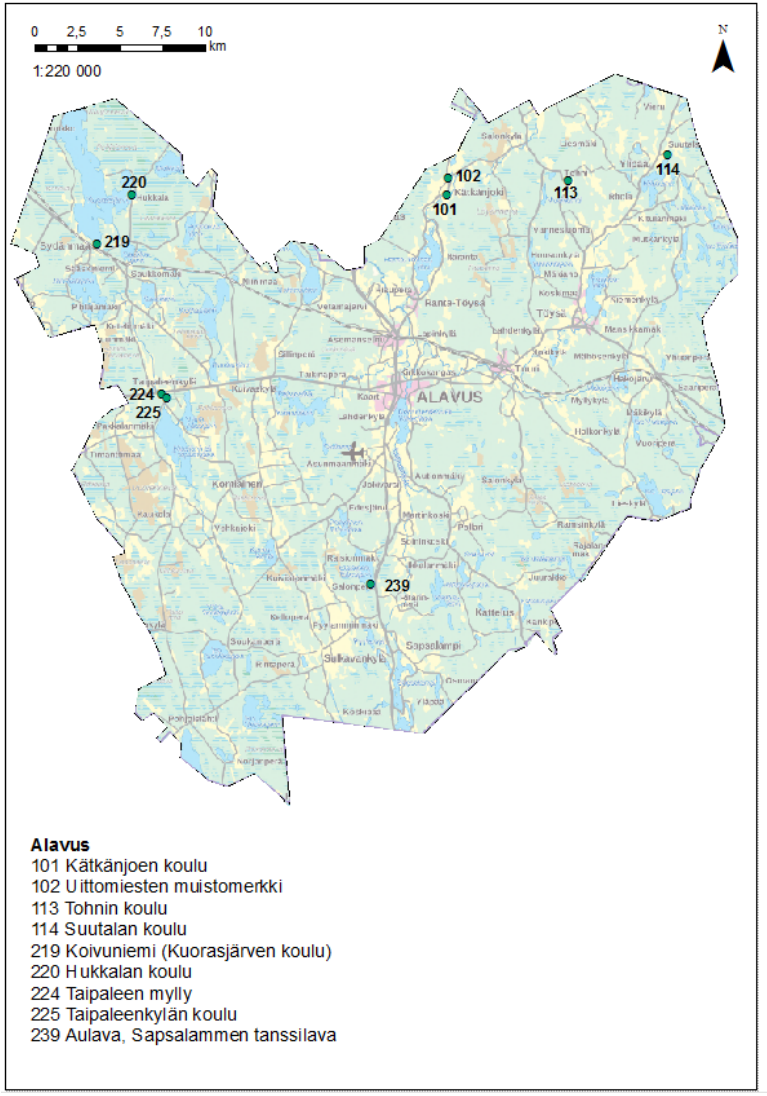

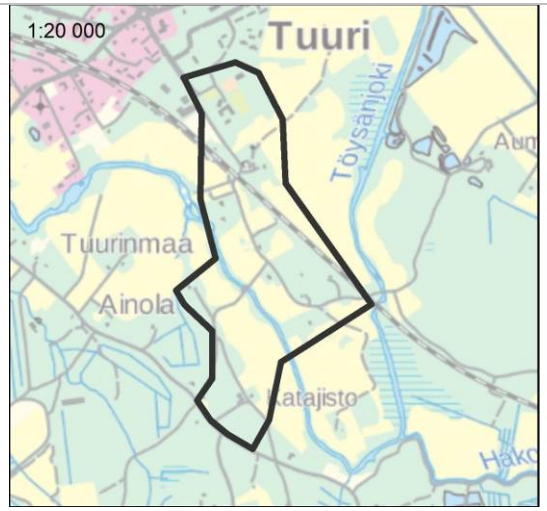

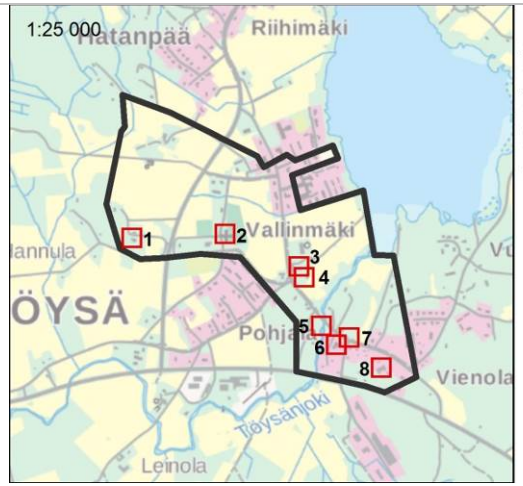

Kuvat: vasemmalla ylhäällä ja alakuvassa Tuurin kylää, ylhäällä oikealla Tuurin hyvin säilynyt jugendkoulu, joka lienee rakennettu arkkitehti Yrjö Sademetsän suunnitelman pohjalta.

0 0,9 1,8 2,7 3,6
km
1:70 000
N
26
25
25 Tuurin kylä
26 Töysän keskusta

0 2,5 5 7,5 10
km
1:220 000
N
220
102
101
113
114
219
224
225
239
ALAVUS
Alavus
101 Kätkänjoen koulu
102 Uittomiesten muistomerkki
113 Tohnin koulu
114 Suutalan koulu
219 Koivuniemi (Kuorasjärven koulu)
220 Hukkalan koulu
224 Taipaleen mylly
225 Taipaleenkylän koulu
239 Aulava, Sapsalammen tanssilava

	Kuvaus	Alue
25 Tuurin kylä	**Aluetyyppi** kyläympäristö, järvi- ja jokivarsimaisema, liikenneympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, liikennehistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Maaseutukylä rakentuu Kukkomäen ja Tuurin kantatalojen ympäristöön, viljelysmaiseman keskelle vanhan kylätien varteen. Kantatalojen tontit ovat edelleen asuttuina ja niiden rakennuskanta on vanhaa. Kukonmäen länsipuolella sijaitsee näyttävä jugendkoulu sekä siihen liittyvät uudemmat koulurakennukset. Samassa pihapiirissä on seurojentalo. Alueen eteläpuolella virtaa Tuurinkoski. Tampere-Vaasa rautatien Vaasan ja Alavuden välinen osa kulkee Kukonmäen ja Tuurin kylätonttien välitse joen pohjoispuolta. Radan varrella on säilynyt pysäkinhoitajan asunto.	 Tuurin kylä

26 Töysän keskusta	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, kirkkohistoriallinen, hallintohistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, teollisuushistoriallinen, rakennusperinteinen, arkkitehtoninen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Alue käsittää perinteisen maaseutukirkonkylän kirkkoineen ja vanhoine kunnantaloineen sekä siitä vähän erilleen muodostuneen uudemman hallinto- ja liikekeskuksen kunnantaloineen, terveystaloineen ja teollisuusympäristöineen. Lisäksi alueella on pappila Hedborg viimeistään 1800-luvun taitteesta sekä nuorisoseurantalo vuodelta 1953 ja elokuvateatteri Haka vuodelta 1939.	 1 Pappila 2 Kirkko 3 Pennala 4 Autio 5 Ohei 6 Nuorisoseurantalo 7 Haka 8 Lapikas

Evijärvi

Kuvat vasemmalta: Evijärven kirkko, Kultalahden talot, Järvenkylän käräjien muistomerkki Lassilan kylässä, Inhan koulu ja Koivurinnan talot Inhan kylässä.

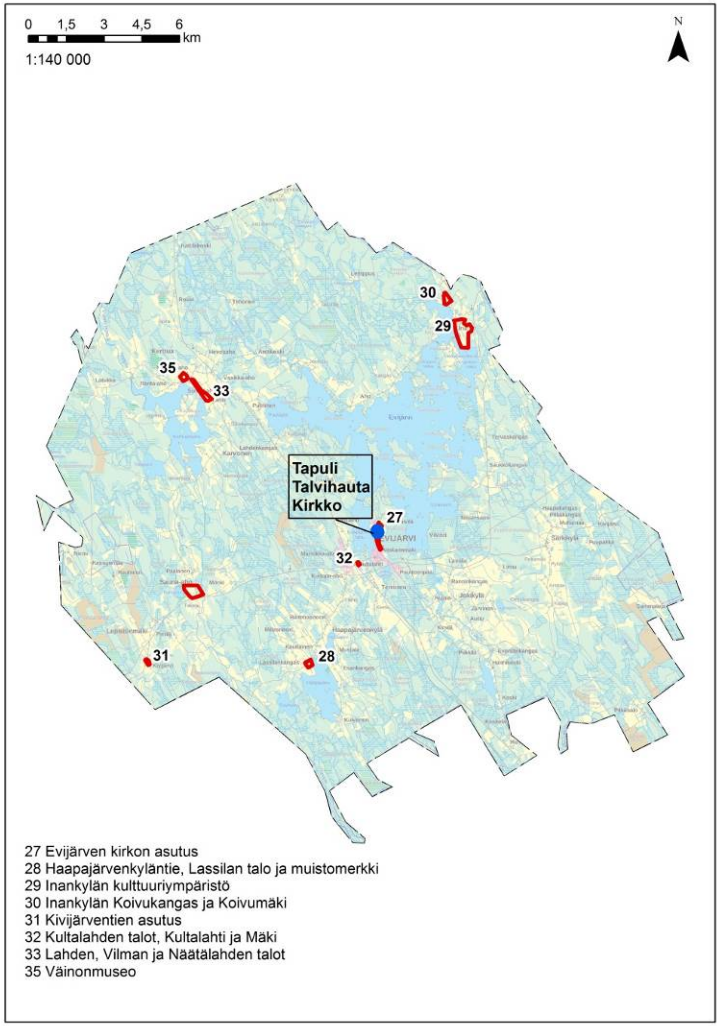

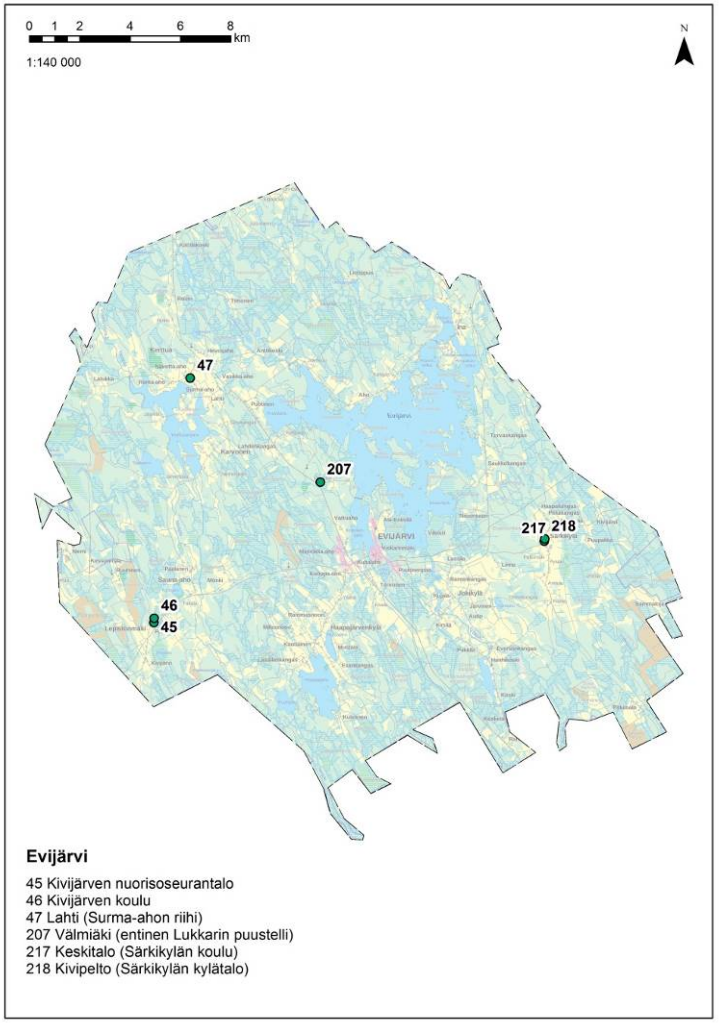
Kuvat vasemmalta: Väinönmuseon aittoja ja asuinrakennuksen koristeellinen ulko-ovi, Surma-ahon riihi ja lehmiä laitumella.

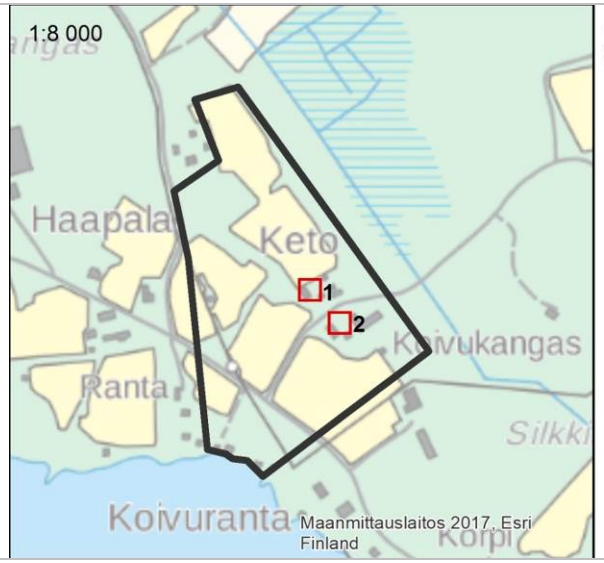
27 Evijärven kirkon asutus
28 Haapajärvenkyläntie, Lassilan talo ja muistomerkki
29 Inankylän kulttuuriympäristö
30 Inankylän Koivukangas ja Koivumäki
31 Kivijärventien asutus
32 Kultalahden talot, Kultalahti ja Mäki
33 Lahden, Vilman ja Näätälahden talot
35 Väinonmuseo

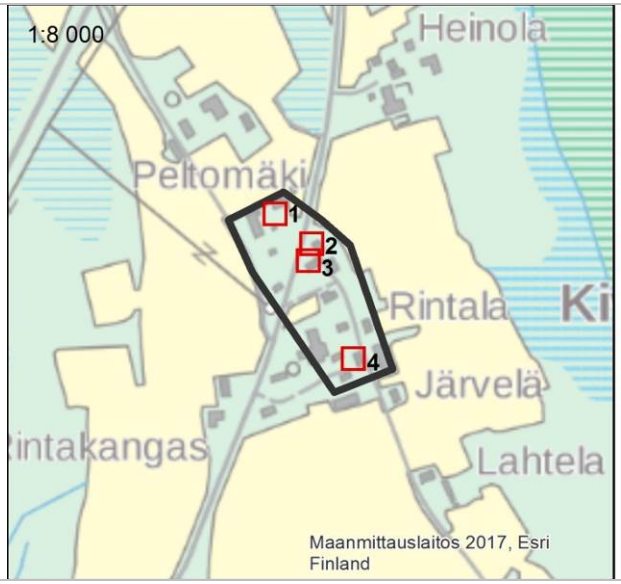

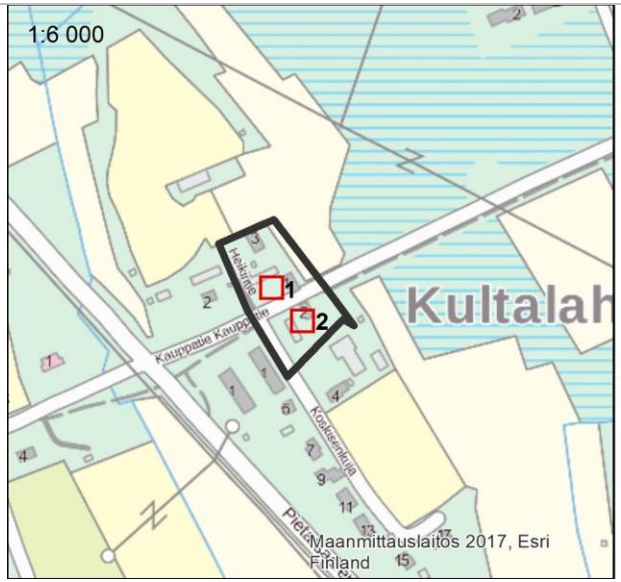
Evijärvi

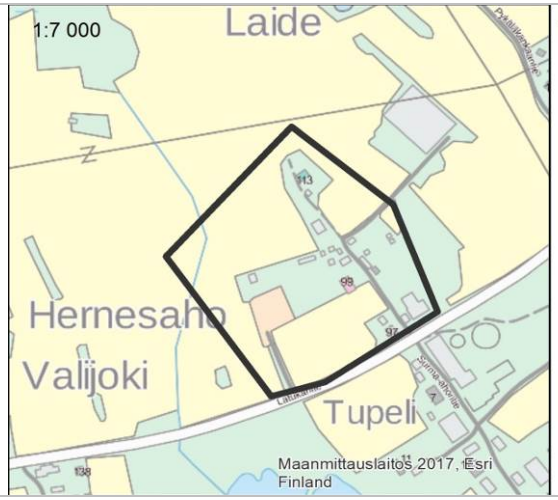
45 Kivijärven nuorisoseurantalo
46 Kivijärven koulu
47 Lahti (Surma-ahon riihi)
207 Välmiäki (entinen Lukkarin puustelli)
217 Keskitalo (Särkikylän koulu)
218 Kivipelto (Särkikylän kylätalo)

Kohde	Kuvaus	Alue
29 Inankylän kulttuuriympäristö	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, kylämaisema, agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, sivistyshistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Inanjärven länsireunaa mutkittelevan vanhan kylätien varteen sijoittuva arvoalue käsittää entisen kansakoulun pihapiirin sekä maaseudun pienasumusten ja talonpoikaistalojen talouskeskusten hyvin säilyneitä pihapiirejä kuten Asukkaan, Linnan ja Kotiahon taloryhmät 1800-luvulta. Kylämaisemassa avautuu näkymä Inanlahdelle ja Inansaaren suuntaan.	 1 Sivula 2 Inankylän koulu 3 Kotiaho 4 Inan nuorisoseuratalo 5 Asukas 6 Linna

30 Inankylän Koivukangas ja Koivumäki	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, kylämaisema, agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Söderenan kantatalosta muodostetun Koivukankaan ja siitä muodostetun Koivumäen talouskeskukset sijoittuvat Inanlahden itärannalle, Sydänmaantien varteen. Mahdollisesti vanhimmilta osiltaan aina 1700-luvulta peräisin olevat, pitkänurkkaiset, ylöspäin levenevät päärakennukset sijoittuvat peräkkäin pitkäsivu järven suuntaan. Rantapellon yli avautuu näkymä järvelle.		1 Koivumäki 2 Koivukangas

Kohde	Kuvaus	Alue
31 Kivijärven-tien asutus	**Aluetyyppi** agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Kivijärvenkylän neljä pohjalaistaloa pihapiireineen muodostavat tiiviin kokonaisuuden Heinolan talo on suojeltu rakennussuojelulailla.	 1 Heinola 2 Mäntylä (Isokivi, Storkivi) 3 Kesäranta (Mäntylä) 4 Anttila

32 Kultalahden talot, Kultalahti ja Mäki	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, taaja-makuvallinen **Arvojen perustelu** Kultalahden ja Söderkullanlahden kantataloista muodostettujen Myllypellon ja Mäen talojen hyvin säilyneet, 1800-luvun alkupuolella rakennetut, puolitoistakerroksiset talonpoikaistalot muodostavat porttimaisen asetelman Evijärven kirkonkylän läpi kulkevan vanhan tielinjauksen Kauppatien varteen.	 1 Kultalahti 2 Mäki

Kohde	Kuvaus	Alue
33 Lahden, Vilman ja Näätälahden talot	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Lahden kantatalon tontilla on säilynyt kolme vanhaa talouskeskuksen pihapiiriä, Lahti, Näätälahti ja Vilma, joiden rakennuskanta on vanhaa, asuinrakennukset viimeistään 1800-luvulta. Talouskeskukset sijoittuvat Järvelän-tien molemmin puolin. Kylätontin lounais-puolelle avautuu näkymä Näätälänlahdelle.	 1 Näätälahti 2 Vilma 3 Lahti
35 Väinönmu-seo	**Aluetyyppi** agraarimaisema **Arvot** henkilöhistoriallinen, sivistyshistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Kotiseutuneuvos Väinö Tuomaalan vuonna 1955 perustama Järviseudun museo eli Väi-nöntalo esittelee eteläpohjalaista talonpoi-kaiskulttuuria. Alueelle on siirretty yli 20 rakennusta eri puolilta Järviseutua. Vanhim-mat rakennuksista ovat 1600-luvulta.	 Väinönmuseo

Ilmajoki

Kuvat vasemmalta: Ilmajoen museo ja musiikkijuhlien katsomo ja esiintymislava Ilmanjoen keskustassa, Kalervo Kallion veistämä Raivaaja-muistomerkki Jaakko Ilkan kentällä, Asematien ja Kauppatienvarren pientaloasutusta, entinen vanhainkoti, Herralan päärakennus Kyrönjoen kulttuurimaisemassa, jälleenrakennuskaudella siirtokarjalaisille luovutettua asutusaluetta Könnin kylässä.

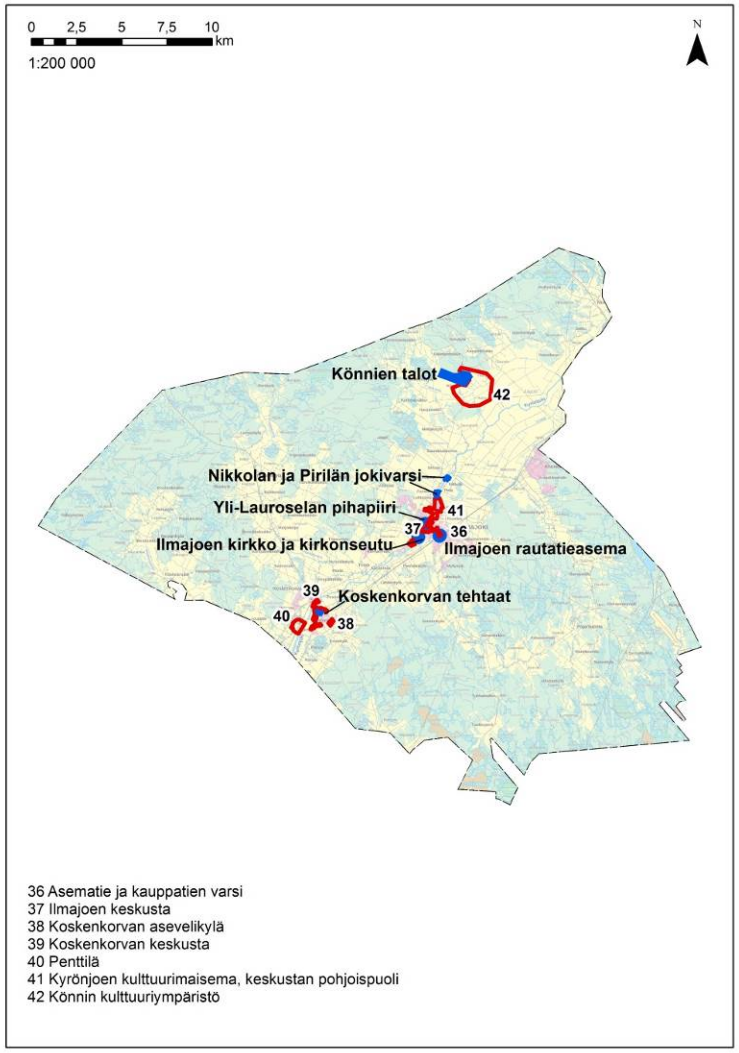

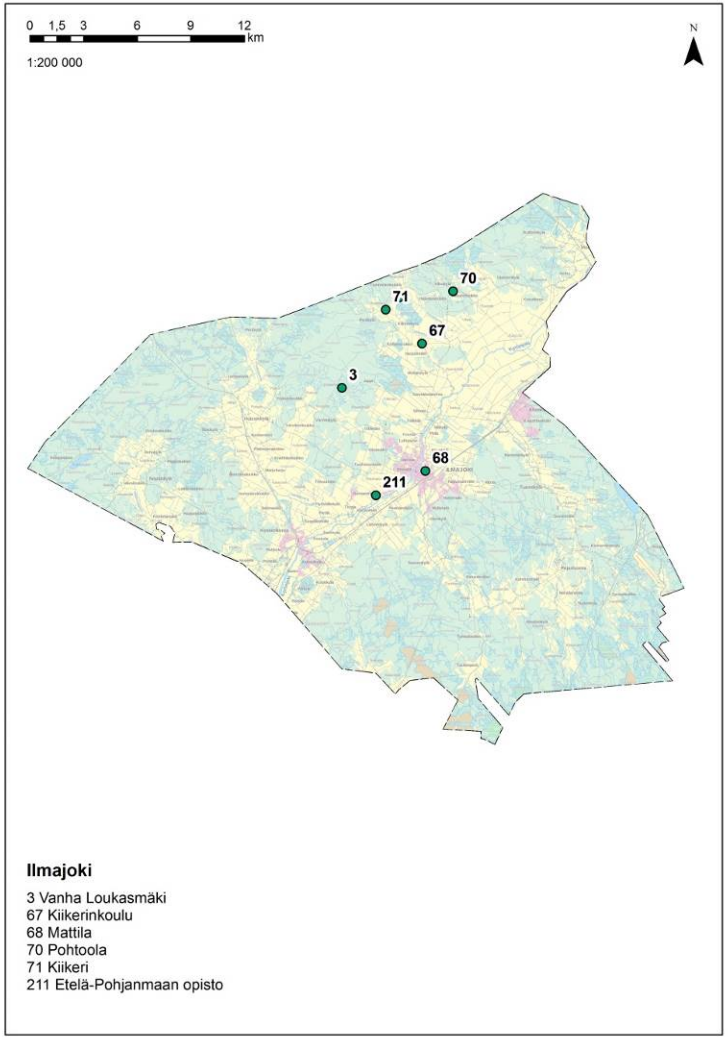

Kuvat vasemmalta: Koskenkorvan asema, Asevelikylää, pohjapato Koskenkorvan puretun myllyn kohdalla, Koskenkorvan liikekeskustaa, Koskenkorvan seurakuntatalo, Penttilä, Penttilän tuulimylly.

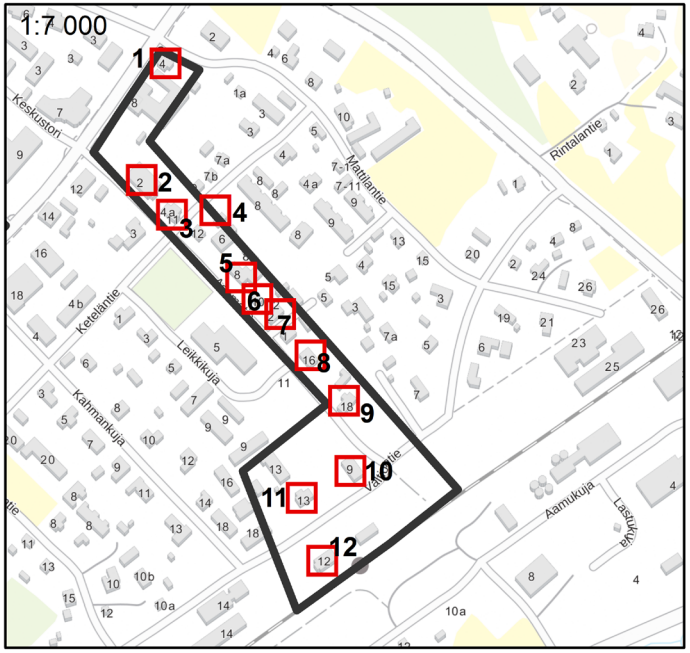

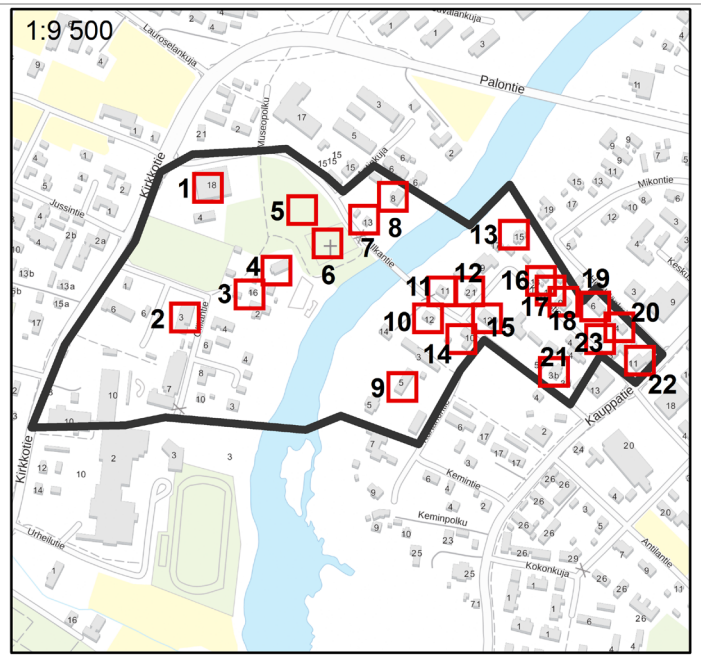
36 Asematie ja kauppatien varsi
37 Ilmajoen keskusta
38 Koskenkorvan asevelikylä
39 Koskenkorvan keskusta
40 Penttilä
41 Kyrönjoen kulttuurimaisema, keskustan pohjoispuoli
42 Könnin kulttuuriympäristö

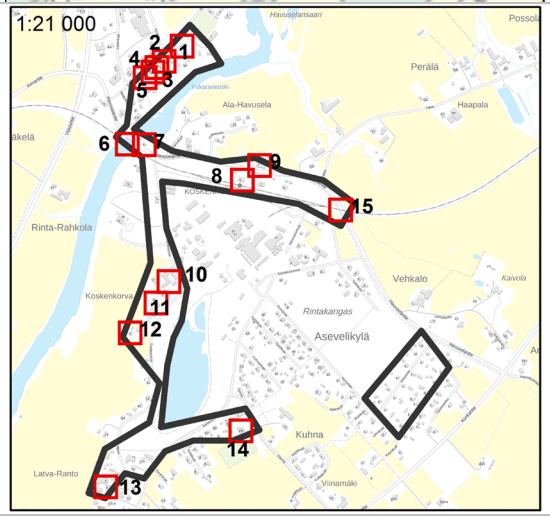

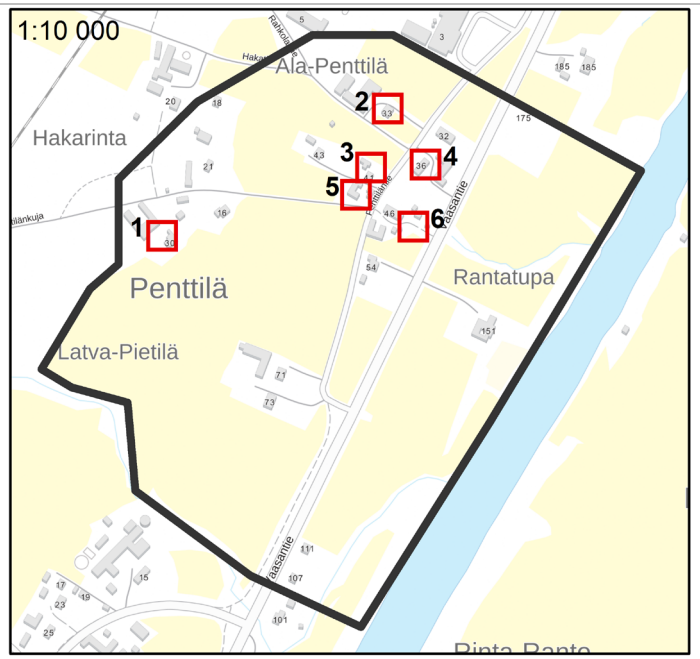
Ilmajoki

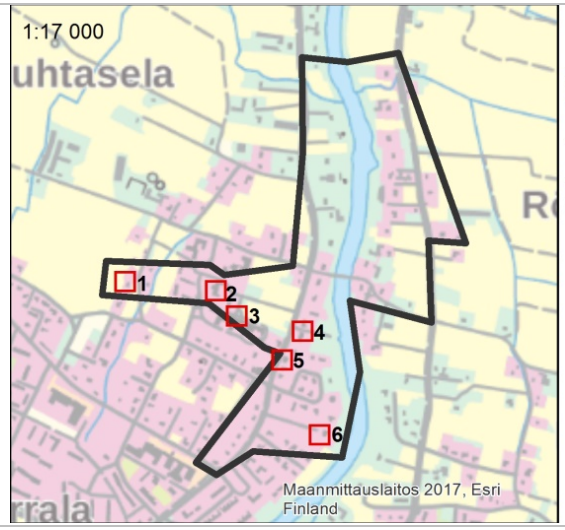
3 Vanha Loukasmäki
67 Kiikerinkoulu
68 Mattila
70 Pohtoola
71 Kiikeri
211 Etelä-Pohjanmaan opisto

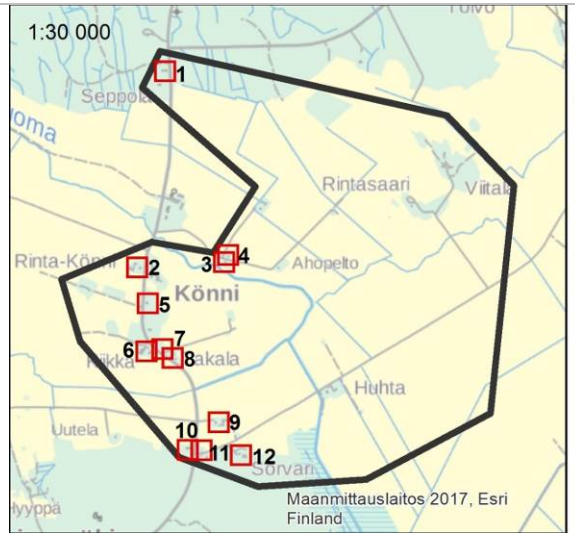
Kohde	Kuvaus	Alue
36 Asematie ja Kauppatien varsi	**Aluetyyppi** liikenneympäristö, taajamaympäristö **Arvot** liikennehistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, rakennusperinteinen, arkkitehtoninen, taaja-makuvallinen **Arvojen perustelu** Asematien ja Kauppatien varren asemakylä liike- ja asuinrakennuksineen sekä näyttävine seurantaloineen 1900-luvun alkupuolelta muo-dostaa historiallisesti ja taajamakuvallisen ehyen kokonaisuuden.	 1 Luhtasalo 2 Työväentalo (kansantalo) 3 Pikku-Posti 4 Rajala 5 Kuistio 6 Jouppila 7 Kenkkilä 8 Hamrenin kauppa 9 Palo-Ojala 10 Päivälä (Kaukosen ranta) 11 Metsä-Ketelä 12 Ilmajoen rautatieasema

37 Ilmajoen keskusta	**Aluetyyppi** taajamaympäristö, järvi- ja jokivarsiympäristö **Arvot** elinkeinohistoriallinen, henkilöhistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, rakennusperinteinen, arkkitehtoninen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Arvoalueen solmukohtaan, tapahtumahistoriallisesti merkittävälle Jaakko Ilkan kentälle tiivistyy muistumia 1500-luvulla soditun Nuijasodan ajalta. Alueelle rakennettiin myöhemmin kirkko, josta on jäljellä vanha hautausmaa. Kentän laidalle perustettiin 1914 kotiseutumuseo, joka on yksi Suomen vanhimmista. Rakennuksen arkkitehtuuri viittaa paikalta purettuun kirkkoon. Kentällä on vietetty Ilmajoen musiikkijuhlia vuodelta 1977. Alueen reunalla sijaitsee kunnantalo 1960-luvulta. Alue ulottuu sillan toisella puolella jatkuvalle liikekeskustan alueelle, jossa on säilynyt historiallisesti kerroksinen liikerakennuskokonaisuus 1900-luvun alusta vuosisadan puoliväliin.		1 Säästölä (Ilmajoen kunnantalo) 2 Yhteiskoulu 3 Myllypelto 4 Museo 5 Patsas (Monumentti) 6 Kirkkomaa 7 Sillansuu (entinen postitalo) 8 Sihto 9 Yläantila (Kestikartano) 10 Kipula 11 Sillanpää (ent. Roosin kirjakauppa) 12 Rantamaa (Latva-Kiskola) 13 Virtanen 14 Ketonen 15 Pohjola (ent. säästöpankin talo) 16 Laine 17 Mehilä 18 Neliö 19 Paloasema (Torimaa) 20 Putka 21 Vierula (ent. Kokon liikekiinteistö) 22 Vanha-Tontti (Ilmajoen krouvi) 23 Kalmu

Kohde	Kuvaus	Alue
38 Koskenkorvan asevelikylä	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, rakennusperinteinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** vuonna 1953 rintamamiesten sekä siirtokarjalaisten asuttamiseksi lohkotun asevelikylän Monnintien, Rauhantien, Taistonpolun ja Vehkakujan varrella sijaitsee 26 jälleenrakennuskauden tilaa. Alkuperäinen aluerakenne ja tonttijako ovat säilyneet. Tonttien rakennuskanta on pääosin säilyttänyt alkuperäisen ilmeensä kunnostuksien yhteydessä.	 Koskenkorvan asevelikylä
39 Koskenkorvan keskusta	**Aluetyyppi** taajamaympäristö, järvi- ja jokivarsiympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, teollisuushistoriallinen, liikennehistoriallinen, rakennusperinteinen, arkkitehtoninen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Alueen maamerkin, RKY2009 listalle kuuluvan 1940-luvulla perustetun Koskenkorvan tehtaiden ympäristöön levittäytyy historiallisesti kerroksinen taajama, jonka vanhinta kerrostumaa edustavat kivikautiset asuinpaikat, Pukarankosken vanhat myllypaikat ja kantatalojen vanhat tontit. 1800-luvun lopulta alkoi muodostua asemakylä asemarakennuksineen. Jälleenrakennuskaudella 1940-luvulla perustettiin asevelikylän asuinyhteisö. Alueella on myös nuorempaa pientaloasutusta.	 1 Pyhämaa 2 Muuttola 3 Rajala 4 Keskus 5 Liiketalo 6 Pukarankosken rautatiesilta 7 Lottakahvila 8 Asemarakennus Koskenkorva ja muut rautatieaseman rakennukset 9 Korvanrati 10 Koskenkorva 11 Puistola (Koskenkorvan puutarhatupa) 12 Koskenkorva (ent. Yli-Koskenkorva) 13 Latva-Ranto 14 Puska (Koskenkorvan kansakoulu) 15 Pukarankosken rautatien alikulkusilta

Kohde	Kuvaus	Alue
40 Penttilä	**Aluetyyppi** agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Vaasantien varteen sijaitsevan Bengtilän kantatalon vanhalla kylätontilla oleva rakennuskokonaisuus käsittää vanhan Ylä-Penttilän (nyk. Rinta-Penttilän) sekä Ala-Penttilän talouskeskukset vanhoilla tonteillaan. Hieman kylätontista lounaaseen sijaitsee Mäki-Penttilän talouskeskus. Rakennuskanta on 1800–1900-luvun alusta. Maisemallisesti merkittävälle paikalle, valtatien varteen, sijoittuvan Rinta-Penttilän päärakennus on vuodelta 1824. Sen vieressä sijaitseva vanha tuulimylly on säilytetty hyvässä kunnossa.	 1 Mäki-Penttilä 2 Ala-Penttilä 3 Asuntola 4 Keski-Penttilä 5 Kartano 6 Rinta-Penttilä

41 Kyrönjoen kulttuurimaisema, keskustan pohjoispuoli	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, sivistyshistoriallinen, rakennusperinteinen, arkkitehtoninen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Satoja vuosia vanhan Könnintien linjauksen varressa on säilynyt vanhaa liikerakennuskulttuuria, Kunnantalon tontilla sijaitsevat alueella harvinaiset, uusrenessanssityyliset tyttö- ja poikakoulu, Herrala ja Rouvala, niitä vastapäätä entisen vanhainkodin miljöö 1920-luvun klassistisine päärakennuksineen. Niistä joen suuntaan sijaitsee Maurion kartano puukujanteineen ja puistoineen.	 1 Tähtihaka (ent. Esko, entinen pappilan torppa) 2 Kunnantalo (entinen vanhainkoti) 3 Kotokartano (vanhainkoti-päivä-keskus) 4 Kunnantalo (käsittää entisen poika-koulun sekä entisen kunnantalon) 5 Ainola 6 Maurion kartano

Kohde	Kuvaus	Alue
42 Könnin kulttuuriympäristö	**Aluetyyppi** kyläympäristö, agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Alajoen peltolakeuden länsirannalle, väljästi Könnintien ja siitä haarautuvien teiden varsille, muodostuu historiallisesti kerroksinen kylämaisema. RKY2009 kohteena olevan Könnin talon ympäristöön on 1800-luvun lopun ja 1900-luvun aikana perustettu asuinkiinteistöjä, puhelinkeskus, Könnin osuusmeijeri 1920-luvulla ja kauppa 1940-luvulla. Pääosin Karjalantien varteen sijoittuva, 1940–1950-luvuilla muodostettu siirtokarjalaisten asuinalue kuvastaa jälleenrakennuskauden Maanhankintalain nojalla toteutettua maaseudun asutustoimintaa alkuperäisessä asussaan.	 1 Könnin myymälä 2 Rinta-Könni 3 Parikka 4 Uusi-Kujala 5 Rajasaari 6 Kaunismäki (rek. nimi Ala-Ojanperä) 7 Haapamäki 8 Takala 9 Kivelä 10 Lähtelän entinen osuusmeijeri 11 Kallio 12 Sorvari

Isojoki

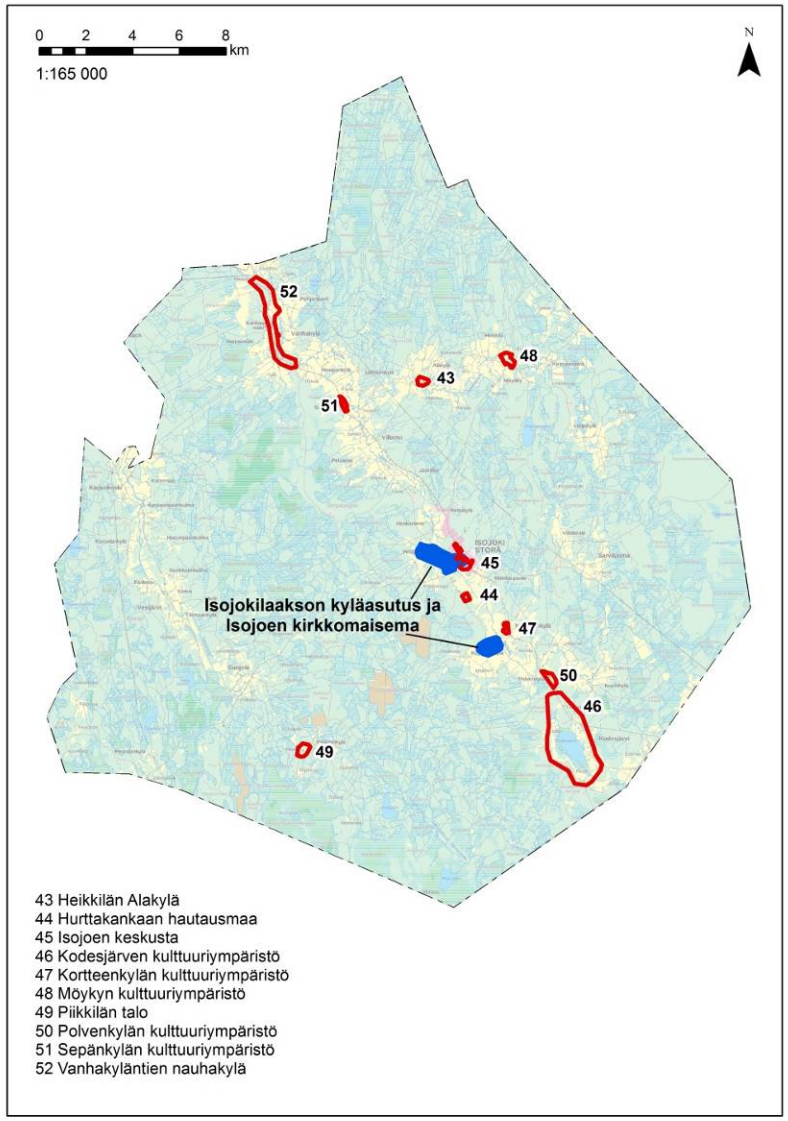

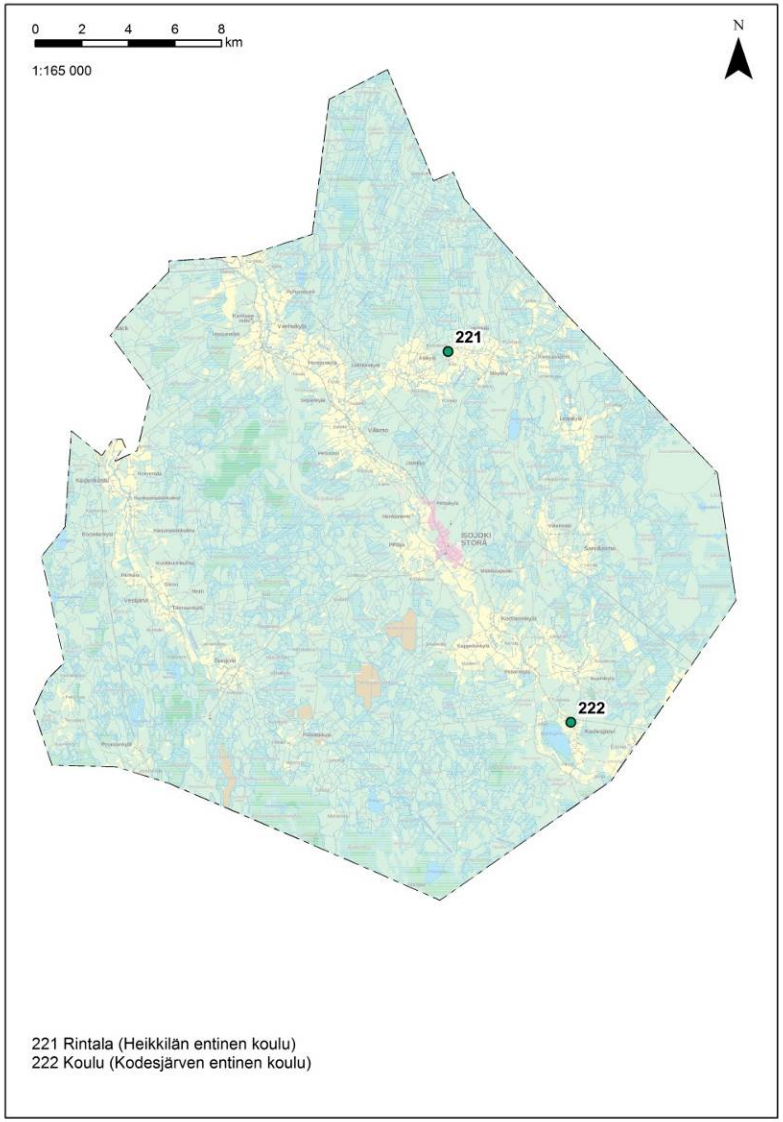
Kuvat: ylhäällä ja vasemmalla Isojoen kirkonkylän raittia, alla oikealla Kodesjärven tienvarren kiviaitoja.

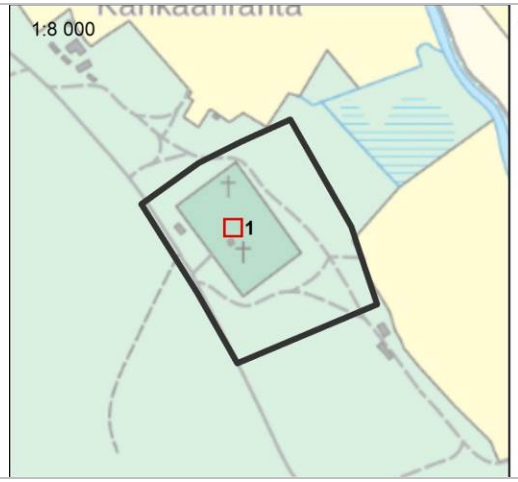
Kuvat: Möykyn kylä ja vanha kiviaita, Polvekylän kylänraittia, Vanhankyläntien rakennettua kulttuuriympäristöä, Korteenkylää vanhoine kiviaitoineen.

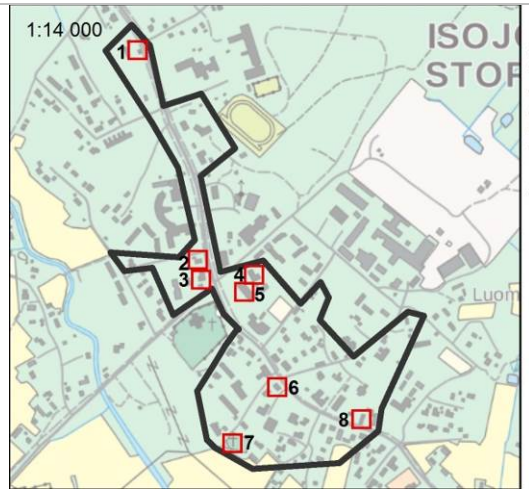

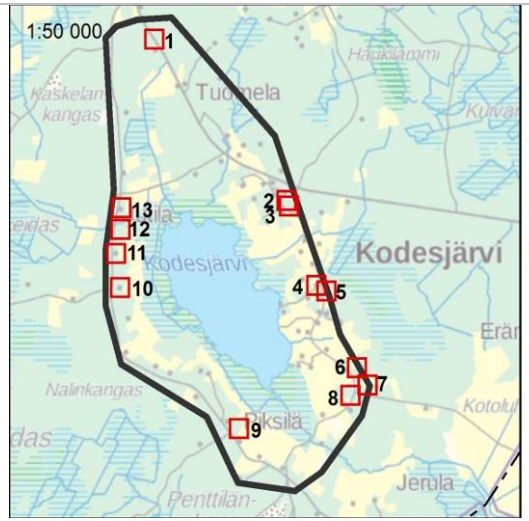
43 Heikkilän Alakylä
44 Hurttakankaan hautausmaa
45 Isojoen keskusta
46 Kodesjärven kulttuuriympäristö
47 Kortteenkylän kulttuuriympäristö
48 Möykyn kulttuuriympäristö
49 Piikkilän talo
50 Polvenkylän kulttuuriympäristö
51 Sepänkylän kulttuuriympäristö
52 Vanhakyläntien nauhakylä

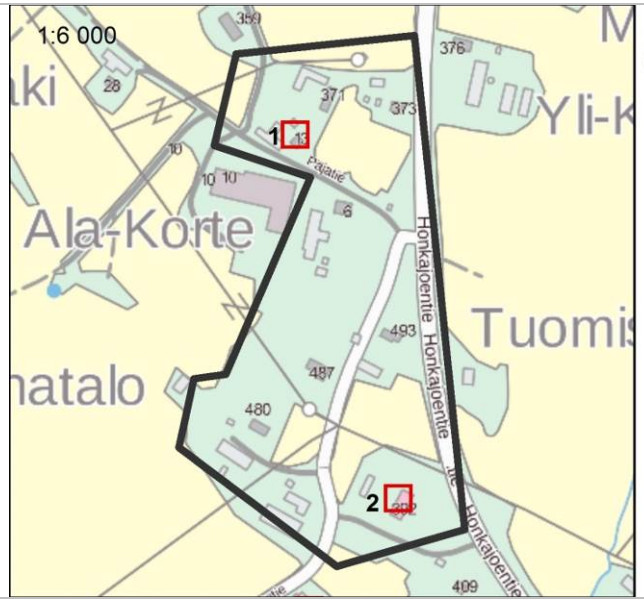

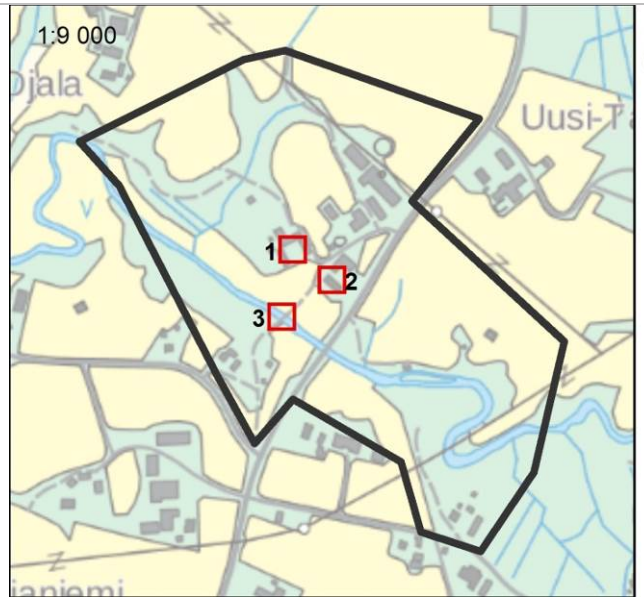
221 Rintala (Heikkilän entinen koulu)
222 Koulu (Kodesjärven entinen koulu)

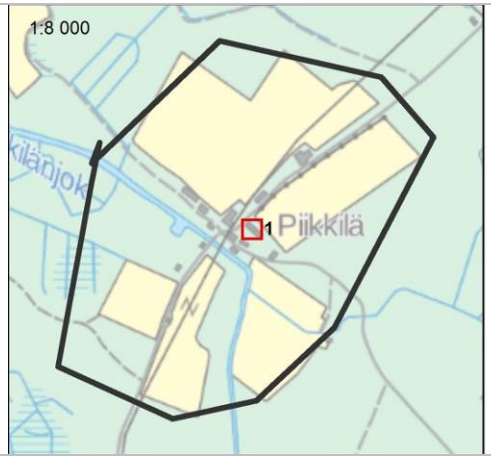
Kohde	Kuvaus	Alue
43 Heikkilän Alakylä	**Aluetyyppi** agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Heikkilän kylän Alakylän Heikkilänjoentien ja Jouhurintien risteyksessä, viljelysmaiseman keskelle sijoittuvan alueen pohjoisosassa polveilee Heikkilänjoki. Alueen läpi mutkittelee Heikkilänjoentie Möykyn kylästä Kiikkerinkylään. Kantatalojen ja niistä erotettujen tilojen talouskeskukset sekä Alakylän entinen kauppa sijoittuvat risteyksen tuntumaan. Penttilän asuinrakennus on 1900-luvun alusta. Umpipihamaisen Saarisen pihapiirin asuinrakennukset sekä Peltopalan ja Suutarin asuinrakennukset ovat viimeistään 1800-luvun loppupuolelta.	 1 Penttilä 2 Peltopala 3 Suutari 4 Saarinen 5 Alakylän vanha kauppa, Hilli, Eskola
44 Hurttakankaan hautausmaa	**Aluetyyppi** metsämaisema **Arvot** kulttuurihistoriallinen, kirkkohistoriallinen, rakennushistoriallinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Vuoden 1890 paikkeilla perustettu, edelleen käytössä hautausmaa-alue sijaitsee kirkkoympäristön ulkopuolella. Se on osittain kangasmetsää, jossa siellä täällä näkyy vanhoja valurautaisia ja peltisiä ristejä. Hautausmaan käytössä oleva osa on selkeä, yksinkertainen ja puistomainen. Alueella on telttakattoinen varasto.	 1 Hurttakankaan hautausmaa

Kohde	Kuvaus	Alue
45 Isojoen keskusta	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, liikehistoriallinen, sivistyshistoriallinen, hallintohistoriallinen, rakennusperinteinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Vanhan maantien varteen, kirkon ympäristöön muodostuneen pienen kirkonkylän kasvillisuus on paikoin puistomaista. Kirkkopuiston keskeinen sijainti sekä pohjoispuolelle avautuva näkymä viljelymaisemaan lisää maiseman vaikuttavuutta. Alueen rakennuskanta on historiallisesti kerroksista. Vanhimmat kohteet ovat Paasivuoren tontti, vanha hautausmaa 1700-luvun alusta ja kansakoulu vuodelta 1886. Lisäksi alueella on entinen matkustajakoti vuodelta 1928 alkuperäisessä asussa sekä useita hyvin säilyneitä vanhoja liike- ja asuinrakennuksia.	 1 Palavila 2 Pihlaja 3 Viljamakasiini Isotähkä 4 Kansakoulu 5 Virastotalo 6 Keskus 7 Hautausmaa (Isojoen vanha hautausmaa) 8 Paasivuori

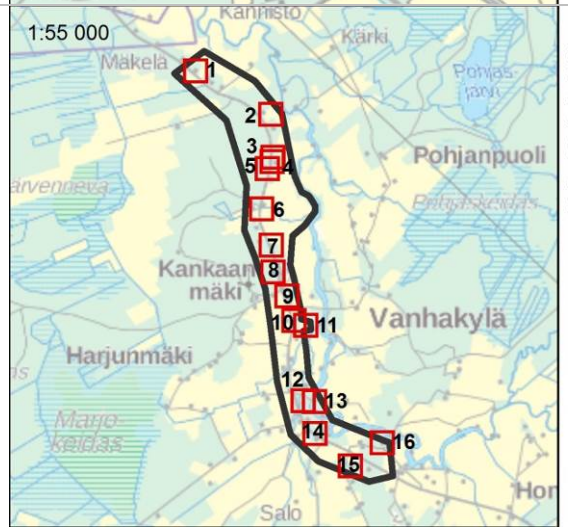
46 Kodesjärven kulttuuri-ympäristö	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, kyläympäristö, metsämaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Kodesjärven itärannalle perustettiin kaksi uudistilaa 1690-luvulla, mahd. samoille paikkeille kuin Vanhatalo ja Mäkiranta nykyisin. Myös länsirannalle perustettiin 1690-luvulla uudistila. Järveä kiertävä tie seurailee vanhoja linjauksia kiviaitojen reunustamana. Lehtomaisen itärannan tiiviimpi asutus lomittuu rikkonaisten peltojen keskelle. Kotomäen entisen kruununtilan kiviröykkiöt saattavat olla peräisin kauan sitten tehdystä pellonraivaustyöstä samoin kuin alueen kiviaidatkin.		1 Kiviaidat Kodesjärveä ympäröivällä alueella 2 Liike- ja asuinrakennus Honkajoentien varrella 3 Koulu 4 Kiviaidat Kodesjärveä ympäröivällä alueella 5 Pihlajamäki 6 Koivist 7 Kotomäki 8 Kivimäki 9 Hakamäki 10 Suvimaja 11 Haapakorpi 12 Löytökorpi 13 Jutila

Kohde	Kuvaus	Alue
47 Kortteenkylän kulttuuriympäristö	**Aluetyyppi** agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** 1690-luvulla perustetun Kortesniemen uudistilan alueelle muodostunut talonpoikaisasutus sijaitsee viljelysmaiseman ympäröimänä. Aluetta halkoo pellonraivauksen yhteydessä rakennettu, maisemallisesti huomattava, korkea kiviaita.	

48 Möykyn kulttuuri-ympäristö	**Aluetyyppi** agraarimaisema, järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kylä-kuvallinen **Arvojen perustelu** Alue käsittää Möykyn (nykyinen Saari) mahdollisesti jo vuonna 1696 perustetun tontin, jonka päärakennus on vanhimmilta osiltaan 1700-luvulta sekä sen läheisyyteen viimeistään 1800-luvun aikana muodostetun nykyisin Möykky I-nimisen kiinteistön, jonka päärakennus on 1800-l lopulta. Lisäksi entisen maantien varrella sijaitsee kivisilta, jonka suunnitteli Karijoen kirkkoherra Tobias Palonen 1915–1916, samoin kuin Karijoen vastaavat sillat. Talojen välistä kulkenut vanha tielinjaus siltoineen on nykyisin poistettu käytöstä. Joen partaalla, kumpuilevan viljelymaiseman keskellä sijaitseva arvoalue on säilyttänyt kulttuurihistoriallisesti arvokkaat piirteensä.	 1 Tuomimäki 2 Niemikorte

Kohde	Kuvaus	Alue
49 Piikkilän talo	**Aluetyyppi** agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Piikkilä on yksi Isojoen vanhoista kantataloista. Sen nykyinen päärakennus on vuodelta 1810. Kantatalon huomattavan hyvin säilynyt talon-poikaismiljöö sijoittuu peltojen keskelle. Piha-piriin johtaa pitkä puukujanne.	

50 Polvenkylän kulttuuri-ympäristö	**Aluetyyppi** kyläympäristö, agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Polvenkylässä, Polvenkyläntien raitin varrella on säilynyt vanhaa talonpoikaista rakennusperintöä, muun muassa kulttuurimaiseman osana Kiviniemen ja Luodeniemen (ent. Sakari) vanhat, ehyenä säilyneet pihapiirit sekä vanhoja talous- ja tuotantorakennuksia.	

Kohde	Kuvaus	Alue
51 Sepänkylän kulttuuri-ympäristö	**Aluetyyppi** agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kylä-kuvallinen **Arvojen perustelu** Sepänkyläksi kutsutun kyläalueen muodostavat vanhan tielinjauksen varteen sijoittuvat nauha-kylä, jonka neljä talonpoikaistalon pihapiiriä sijaitsee vierekkäin tien länsipuolella.	 1 Haaramo 2 Eloranta 3 Hietala, Yli-Hieta 4 Honko, Viitakoski
52 Vanhankylän-tien nauhakylä	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, sivistys-historiallinen, oikeushistoriallinen, teollisuushistorial-linen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Perinteisen ilmeensä hyvin säilyttänyt, maise-mallisesti huomattava Vanhankylän tien varteen muodostunut nauhakylä käsittää kantatalojen ja torppien pihapiirejä vehreine puutarhoineen. Lisäksi tien varrella sijaitsevat Vanhakylän kansa-koulu 1920-luvulta ja seurojentalo Sointula vuo-delta 1913 sekä 1900-luvulla käräjätupana toi-minut Isoo - Filppula, jonka päärakennus on vanhimmilta osiltaan 1700-luvulta. Alue ulottuu pohjoisessa lähelle Karijoen kunnan rajaa ja etelässä Villamon kylän rajaa.	 1 Mäkiketola 2 Santikko 3 Karstankuusi 4 Kaivo-oja 5 Rustari 6 Kuoppala 7 Viitanen 8 Sointula 9 Hautaniemi 10 Isoo-Filppula, Pykälä 11 Vähä-Filppula, Vainio 12 Penttilä, Mäki-Penttilä 13 Penttilän saha ja mylly 14 Saari 15 Vanhankylän kansakoulu 16 Talvitie, Korpela

Karijoki

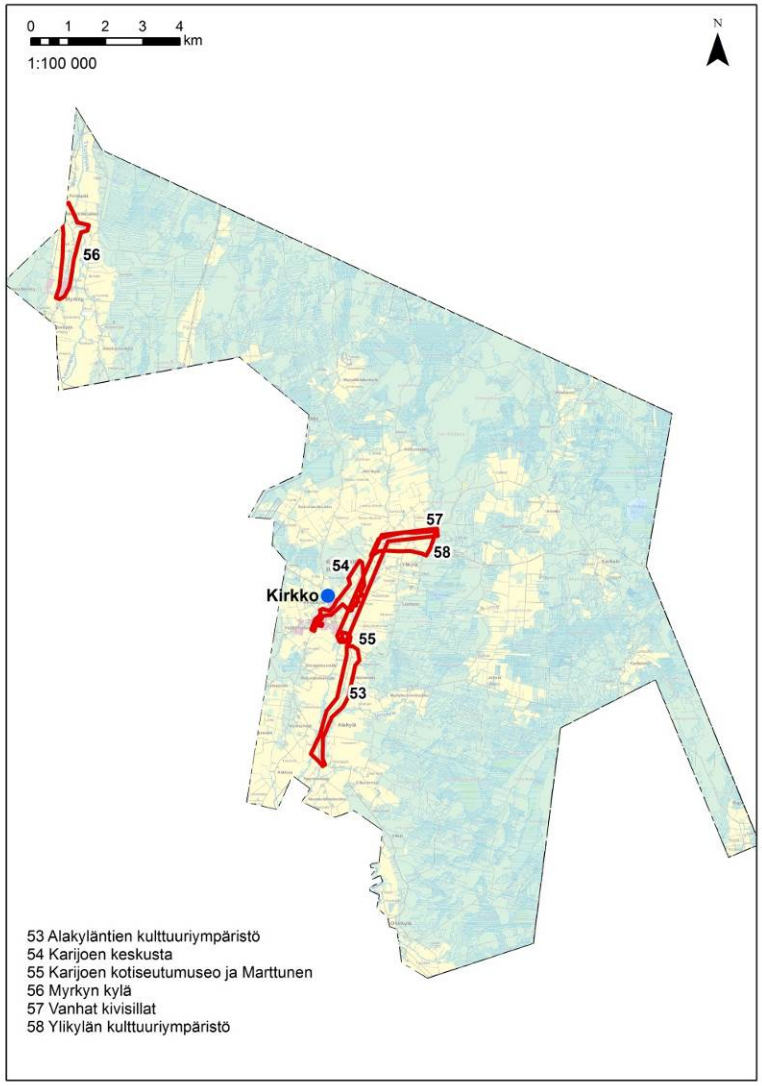

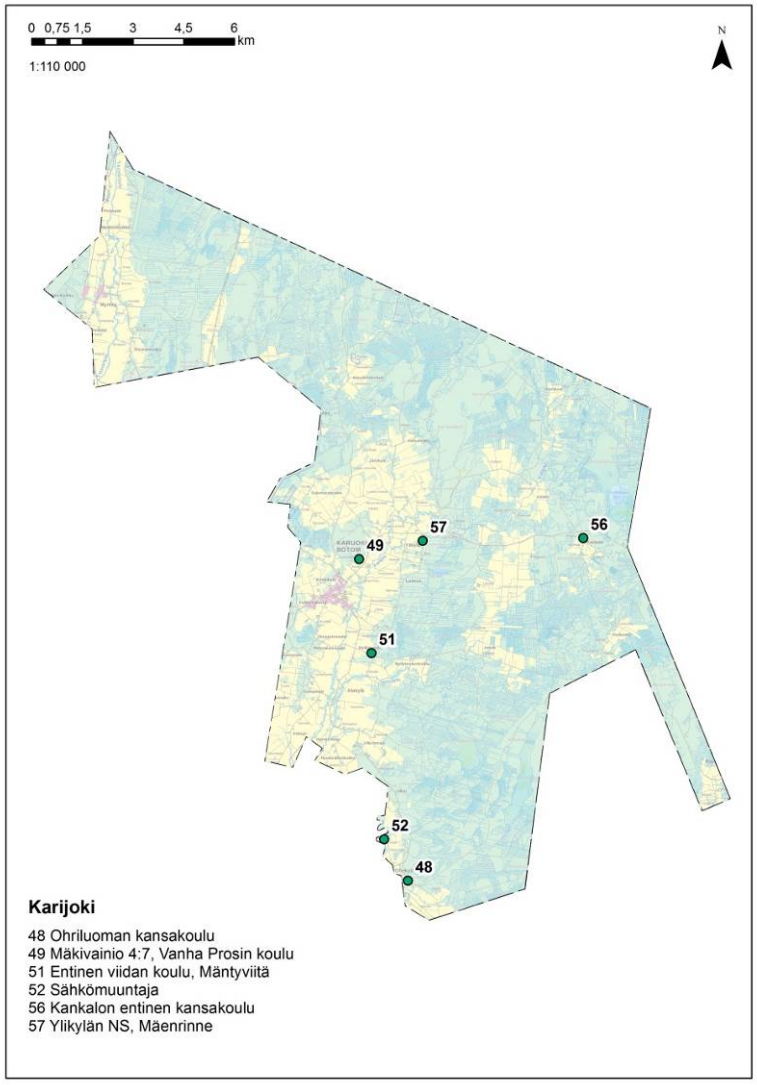
Kuvat: ylhäällä Karijoen keskustaa, taustalla vanha kunnantalo ja vasemmalla uusi, alla Marttusen vanha tontti ja Marttusen kotiseutumuseo, Ylikylän vanha kivisilta.

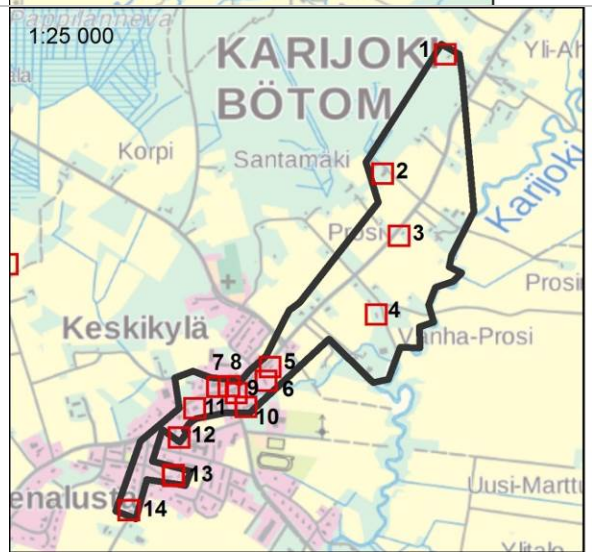

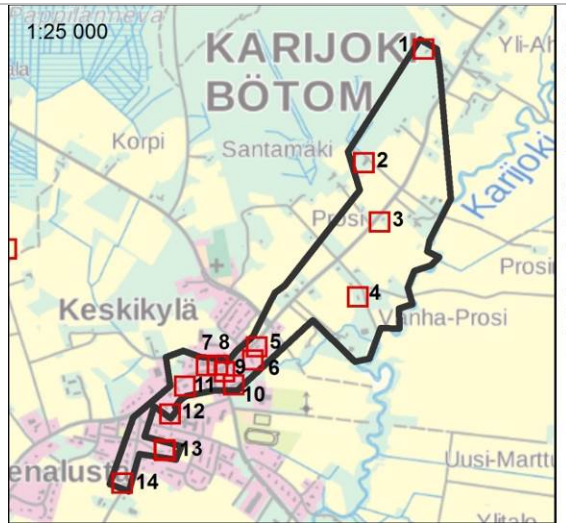
Kuvat: Alakyläntien raittinäkymä, Myrkyn kylän keskustaa.

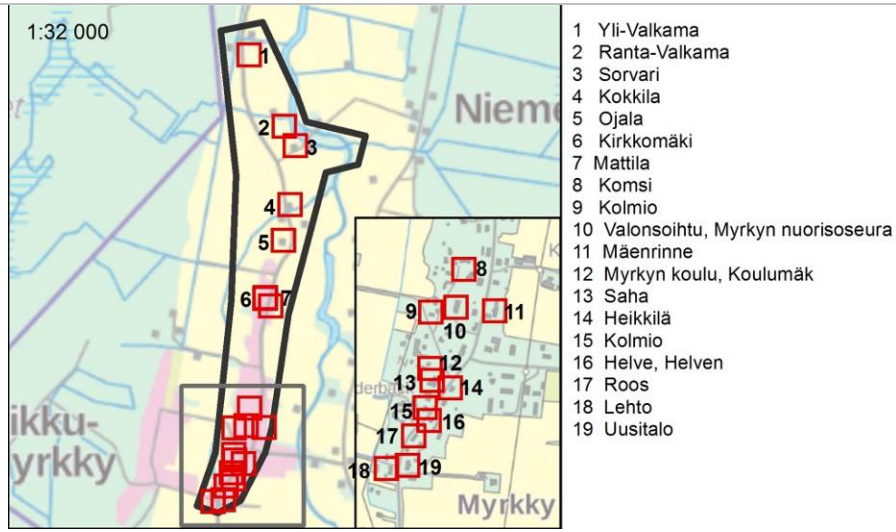

0 1 2 3 4
km
1:100 000
N
56
57
58
54
Kirkko
55
53
53 Alakyläntien kulttuuriympäristö
54 Karijoen keskusta
55 Karijoen kotiseutumuseo ja Marttunen
56 Myrkyn kylä
57 Vanhat kivisillat
58 Ylikylän kulttuuriympäristö

0 0,75 1,5 3 4,5 6
km
1:110 000
N
49
57
56
51
52
48
Karijoki
48 Ohriluoman kansakoulu
49 Mäkivainio 4:7, Vanha Prosin koulu
51 Entinen viidan koulu, Mäntyviitä
52 Sähkömuuntaja
56 Kankalon entinen kansakoulu
57 Ylikylän NS, Mäenrinne

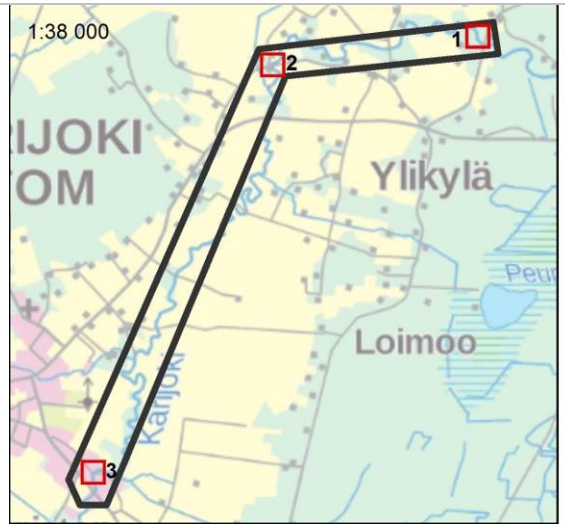
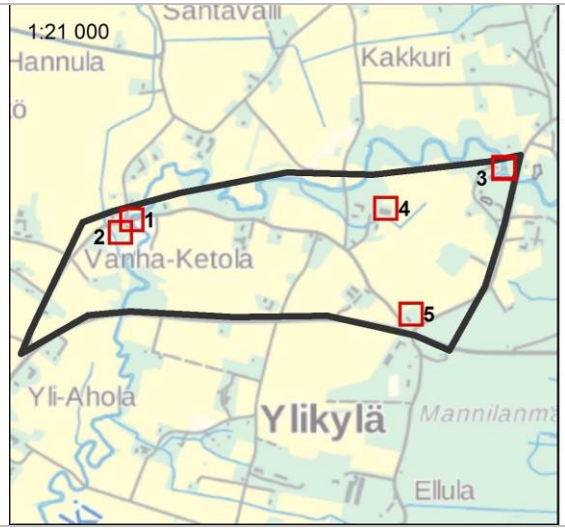
Kohde	Kuvaus	Alue
53 Alakyläntien kulttuuri-ympäristö	**Aluetyyppi** agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, sivistyshistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Tien varteen nauhamaisesti sijoittunut, historiallisesti kerroksinen kyläasutus seuraa vanhaa tielinjaa. Vanhan ilmeensä säilyttäneen tiemaiseman molemmin puolin levittäytyy viljelymaisema. Pihat ulottuvat tiehen asti muodostaen erityisesti Alakyläntien eteläosan kyläkuvallisesti merkittävälle alueelle intensiivistä tunnelmaa.	 1 Alakyläntie 2 Puistola, Alakylän nuorisoseura 3 Korpela 4 Alakyläntien kansakoulu
54 Karijoen keskusta	**Aluetyyppi** taajamaympäristö, kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, hallintohistoriallinen, sivistyshistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, rakennusperinteinen, arkkitehtoninen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Kauhajoentien ja Kristiinantien varrelle kasvaneen pienen keskustaajaman historiallisesti kerroksinen rakennusperintö muodostaa kylä- ja taajamakuvallisia piirteitä yhdistelevän aluekokonaisuuden. Keskustan vanhin historiallinen kerrostuma käsittää Marttusen kantatalosta muodostetun Wähä-Marttusen umpipihamaisen pihapiirin mahd. 1800-luvulta, Prosin kantatalosta muodostetut Iso-Prosin, Prosin ja Keskiprosin talouskeskukset 1700–1800-luvuilta, jotka sijoittuvat alueen itäpäähän samoin kuin mahdollisesti	 1 Mäki-Ahola, Ahomaa, Kuuttila 2 Mäkivainio 4:7, Vanha Prosin koulu 3 Rinne 4 Yli-Prosi 4:198 5 Keskiprosi 6 Prosi, Ojaprosi 7 Kukkaro 8 Luoma 9 Vanha kunnantalo 10 Paloasema 11 Kotola, Etelä-Pohjanmaan vanhin nuorisoseuratalo 12 Kotimaa, Karijoen meijeri 13 Wähämarttunen 14 Uusipunni

	jo 1870-luvulla perustettu, harvinainen kaksikerroksinen vanha Prosin koulu. Lisäksi alueella on vanha ja uusi kunnantalo ja yksi Etelä-Pohjanmaan näyttävimmistä ja maakunnan vanhin nuorisosseurantalo vuodelta 1905.	

Kohde	Kuvaus	Alue
55 Karijoen kotiseutumuseo ja Marttunen	**Aluetyyppi** kyläympäristö, taajamaympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Marttusen 1700-luvun taitteessa perustetun uudistilan, vanhojen tonttien hyvin säilynyt ympäristö ja 1800-luvulta peräisin oleva rakennuskanta, muodostavat asutushistoriallisesti, rakennusperinteisesti, kyläkuvallisesti ja osana Karijoen keskustaa taajamakuvallisesti arvokkaan kokonaisuuden. Alueen läpi kulkee vanha maantienlinjaus vanhoine kivisiltoineen ja luonnonkivisine maantienaitoineen. Kivisillan suunnittelijana on Karijoen kirkkoherra Tobias Palonen 1915–1916.	 1 Mäki-Ahola, Ahomaa, Kuuttila 2 Mäkivainio 4:7, Vanha Prosin koulu 3 Rinne 4 Yli-Prosi 4:198 5 Keskiprosi 6 Prosi, Ojaprosi 7 Kukkaro 8 Luoma 9 Vanha kunnantalo 10 Paloasema 11 Kotola, Etelä-Pohjanmaan vanhin nuorisoseuratalo 12 Kotimaa, Karijoen meijeri 13 Wähämarttunen 14 Uusipunni

56 Myrkyn kylä	**Aluetyyppi** kylämaisema **Arvot** asutushistoriallinen, sivistyshistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, kulttuurihistoriallinen, rakennusperinteinen **Arvojen perustelu** Myrkyn keskus on muodostunut Tiukantien - Peräläntien, Asematien ja Kirkkotien risteykseen, Teuvanjoen länsipuolelle. Kallioisen, kumpuilevamaastoisen, pienen kyläkeskuksen historiallisesti kerroksinen rakennuskanta ja aluerakenne ovat pääosin viimeistään 1900-luvun alkupuolelta. Perinteisessä raittimaisemassa vanha rakennuskanta myötäilee tienvartta. Myös uudempi rakennuskanta on sijoittunut tiestön varteen. Myrkyn keskustaa ympäröi laaja kylä- ja viljelymaisema. Alueella on esim. sekä suomen- että entinen ruotsinkielinen seurojentalo.	

Kohde	Kuvaus	Alue

57 Vanhat kivisillat (Karijoella sekä Isojoella)	**Aluetyyppi** liikenneympäristö **Arvot** liikennehistoriallinen, henkilöhistoriallinen, rakennushistoriallinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Kivisiltojen suunnittelijaksi tiedetään Karijoen kirkkoherra Tobias Palonen (Palm) 1915–1916. Ponsiansasrakenteiset yksiaukkoiset kivisillat sijoittuvat kunnan alueella Ylikylään ja kotiseutumuseona toimivan Marttusen kantatalon läheisyyteen. Kivisillat ovat ennen olleet tavanomaisia mutta myöhemmin paljolti hävinneet tiemaisemasta rajujen kunnostusten ja uusien siltojen rakentamisen yhteydessä. Karijoella sillat ovat ehjiä ja vaikuttava maisemallinen elementti. Samanlaisen sillan Palonen suunnitteli myös Isojoelle Möykyn kylään.		1 Jokivarsi 2 Lakannut yleinen tie, vanha kivisilta ja maantieaita 3 Pantiontien kivisilta
58 Ylikylän kulttuuriympäristö	**Aluetyyppi** agraarimaisema, kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Uuden tielinjauksen pohjoispuolta kiertävä Pantiontie risteää länsipäässä joen kanssa. Ylityspaikassa on vanha yksiaukkoinen koristeellinen Pantiontien kivisilta, jollainen on rakennettu myös arvoalueen itäpäähän Luovantien varteen. Tielinjaus on nykyisin pois käytöstä ja silta kuuluu Jokivarsi-nimiseen kiinteistöön. Arvoalueen asutus sijoittuu jokirannan ja tienvarren tuntumaan, pohjoispuolella avautuu laaja viljelysmaisema. Arvoalueen kiintopisteenä on Mannilan kantata-		1 Pantintien kivisilta 2 Silta-Hannula 3 Jokiranta 4 Hahkala 5 Yli-Mannila

	lon vanha kylätontti, jolla sijaitsee Yli-Mannilan talouskeskus vanhoine pihapiireineen.	

Kauhajoki

Kuvat Topeekan varrelta: ylhäällä Kauhajoen kirkko 1950-luvulta ja sankarihautausmaa, Sanssin kartano, entinen säästöpankki ja alla entinen Ollonqvistin kauppakartanon liikerakennus 1800-luvulta ja Kauhajoen vanhaa liikekeskustaa.

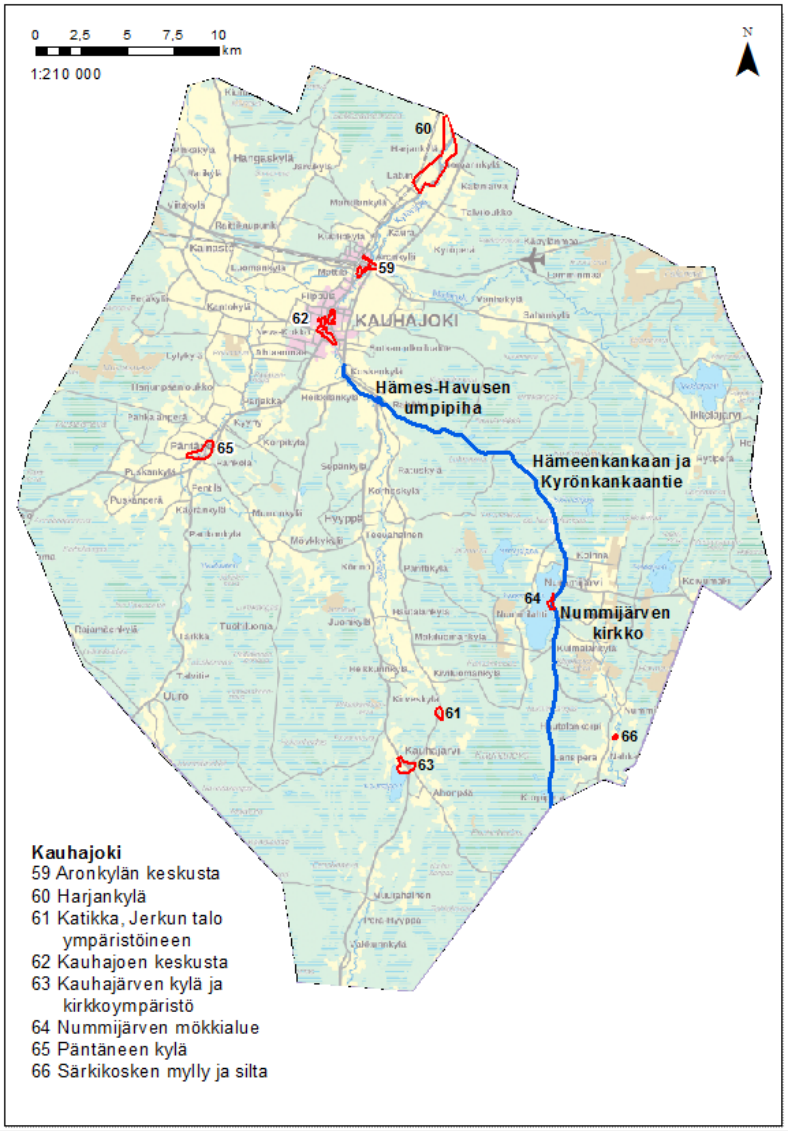

Kuvat: Kauhajärven kylän kirkko ja hautausmaa, Särkikosken mylly ja silta, Kauhajoen evankelinen opisto, Katikka, Jerkun asutustila, Aronkylän vanha kivisilta.

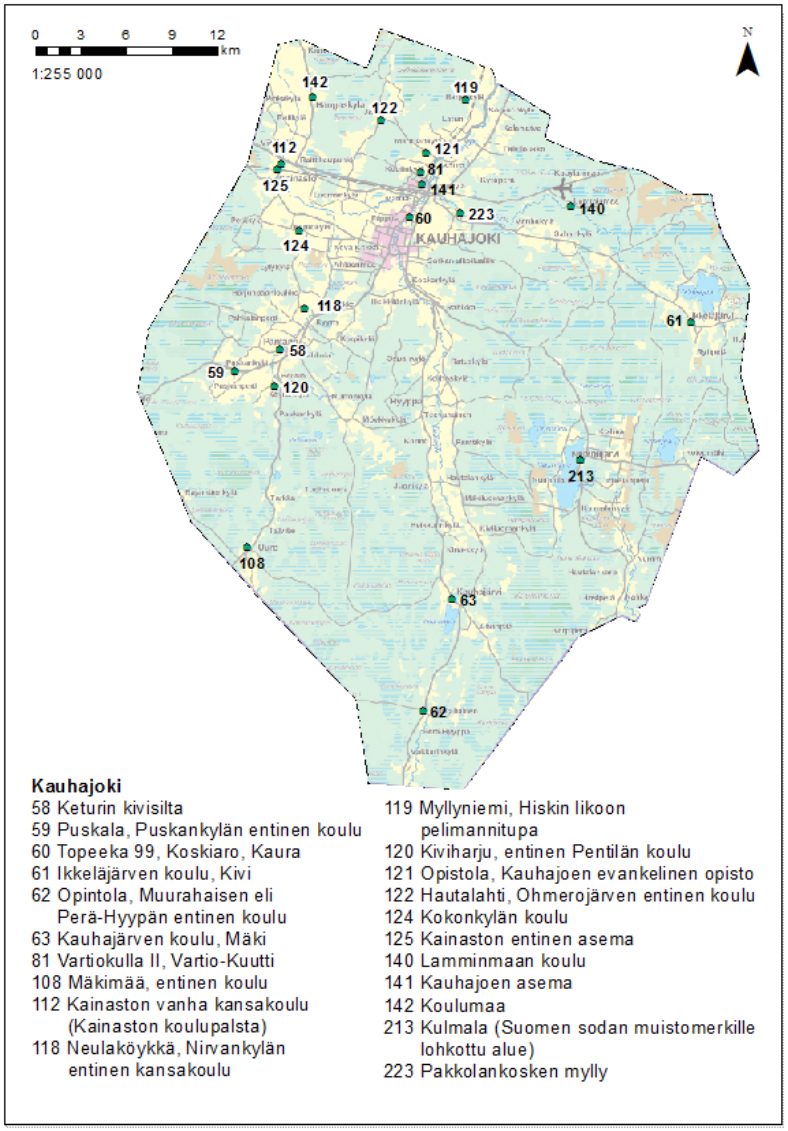

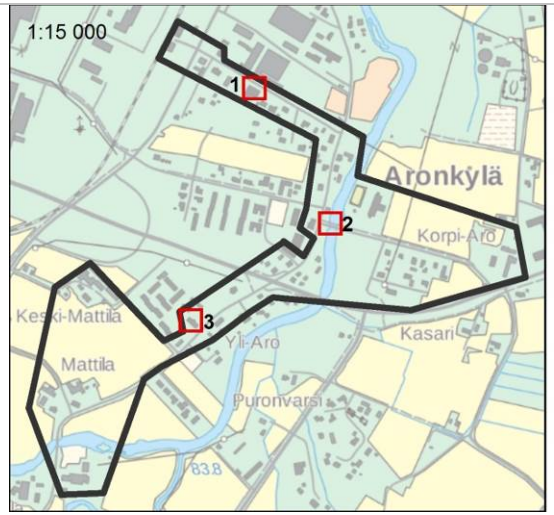

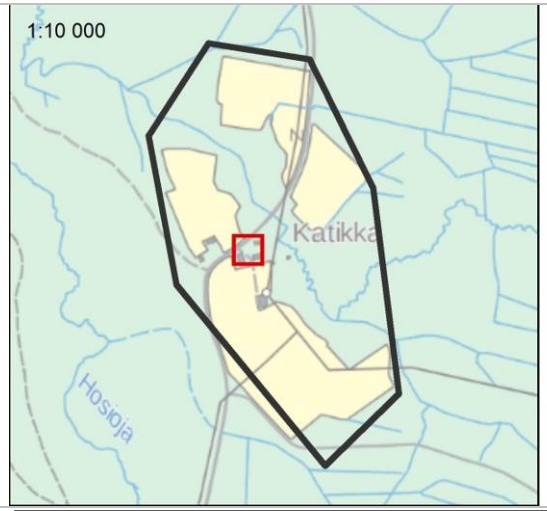
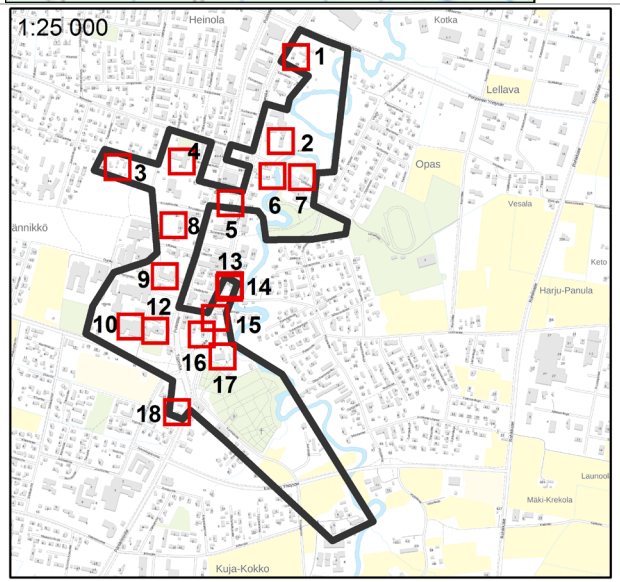
Kauhajoki
59 Aronkylän keskusta
60 Harjankylä
61 Katikka, Jerkun talo ympäristöineen
62 Kauhajoen keskusta
63 Kauhajärven kylä ja kirkkoympäristö
64 Nummijärven mökkialue
65 Päntäneen kylä
66 Särkikosken mylly ja silta

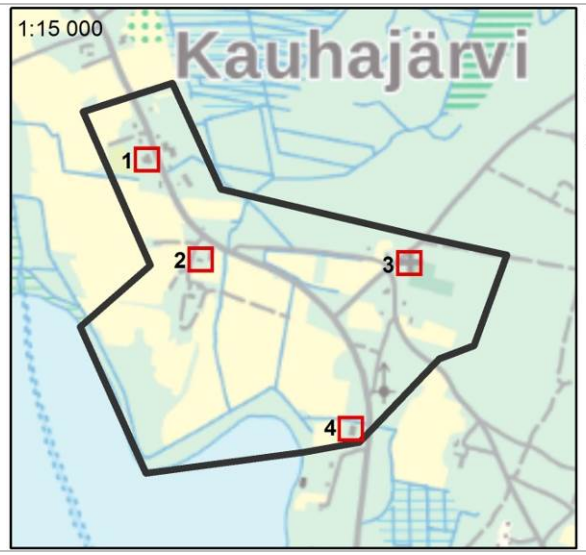
Kauhajoki
58 Keturin kivisilta
59 Puskala, Puskankylän entinen koulu
60 Topeeka 99, Koskiaro, Kaura
61 Ikkeläjärven koulu, Kivi
62 Opintola, Muurahaisen eli Perä-Hyypän entinen koulu
63 Kauhajärven koulu, Mäki
81 Vartiokulla II, Vartio-Kuutti
108 Mäkimää, entinen koulu
112 Kainaston vanha kansakoulu (Kainaston koulupalsta)
118 Neulaköykkä, Nirvankylän entinen kansakoulu
119 Myllyniemi, Hiskin likoon pelimannitupa
120 Kiviharju, entinen Pentilän koulu
121 Opistola, Kauhajoen evankelinen opisto
122 Hautalahti, Ohmerojärven entinen koulu
124 Kokonkylän koulu
125 Kainaston entinen asema
140 Lamminmaan koulu
141 Kauhajoen asema
142 Koulumaa
213 Kulmala (Suomen sodan muistomerkille lohkottu alue)
223 Pakkolankosken mylly

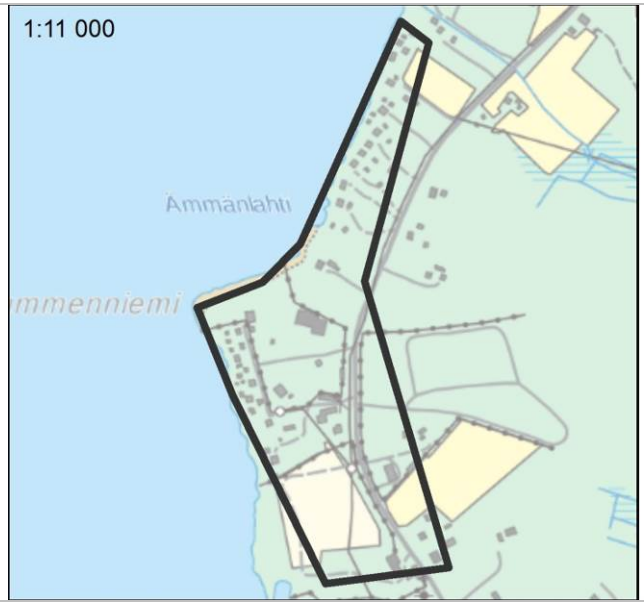
Kohde	Kuvaus	Alue
59 Aronkylän keskusta	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, liikennehistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, rakennusperinteinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Aronkylän arvoalue sijoittuu asematien varteen ja Mattilan vanhan kylätontin ympäristöön. Aronkylän alue alkoi 1900-luvun alkupuolelta lähtien muodostua raideliikenteen ansiosta liikekeskustaksi etelämpänä sijaitsevan Kauhajoen keskustan rinnalle. Nykyisin Kauppatienä tunnettu vanha maantie kulkee joen vartta pitkin muuttuen Kauhajoen keskustaan tultaessa Kattilakoskentieksi ja yhtyy Topeekaan. Alueella on seurojentalo, vanha kivisilta ja useita 1900-luvun alkupuolen liikerakennuksia.	 1 Seurojentalo 2 Silta 3 Kauppatie 20, Ala-Mattila

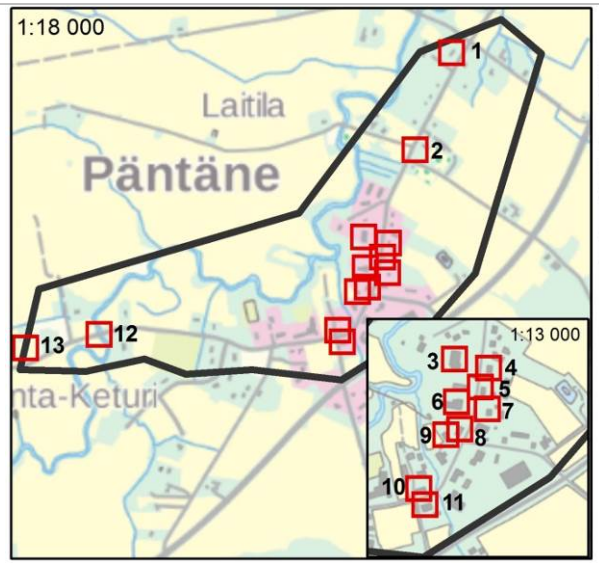
60 Harjankylä	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, sivistyshistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Harjankylän kylämaisemassa, Kurikantien varressa, sijaitsee harvakseltaan Harjan kantatalosta muodostettujen tilojen pihapiirejä kaksikerroksisine talonpoikaistaloineen. Harjankylän kansakoulu on 1920-luvun alusta. Viljelysmaisemassa Laturinmutkassa on säilynyt vanhoja, hirsirunkoisia peltolatoja		1 Koski-Harja 2 Vähä-Harja 3 Vanha-Harja, Yli-Harja 5 Laturinmutkan ladot 6 Lukkari-Laturi 4 Harjan koulu

Kohde	Kuvaus	Alue
61 Katikka, Jerkun talo ympäristöineen	**Aluetyyppi** agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, rakennusperinteinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Huomattava rakennuskokonaisuus maisemallisesti merkittävässä paikassa Katikanluoman rantatöyräällä, valtakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella. Paikka kuvastaa maaseudun pieneläjien ja torpparilaitoksen asutushistoriaa ja elämisenmuotoa. Lisäksi sen historia yhdistyy maaseudun asutustoiminnan toteuttamiseen jälleenrakennuskaudella siirtoväen sijoitussuunnitelman kautta.	 1 Jerkun talo, Katikan laidun
62 Kauhajoen keskusta	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** asutus- ja elinkeinohistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, sivistyshistoriallinen, hallintohistoriallinen, tapahtuma-/muisto uskomushistoriallinen, arkkitehtoninen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Vanhasta maaseutukylästä liikekeskustan ja hallinnollisen keskuksen muotoutumiseen aina 1980-luvulle asti edustava aluekokonaisuus sijoittuu Topeekan varteen. Se käsittää modernin kirkon, vanhan hautausmaan ja Lukkarilan lisäksi vanhojen maatalojen Yli-Knuutilan/Sanssin kartanon ja Rinta-Knuuttilan talouskeskukset sekä Knuuttilan vanhan myllyn. Kirkon lähellä sijaitsee vuonna 1882 perustettu Ollonqvistin kauppakartano ja useita 1900-luvun alun liikerakennuksia.	 1 Rinta-Knuuttila 2 Sööpari (AMK/Kauhajoen entinen kotitalouskoulu) 3 Kauhajoen museo 4 Riitamäki (Sopula/Sanssin koulu, Aron koulu/Eduskuntamuseo) 5 Jauhopeukalo 6 Pato (Knuuttilan mylly) 7 Rientola 8 Knuuttila (Sanssin kartano/ Yli-Knuuttila) 9 Knuuttila (Kauhajoen kunnantalo) 10 Knuuttila (kirjasto) 12 Kauhajoen lukio, Orasmaa 13 Pankkila 14 Joentörmä, entinen Yhdyspankki 15 Ollonqvistin kartano, Ollila 16 Seurakuntatalo 17 Kauhajoen kirkko ja hautausmaa 18 Setälä, Lukkarin virkatalo

	Lisäksi entinen kotitalouskoulu Sööpäri puistoineen, Sanssin koulu ja seurojentalo Rientola. Uudempaa rakennusperintöä edustavat Kauhajoen lukio 1952 sekä kirjasto ja kaupungintalo 1980-luvulta	

Kohde	Kuvaus	Alue
63 Kauhajärven kylä ja kirkkoympäristö	**Aluetyyppi** kyläympäristö, järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, tapahtuma-/muisto-uskomushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Kauhajärven pohjoispuolelle vuonna 1712 perustettu Kauhajärven kantatalon talouskeskus vanhoine talonpoikaisrakennuksineen muodostaa kirkkoympäristön ohella alueen maisemalliset solmukohdat, joiden varaan harvakseltaan asutetun kylän kulttuuriympäristö rakentuu. Lisäksi alueella on nuorempia maatiloja ja 1950-luvulla perustettu maa- ja kotitalousnaisten seurojentalo Tapiola.	 1 Kauhajärventie 835, Kauhajärven koulu, Mäki 2 Kauhajärventie 859. Kauhajärvi 3 Kalmistola (Kauhajärven kirkko ja hautausmaa, Kiviluomantie 736) 4 Kauhajärven nuorisoseura Tapiola

64 Nummijärven mökkialue	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisena **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Alue on ollut kesänviettoalueena viimeistään 1920-luvulta, jolloin sinne on rakennettu ensimmäinen huvila. Sotien jälkeinen lomanviettokulttuurin yleistyminen näkyy Nummijärven rannalla aikakauden varhaisen vaiheen lomamaja- ja kesämökkialueena, jolle on tyypillistä pienten, lautarakenteisten asumusten sijoittuminen tiiviisti rannan läheisyyteen. Alueen keskivaiheilla on seurojentalo sekä itäreunalla Suomen sodan muistomerkki. Alueella on seurojentalo, kaksi entistä kyläkoulua sekä itäreunalla Suomen sodan muistomerkki.		Nummijärven mökkialue

Kohde	Kuvaus	Alue
65 Päntäneen kylä	**Aluetyyppi** kyläympäristö, agraarimaisema, liikenneympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, liikennehistoriallinen, teollisuushistoriallinen, rakennusperinteinen **Arvojen perustelu** Joen varteen 1500-luvulta lähtien rakentunut, viljelysmaisemien ympäröimä maaseutukylä kantatalojen talouskeskuksineen ja liikerakennuksineen on säilyttänyt historiallisen ilmeensä. Alueella on säilynyt muun muassa Keturin kantatalosta muodostettuja taloja sekä osuusmeijeri ja näyttävä, vanha kivisilta	 1 Päntäneen paikallistie 90, Keski-Rauska 2 Päntäneen paikallistie 57, Rauhala 3 Päntäneen paikallistie 32, Seurasaari 4 Päntäneen paikallistie 31, Toivola 5 Päntäneen paikallistie 29, Tuuri 6 Päntäneen Osuusmeijeri 7 Päntäneen Paikallistie 21, Tuurila 8 Päntäneen Paikallistie 18, Alamäki 9 Päntäneen paikallistie 14, Vainiola 10 Päntäneen paikallistie 2, Leskinen 11 Päntäneen paikallistie 1, Kassatalo 12 Keturinkyläntie, Keturin kivisilta
66 Särkikosken mylly ja silta	**Aluetyyppi** teollisuusympäristö, järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** elinkeinohistoriallinen, teollisuushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Karviantieltä haaratuvan hiekkatien varressa, Särkikosken partaalla sijaitseva 1900-luvun alkupuolen mylly sijoittuu vanhan kivisillan viereen. Hyvin säilynyt myllyrakennus luonnonkosken partaalla edustaa jo häviämässä olevaa maaseudun pienteollisuutta.	 Särkikosken mylly ja silta

Kauhava - *Alahärmä*

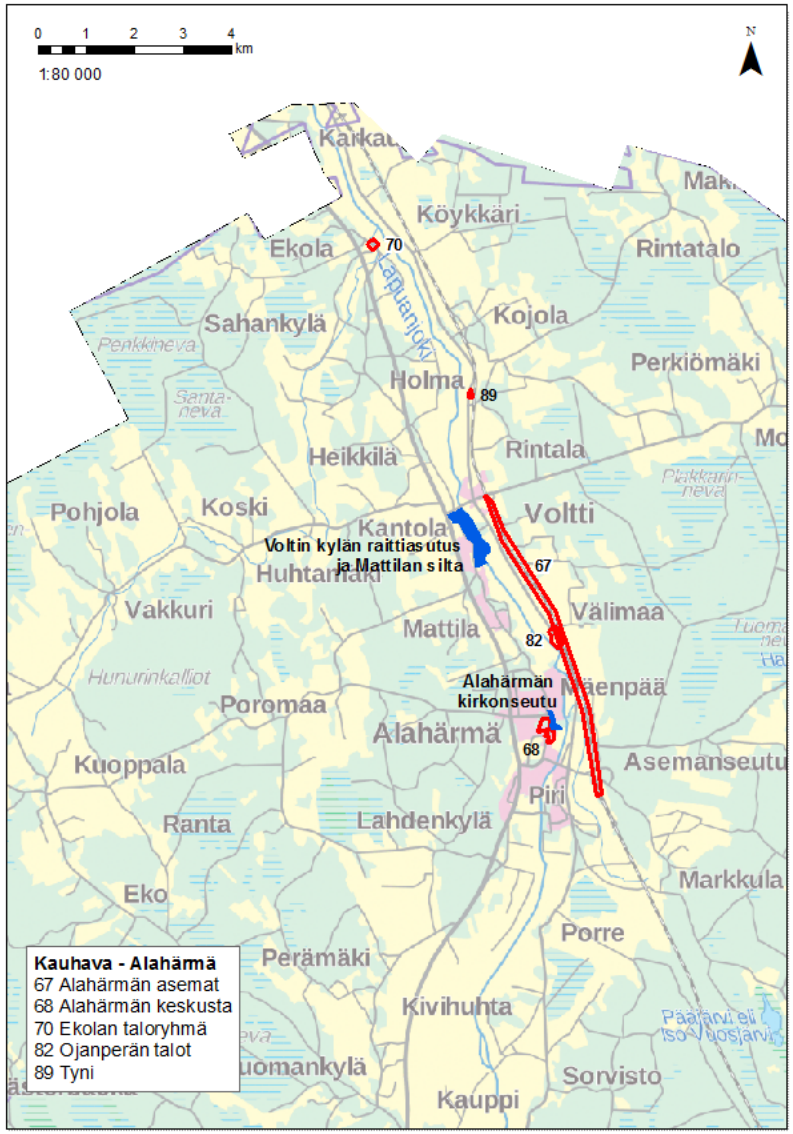

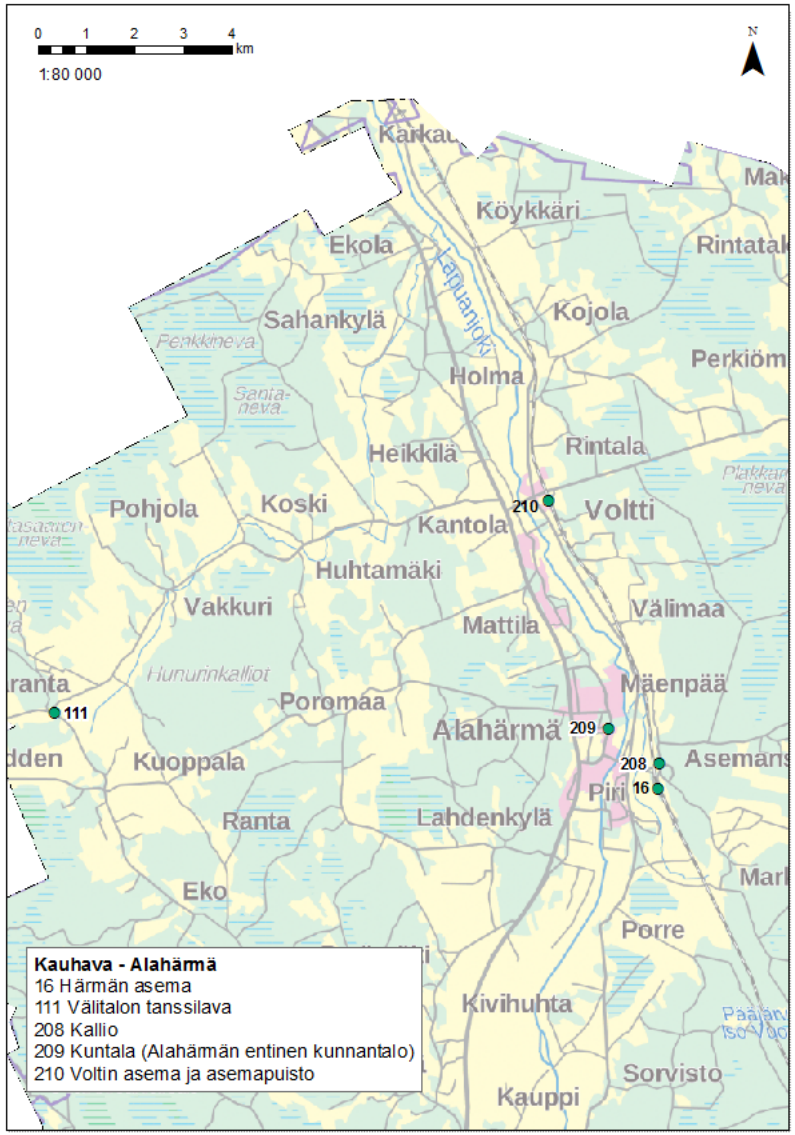

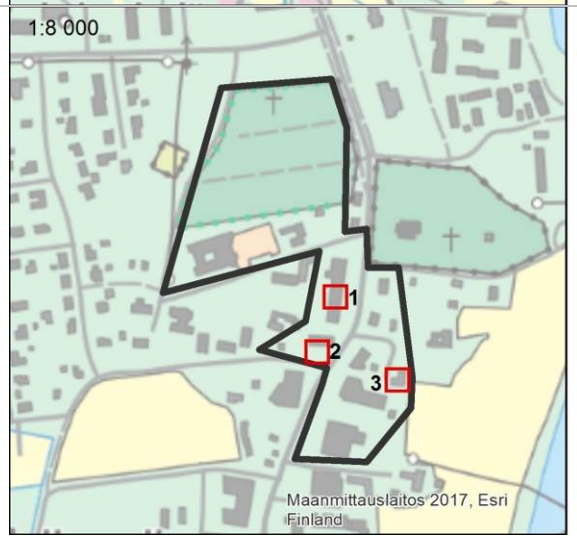

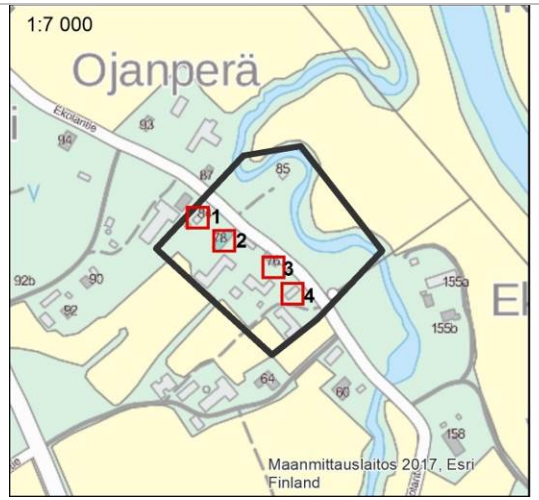
Kuvat: ylhäällä Alahärmän vanhaa liikekeskustaa RKY-alueen jatkeena, piiskoomänty, vanha rangaistuspaikka, Ekolan kylänraitti, Voltin asema.

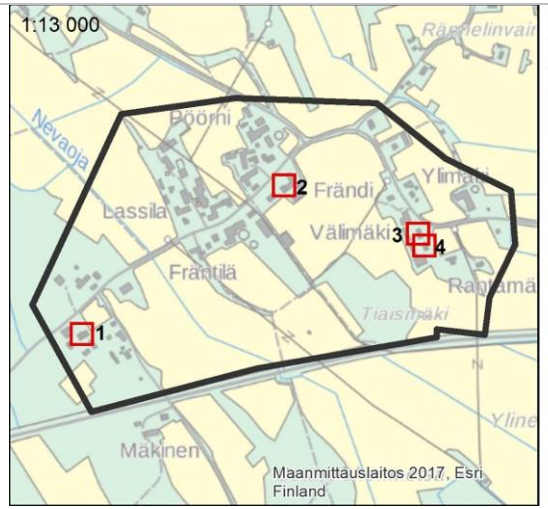

0 1 2 3 4 km
1:80 000
N
Karkau
Köykkäri
Ekola
70
Rintatalo
Lapuanjoki
Sahankylä
Kojola
Penkkineva
Perkiömäki
Holma
89
Santa-neva
Heikkilä
Rintala
Pohjola
Koski
Kantola
Voltti
Voltin kylän raittiasutus ja Mattilan silta
67
Huhtamäki
Vakkuri
Välimaa
Mattila
82
Alahärmän kirkonseutu
Poromaa
Mäenpää
Alahärmä
68
Kuoppala
Asemanseutu
Piri
Ranta
Lahdenkylä
Markkula
Eko
Porre
Perämäki
Kivihuhta
Kauppi
Sorvisto
Kauhava - Alahärmä
67 Alahärmän asemat
68 Alahärmän keskusta
70 Ekolan taloryhmä
82 Ojanperän talot
89 Tyni

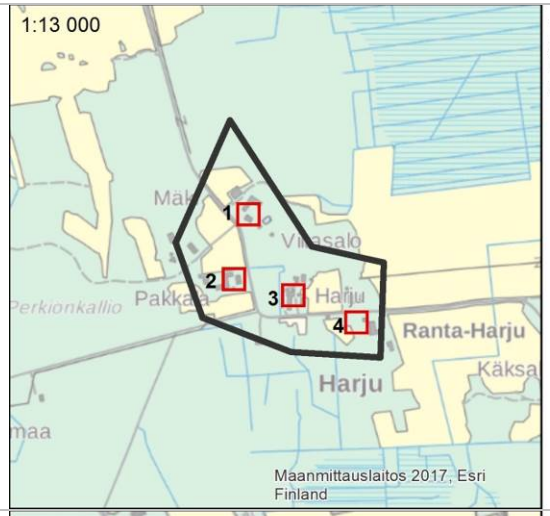
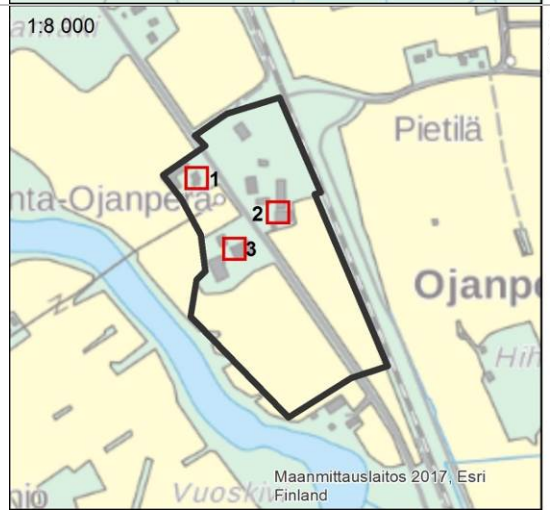

0 1 2 3 4 km
1:80 000
N
Karkau
Köykkäri
Ekola
Rintatal
Lapuanjoki
Sahankylä
Kojola
Penkkineva
Perkiöm
Holma
Santa-neva
Heikkilä
Rintala
Pohjola
Koski
210
Voltti
Kantola
Huhtamäki
Vakkuri
Välimaa
Mattila
111
Poromaa
Mäenpää
Alahärmä
209
Kuoppala
208
Asemans
Piri
16
Ranta
Lahdenkylä
Eko
Porre
Kivihuhta
Kauppi
Sorvisto
Kauhava - Alahärmä
16 Härmän asema
111 Välitalon tanssilava
208 Kallio
209 Kuntala (Alahärmän entinen kunnantalo)
210 Voltin asema ja asemapuisto

Kohde	Kuvaus	Alue
67 Alahärmän asemat	**Aluetyyppi** liikenneympäristö **Arvot** liikennehistoriallinen, arkkitehtoninen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Härmän asema rakennettiin 1884–1886 tyyppipiirustuksin, ja laajennettiin vuonna 1905 B. Granholmin suunnitelman mukaan. Alkuperäinen tyyli säilyi. Voltin asemarakennuksen lisäksi alueelle rakennettiin 1884 - 1886 asuinrakennuksia piharakennuksineen sekä makasiini. Asemalle johti koivukuja, ja sen ympäristöön perustettiin puisto, joka edelleen on jäljellä.	 1 Voltin asema ja asemapuisto 2 Härmän asema
68 Alahärmän keskusta	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** hallintohistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, oikeushistoriallinen, tapahtuma-/muisto-uskomushistoriallinen, rakennusperinteinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Alahärmän arvoalue rajautuu RKY2009 alueena olevaan kirkkoympäristöön täydentää kokonaisuutta hallinto- ja liikehistoriaan liittyvillä rakennuksilla. ja käsittää 1900-luvun puolivälin paikkeilla tiiviisti kirkkomaiseman yhteyteen syntynyttä liikekeskustan rakennuskantaa sekä 1970-luvu taitteessa valmistuneen kunnantalon ja 1980-luvun osuuspankkirakennuksen. Lisäksi alueeseen liittyy Ali-Viitalan 1960-luvulla puretun	 1 Kuntala 2 Liinamaa (Piskoonmänty, rangaistuspaikka) 3 Ala-Viitala

	käräjätalon tontilla oleva asuinrakennus ja piiskoomänty, joilla on yhtymäkohtia tunnettuun ”häjyyn” Antti Isotaloon.	

Kohde	Kuvaus	Alue
70 Ekolan taloryhmä	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Vanhan kylän hyvin säilynyt, tiiviisti sijoittuva raittiasutus muodostaa arvokkaan kokonaisuuden. Ekolan kantatalosta muodostettujen kolmen pohjalaistalon pihapiirin jatkeena on Alasen kantatalon tontti vanhoine, kaksikerroksisine pohjalaistaloineen. Harjun ja Kotipalstan sekä Alasen päärakennusten paikalle on vuoden 1856 kartalle merkitty asuinrakennus. Rakennukset saattavat siis olla tuon aikaisia. Vainion pihapiiri on rakennettu myöhemmin.	 1 Alanen 2 Harju 3 Vainio 4 Kotipalsta

71 Fräntilän kylä	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Alue rajautuu Fräntin/ Fräntilän vanhan kylätontin ympäristöön, viljelysmaiseman keskelle. Vanhan kylätien Fräntiläntien varteen sijoittuva, tiiviisti rakennettu alue on historiallisesti kerroksinen, sen vanhin asutus sijaitsee Rantamäen ja Välimäen tonteilla. Frändin tontti sijaitsee siitä lohkottujen Rantamäen ja Välimäen kantatalojen itäpuolella. Alueen itäisimmässä reunassa sijaitsee Fräntilän entinen kansakoulu 1900-luvun alkupuolelta.	 1 Koulutila 2 Frändi 3 Välimäki 4 Rantamäki

Kohde	Kuvaus	Alue
72Harjun talo-ryhmä	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kylä-kuvallinen **Arvojen perustelu** Harjun taloryhmäksi kutsutun neljän talonpoikaistalon taloryhmässä on säilynyt runsaasti perinteistä talonpoikaista rakennuskantaa.	 1 Toiska 2 Pakkala 3 Harju 4 Mäkiranta
82 Ojanperän talot	**Aluetyyppi** agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kylä-kuvallinen **Arvojen perustelu** Ojanperän kantatalosta muodostettu Rintaojanperän kiinteistö sijaitsee Ojanperän vanhalla kylätontilla ja Niemelä sen itäpuolella. Vanhan kylätontin pohjoisreunalla on Rannan pienasumus, joka erotettiin 1940-luvulla Rintaojanperästä. Pihapiirejä kehystävät hyvin hoidetut puutarhat.	 1 Ranta 2 Niemelä 3 Rintaojanperä

Kohde	Kuvaus	Alue
89 Tyni	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kylä-kuvallinen **Arvojen perustelu** Tynin kantatalosta muodostettiin vuonna 1924 kahdeksan Tyni-loppuista osataloa, joista Rinta-Tynin, Tynin ja Keski-Tynin talouskeskukset jäivät vanhalle kylätontille. Rinta-Tynin suuri, kaksikerroksinen pohjalaistalon vanhoine pihapiireineen kerrotaan olevan vanhimmilta osiltaan 1700-luvulta. Rakennus on säilytetty 1800-luvun asussaan	 1 Rinta-Tyni

Kauhava - *Kauhava*

Kuvat: Kauhavan kirkko 1920-luvulta on Josef Stenbäckin suunnittelema, Passinraitin hyvin säilyneet kaksifooninkiset, Kosolanmäen museon pihapiiriä ja museorakennuksen koristeellinen ulko-ovi.

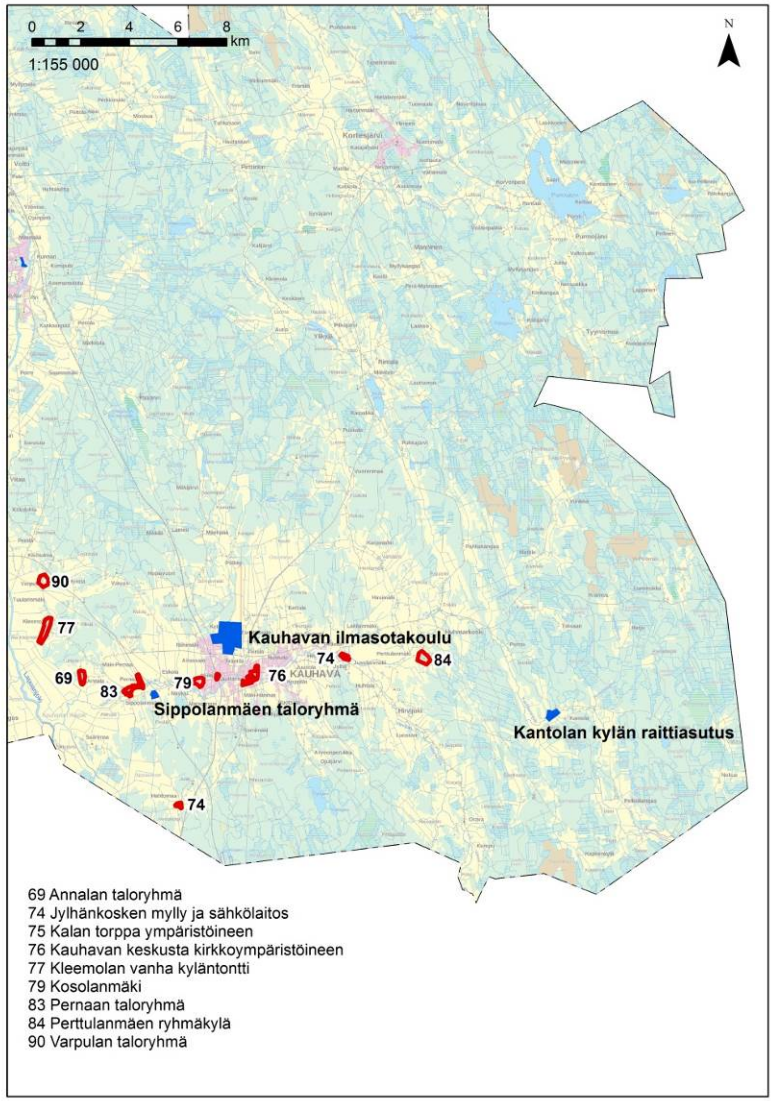

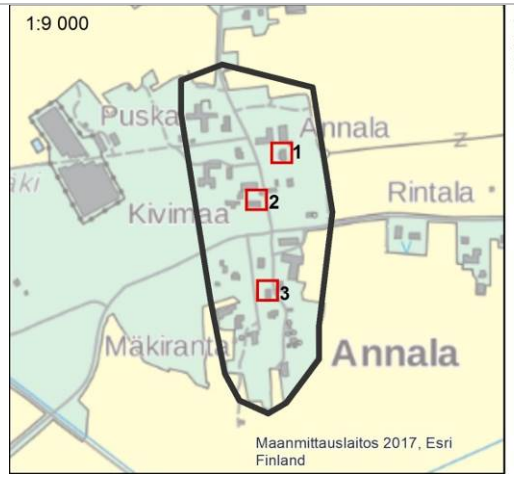

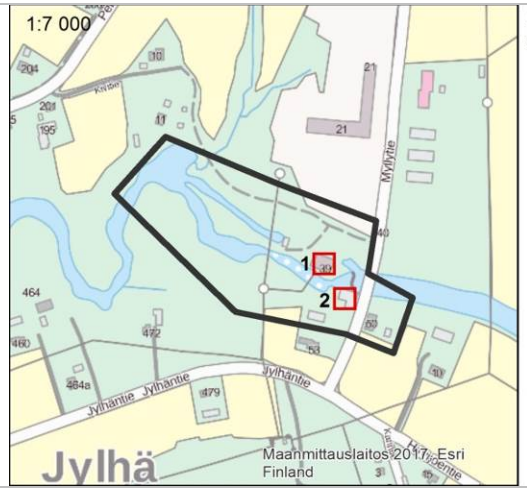

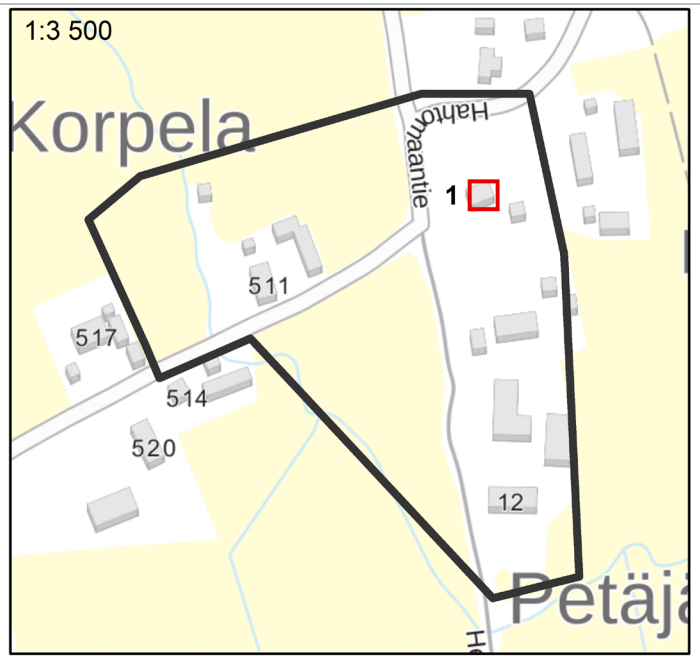

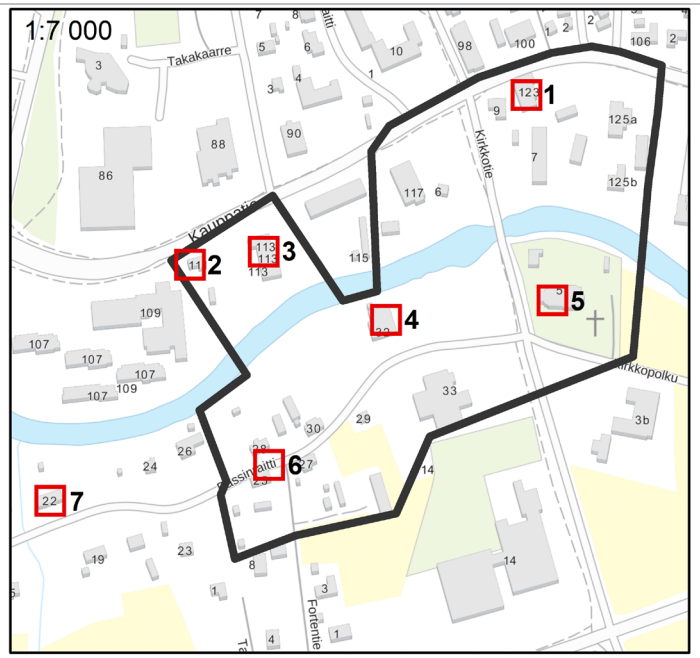
Kuvat: Kauhavan rautatieasema, Jylhänkosken sähkövoimala ja mylly, Kivikautisen haudan paikalle tehty muistomerkki Perttulankylässä, Kalan torppa

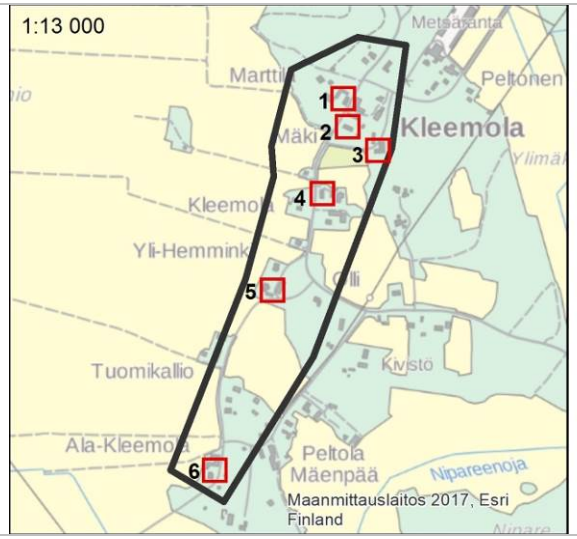

0 2 4 6 8
km
1:155 000
N
90
77
Kauhavan ilmasotakoulu
74
84
69
79
76
KAUHAVA
83
Sippolanmäen taloryhmä
Kantolan kylän raittiasutus
74
69 Annalan taloryhmä
74 Jylhänkosken mylly ja sähkölaitos
75 Kalan torppa ympäristöineen
76 Kauhavan keskusta kirkkoympäristöineen
77 Kleemolan vanha kyläntontti
79 Kosolanmäki
83 Pernaan taloryhmä
84 Perttulanmäen ryhmäkylä
90 Varpulan taloryhmä

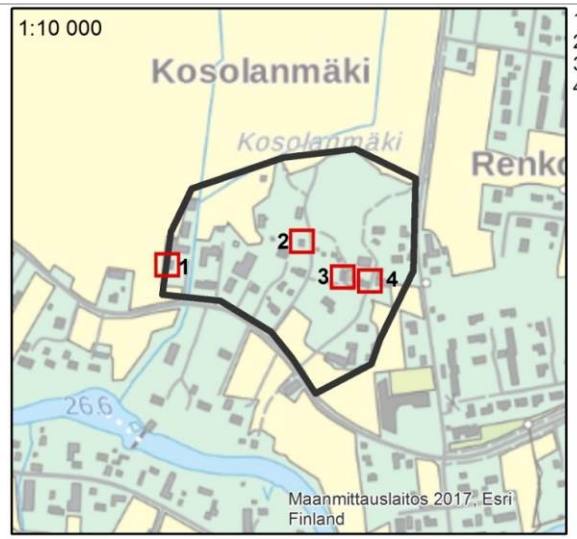
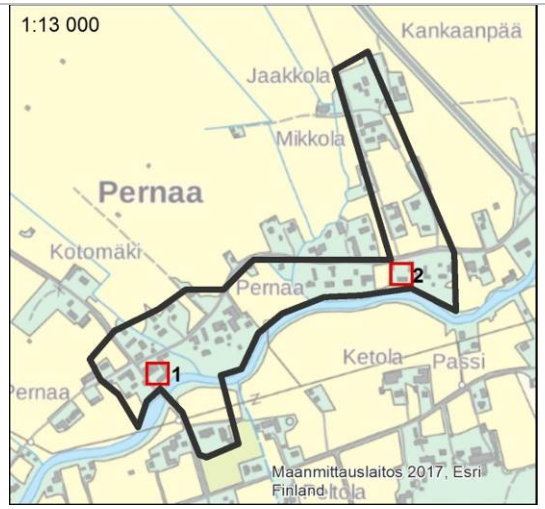
Kohde	Kuvaus	Alue
69 Annalan taloryhmä	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kylä-kuvallinen **Arvojen perustelu** Valtakunnallisesti arvokkaalle maisema-alueelle sijoittuva kyläkuvallisesti huomattava Annalan vanha kylätontti on ollut asuttuna viimeistään 1700-luvulta lähtien. Vanhin taloista on todennäköisesti Keski-Annalan talo, jonka päärakennuksen vanhimpien osien iäksi on arvioitu vuotta 1798 (ktj). Avoimen neliöpihaan kuuluu vanhoja talousrakennuksia sekä tien reunassa sijaitseva vanha otsa-aitta koristeellisine ovineen. Annalan kolmesta asuinrakennuksesta keskimmäinen on vanhin. Ala-Annalan päärakennus on 1800-1900-luvun taitteessa rakennettu näyttävä, huvilamainen kaksikerroksinen asuinrakennus.	 1 Ala-Annala 2 Keski-Annala 3 Annala

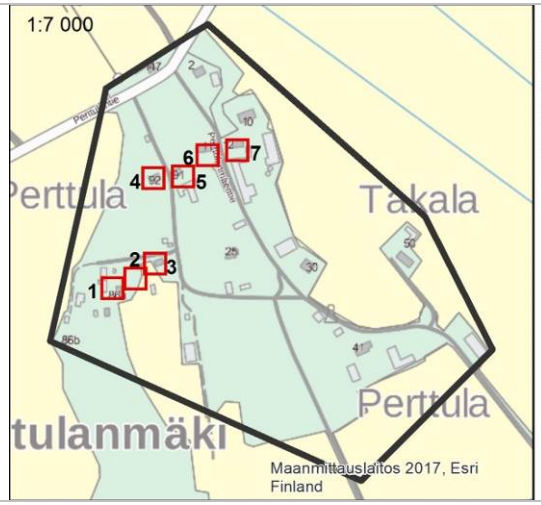
74 Jylhänkoski-ken mylly ja sähkölaitos	**Aluetyyppi** teollisuusympäristö, järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** teollisuushistoriallinen, arkkitehtoninen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Jylhänkosken punatiilinen mylly 1940-luvulta ja 1920-luvun klassistinen mylly/ sähkölaitos muodostavat Jylhänkosken partaalla huomattavan teollisuushistoriallisen ja maisemallisen kokonaisuuden		1 Koskenranta 2 Niska

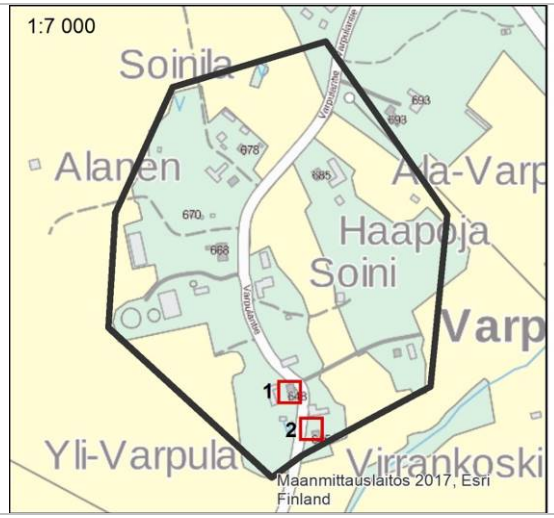
Kohde	Kuvaus	Alue
75 Kalan torppa ympäristöineen	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** sivistyshistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Kalan torpassa perustettiin Suomen ensimmäinen nuorisoseura, Kauhavan nuorisoseura, perustajana oli Matti Sippola. Vanha torppa siirrettiin pois 1930-luvulla, ja nykyinen paikalle 1961 Väinö Tuomaalan toimesta. Kalan torpan paikalle rakennettu rakennus on eräänlainen muistomerkki rakennettuna Suomen ensimmäisen nuorisoseuran perustamisen muistoksi. Rakennus sijaitsee samalla paikalla kuin alkuperäinen Kalan torppa. Se siirrettiin Evijärveltä 1961 kotiseutuneuvos Väinö Tuomaalan vaikutuksesta, ja rakennettiin alkuperäisen malli mukaan. Kalan torpassa perustettiin 1800-luvun lopulla Suomen ensimmäinen nuorisoseura.	 1 Kala

76 Kauhavan keskusta kirkko-ympäristöineen	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, arkkitehtoninen, tapahtuma-/muisto-uskomushistoriallinen, teollisuushistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, rakennusperinteinen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Jo 1500-luvulta asuttuna olleelle Kauhavan keskustaajaman alueelle, sijoittuu runsaasti eri-ikäistä rakennusperintöä. Kauhavan vanhan kirkon paikalle Josef Stenbäckin suunnittelema uusi kirkko on vuodelta 1925. Pääraitteina ovat edelleen Kauppatien ja Passinraitin historialliset tielinjaukset, joiden varsille sijoittuu alueen vanhin rakennuskanta kuten Passinraitin raittikylä. Lisäksi alueella ovat työväen- ja nuorisoseurantalot ja Iisakki Järvenpään puukkotehdas 1930-luvulta.	 1 Kolmikulma (Työväentalo) 2 Alava (museo) 3 Lehtola (nuorisoseurantalo) 4 Puukkola 5 Kauhavan kirkko ja hautausmaa 6 Passinraitti 7 Passinraitti 22 (pohjalaistalo)

Kohde	Kuvaus	Alue
77 Kleemolan vanha kylätontti	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kylä-kuvallinen **Arvojen perustelu** Historiallisen aluerakenteensa ja rakennuskantansa säilyttänyt vanha raittikylä muodostuu Alakleemolan, Keski-Klemolan ja Klemolan talojen talouskeskusten rakennuksista. Uudempi asuinrakentaminen sijoittuu pääosin kylätontin reunamille ja ulkopuolelle.	 1 Marttila 2 Mäki 3 Opinahjo 4 Kleemola 5 Keski-Kleemola 6 Alakleemola

79 Kosolanmäki	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö, kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Kosolanmäkenä tunnetulla Kosolan kantatalon vanhalla kylätontilla sijaitseva museopiha käsittää 1800-luvun lainajyvämakasiinin sekä talonpoikaistalon umpipihaisen pihapiirin. Alueeseen yhdistyy myös kylätontin itäreunalla sijaitseva asuinpiha sekä alueen ympäristöön rakentunut, ajallisesti kerroksinen, tiivis asutus.	 1 Kosola 2 Kruunumakasiini 3 Änstilä 4 Jyllintupa
Kohde	**Kuvaus**	**Alue**
83 Pernaan taloryhmä	**Aluetyyppi** kyläympäristö, järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Pernaantien ja Varpulantien risteykseen muodostuvan risteyskylän alue sijaitsee Lapuan-Kauhavan valtakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella. Alueen kaakkoispuolella sijaitsee RKY2009 kohde Sippolanmäki. Arvoalueen solmukohta muodostuu risteysalueelle Ala-Pernaan ja pienen liikekeskustan ympäristöön. Alue jatkuu Pernaan ja Hemmingin kantataloista muodostettujen tilojen talouskeskuksista syntyneen tiiviin jokivarsikylän alueelle, jonka vanha rakennuskanta on säilyttänyt historialliset piirteensä.	 1 Ala-Pernaa 2 Alatalo

84 Perttulan-mäen ryhmäkylä	**Aluetyyppi** kyläympäristö, agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kylä-kuvallinen **Arvojen perustelu** Perttulamäki on Kauhavan vanhimpia pysyvän asutuksen saaneita alueita. Perttulan talo on perustettu vuonna 1567. Alueen neljä päätaloa sijaitsevat vierekkäin. Rakennushistoriallisesti merkittävin on vanha Jaakontuvan (Lintukan-kaan) 2-fooninkinen päärakennus, joka on säily-nyt poikkeuksellisen hyvin alkuperäisessä asussa	 1 Hölsömäki 3 Pienasumus Perttulanmäella 3 Koivula 4 Ruohomäki 5 Lomakontu 6 Lintukangas 7 Rintala

Kohde	Kuvaus	Alue
90 Varpulan taloryhmä	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kylä-kuvallinen **Arvojen perustelu** Viljelysmaiseman keskellä mutkittelevan, nykyisin Varpulantien nimellä tunnetun, vanhan maantien molemmin puolin tiiviisti sijoittuvan vanhan kylä-tontin raittiasutus käsittää kolme Varpulan kan-tatalosta muodostettua talouskeskusta, Pentinta-lo ja Virrankoski talousrakennuksineen, Juhanta-losta on jäljellä päärakennus. Lisäksi tienvarteen sijoittuu Soinin talouskeskuksen ulkorakennuksia	 1 Pentintupa 2 Virrankoski

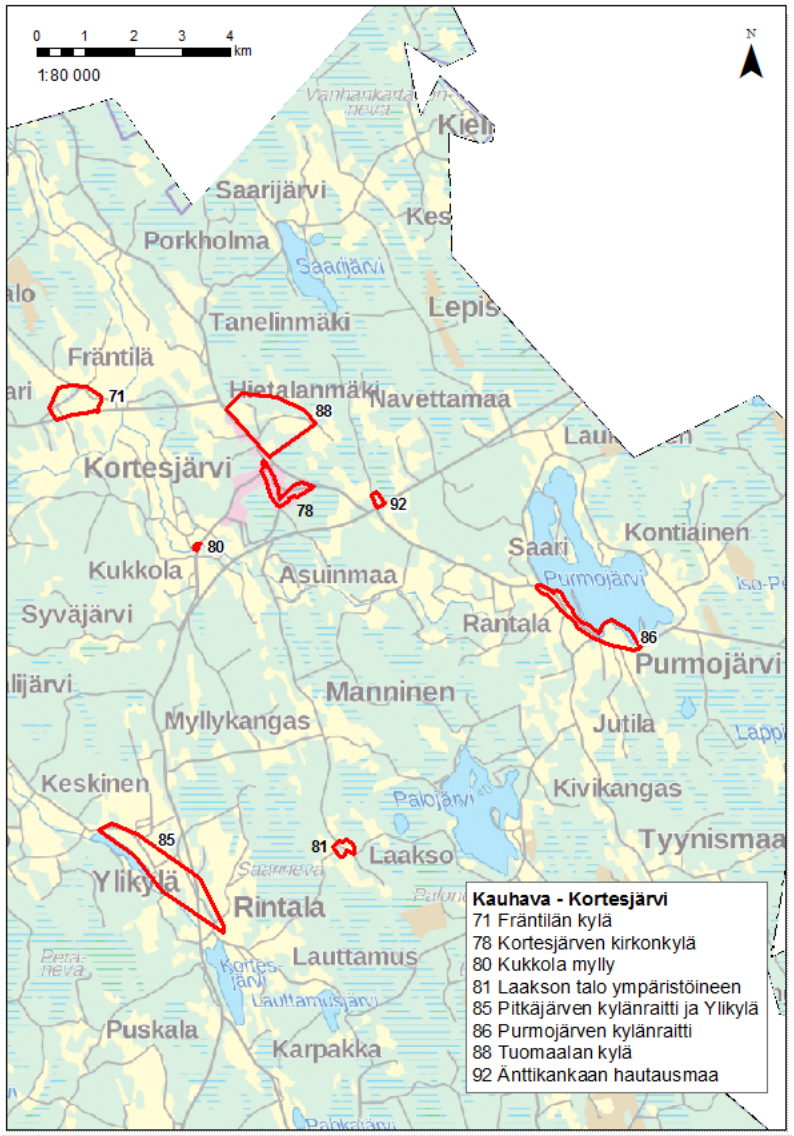
Kauhava - *Kortesjärvi*

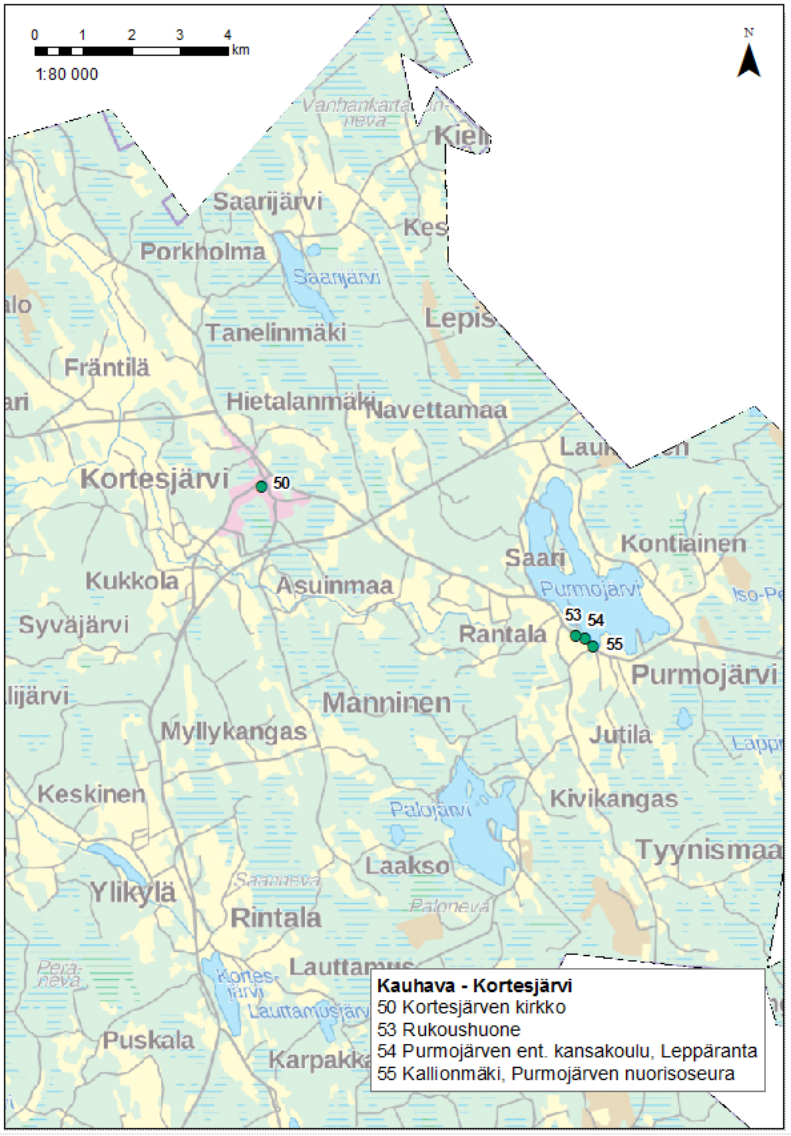

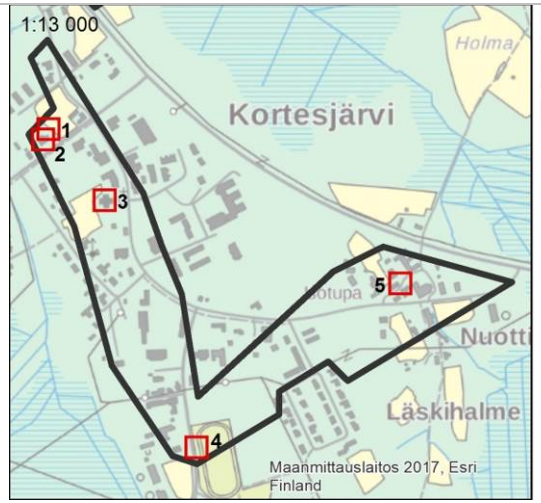
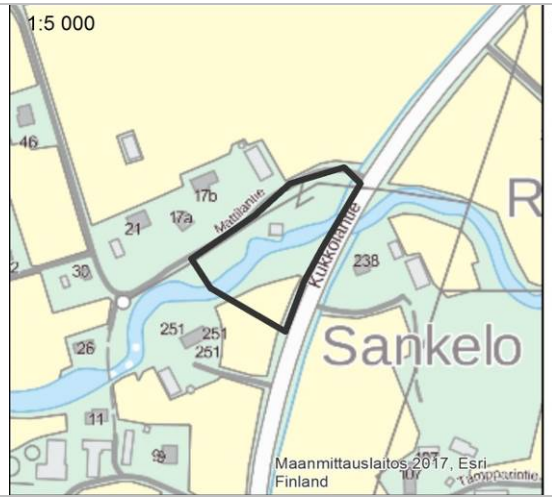

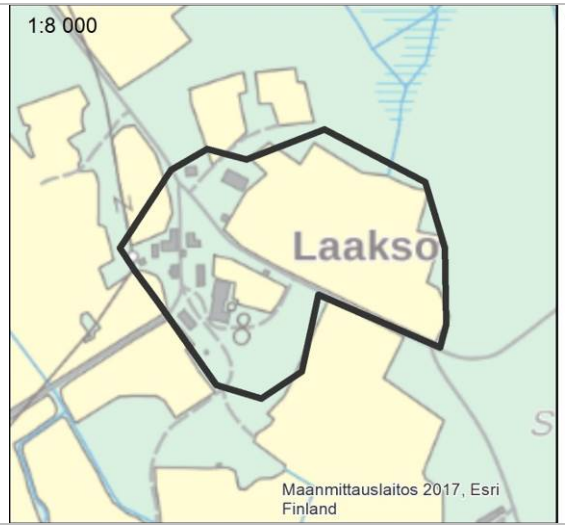

Kuvat: Kortesjärven kirkko ja vanha hautausmaa, nuorisoseurantalo kirkonkylässä, Kukkolan mylly, Lahden talon kivinavetta, Änttikankaan metsähautausmaa.

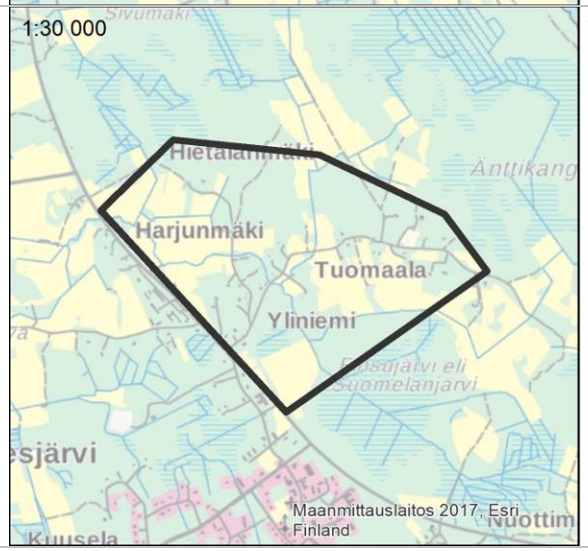

0 1 2 3 4 km
1:80 000
N
Kiel
Saarijärvi
Porkholma
Tanelinmäki
Lepis
Fräntilä
Hietalanmäki
Navettamaa
Kortesjärvi
Kukkola
Asuinmaa
Saari
Kontiainen
Purmojärvi
Syväjärvi
Rantala
Manninen
Myllykangas
Jutila
Keskinen
Kivikangas
Tyynismaa
Laakso
Ylikylä
Rintala
Lauttamus
Puskala
Karpakka
71
88
78
92
80
86
85
81
Kauhava - Kortesjärvi
71 Fräntilän kylä
78 Kortesjärven kirkonkylä
80 Kukkola mylly
81 Laakson talo ympäristöineen
85 Pitkäjärven kylänraitti ja Ylikylä
86 Purmojärven kylänraitti
88 Tuomaalan kylä
92 Änttikankaan hautausmaa

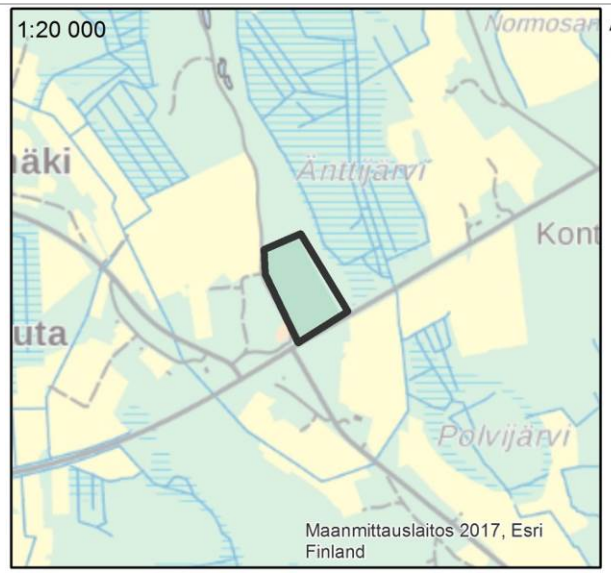

0 1 2 3 4 km
1:80 000
N
Kiel
Saarijärvi
Porkholma
Tanelinmäki
Lepis
Fräntilä
Hietalanmäki
Navettamaa
Kortesjärvi
Kukkola
Asuinmaa
Saari
Kontiainen
Purmojärvi
Syväjärvi
Rantala
Manninen
Myllykangas
Jutila
Keskinen
Kivikangas
Tyynismaa
Laakso
Ylikylä
Rintala
Puskala
Karpakka
50
53
54
55
Kauhava - Kortesjärvi
50 Kortesjärven kirkko
53 Rukoushuone
54 Purmojärven ent. kansakoulu, Leppäranta
55 Kallionmäki, Purmojärven nuorisoseura

Kohde	Kuvaus	Alue
78 Kortesjärven kirkonkylä	**Aluetyyppi** taajamaympäristö, kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, liikennehistoriallinen, rakennusperinteinen, arkkitehtoninen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Kortesjärven kirkon ympäristöön levittäytyvän historiallisesti kerroksisen taajaman kulttuurihistorialliset arvot keskittyvät kirkkoympäristöön ja sen länsipuolella mutkittelevan vanhan maantienlinjauksen, nykyisen Jääkärintien varren rakennuskantaan sekä kirkon pohjoispuoliseen alueeseen ja etelässä Nuottiniemen vanhaan asuintonttiin, jonka talonpoikainen rakennuskanta on säilynyt hyvin. Alueella on lisäksi keskiaikaiseen maakuntarajahistoriaan liittyvän Nuottimäen prunnin nykyisin nähtävyytenä toimiva paikka.	 1 Kiviaita 2 Koulu 3 Kortesjärven kirkko 4 Kiviaita 5 Nuottimäki
80 Kukkolan mylly	**Aluetyyppi** teollisuusympäristö, kyläympäristö **Arvot** teollisuushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** 1800-luvulla rakennettu vanha vesimylly on kunnostettu lähiaikoina.	 Kukkolan mylly

Kohde	Kuvaus	Alue
81 Laakson talo ympäristöineen	**Aluetyyppi** agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Palojärvellä sijaitsevan Laakson talon kaksikerroksinen talonpoikaistalon ympäristöön muodostuu arvokas kokonaisuus, jossa asuinrakennuksen lisäksi on kivirunkoinen navetta vuodelta 1857 sekä muita kivirunkoisia tuotantorakennuksia ja kaksi hirsistä luhtia. Kylätontin läpi kulkevaa vanhaa tielinjausta reunustaa pitkä kiviaita	 Laakson talo ympäristöineen

85 Pitkäjärven kylänraitti ja Ylikylä (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Inventoinnin tutkimusprosessi on kesken ja tarvitsee täydennystä		Pitkäjärven kylänraitti ja Ylikylä (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)

Kohde	Kuvaus	Alue	
86 Purmojärven kylänraitti	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, rakennusperinteinen **Arvojen perustelu** Purmojärven kylänraitin varressa Purmojärven etelärannalla on vielä jäljellä seurojentalo ja kyläkaupan rakennus sekä rukoushuone vuodelta 1931 ja Förstin kantatalon talouskeskus alueen eteläosassa, jonne johtavan tien risteyksessä on säilynyt tiilirunkoinen muuntamo ja hirsirunkoinen aitta. Kylänraitin varrella on myös maisemallisesti arvokasta viljelysaukeaa		1 Purmojärven tie 50 2 Rukoushuone 3 Purmojärven ent. kansakoulu, Leppäranta 4 Kyläkauppa Försti 5 Kalliomäki, Purmojärven nuoriso-seura 6 Sepänmaa 7 Muuntaja ja aitta 8 Järvenpää
88 Tuomaalan kylä	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Vanha kylä, jonka kyläkuvassa nähtävissä vanhojen talonpoikaistalojen lisäksi myös esihistoriallisia hautaröykkiöitä Hietalanmäellä. Tuomaalan puolitoistakerroksinen ja Hietalan kaksikerroksinen päärakennus näyttävimmät.		Tuomaalan kylä

Kohde	Kuvaus	Alue
92 Änttikankaan hautausmaa	**Aluetyyppi** metsämaisema **Arvot** tapahtuma-/muisto-uskomushistoriallinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Änttikankaan hiekkaperäiseen kangasmaastoon 1800-luvulla perustettu metsähautausmaa on muusta maastosta matalalla aidalla erotettu muistamisen maisema, jonka erityispiirteenä on yksinkertaisuus ja luonnonmukaisuus.	 Änttikankaan hautausmaa

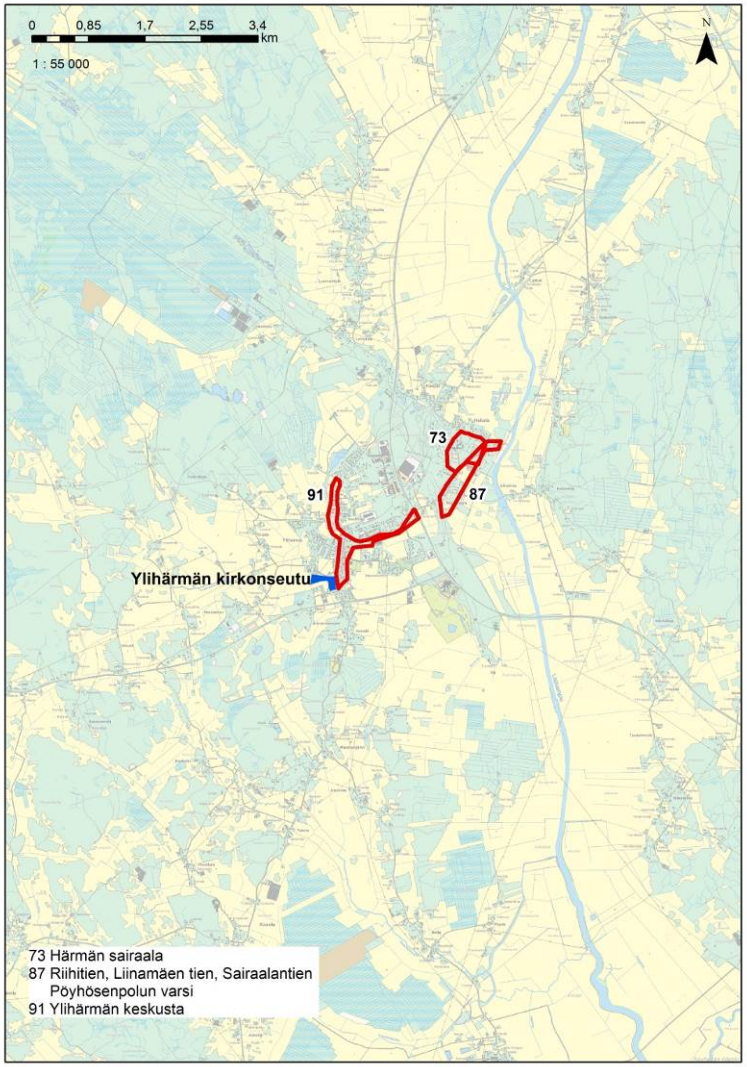
Kauhava - *Ylihärmä*

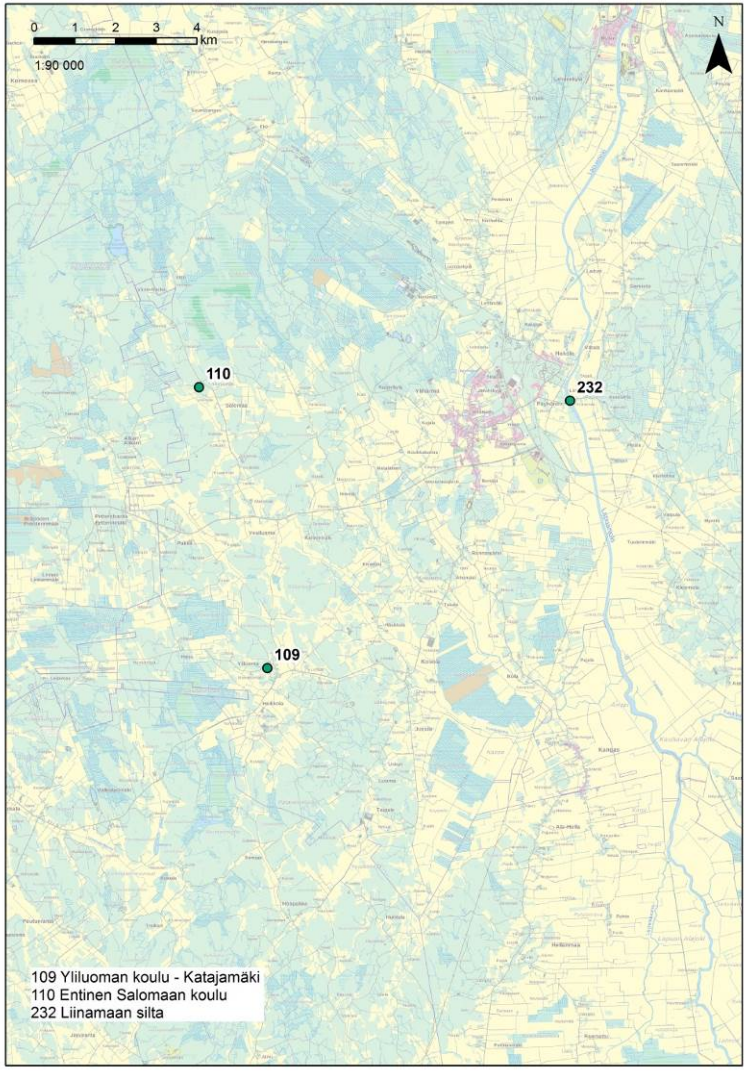

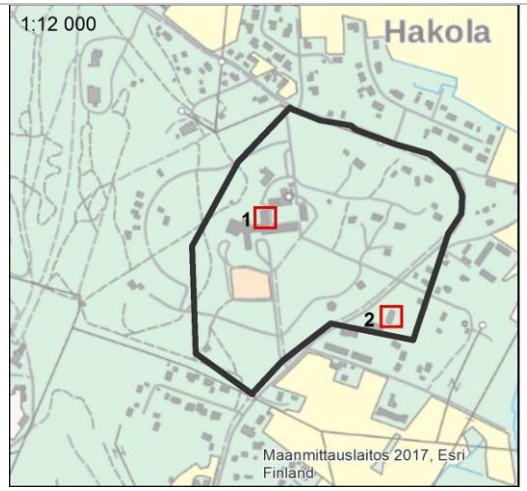

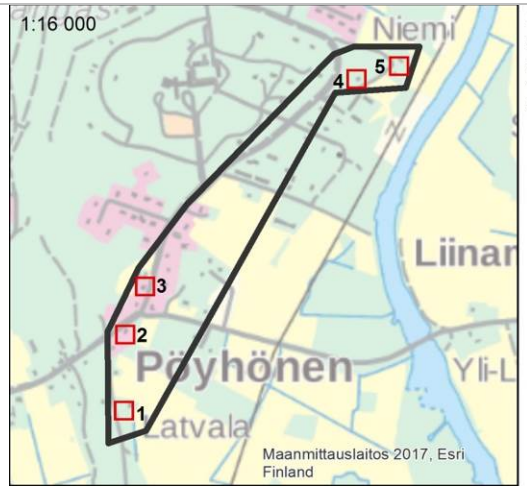

Kuvat: Sisällissodan aikana jonkin aikaa suojeluskuntalaisten päämajana toiminut rakennus Päämajantien varrella Ylihärmän keskustassa, Härmän sairaala-alue ja Sairaalantien-Pöntisentien varren rakennettu kulttuuriympäristö.

0 0,85 1,7 2,55 3,4 km
1 : 55 000
N
73
87
91
Ylihärmän kirkonseutu
73 Härmän sairaala
87 Riihitien, Liinamäen tien, Sairaalantien Pöyhösenpolun varsi
91 Ylihärmän keskusta

0 1 2 3 4 km
1:90 000
N
110
232
109
109 Yliluoman koulu - Katajamäki
110 Entinen Salomaan koulu
232 Liinamaan silta

Kohde	Kuvaus	Alue
73 Härmän sairaala	**Aluetyyppi** laitosympäristö **Arvot** sosiaalihistoriallinen, arkkitehtoninen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Härmän entisen tuberkuloosiparantolan suunnitteli arkkitehti Ilmari Launis ja se valmistui 1930-luvun alussa. Parantolaa on myöhemmin laajennettu, sen nimi on muutettu Härmän sairaalaksi ja rakennukset siirtyneet uusiin käyttöihin. Parantolan historia yhdistyy 1920–1930-lukujen aikana virinneen tuberkuloosia vastustavan kansanliikkeen toimintaan, jonka vaikutuksesta maahamme ryhdyttiin valtion taloudellisella sekä lainsäädännöllisellä tuella perustamaan "keuhkotautilinnoituksia" eli tuberkuloosiparantoloita. Härmän entisen parantolan alue sijoittuu tuberkuloosiparantoloille tyypilliseen tapaan raikkaaseen ja parantavana ympäristönä pidettyyn mäntymetsään. Alue rakennuksineen on säilyttänyt alkuperäisen tyylinsä ja rakenteensa	 1 Härmän sairaala (Impilinna ja Kaiholinna, Kappeli, Laboratorio, Lämpö/ tekniikkakeskus, Lääkärien talot, Ylilääkärin talo) 2 Sairaalantie 31, Parantola

87 Riihitien, Liinamaantien, Sairaalantien ja Pöyhösenpolun varsi	**Aluetyyppi** kyläympäristö, agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Vanhojen tielinjausten varsilla on säilynyt kantatalojen Haapajärvi (Haapakrouvi) ja Pöyhönen sekä niistä lohkottujen tilojen talouskeskuksia. Haapakrouvi toimi kestikievarina jo 1600-luvulla. Kaksikerroksinen, näyttävä päärakennus on 1800-luvulta. Nimettömän (Herrala) on entinen vallesmannin talo, jolla on yhtymäkohtia Wasastjärnan sukuun sekä häjy-perinteeseen (”Isontalon Antti ja Kauhavan ruma vallesmanni”)	 1 Pöyhönen 2 Nimetön 3 Kotikontu 4 Krouvintie 4, Honkasointu 5 Krouvintie 9, Niemi (Haapakrouvi, Haapajärvi)

Kohde	Kuvaus	Alue
91 Ylihärmän keskusta	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, hallintohistoriallinen, rakennusperinteinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Ylihärmän keskustan maakunnallisesti arvokas aluekokonaisuus kiinnittyy eteläosastaan valtakunnallisesti arvokkaaseen kirkonympäristöön (RKY2009). Maakunnallisen alue muodostuu kahden tielinjauksen Päämajantien ja Leinosentien-Järventien varsille. Päämajantie on saanut nimensä tienvarrella sijaitsevasta talosta, jossa sijaitsi valkoisten päämaja Suomen sisällissodan aikaan.	 1 Viitasalo (Päämaja)

Kuortane

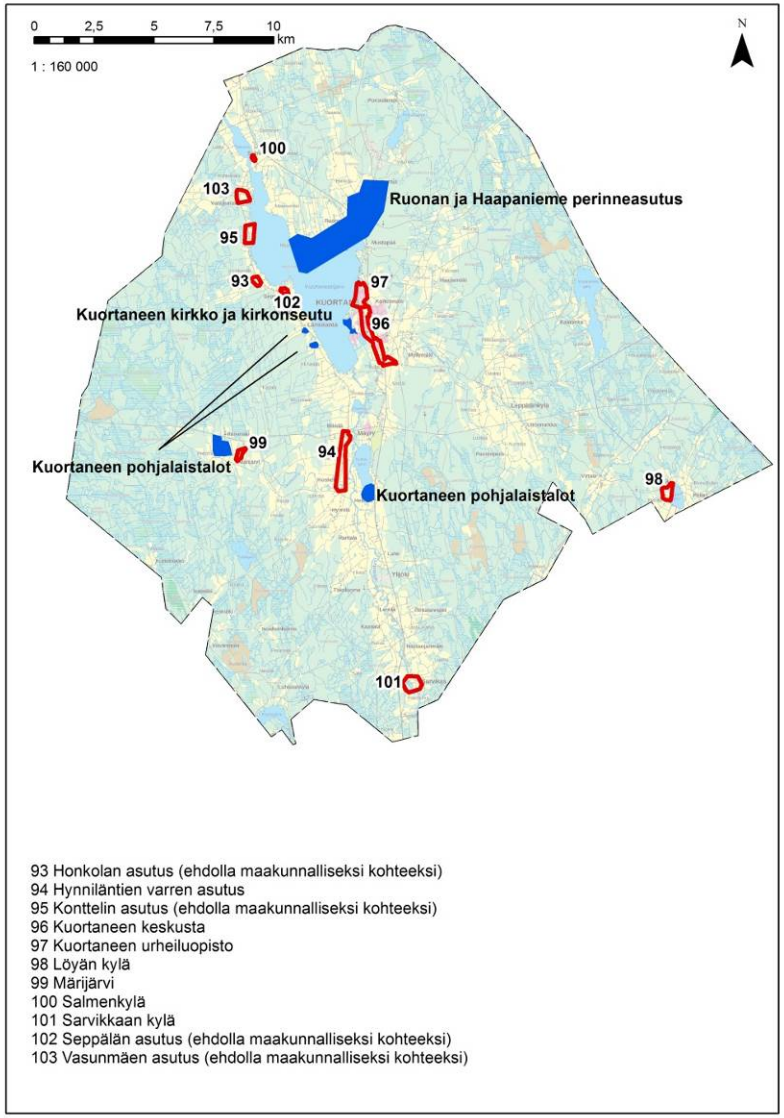
Kuvat: Kuortaneen Keskustien vanhoja liikerakennuksia, Alvar Aallon synnyinkoti ja muistomerkki Alvar Aallontien varrella, Kuortaneen urheiluopiston voimisteluhalli on 1960-luvulta.

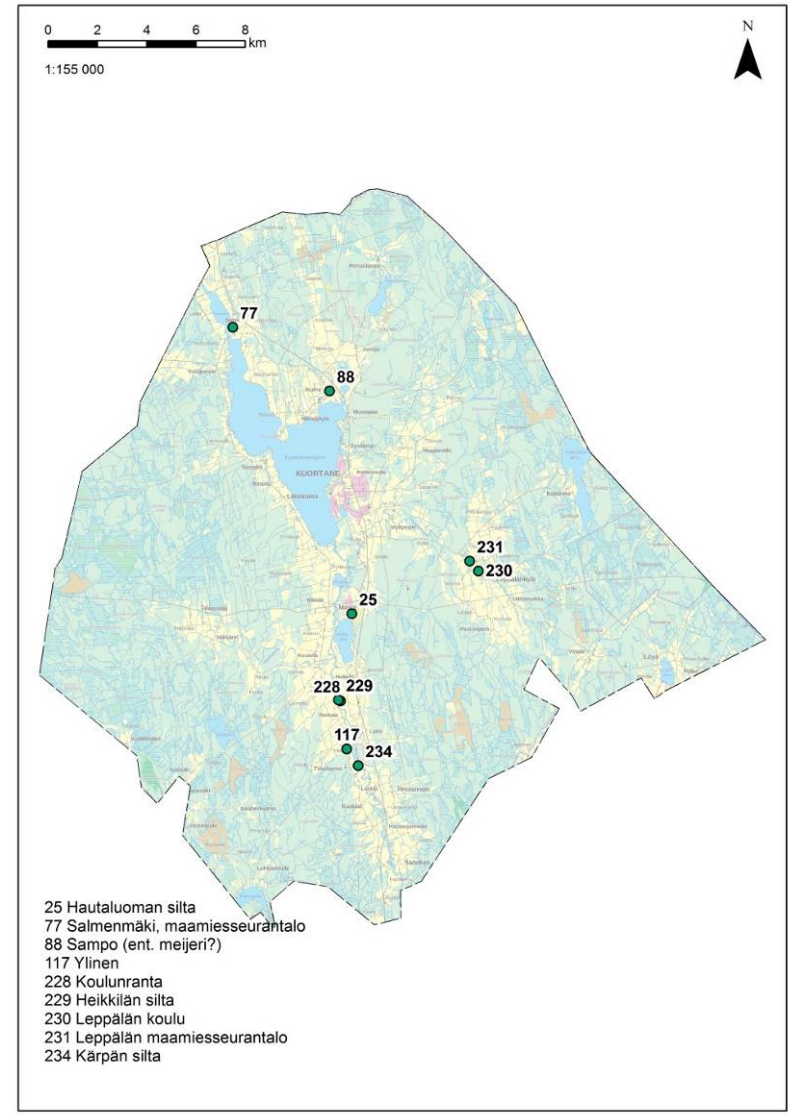

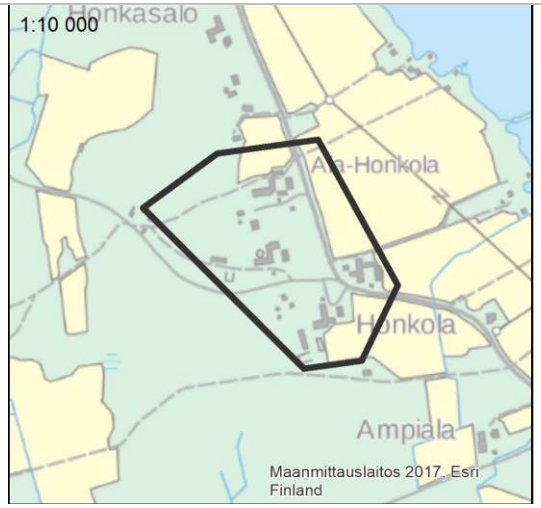

Kuvat: Kuortaneenjärven Länsirannalla sijaitseva Honkolan taloryhmä, Löyän kylän rakennuskokonaisuus ja Sarvikkaan kivisilta 1800-luvulta.

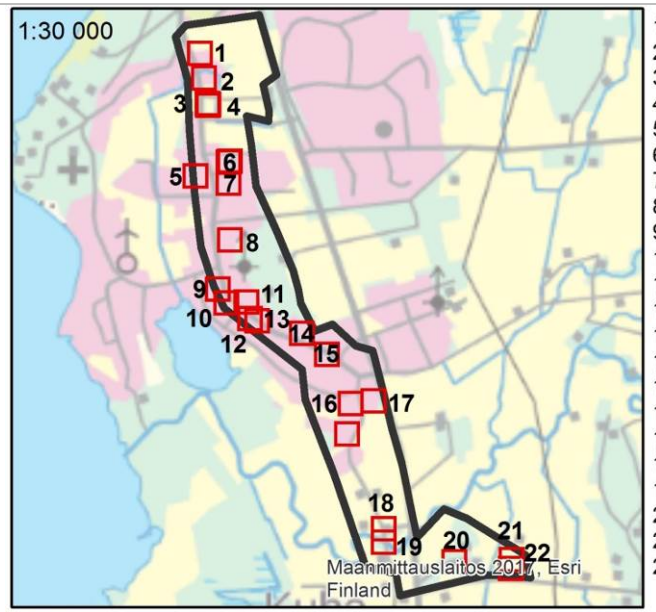

0 2,5 5 7,5 10 km
1 : 160 000
N
100
103
95
93
102
97
96
99
94
98
101
Ruonan ja Haapanieme perinneasutus
Kuortaneen kirkko ja kirkonseutu
Kuortaneen pohjalaistalot
Kuortaneen pohjalaistalot
93 Honkolan asutus (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)
94 Hynniläntien varren asutus
95 Konttelin asutus (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)
96 Kuortaneen keskusta
97 Kuortaneen urheiluopisto
98 Löyän kylä
99 Märijärvi
100 Salmenkylä
101 Sarvikkaan kylä
102 Seppälän asutus (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)
103 Vasunmäen asutus (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)

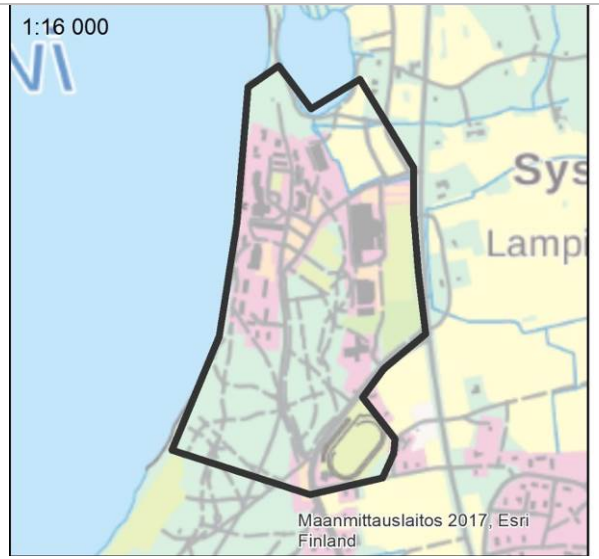

0 2 4 6 8 km
1:155 000
N
77
88
231
230
25
228 229
117
234
25 Hautaluoman silta
77 Salmenmäki, maamiesseurantalo
88 Sampo (ent. meijeri?)
117 Ylinen
228 Koulunranta
229 Heikkilän silta
230 Leppälän koulu
231 Leppälän maamiesseurantalo
234 Kärpän silta

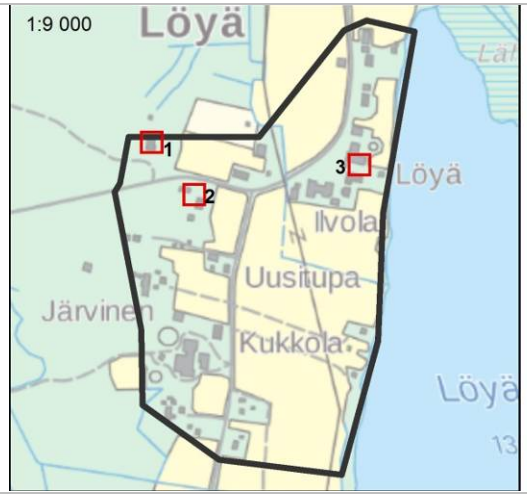
Kohde	Kuvaus	Alue
93 Honkolan asutus (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, kylämaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** 1650-luvulla Kuortaneenjärven rantamille perustetun Honkolan talonpoikaistalon näyttävä rakennusryhmä kaksikerroksisine päärakennuksineen sijoittuu Länsirannantien varteen, valtakunnallisesti arvokkaalle maisema-alueelle.	 Honkolan asutus (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)

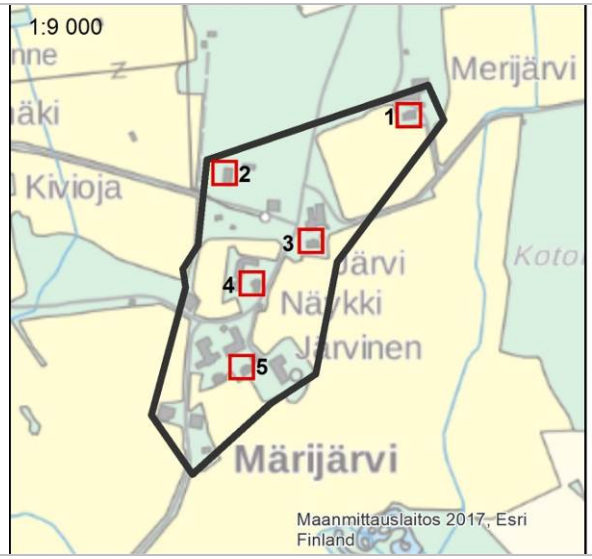
94 Hynniläntien varren asutus	**Aluetyyppi** agraarimaisema, järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, sivistyshistoriallinen, rakennusperinteinen, **Arvojen perustelu** Vanhan maantienlinjauksen varren maaseutumiljöö on säilyttänyt vanhan aluerakenteensa, jossa kantatalojen tontit ovat isostajaosta lähtien sijainneet samoilla paikoilla. Maantie mutkittelee jokea seuraten kumpuilevan viljelymaisema keskellä. Maisematien Pohjoisosaan sijoittuvat Mikkilän ja Ala- sekä Yli-Mäyryn talojen vanhat tontit, eteläpäähän Ala-Koskelan ja Hynnilän tontit hyvin säilyneine pihapiireineen	 1 Tienvarsi 2 Mikkilä 3 Leskelä 4 Helske 5 Mäyry 6 Mäyrykartano 7 Koskela 8 Ala-Hynnilä

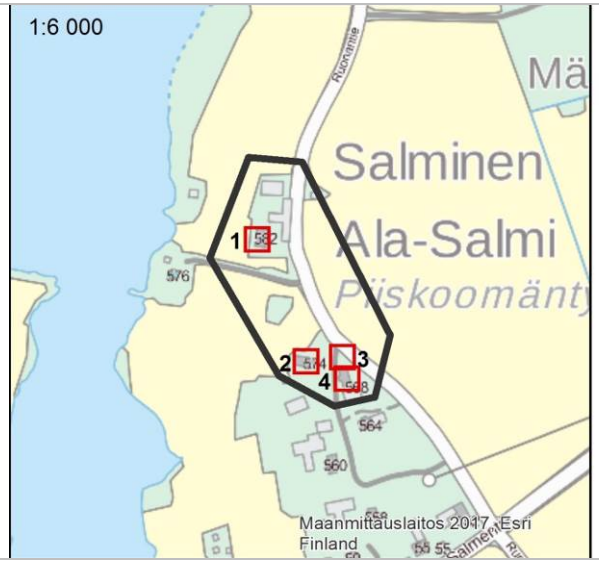
Kohde	Kuvaus	Alue	
95 Konttelin asutus (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, kylämaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kylä-kuvallinen **Arvojen perustelu** Alue on osa Länsirannantien nauha-asutusta. Inventoinnin tutkimusprosessi on kesken ja tarvitsee täydennystä		Konttelin asutus (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)

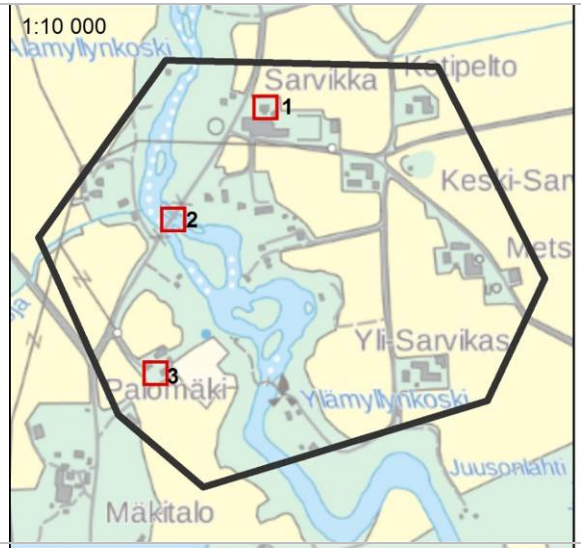
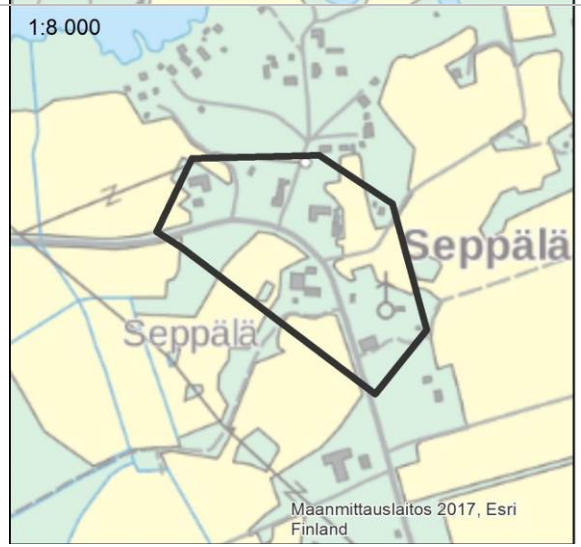
96 Kuortaneen keskusta	**Aluetyyppi** taajamaympäristö, kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, sivistyshistoriallinen, henkilöhistoriallinen, rakennusperinteinen, arkkitehtoninen, taajamakuvallinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Alueen keskukseen, vanhan maantien varteen muodostuu taajamakuvallisesti yhtenäinen kokonaisuus. 1800-luvun talonpoikaismaiseman taajamoituminen tapahtui 1900-luvun jälkipuoliskolla, ja agraaria vaihetta edustavaa rakennusperintö on osa alueen historiallisia kerrostumia. Hallintokeskuksen kiintopisteenä on vuonna 1983 valmistunut kunnantalo Kumaja I sitä ympäröivine puistoineen. Sen pohjoispuolella sijaitsee funktionalistishenkinen koulu, Kumaja, vuodelta 1939. Liikerakennukset reunustavat Keskustietä tiiviinä rivinä. Alueen pohjois- ja eteläpää ovat maaseutua. Alvar Aallontien varressa on Alvar Aallon syntymäkoti muistomerkkeineen	 1 Nummela 2 Järvikangas 3 Laaja 4 Sandbacka 5 Terveustila 6 Kumaja 7 Kumaja I 8 Keski-Hallinen 9 Rautalampi 10 Honkaharju 11 Keskustien miljll 12 Yli-Hallila 13 Kivirinta 14 Ala-Mäenpää 15 Mäenrinne 16 Keski-Mäenpää 17 Alvar Aallontien asutus 18 Vuolteen mylly 19 Rasinperä 20 Mäkirasinperä 21 Saari 22 Sulkusaari

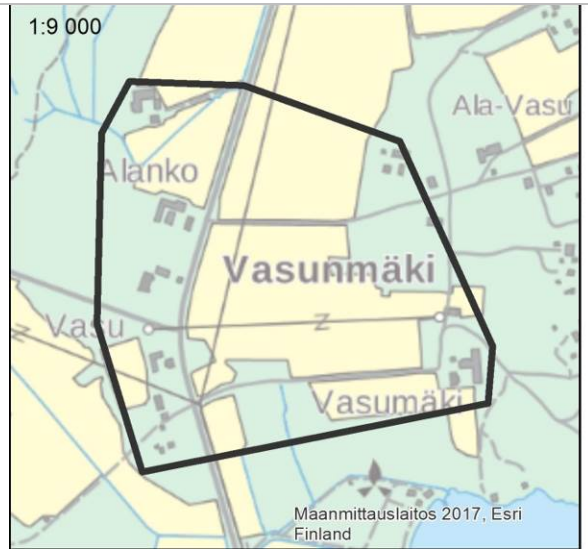
Kohde	Kuvaus	Alue
97 Kuortaneen urheiluopisto	**Aluetyyppi** laitosympäristö **Arvot** tapahtumahistoriallinen, toiminnallinen, henkilöhistoriallinen, rakennushistoriallinen **Arvojen perustelu** Urheiluopiston alue muodostaa yhdessä urheilukentän kanssa liikuntaympäristökokonaisuuden Aholanharjun alueelle, Kuortaneenjärven rannalle. Maisema-arvoiltaan rikkaalla alueella on erikäisiä opisto- ja liikuntarakennuksia ja kenttiä sekä reittejä, joiden kokonaisuus kertoo opiston koko kehityskaaren. Alue on ympäristökuvaltaan, liikennejärjestelyiltään sekä suhteessa luonnonarvoihin tasapainoinen ja maisemallisesti merkittävä. Alue kuvastaa kansalaistoiminnan, urheilujärjestön toiminnan ja urheilulajien kehitystä sekä urheiluopistoille asetettujen valtakunnallisten hallinnollisten säädösten, ohjauksen ja rahoituksen kehitystä. Se on historiallisesti ja toiminnallisesti merkittävä. Vanhimmilla urheiluhalleilla on rakennushistoriallisia arvoja	 Kuortaneen urheiluopisto ja urheilukenttä

98 Löyän kylä	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Löyänjärven länsirannalle, aivan Alavuden pohjoisrajalle, sijoittuvan Löyän kantatalon ympäristöön muodostuu kulttuurihistoriallisesti arvokas alue, johon kuuluu Löyän kantatalon talouskeskus ja siitä lohkottujen Ilvolan ja Riihelän talouskeskukset. Pihapiirit sijoittuvat vierekkäin järven rannalle. Jonkin matkan päässä vanhasta kylätontista sijaitsee Löyän nuorisoseuran talo ja Löyän koulu		1 Seuraintalo 2 Löyän koulu 3 Löyä

Kohde	Kuvaus	Alue
99 Märijärvi	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Ruismäen RKY2009 alueen kaakkoispuolelle sijoittuva Märijärven alue muodostaa huomattavan rakennuskokonaisuuden, joka käsittää Ahjolan entisen koulun, joka rakennettiin lainamakasiinin vanhoista hirsistä sekä Järven, Järvisen, Merijärven ja Näykin talot näyttävine taloryhmineen.	 1 Merijärvi 2 Ahjola (koulu) 3 Järvi, Ranni 4 Näykki 5 Järvinen

100 Salmen kylä	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, oikeushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Salmen kantatalon tontilla sijaitseva piiskoomänty on vanha rangaistuspaikka. Männyn viereisessä Salmen talossa pidettiin käräjät ja rangaistukset pantiin täytäntöön viereisellä piskoomännyllä Piiskoomännyn läheisyydessä on vapaussotaan lähdön muistomerkki, joka on pystytetty vuonna 1996		1 Salminen 2 Alasalmi 3 Piiskoonmänty 4 Salmenmäki, maamiesseuran talo

Kohde	Kuvaus	Alue
101 Sarvikkaan kylä	**Aluetyyppi** kyläympäristö, järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, teollisuushistoriallinen, liikennehistoriallinen, rakennusperinteinen, rakennustekninen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Arvoalue on osa historiallista kyläympäristöä ja Sarvikkaankylän koskimaisemaa. Maisema muodostuu viidestä koskesta, joiden käsittämän vesireitin pituus on 3,6 km. Arvoalue rajautuu Sarvikkaan entisen kestikievarin ja Palomäen kantatalon ympäristöön. Alueen maisemallinen kiintopiste sijoittuu Sarvikkaan tontin, kosken ja kolmiaukkoisen, luonnonkivirakenteisen sillan ympäristöön. Silta on rakennettu 1800-luvulla	 1 Sarvikka 2 Sarvikkaan silta 3 Palomäki 1
102 Seppälän asutus (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Alue on osa Länsirannantien nauha-asutusta. Inventoinnin tutkimusprosessi on kesken ja tarvitsee täydennystä	 Seppälän asutus (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)

Kohde	Kuvaus	Alue
103 Vasunmäen asutus (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, sivistyshistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Vanhan Vasunmäen kansakoulun ja useiden talonpoikaistalojen muodostama kokonaisuus yhdistyy Länsirannantien nauha-asutukseen sen pohjoisosassa	 Vasunmäen asutus (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)

Kurikka - *Jalasjärvi*

Kuvat: Haverin talon pihapiiri Jalasjärven kirkonkylässä, taustalla kunnantalo ja kirkko, alla Jalasjärven museo ja Hirvijärventien rakennettua kulttuuriympäristöä järvimaisemassa.

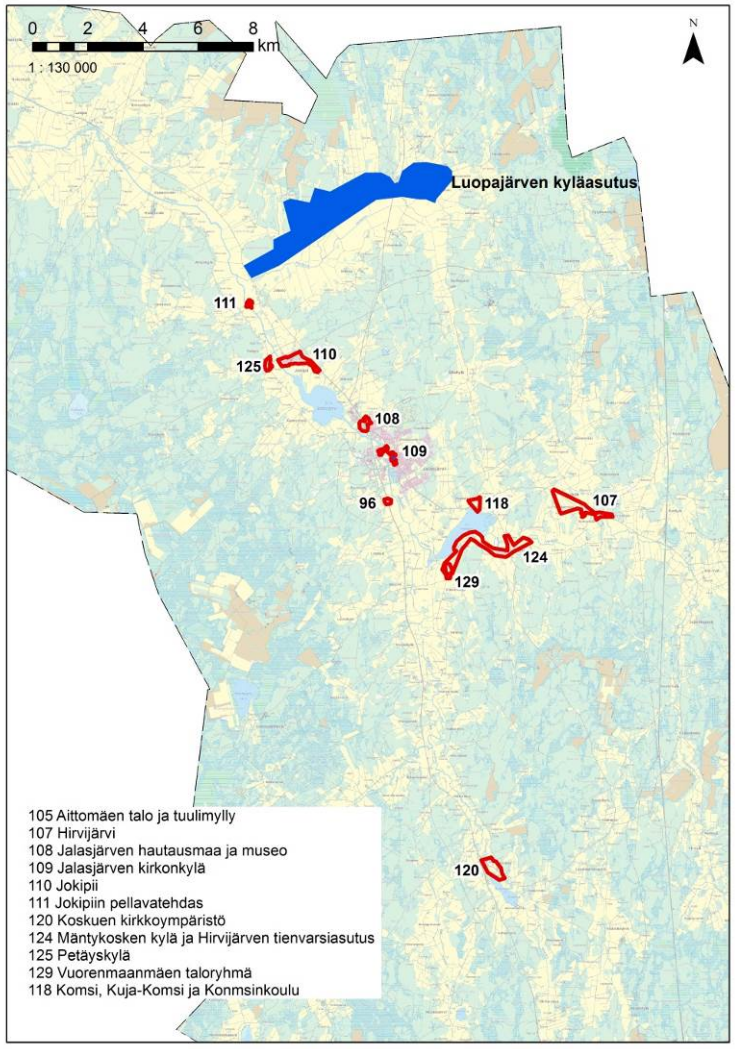

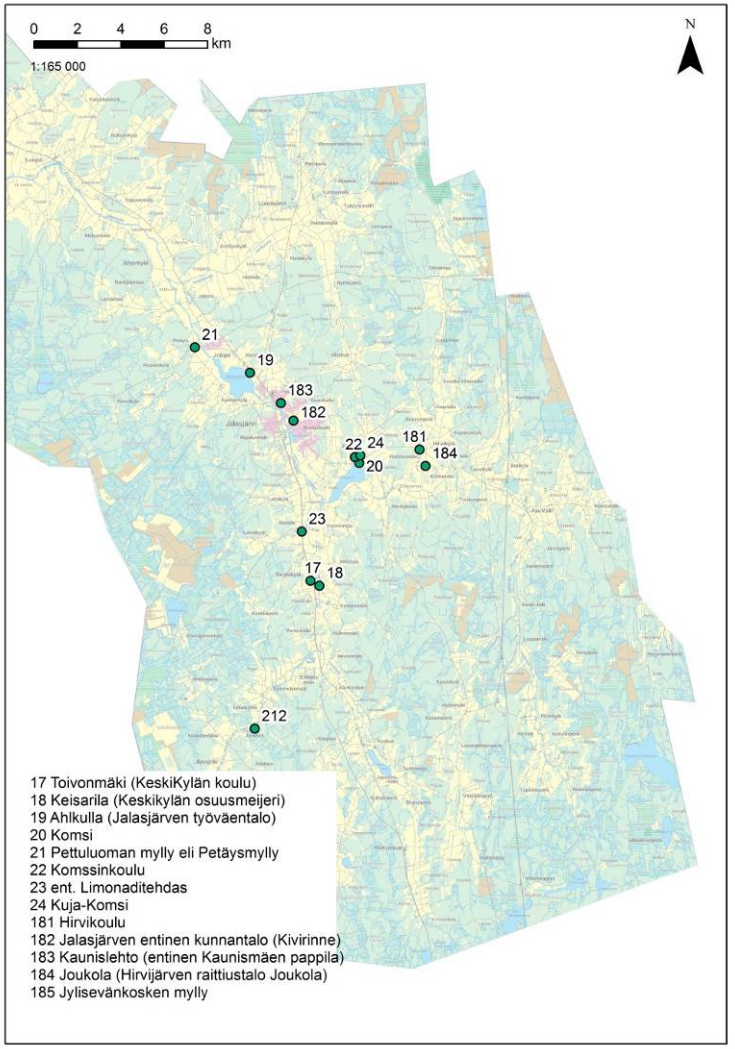

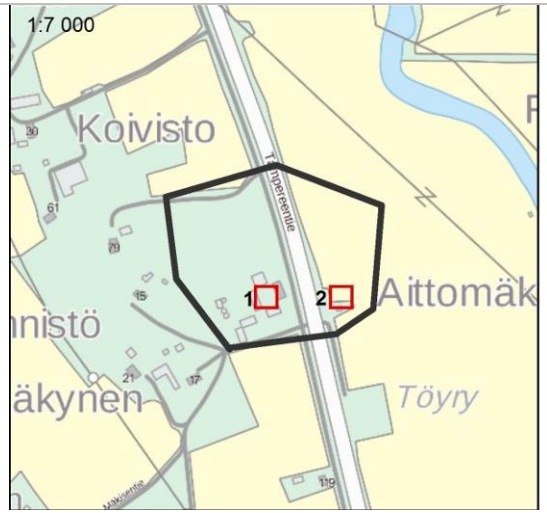

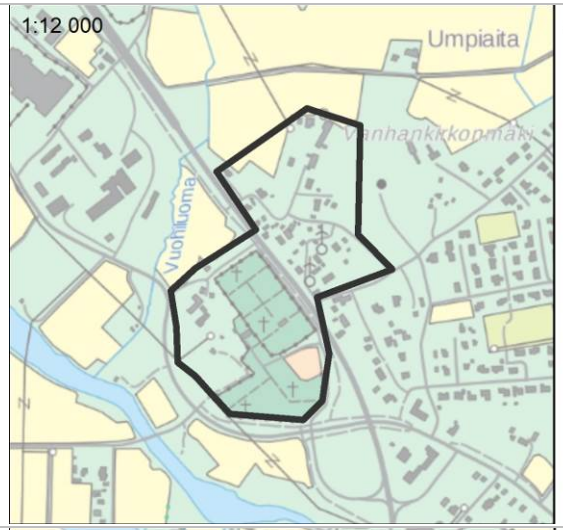
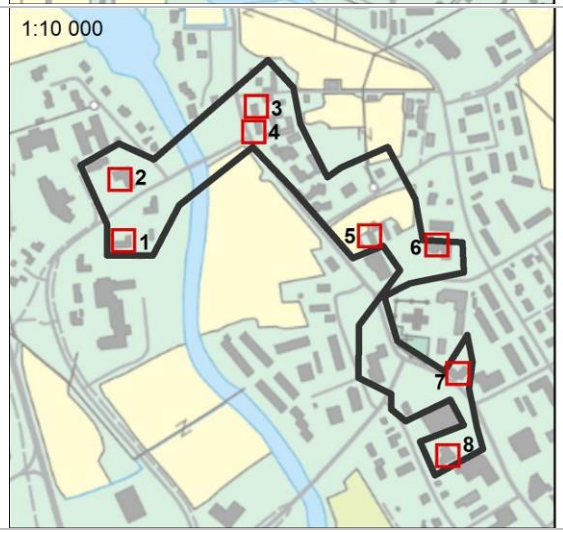
Kuvat: Koskuen hautausmaa ja kirkko, Jokipiin keskusta, Ilveskosken mylly.

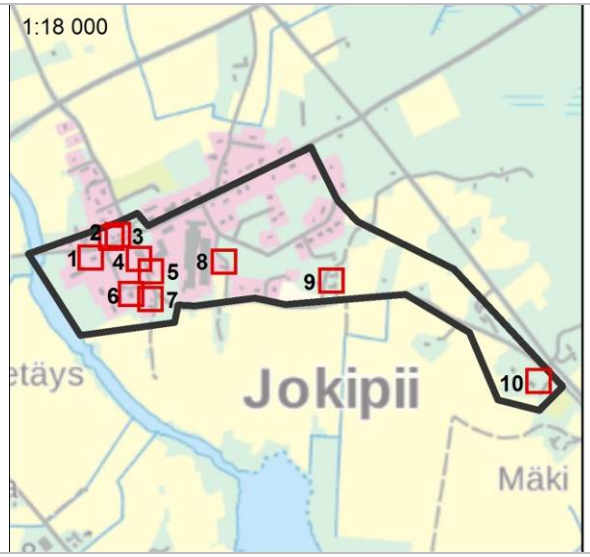

0 2 4 6 8 km
1 : 130 000
N
Luopajärven kyläasutus
111
125
110
108
109
96
118
107
124
129
120
105 Aittomäen talo ja tuulimylly
107 Hirvijärvi
108 Jalasjärven hautausmaa ja museo
109 Jalasjärven kirkonkylä
110 Jokipii
111 Jokipiin pellavatehdas
120 Koskuen kirkkoympäristö
124 Mäntykosken kylä ja Hirvijärven tienvarsiasutus
125 Petäyskylä
129 Vuorenmaanmäen taloryhmä
118 Komsi, Kuja-Komsi ja Konmsinkoulu

0 2 4 6 8 km
1:165 000
N
21
19
183
182
22 24
181
184
20
23
17 18
212
17 Toivonmäki (KeskiKylän koulu)
18 Keisarila (Keskikylän osuusmeijeri)
19 Ahlkulla (Jalasjärven työväentalo)
20 Komsi
21 Pettuluoman mylly eli Petäysmylly
22 Komssinkoulu
23 ent. Limonaditehdas
24 Kuja-Komsi
181 Hirvikoulu
182 Jalasjärven entinen kunnantalo (Kivirinne)
183 Kaunislehto (entinen Kaunismäen pappila)
184 Joukola (Hirvijärven raittiustalo Joukola)
185 Jylisevänkosken mylly

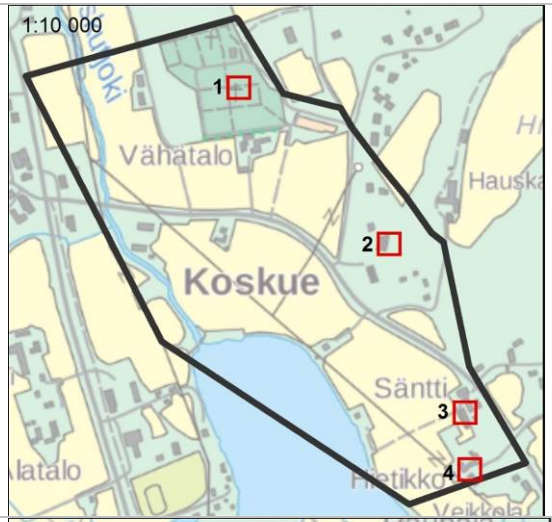
Kohde	Kuvaus	Alue
105 Aittomäen talo ja tuulimylly	**Aluetyyppi** agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Aittomäen talon tontti 1800-luvun lopulta hyvin säilyneine perinteisine pihapiireineen ja tuulimyllyineen muodostaa lakeusmaisemaa halkovan 3-tien varteen näyttävän maamerkin	

107 Hirvijärvi	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** teollisuushistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, sivistyshistoriallinen, arkkitehtoninen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Hirvijärventien vanha tielinjaus seurailee Hirvijärven pohjoisreunaa, ja haarautuu vanhaksi tieverkostoksi Hirvijärven ja Mäntykosken alueella. Aluerajauksen sisään jäävät teollisuushistoriallisesti arvokas Taivalkosken mylly ja Keskitaivalmäen talouskeskus sekä koristeellinen Hirvikoulu ja vähän kauempana tiestä, sen eteläpuolella, edelleen käytössä olevan Joukolan Raittiustalo		1 Hirvikoulu 2 Joukola (Hirvijärven raittiustalo Jukola) 3 Keskitaivalmäki 4 Taivalkoski (Taivalkosken mylly)

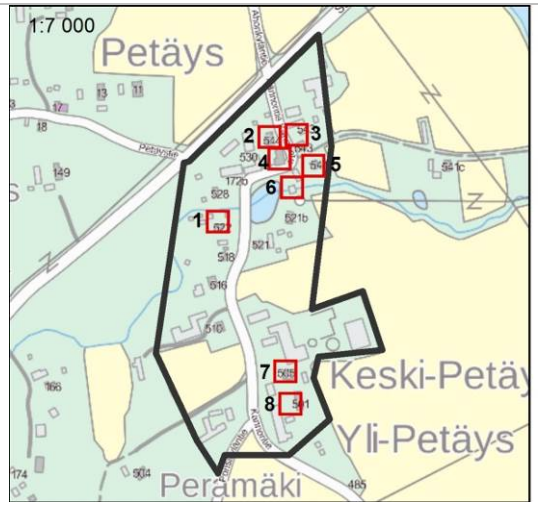
Kohde	Kuvaus	Alue
108 Jalasjärven hautausmaa ja museo	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** uskomus-, muisto- ja tapahtumahistoriallinen, rakennusperinteinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Jalasjärven kotiseutumuseo tuulimyllyineen, pohjalaistaloineen ja muine vanhoine rakennuksineen Valtatie 3 varrella muodostaa Jalasjärven portin pohjoisesta päin tultaessa. Tien länsipuolella sijaitsevaa hautausmaata kiertää vanha hakatuista lohkokivistä ladottu kiviaita. Aidassa on säilynyt hevosten kiinnitysrenkaat. Alueen historiallista ilmettä täydentävät museonalueen vieressä olevat 1900-luvun alkupuolella rakennetut asuinrakennukset pihapiireineen.	 Jalasjärven hautausmaa ja museo
109 Jalasjärven kirkonkylä	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** asustushistoriallinen, hallintohistoriallinen, rakennusperinteinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Jalasjärven RKY2009 alueen kylkeen muodostuva alue käsittää kirkonkylän keskuksen talonpoikaista rakennusperintöä edustavat näyttävät Haverin, Koskilammin ja Keskilammin talouskeskukset ympäristöineen ja vanhoine tilusteineen sekä liikekiinteistöjä 1900-luvun puolivälin tietämiltä ja entiset kunnantalot 1900-luvun taitteesta ja vuodelta 1970	 1 Tainala 2 Kuntala 3 Keskilammi 4 Koskilammi 5 Haveri 6 Jalasjärve entinen kunnantalo 7 Hyttisen entinen liikekiinteistö 8 Vilhola

Kohde	Kuvaus	Alue
110 Jokipii	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, teollisuushistoriallinen, rakennusperinteinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** alue käsittää teollisuustoiminnan yhteyteen 1900-luvun taitteesta kehittyneen keskustan lisäksi Jokipiintien varren talonpoikaisympäristön vanhoine taloineen ja kruununvoudin virkataloineen. Jokipiin keskustassa on säilynyt useita vanhoja asuin- ja liikerakennuksia, joita on viime aikoina kunnostettu. Lisäksi alueella on vanha meijeri asuinkäyttöön muutettuna.	 1 Sillankulma 2 Päivölä 3 Pappila 4 Tähtiniemi 5 Sauniola 6 Alanen 7 Keskinen 8 Kivenloukko 9 Hantula 10 Metsolan koulu

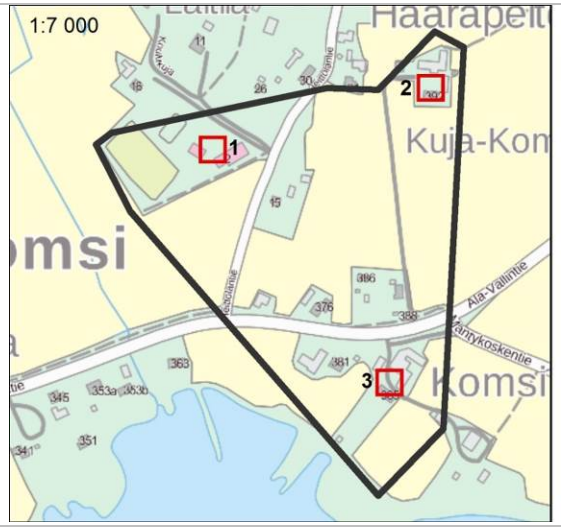
111 Jokipiin pellavatehdas	**Aluetyyppi** laitosympäristö **Arvot** teollisuushistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, rakennushistoriallinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Jokipiin pellavatehtaan alue sijaitsee 3-tien varrella Jalasjoen rantatöyräällä. Alueeseen kuuluvat entiset kehräämö-, kutomo-, mylly- ja varastorakennukset, höyläämö ja sähkömuuntaja sekä tehtaanjohtajan asuinrakennus karja- ja ulkorakennuksineen ja hieman kauempana sijaitseva kutomomestarin asuinkiinteistö	 1 Jokipiin pellavatehdas

Kohde	Kuvaus	Alue
120 Koskuen kirkkoympäristö	**Aluetyyppi** kyläympäristö, järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** tapahtumahistoriallinen, rakennushistoriallinen kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Koskuen maisemallisesti huomattava kirkonympäristö sijoittuu Koskuentien varteen, Järvirinnan kantatalon läheisyyteen, kirkonmäeltä avautuu näkymä Koskuenjärvelle. Hautausmaa sijaitsee kirkon pohjoispuolella	 1 Koskueen hautausmaa 2 Kirkkoaitta (Kirkko) 3 Järvirinta 4 Wanhatalo
124 Mäntykosken kylä ja Hirvijärven tienvarsiasutus	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, kyläympäristö, agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Hirvijärven eteläpuolella kulkevan Hirveläntienvarteen sijoittuu huomattava joukko vanhojen talonpoikaistalojen ja niistä lohkottujen pientilojen kulttuurihistorialliset piirteensä hyvin säilyttäneitä talouskeskuksia. Mäntykosken kyläkeskus Hirvijärventien ja Mäntykoskentien risteyksessä muodostaa maisemallisen solmukohdan. Huomattavia paikkoja ovat Mäntykosken vanha kaupparakennus ja Rinta-Kasarin talouskeskus 1800-luvun pohjalaistaloineen sekä Rinta- Vente-	 1 Koukko, Kouvoon talo 2 Rinta-Vetelä 3 Vanha-Vetelä 4 Köykkä-Ventala 5 Rita-Kasari 6 Pajula 7 Haapamänty

	län, Köykkä-Ventelän ja Koukon muodostamat taloryhmät. Järven yli avautuu näyttävä maisema. Hirvijärventien pohjoispuolella virtaa Hirvijoki.	

Kohde	Kuvaus	Alue
125 Petäyskylä	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, teollisuushistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Jokipiin keskustan ja Jalasjoen länsipuolella sijaitsevan tiiviin kyläkeskuksen maisemallisena kiintopisteenä on Petäyksen 1800-luvun lopulla rakennettu mylly, kylän läpi virtaavan Pettukosken varrella. Alueella on ollut mylly satojen vuosien ajan. Kylän vanhin talo on Yli-Petäyksen tilan vanha pohjalaistalo vanhimmilta osiltaan 1700-luvulta. Talossa on toiminut Petäyskylän ensimmäinen kauppa.	 1 Hila-Koski 2 Rinta-Petäys 3 Harrila 4 Petäys 5 Antila 6 Pettuluoman mylly eli Petäysmylly 7 Keski-Petäys 8 Yli-Petäys

129 Vuoren-maan-mäen taloryhmä	**Aluetyyppi** kyläympäristö, agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kylä-kuvallinen **Arvojen perustelu** Vuonna 1789 perustetun Vuorenmaan uudistilan ympäristöön tilajakojen seurauksena muodostunut, usean tilan talouskeskuksista koostuva taloryhmä on säilyttänyt vanhan aluerakenteensa ja ulkoasunsa.	 1 Rannanjärvi 2 Mäki-Vuorenmaa 3 Vuorenmaa 4 Koskinen

118 Komsi, Kuja-Komsi ja Komsinkoulu	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, agraarimaisema, kyläympäristö **Arvot** arkkitehtoninen **Arvojen perustelu** Komsin talonpoikaistalon, Komsin kansakoulun ja Kuja-Komsin huvilamainen rakennus muodostavat kyläkuvallisen kokonaisuuden Hirvijärven pohjoispuolelle	 1 Komssinkoulu 2 Kuja-Komsi 3 Komsi

Kurikka - *Jurva*

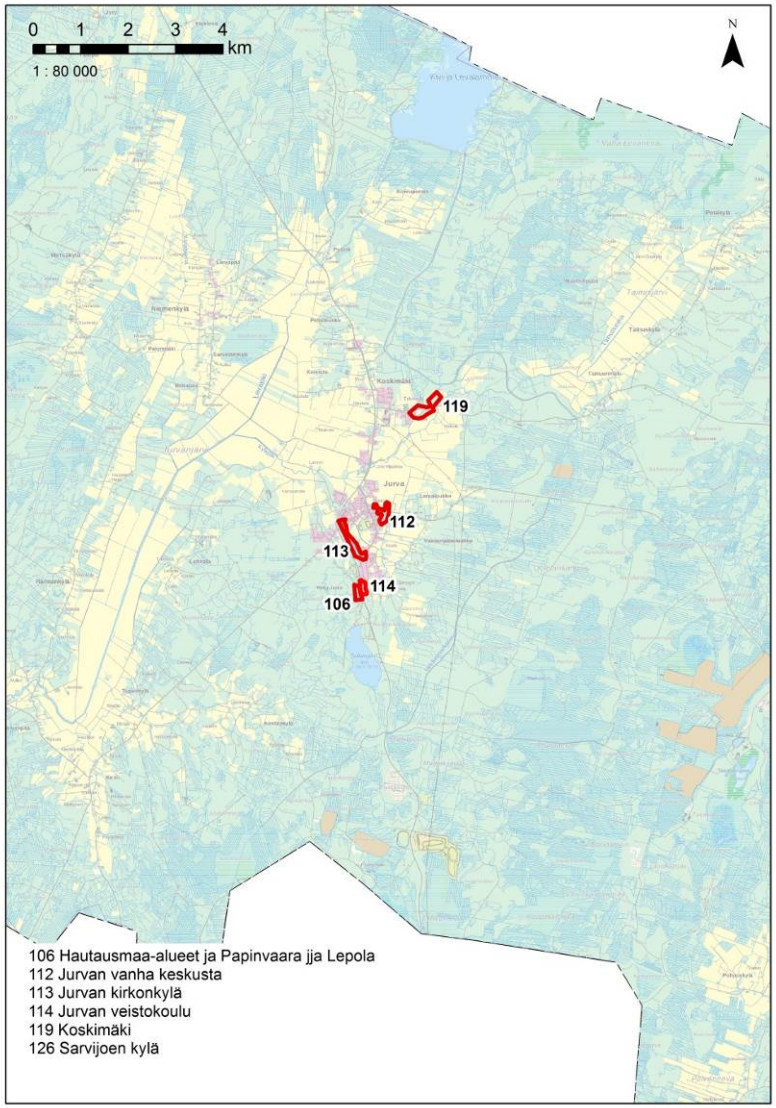

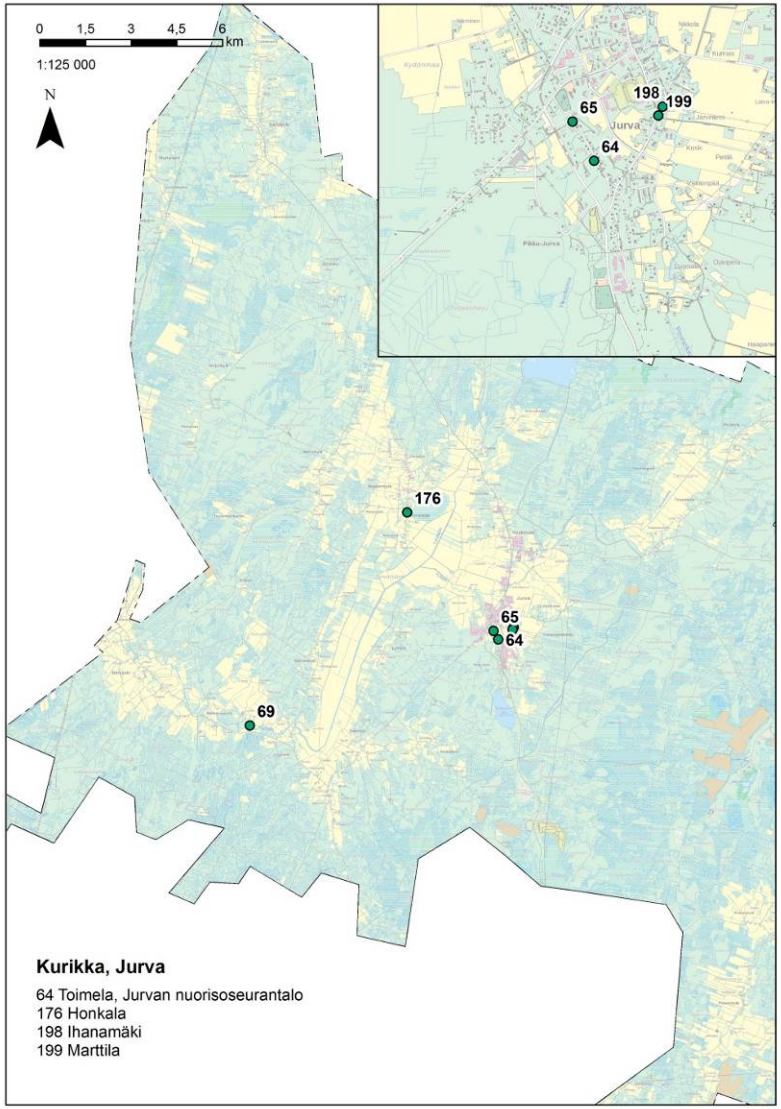

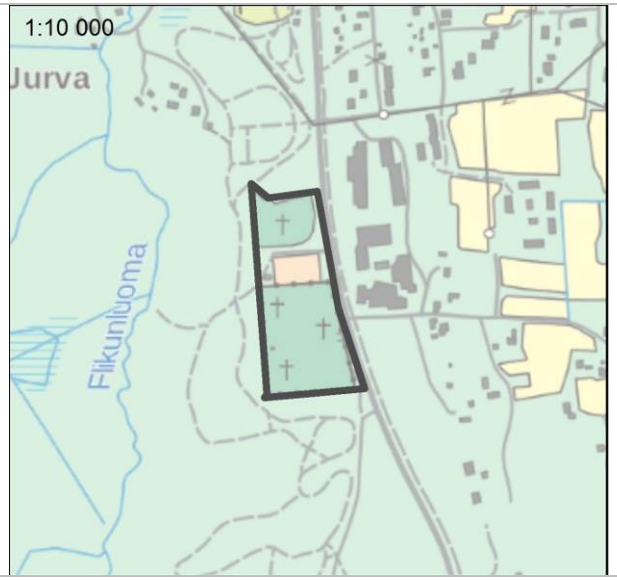
Kuvat: Jurvan kirkko ja kirkonympäristö, Reinin koulu ja työväentalo Toimela.

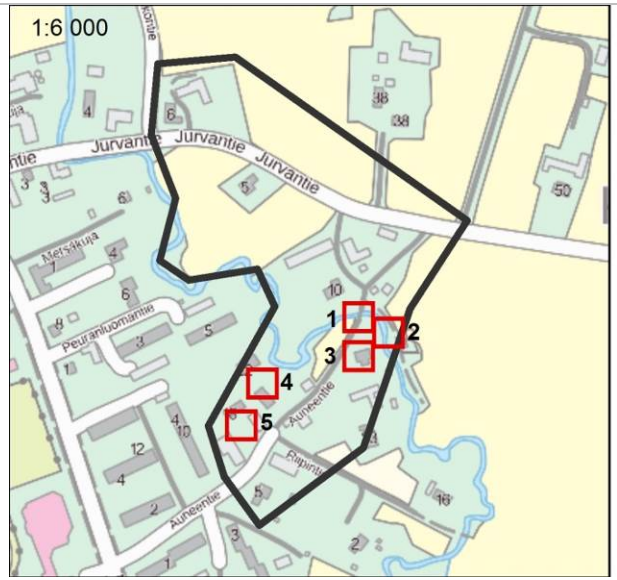

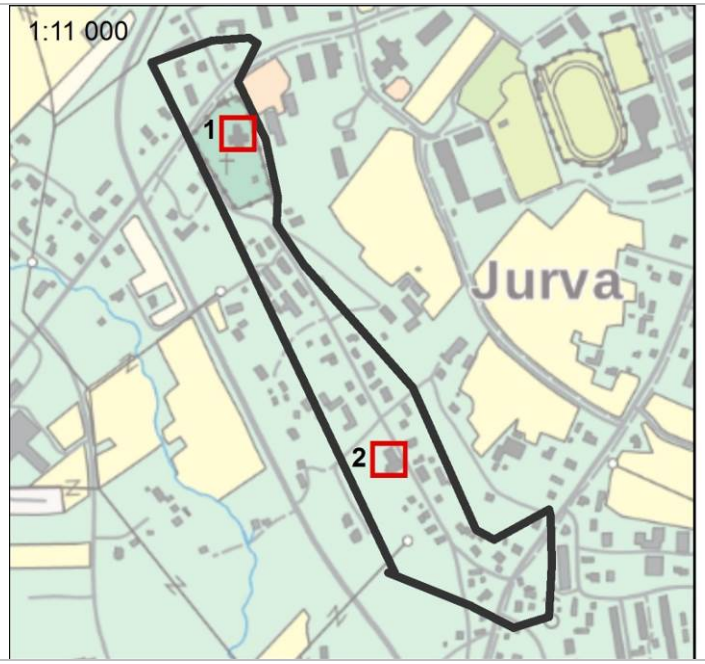
Kuvat: Jurvan puuseppämuseo ja Nikkarikeskuksen rakennuksia, Jurvan uusi hautausmaa Papinvaara ja Lepola, Koskimäen kylänraittia.

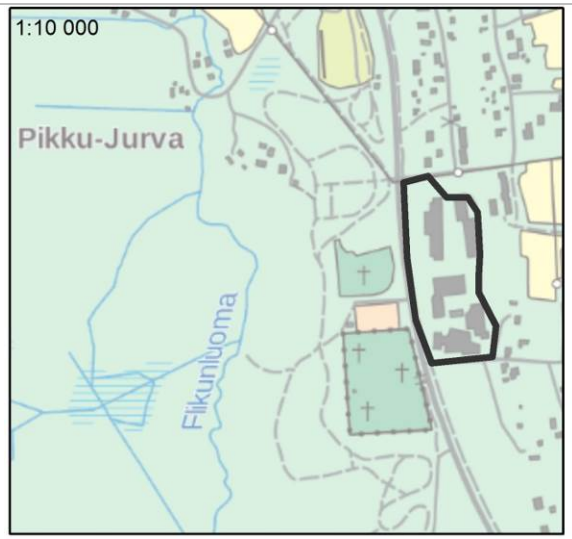

0 1 2 3 4 km
1 : 80 000
N
119
112
113
114
106
106 Hautausmaa-alueet ja Papinvaara jja Lepola
112 Jurvan vanha keskusta
113 Jurvan kirkonkylä
114 Jurvan veistokoulu
119 Koskimäki
126 Sarvijoen kylä

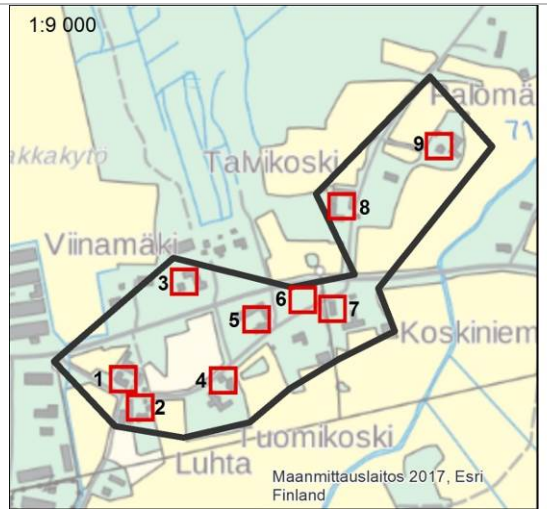
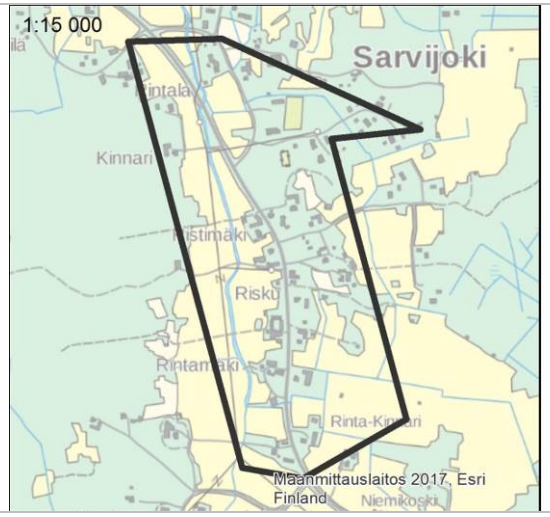

0 1,5 3 4,5 6 km
1:125 000
N
198
199
65
64
Jurva
176
65
64
69
Kurikka, Jurva
64 Toimela, Jurvan nuorisoseurantalo
176 Honkala
198 Ihanamäki
199 Marttila

Kohde	Kuvaus	Alue
106 Hautausmaa-alueet Papinvaara ja Lepola	**Aluetyyppi** kirkkoympäristö, metsämaisema **Arvot** tapahtumahistoriallinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Kauhavantien ja Jurvan Nikkarikoulun länsipuolella sijaitseva Jurvan uusi hautausmaa on vanhimmilta osiltaan 1800-luvulta. Se muodostuu kahdesta erikseen lohkotusta hautausmaa-alueesta. Etelänpuoleinen hautausmaa on ympäröity kiviaidalla ja pohjoinen puuaidalla.	 Hautausmaa-alueet Papinvaara ja Lepola

112 Jurvan vanha keskusta	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen ja kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Mäntyläntien varren raittiasutus on Jurvan vanhinta asuinaluetta, jossa sijaitsee Hiipakan, Mäntylän ja Peuran kantatalojen talouskeskukset, vanha hautausmaa muistomerkkeineen sekä vanha maantiensilta. Alue on ollut asuttuna viimeistään 1600-luvulta. Hiipakan talouskeskus saattaa edelleen sijaita vanhan kylätontin paikkeilla, nykyisen Jurvantien pohjoispuolella. Mäntyläntien nimellä kulkeva tielinjaus näkyy vuoden 1745 pitäjänkartassa suunnilleen nykyisin linjauksin. 1600-luvulta käytössä olleen Auneen hautausmaan paikka sijoittuu tien itäpuolelle, vanhan sillan läheisyyteen	 1 Mäntyläntien silta 2 Auneen haustausmaa ja talvihauta 3 Koivu-Mänty 4 Mänty II 5 Reinikka, Ilmari

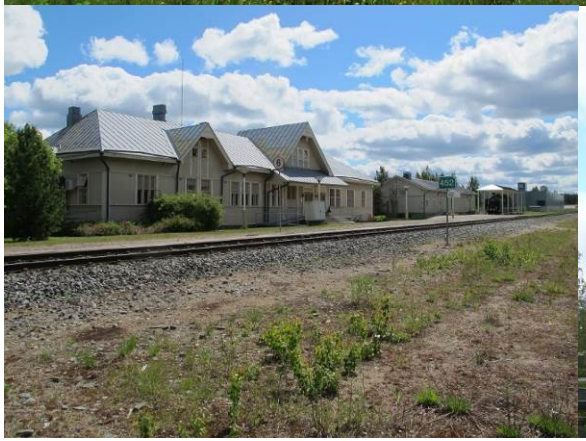
Kohde	Kuvaus	Alue
113 Jurvan kirkonkylä	**Aluetyyppi** kyläympäristö, kirkkoympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, arkkitehtoninen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Jurvan kirkon ympäristössä vanhojen tielinjojen Kirkkokujan ja Kangastien varrella on säilynyt ehyt kokonaisuus vanhan kirkonkylän asutusta ja perinteistä rakennuskantaa. Alueella sijaitsee muun muassa Reinin koulun kaksikerroksinen 1920-luvun klassistishenkinen rakennus ja Kangastien varrella seurojentalo Toimelta vuodelta 1899.	 1 Jurvan kirkko 2 Toimela, Jurvan nuorisoseurantalo

114 Jurvan veistokoulu	**Aluetyyppi** laitosympäristö **Arvot** sivistyshistoriallinen, rakennusperinteinen, arkkitehtoninen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Pohjanmaalaisen käsityötaidon opettamista varten tilattomalle väestölle perustettu Jurvan Veistokoulu laajeni Pohjanmaan Nikkarikeskukseksi ja 1900-luvun loppuvuosina ammattikorkeakouluksi. Ajallisesti kerroksiseen koulu-ympäristöön kuuluu vuonna 1956 rakennetun koulurakennuksen lisäksi myös mm. asuntola 1970-luvulta sekä vuonna 2004 valmistunut, arkkitehtonisesti merkittävä koulurakennus Sella, jonka suunnitteli arkkitehtuurikilpailun voittanut arkkitehti Mauri Mäki-Marttunen	

Kohde	Kuvaus	Alue
119 Koskimäki	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Koskimäen kylä on sijainnut samoilla paikkeilla, vanhan raitin varrella satojen vuosien ajan. Useimmat alueen talojen kaksi- ja puolitoistakerroksisista päärakennuksista on 1800-luvulta	
126 Sarvijoen kylä	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asustushistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Valtakunnallisesti arvokkaan (RKY2009) Riskun talon ympäristöön levittäytyvä Sarvijoen kyläympäristö muodostaa kyläkuvallisesti ehyen kokonaisuuden, johon sisältyy useita hyvin säilyneitä pohjalaistaloja ja mm. vanha rukoushuone	

Kurikka - *Kurikka*

Kuvat: Kurikan vanha kylätontti Kurikan kirkonkylän itäpuolella, Kurikan rautatieaseman seutu, Kurikan kirkko ja Ala-Jyrän päärakennus.

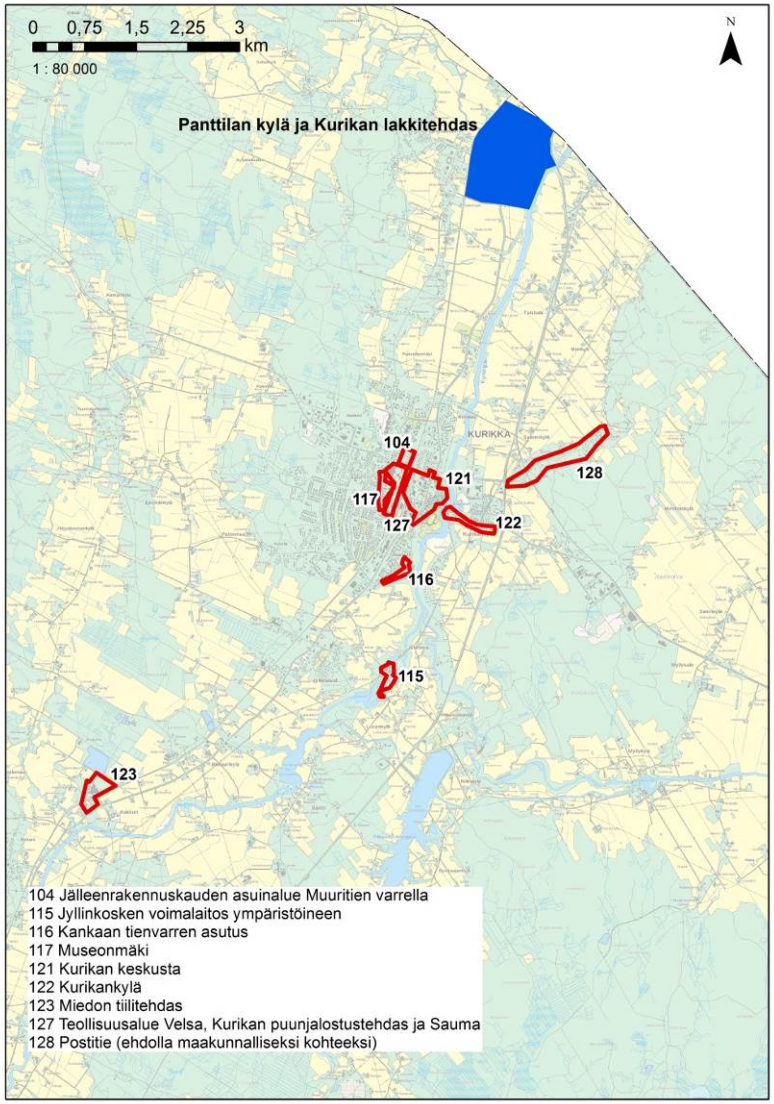

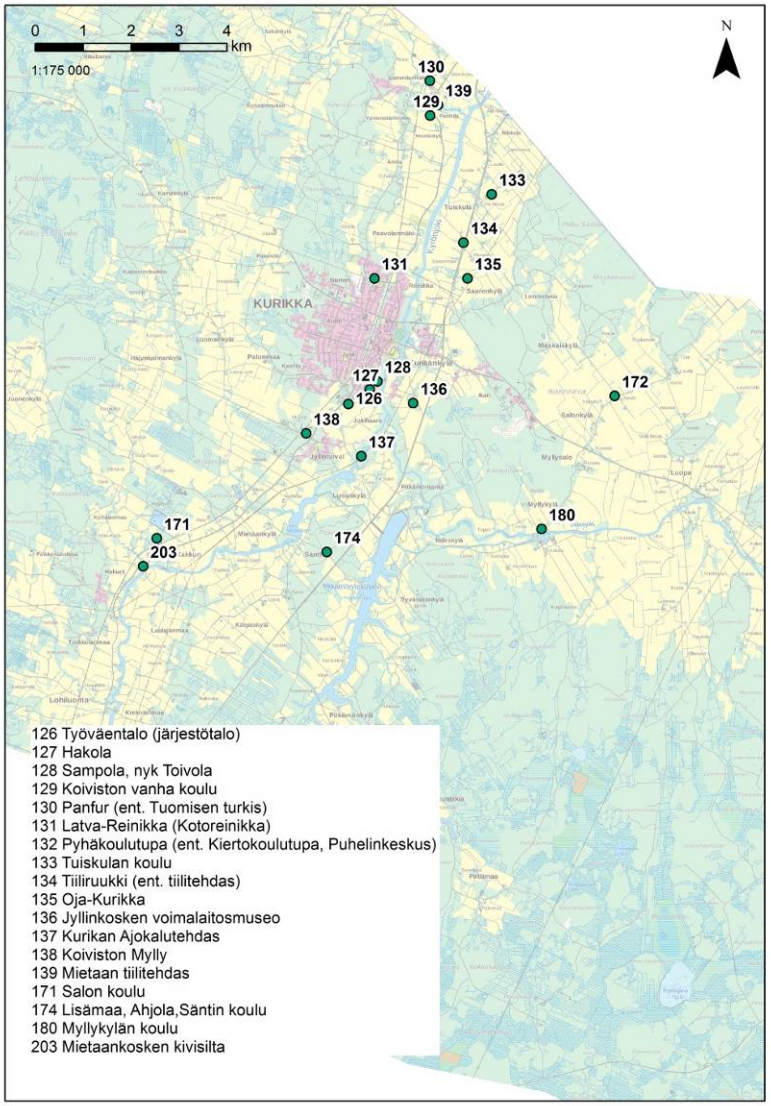
Kuvat: Kurikan entinen ajokalutehdas, teollisuusalue Velsa, Kurikan puunjalostustehdas ja Sauma, Miedon tiilitehdas.

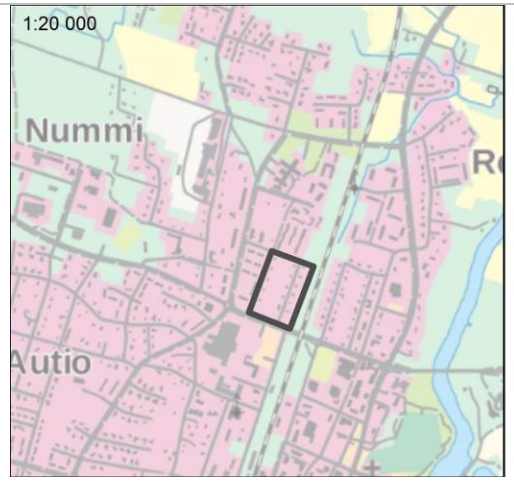

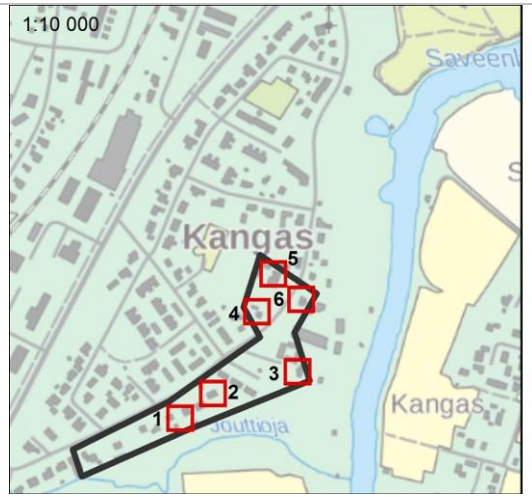

Kuvat: Kankaan koulu Kankaantien varrella, jälleenrakennuskauden alue Muuritien varrella, Kurikan työväentalo, Säntin koulu.

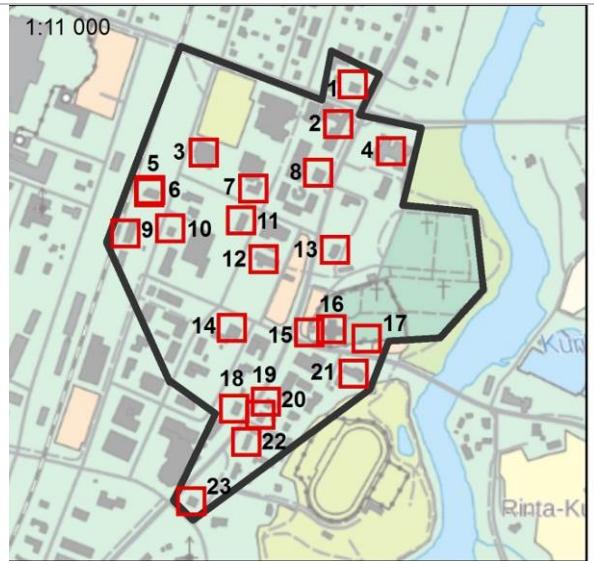

0 0,75 1,5 2,25 3 km
1 : 80 000
N
Panttilan kylä ja Kurikan lakkitehdas
KURIKKA
104
121
117
127
122
128
116
115
123
104 Jälleenrakennuskauden asuinalue Muuritien varrella
115 Jyllinkosken voimalaitos ympäristöineen
116 Kankaan tienvarren asutus
117 Museonmäki
121 Kurikan keskusta
122 Kurikankylä
123 Miedon tiilitehdas
127 Teollisuusalue Velsa, Kurikan puunjalostustehdas ja Sauma
128 Postitie (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)

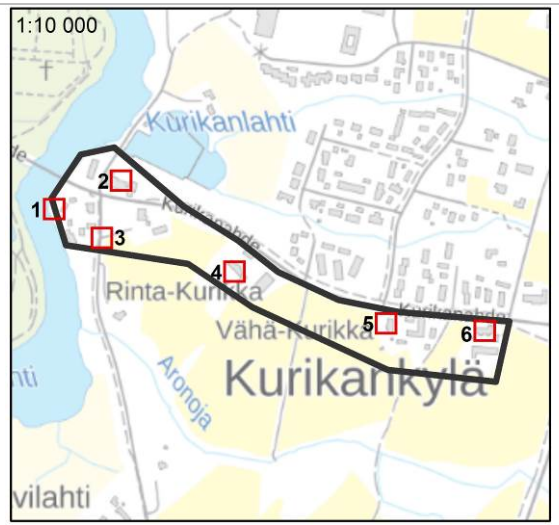

0 1 2 3 4 km
1:175 000
N
KURIKKA
130
139
129
133
134
131
135
127
128
126
136
172
138
137
180
171
174
203
126 Työväentalo (järjestötalo)
127 Hakola
128 Sampola, nyk Toivola
129 Koiviston vanha koulu
130 Panfur (ent. Tuomisen turkis)
131 Latva-Reinikka (Kotoreinikka)
132 Pyhäkoulutupa (ent. Kiertokoulutupa, Puhelinkeskus)
133 Tuiskulan koulu
134 Tiiliruukki (ent. tiilitehdas)
135 Oja-Kurikka
136 Jyllinkosken voimalaitosmuseo
137 Kurikan Ajokalutehdas
138 Koiviston Mylly
139 Mietaan tiilitehdas
171 Salon koulu
174 Lisämaa, Ahjola,Säntin koulu
180 Myllykylän koulu
203 Mietaankosken kivisilta

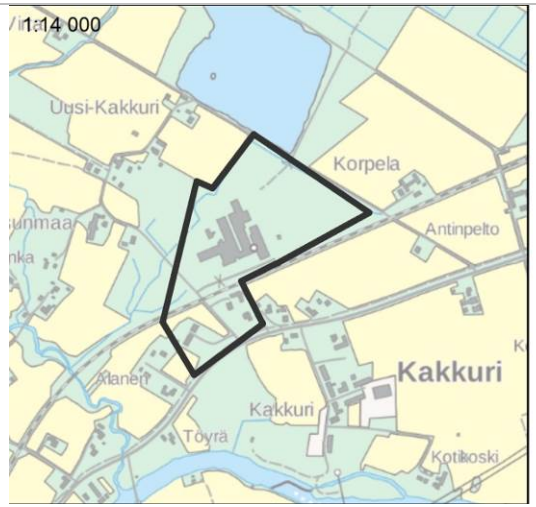
Kohde	Kuvaus	Alue
104 Jälleen-rakennuskauden asuinalue Muuritien varrella	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, rakennusperinteinen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Kurikan keskustassa sijaitseva Reinikan omakotialue edustaa jälleenrakennuskauden asutustoimintaa taajama-alueella. Samankaltaisia asuinalueita muodostettiin useimmille Suomen paikkakunnille kautta maan. Reinikka on säilyttänyt alkuperäisen jälleenrakennuskaudelle ominaisen aluerakenteensa ja ominaisluonteensa.	 Jälleenrakennuskauden asuinalue Muuritien varressa

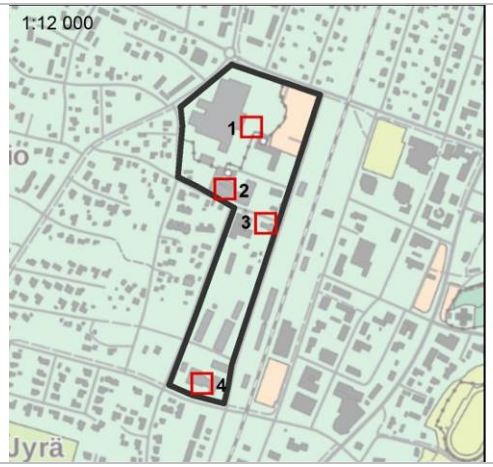
115 Jyllinkoskenvoimalaitosympäristöineen	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, metsämaisema **Arvot** teollisuushistoriallinen, arkkitehtoninen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Jyllinkosken kulttuuriympäristö käsittää voimalaitoksen lisäksi myös kosken patorakenteet alueen länsireunalla sekä ansasrakenteisen sillan ja sillan pieleen siirretyn puurunkoisen muuntamokopin. Alkuperäisen asunsa säilyttänyt voimalaitosympäristö muodostaa huomattavan maisemallisen kokonaisuuden		1 Jyllinkosken voimalaitosmuseo 2 Jyllinkosken pato ja patorakenteet 3 Jyllinkosken silta

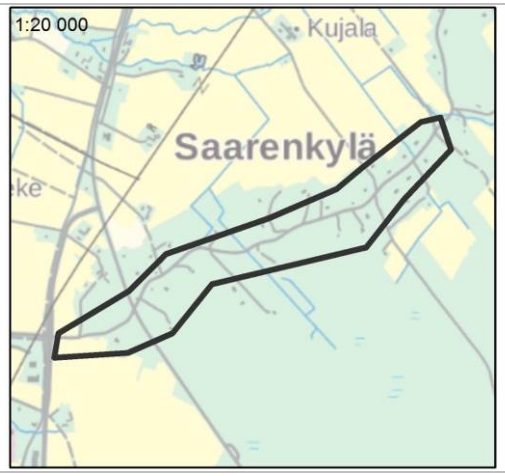
Kohde	Kuvaus	Alue
116 Kankaan tienvarren asutus	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, sivistyshistoriallinen, rakennusperinteinen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Kankaantienvarren raittiasutus käsittää huomattavan joukon kulttuurihistoriallisesti arvokasta rakennusperintöä kuten Kiskolan talo 1800-luvulta, vanhan kätilön virkatalo, joka ajan paikallisesta rakennusperinteestä poikkeavia ratkaisuja, Juho Heikki Salomoninpoika Nisulan rakentama Kurikan ensimmäinen kansakoulu vuodelta 1882 sekä rakennusmestari Anton Hakolan itselleen rakentama Hakola 1970-luvulla nykyiselle paikalleen siirrettynä.	 1 Jälleenrakennuskauden omakotialue Kankaantien varressa 2 Hakola 3 Kiskola 4 Kivelä, ent. kätilön talo 5 Kansakoulunmaa, vanha Kankaan koulu 6 Sampola, nyk. Toivola
117 Museonmäki	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, rakennusperinteinen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Kurikan kotiseutumuseon ympäristössä, ns. Mosselokaupungin alueella on säilynyt vanhaa asutusta sekä lukkarin virkatalo Lukkarila vuodelta 1914.	ei paikkatietoaineistossa

Kohde	Kuvaus	Alue
121 Kurikan keskusta	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, hallintohistoriallinen, kirkkohistoriallinen, rakennusperinteinen, arkkitehtoninen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Arvoalue rajautuu Kurikantien, Seurapuistikon, Laurintien ja Kurikanlahden väliselle alueelle ja käsittää keskustaajaman ydinalueen, jonka tiiviin kokonaisuuden kiintopisteeksi sijoittuu kirkko ja hautausmaa aitoineen, talvihautoineen ja muistomerkkeineen. Kirkkomiljöön ympärille muodostuu historiallisesti kerroksinen, toiminnallisesti monimuotoinen alue, jonka historiallinen ydin sijoittuu Kurikantien vanhan maantienlinjauksen varteen. Alue käsittää muun muassa Ala-Jyrän kantatalon vanhan tontin 1800-luvun talonpoikaistaloineen, 1920–1930-lukujen rakennusperintöä edustavat Franssila sekä Seurakuntataloksi vuonna 1939 rakennetun Kurikkala, joka on kurikkalaisen rakennusmestari Sameli Hakolan rakentama. lisäksi alueella on runsaasti liike-, koulu- ja rautatierakennuksia, modernia rakennusperintöä, vanha Esson huoltamo ja kirjaston vuodelta 1982.	 1 Palomäki (A. Alasen talo) 2 Kurikan yhteiskoulu 3 Kurikan kirjasto 4 Seurakuntakeskus 5 Matkahuolto 6 Linja-autoasema/Matkahuolto 7 Kauppalan talo 8 Kurikkala 9 Kurikan rautatieasema 10 Franssilan talo (Laurinmaa) 11 Kurnu 12 Hammaslääkäriasema Bongo 13 Toivola (Ruonamon talo) 14 Fortum, ent. Jyllinkosken liikerak. 15 Kellotapuli 16 Kurikan kirkko 17 Talvihauta 18 Talvitie 19 Korpikosken talo 20 Louhivesi 21 Jokitörmä (Oiva Luhtalan talo) 22 Ala-Jyrä 23 Kurikan Metalli Ky

Kohde	Kuvaus	Alue
122 Kurikankylä	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Kurinkankylä on muodostunut Kurikan keskiaikaisen kantatalon ympärille, joka on yksi kuudesta Kurikan 1400-luvulla asutetusta kantatalosta. Vanhalla kylätontilla sijaitsevat Kurikan, Vähä-Kurikan ja Rinta-Kurikan talouskeskukset. Kurikan eli Myllyniemen tila on osa Vähä-Kurikkaa. Tilan päärakennus on osittain rakennettu 1887 ja 1900 lähtien siinä toimi kyläkauppa. Vähä-Kurikan päärakennus on Samuel Hakolan vuonna 1930 suunnittelema. Rinta-Kurikan päärakennuksen suunnitteli Salomon Birling 1901. Nykyisen päärakennuksen alla oleva holvattu kivikellari lienee peräisin vanhasta päärakennuksesta.	 1 Kaunislahti 2 Kurikan osuusmeijeri 3 Takalahti 4 Rinta-Kurikka 5 Vähä-Kurikka 6 Kurikka (Myllyniemi)

123 Miedon tiilitehdas	**Aluetyyppi** teollisuusympäristö **Arvot** teollisuushistoriallinen, rakennushistoriallinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Teollisuusalueen lisäksi radan eteläpuolelle sijoittuu työnjohtajien ja työntekijöiden asuinrakennuksia. Tehtaan savupiippu ja paja ovat vuodelta 1928, toinen tuotantolinja, holvattu rengasuuni ja piippu vuosilta 1944–1945. Kamarikuivaamo ja lisälämpökeskus tehtiin vuonna 1957 ja savisumppu eli savivarasto 1962. Vuonna 1967 rakennettiin tiilivarasto, joka muutettiin konttori- ja sosiaalitiloiksi 1975. Uusi polttouuni, ns. Waltertunneliuuni, rakennettiin 1973 sekä uusi kuivaamo ja konehalli 1983.	 Miedon tiilitehdas

Kohde	Kuvaus	Alue
127 Teollisuusalue Velsa, Kurikan puunjalostustehdas ja Sauma	**Aluetyyppi** teollisuusympäristö **Arvot** teollisuushistoriallinen, rakennushistoriallinen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Alue käsittää vuonna 1937 toimintansa aloittaneen Kurikan ajokalutehtaan Velsan, 1900-luvun alussa perustetun Kurikan puunjalostustehtaan ja 1940-luvulla perustetun tekstiilitehdas Kulo-Sauman rakennuskokonaisuuden. Rautatieaseman läheisyyteen sijoittuva teollisuusalue ilmentää 1900-luvun alun ja sotien jälkeisen ajan teollistumisvaihetta Suomessa. Nykyisin Velsan rakennuskokonaisuus toimii Kurikan kaupungintalona.	 1 Velsa 2 Kurikan puunjalostustehdas 3 Puusepän verstas 4 Pienteollisuustalo Sauma

128 Postitie (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)	**Aluetyyppi** liikenneympäristö **Arvot** liikennehistoriallinen, asutushistoriallinen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Vanhan Postitien linjauksella on merkittävä liikennehistoriallinen arvo. Inventoinnin tutkimusprosessi on kesken ja tarvitsee täydennystä	

Lappajärvi

Kuvat: Lappajärven vanhaa liikekeskustaa Nissintien ja Maneesitien varrella, entinen Käräjätalo toimii nykyisin museona, Hyytisentien varren vanhaa asutusta, paikalta puretun Sotakoulun muistomerkki Lappajärven keskustassa.

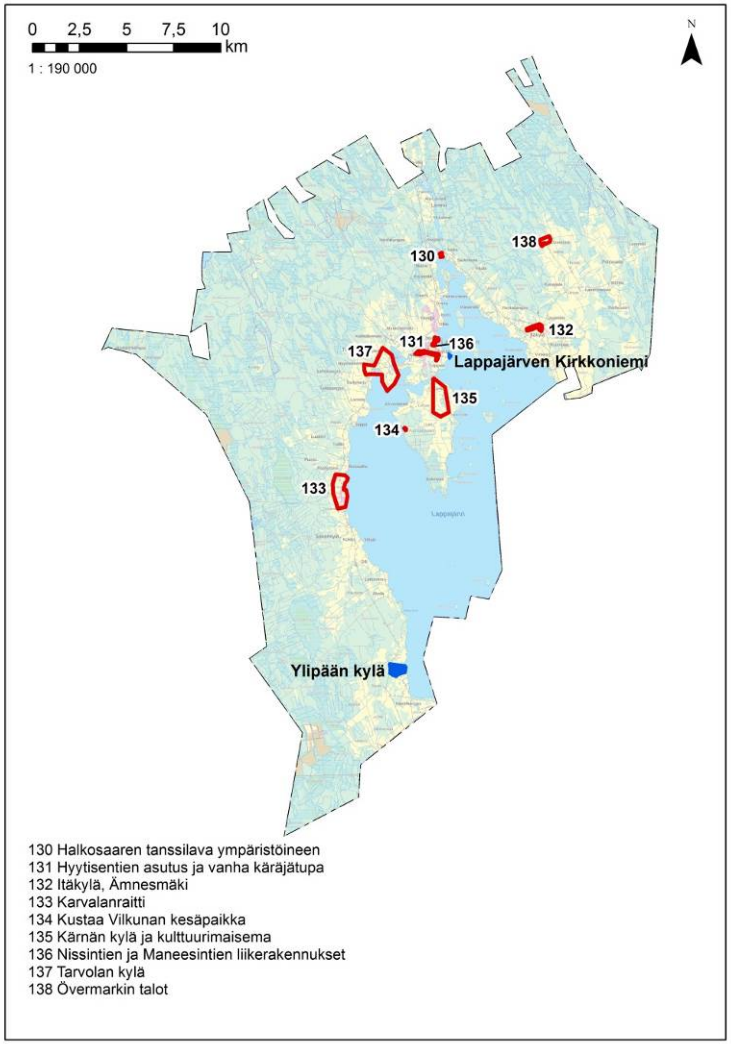
Karvalan raittia.

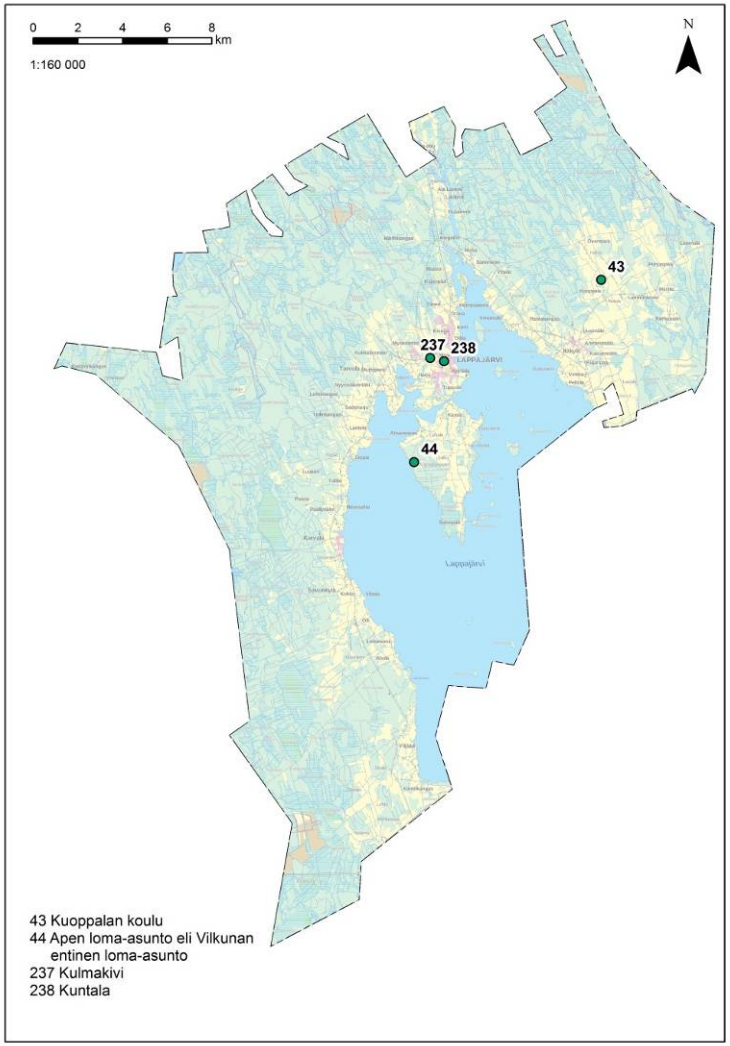

Kuvat: yllä Halkosaaren tanssilava 1960-luvulta ja Övermarkin talot, alla Tarvolankylää.

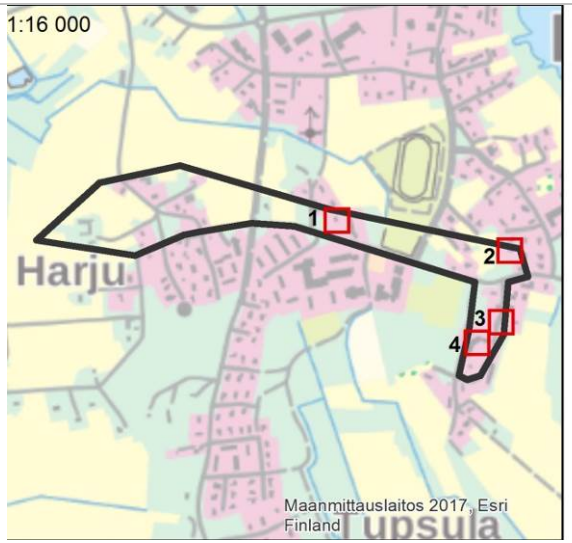

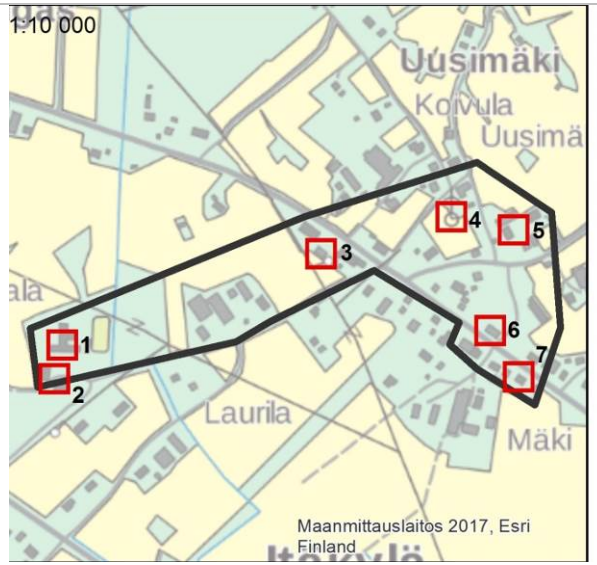
130 Halkosaaren tanssilava ympäristöineen
131 Hyytisentien asutus ja vanha käräjätupa
132 Itäkylä, Ämnesmäki
133 Karvalanraitti
134 Kustaa Vilkunan kesäpaikka
135 Kärnän kylä ja kulttuurimaisema
136 Nissintien ja Maneesintien liikerakennukset
137 Tarvolan kylä
138 Övermarkin talot

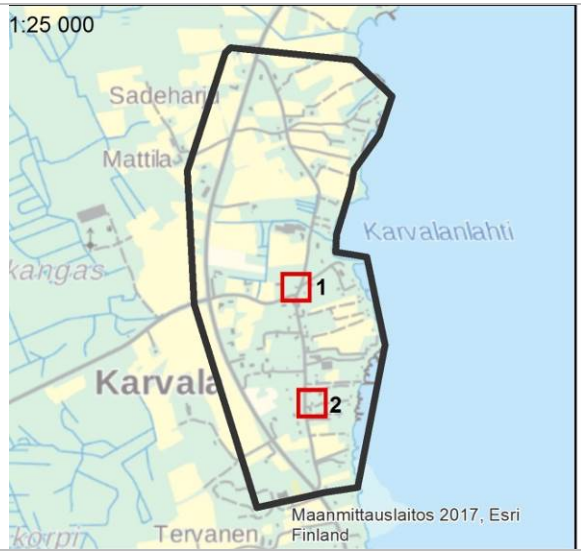

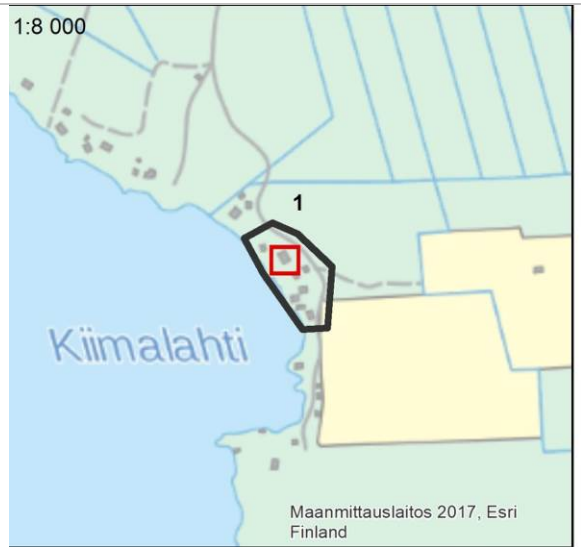
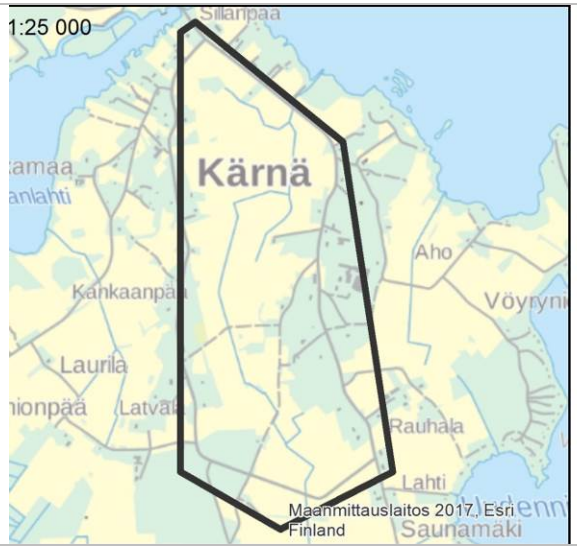
43 Kuoppalan koulu
44 Apen loma-asunto eli Vilkunan entinen loma-asunto
237 Kulmakivi
238 Kuntala

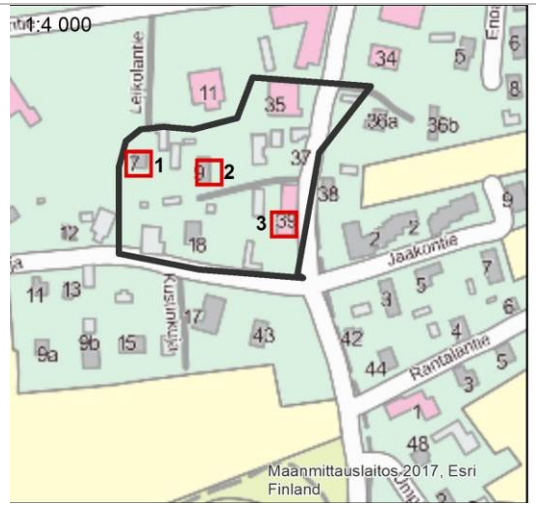
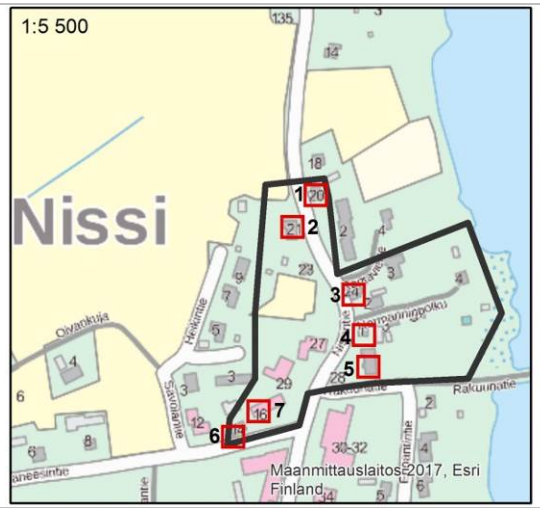
Kohde	Kuvaus	Alue
130 Halkosaaren tanssilava ympäristöineen	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** tapahtumahistoriallinen, arkkitehtoninen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Halkosaaren vuonna 1961 valmistunut tanssilava sijoittuu Etelä-Pohjanmaan Järviseudulle, Lappajärven laskujoen Ähtävänjoen rannalle. Suurin osa Suomen tanssilavoista rakennettiin 1950–1960-lukujen aikana. Suomalaiseen kesänviettokulttuuriin kuuluvat lavatanssit vakiintuivat 1900-luvun alussa iltamakulttuurin myötä seurojentalojen toiminnaksi. Lavatanssit olivat yleistä ja yhteistä ajanvietettä yli luokkarajojen. Lavoja rakennettiin yhdistysten toimesta usein talkoovoimin näyttävään paikkaan vesistöjen ääreen. Vuonna 1993 tanssilavan läheisyyteen rakennettiin myös kesäteatteri	 1 Halkosaaren tanssilava ja kesäteatteri

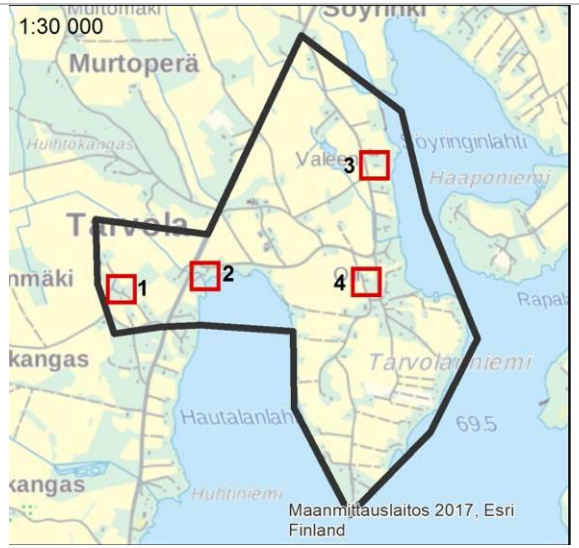
131 Hyytisentien asutus ja vanha käräjätupa	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, sivistyshistoriallinen, oikeushistoriallinen, rakennusperinteinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Hyytiälä on yksi Lappajärven vanhoista kylistä, jonka läpi kulkee Hyytisentie vanhoin linjauksin. Lappajärven museona toimiva entinen käräjätupa siirrettiin nykyiselle paikalle 1820–1840-lukujen aikana. Vuonna 1950 rakennettiin keskikoulu ja uusi koulu 1960-luvulla. Pohjoispuolella, Pitkäntien päässä sijaitsee kylälle nimensä antaneen Hyytisen vanha asuinrakennus viimeistään 1800-luvun lopulta. Itään päin kuljettaessa tien pohjoispuolella on vanha kanttorin virkatalo vuodelta 1865 puutarhoineen sekä vanhaa talonpoikaisasutusta	 1 Kanttorila 2 Annala 3 Laamanni 4 Pieksämäki

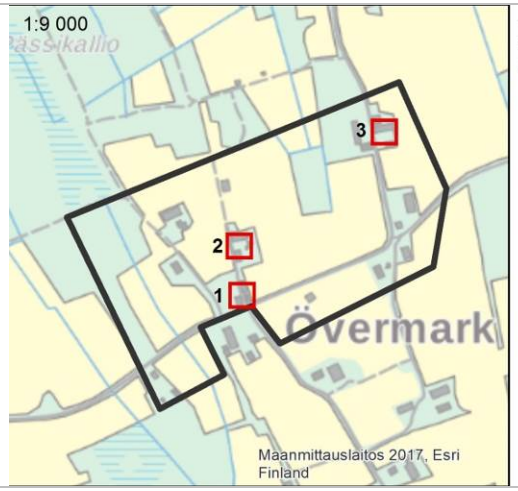
Kohde	Kuvaus	Alue
132 Itäkylä, Ammesmäki	**Aluetyyppi** kyläympäristö, agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Lappajärven itärannalle sijoittuvan Ammesmäen keskustassa risteävien teiden yhtymäkohtaan muodostuu historiallisesti kerroksinen kyläkeskus, jossa on säilynyt maaseutumaista kylämaisemaa sekä vanhoja maatalojen pihapiirejä, maaseudun pienteollisuusrakennuksia sekä vanhoja liikerakennuksia. Alueen kiintopisteenä on Ammesmäellä sijaitseva, 1940-luvulla rakennettu ja 1950-luvulla laajennettu Itäkylän mylly. Alueelle sijoittuu myös entinen kansakoulu.	 1 Opinahjo 2 Rantakankaankoulu I 3 Myllylä (Itäkylän vanha jauhomylly) 4 Tuulimylly 5 Alanko 6 Mellerin kaupan entinen varastorakennus 7 Mellerin entinen vaatetusliike

133 Karvalan-raitti	**Aluetyyppi** kyläympäristö, agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, liikennehistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Karvalanraitin nauhamaisesti tienvarteen sijoittuva asutus muodostaa historiallisesti kerroksisen kokonaisuuden. Karvalankujan ja Karvalanraitin risteysalueelle on muodostunut pieni kaupallinen keskusta vanhoine liikerakennuksineen ja asuinrakennuksineen.		1 Karvalanmäki 2 Harjulan asuinrakennus

Kohde	Kuvaus	Alue
134 Kustaa Vilkunan kesäpaikka	**Aluetyyppi** saaristo- ja rannikkoympäristö **Arvot** henkilöhistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, rakennushistoriallinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** 1930-luvulla Kärnänsaareen perustettu loman-viettopaikka on vanhan kalamajan ympärille siirtorakennuksista koottu kokonaisuus. Sen ensimmäisen rakennuksen rakennutti lappajärve-läinen opettaja Perälä, jolta akateemikko Kustaa Vilkuna osti sen vuonna 1941 perheelleen, joka vietti siellä kesiään aina vuoteen 1987.	 1 Apen loma-asunto eli entinen Vilkunan loma-asunto
135 Kärnän kylä ja kulttuuri-maisema	**Aluetyyppi** saaristo- ja rannikkoympäristö, kyläympäristö, **Arvot** asutushistoriallinen, sivistyshistoriallinen, raken-nusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Lappajärven niemekkeen, Kärnänsaaren Kärnän kylässä muodostuu alueen pohjoisosaa kiertävän tien ympäristöön huomattava kulttuuriympäris-tö, jossa mm. Kärnän koulu ja Kankaanpään talo 1700-luvun aittoineen muodostavat hyvin säily-neen kokonaisuuden.	 1 Kärnän kylä ja kulttuurimaisema

Kohde	Kuvaus	Alue
Nissintien ja Hyyrynkujan vanhat liikera-kennukset	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** elinkeinohistoriallinen, asutushistoriallinen, rakennushistoriallinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** alueelle muodostuu toinen Lappajärven liikekeskustan aluekokonaisuus. Nissintien varrella sijaitsee vuosien 1947–1948 aikana rakennettu Kulmalan liikerakennus 1960-luvun jatko-osineen. Nissintien ja Yrjölän entisen lääkärintalon ja apteekin 1920-luvulla rakennetun päärakennuksen läheisyydessä on vanhoja maatalousrakennuksia, riihi ja aittoja sekä vajoja. Kaisalan talouskeskuksen rakennukset on säilytetty alkuperäisessä tyylissään. Pihamaan pieni peltolänttі on nykyisin nurmikkona	 1 Kaisala 2 Yrjölä 3 Kulmala
136 Nissintien ja Maneesintien liike-rakennukset	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** elinkeinohistoriallinen, rakennushistoriallinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Lappajärven keskustan pohjoisreunalla viljelymaisema vaihtuu vanhaksi liikekeskustaksi, jonka alueella on säilynyt 1900-luvun alkupuolen ja puolivälin rakennuskantaa, liikerakennuksia, asuintaloja, entinen kunnantalo ja lääkärintalo.	 1 Kujala 2 Otonrinne 3 Kultalahti 4 Kaijaja 5 Virkala 6 Ala-Nissi 7 Simatrala

Kohde	Kuvaus	Alue
137 Tarvolan kylä	**Aluetyyppi** kyläympäristö, agraarimaisema järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Tarvolankylän alueelle muodostuu Etelä-Pohjanmaalla harvinainen maisema-alue korkealakisine rantoineen ja peltoineen. Tarvolan vanha tiiviisti rakennettu, entinen kunnan kaupallinen keskus, paloi 1872. 1920-luvulla kylässä oli kymmeniä taloja ja torppia. Alueen rakennuskanta on voimakkaasti uudistunut viimeisen 10 vuoden aikana mutta sen vanha kylärakenne on edelleen pääosin nähtävissä. Vanhat tiet mutkittelevat vanhoja reittejä ja pellot ovat viljeltyjä. Solmukohtia muodostuu useaan kohtaan, erityisesti Tarvolantien mutkaan, Ollilan talon talouskeskuksen paikkeille sekä Länsirannantien länsipuolelle Uusi-Nyyssölän kantatalon ympäristöön.	 1 Uusi-Nyyssölä 2 Hiekkalahti 3 Lahtela 4 Olli

138 Övermarkin talot	**Aluetyyppi** agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen **Arvojen perustelu** Övermarkin kantatalon vanhan kylätontin läheisyydessä sijaitsee kaksi 1800-luvun lopun pohjalaistaloa pihapiireineen. Maiseman korkeimmalle kohdalle, vierekkäin sijaitsevien pihapiirien ympärille, avautuu peltomaisema vanhoine, pitkänurkkaisine latoineen		1 Keskinen (Nikolain tupa) 2 Järvelä (Uusitalo) 3 Ylimäki

Lapua

Kuvat: Lapuan keskustan vanhaa liikekeskustaa ja ylhäällä oikealla kaupungintalo 1920-luvulta.

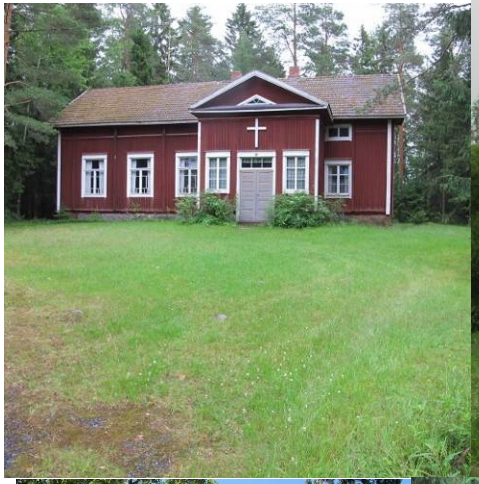
Kuvat: Lapuan keskustassa on säilynyt useita talonpoikaispihapiirejä kaksifooninkisine asuinrakennuksineen, Härsilän-tien ja Poutuntien välinen riippusilta, Haanpään mylly ja Lakaluoman mylly.

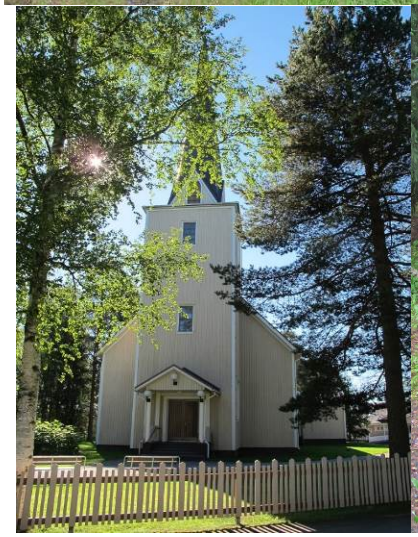

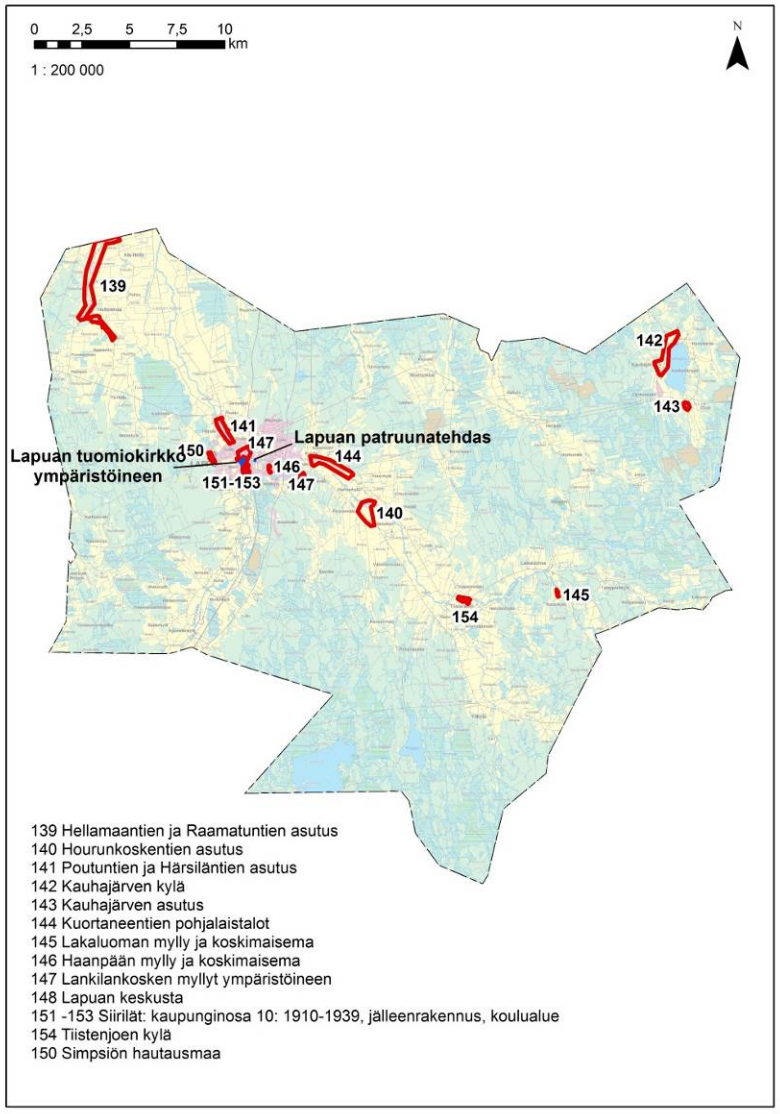

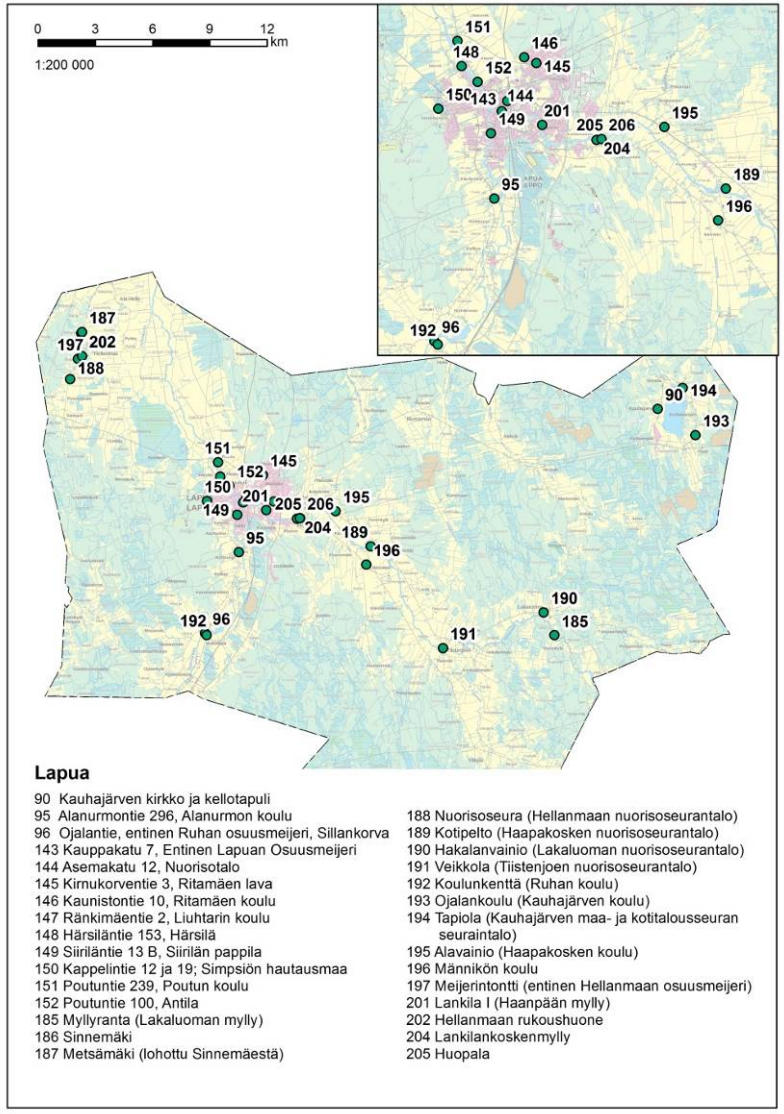

Kuvat: Hellanmaan rukoushuone 1900-luvun alkuvuosilta on säilynyt alkuperäisessä asussa, Sinnemäen pihapiiri sijaitsee Hellanmaantien varrella, oikealla alhaalla Raamatun kylässä sijaitseva pakokivi Isovihan aikaisen tapahtuman muistona, vasemmalla alhaalla Tiistenjoen kirkko 1950-luvulta.

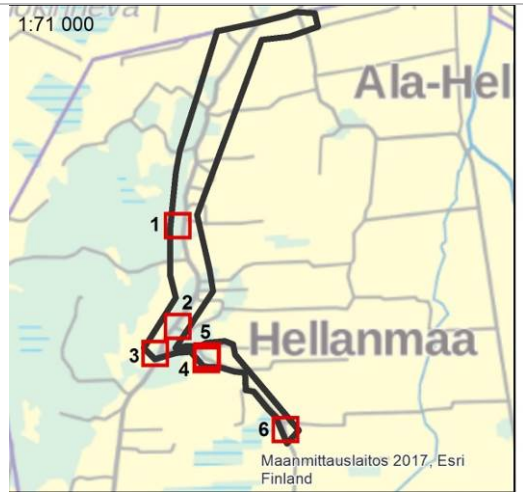

139 Hellamaantien ja Raamatuntien asutus
140 Hourunkoskentien asutus
141 Poutuntien ja Härsiläntien asutus
142 Kauhajärven kylä
143 Kauhajärven asutus
144 Kuortaneentien pohjalaistalot
145 Lakaluoman mylly ja koskimaisema
146 Haanpään mylly ja koskimaisema
147 Lankilankosken myllyt ympäristöineen
148 Lapuan keskusta
151 -153 Siirilät: kaupunginosa 10: 1910-1939, jälleenrakennus, koulualue
154 Tiistenjoen kylä
150 Simpsiön hautausmaa

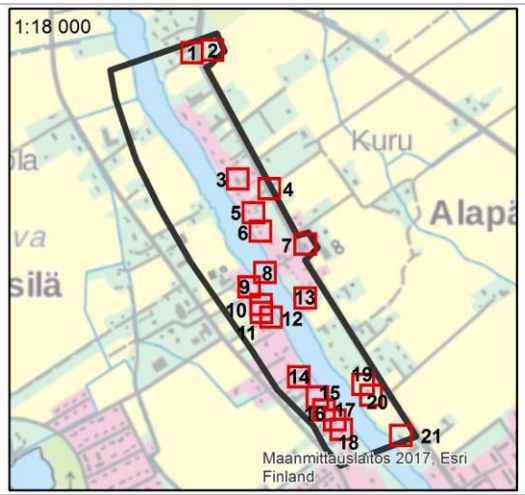

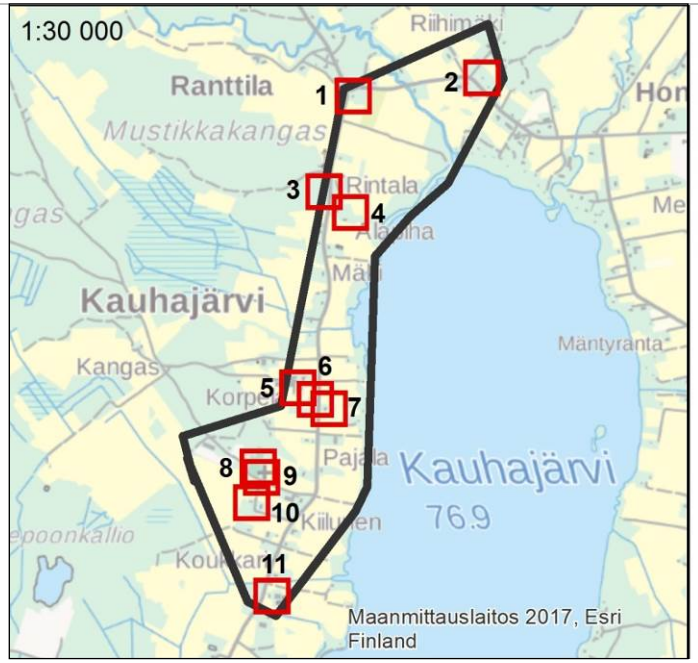
Lapua

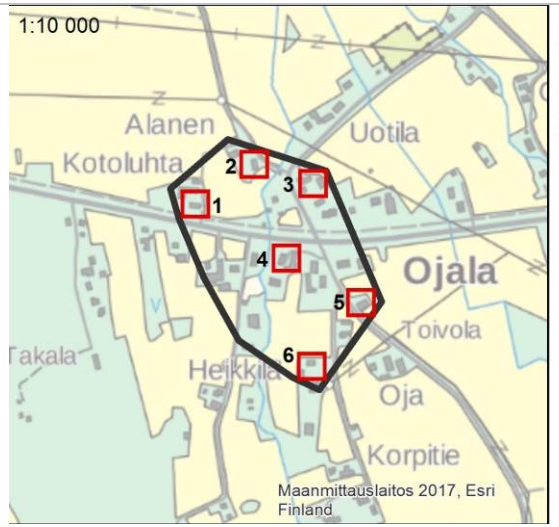
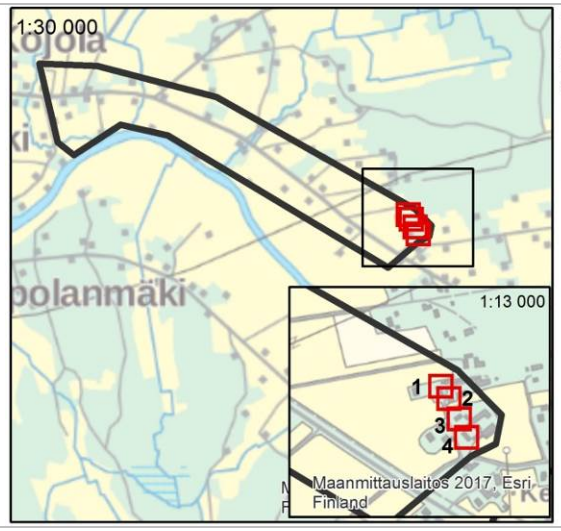
90 Kauhajärven kirkko ja kellotapuli
95 Alanurmontie 296, Alanurmon koulu
96 Ojalantie, entinen Ruhan osuusmeijeri, Sillankorva
143 Kauppakatu 7, Entinen Lapuan Osuusmeijeri
144 Asemakatu 12, Nuorisotalo
145 Kirnukorventie 3, Ritamäen lava
146 Kaunistontie 10, Ritamäen koulu
147 Ränkimäentie 2, Liuhtarin koulu
148 Härsiläntie 153, Härsilä
149 Siirilän tie 13 B, Siirilän pappila
150 Kappelintie 12 ja 19; Simpsiön hautausmaa
151 Poutuntie 239, Poutun koulu
152 Poutuntie 100, Antila
185 Myllyranta (Lakaluoman mylly)
186 Sinnemäki
187 Metsämäki (lohottu Sinnemäestä)
188 Nuorisoseura (Hellanmaan nuorisoseurantalo)
189 Kotipelto (Haapakosken nuorisoseurantalo)
190 Hakalanvainio (Lakaluoman nuorisoseurantalo)
191 Veikkola (Tiistenjoen nuorisoseurantalo)
192 Koulunkenttä (Ruhan koulu)
193 Ojalankoulu (Kauhajärven koulu)
194 Tapiola (Kauhajärven maa- ja kotitalousseuran seuraintalo)
195 Alavainio (Haapakosken koulu)
196 Männikön koulu
197 Meijerintontti (entinen Hellanmaan osuusmeijeri)
201 Lankila I (Haanpään mylly)
202 Hellanmaan rukoushuone
204 Lankilankoskenmylly
205 Huopala

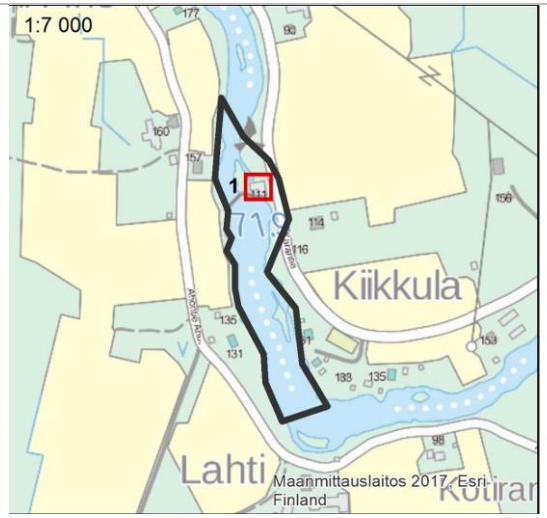
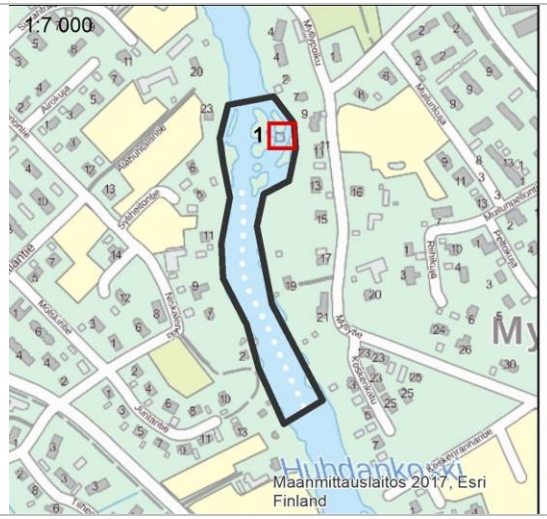
Kohde	Kuvaus	Alue
139 Hellanmaantien ja Raamatuntien asutus	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, henkilöhistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Hellanmaan ja Raamatuntien varteen, valtakunnallisesti arvokkaalle maisema-alueelle, muodostuu kulttuurihistoriallisesti huomattavaa tienvarsiasutusta. Sen kohteista merkittäviä ovat erityisesti herännäisvaikuttaja Juhani Sinnemäen ja Rajalan talot sekä Rintalan vanha kylätontti vanhoine talouskeskuksineen. Raamatuntien varressa sijaitsee historiallisesti ja yhteisöllisesti merkittävä, isonvihan aikaan liittyvä pakokivi, joka on antanut alueelle nimen Raamattu	 1 Sinnemäki 2 Hellanmaan rukoushuone 3 Rajala 4 Rantala 5 Yli-Rantala 6 Pakokivi (Niemi)

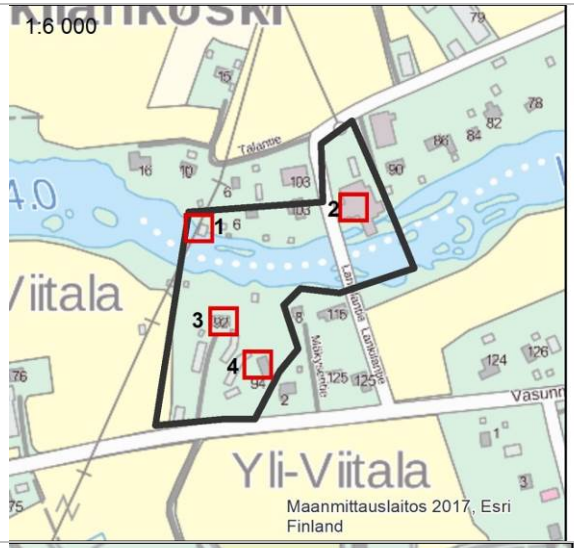
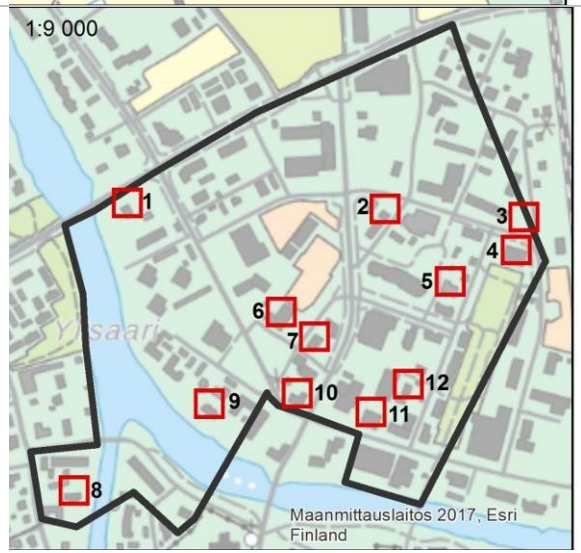
140 Hourunkoskentien asutus	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, agraarimaisema, kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Hourunkosken huomattava koskimaisema ja sen ympärille levittäytyvä viljelysmaisema talonpoikaistaloineen muodostavat yhdessä Haapakosken nuorisoseurantalon ja Laurilan vanhan kylätontin kanssa asutus- ja rakennushistoriallisesti sekä kyläkuvallisesti merkittävän kokonaisuuden		1 Kotipelto (Haapakosken nuoriso-seurantalo) 2 Rintalaurila 3 Laurila

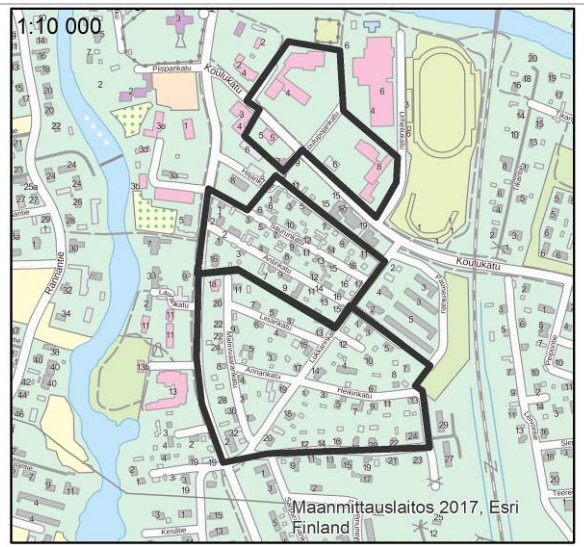
Kohde	Kuvaus	Alue	
141 Pountien ja Härsiläntien asutus	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Pountien varrella säilynyt vanha jokivarsiasutus talonpoikaispihapiireineen ja kansakouluineen muodostaa yhdessä joen toiselle puolelle, Härsiläntien varrelle, syntyneen asutuksen kanssa yhtenäisen kokonaisuuden. Alueita joen yli yhdistää riippusilta.		1 Pountie 240 2 Pountie 239, Poutun koulu 3 Pountie 202 4 Pountie 192 5 Pountie 190 6 Pountie 180 7 Pountie 169 8 Riippusilta 9 Härsiläntie 153, Härsilä 10 Härsiläntie 149 11 Lyylintie 12 12 Aukustintie 8, Lyylintie 15, Lahtinen 13 Pountie 150 14 Härsiläntie 117, Hantula 15 Härsiläntie 105, Yli-Hantula 16 Härsiläntie 103, Ketola 17 Härsiläntie 97, Osmo Ketolan talo 18 Härsiläntie 95, Jaakko Ketolan talo 19 Pountie 120 20 Pountie 114 21 Pountie 100, Antila

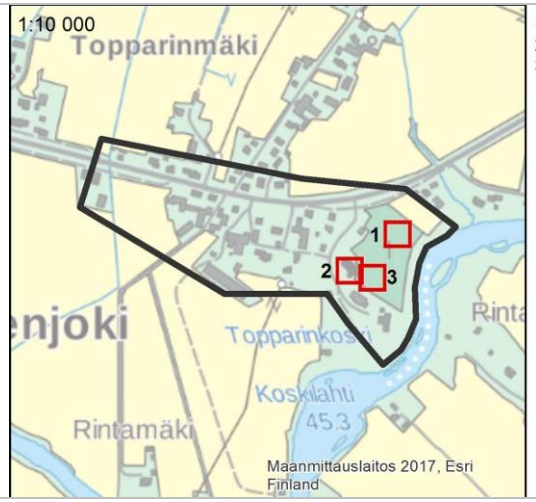
142 Kauhajärven kylä	**Aluetyyppi** kyläympäristö, järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, arkkitehtoninen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Kauhajärven länsirannalle sijoittuu joukko vanhoja talonpoikaistalojen talouskeskuksia. Alue asutettiin 1500-luvulla, jolloin perustettiin Kiilusen talo. Länsirannan keskivaiheille sijoittuu 1990-luvulla palaneen kirkon tilalle rakennettu kirkko sekä Alvar Aallon suunnittelema kellotapuli. Kirkon ympärille levittäytyy kyläkirkkoyhdistyksen ylläpitämä hautausmaa, johon on haudattu kyläläisiä vuodesta 1869 lähtien. Hautausmaalle pystytettiin Kaarlo Lamminheimon suunnittelema sankaripatsas vuonna 1950, jonka juurella on sankarihautausmaa. Kirkon läheisyydessä on vanha kansakoulu.	 1 Kujala 2 Rantapelto 3 Yllintupa 4 Rintala (Ranttila) 5 Korpela 6 Rinta 7 Ranta-Korpela 8 Kauhajärven hautausmaa 9 Kauhajärven kirkko 10 Koulu 11 Hauta-oja

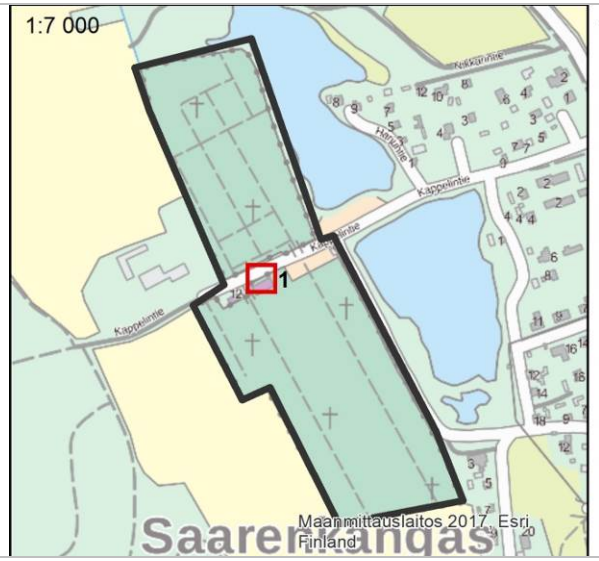
Kohde	Kuvaus	Alue
143 Kauhajärven asutus	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen, **Arvojen perustelu** Alajärventien ja Menkijärventien risteykseen, viljelysmaiseman keskelle muodostuu huomattava joukko vanhaa talonpoikaisasutusta vanhoine asuinrakennuksineen ja pihapiireineen.	 1 Kotoluhta 2 Alainen 3 Uusitupa 4 Ylinen 5 Riihi Menkijärventiellä 6 Heikkilä
144 Kuortaneentien pohjalaistalot	**Aluetyyppi** agraarimaisema, kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Kuortaneentien varteen harvakseltaan sijoittuva nauha-asutus käsittää useita kaksi- ja puolitoistakerroksisia pohjalaistaloja pihapiireineen. Niistä huomattavimpia on Keron taloryhmä. Rintakeron, Kerolan, Vanhan Ala-Keron ja Haukkalan vanhat pohjalaistyyliset päärakennukset sijoittuvat Kuortaneentien varteen maisemallisesti näyttävälle paikalle. Eteläpuolelle avautuu maakunnallisesti arvokas lakeusmaisema vanhoine latoineen.	 1 Rinta-Kero 2 Kerola 3 Vanha Ala-Kero 4 Haukkala

Kohde	Kuvaus	Alue
145 Laka-luoman mylly ja koskimaisema	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** teollisuushistoriallinen, rakennusperinteinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Vuonna 1917 rakennettu mylly korjattiin 1929. Sitä laajennettiin 1934. Rakennus on 1930-luvun asussa ja patorakenteet säilyneet. Rakennusta on kunnostettu 2010-luvulla ja se on käyttökunnossa.	 1 Myllyranta (Lakaluoman mylly)
146 Haanpään mylly ja koskimaisema	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, taajamaympäristö **Arvot** teollisuushistoriallinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Haanpään luonnonvarainen koskimaisema kirkonkylän kupeessa muodostaa yhdessä ennen vuotta 1889 kosken partaalle rakennetun hirsirunkoisen suuren jauhomyllyn kanssa huomattavan maisemallisen kokonaisuuden kaupunkiympäristöön.	 1 Lankila I (Haanpään mylly)

Kohde	Kuvaus	Alue
147 Lankilan-kosken myllyt ympäristöineen	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, kyläympäristö **Arvot** teollisuushistoriallinen, rakennusperinteinen, asutushistoriallinen, kyläkuvallinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Maisemallisesti huomattavaan Lankilankosken ympäristöön muodostuneella alueella sijaitsee vanhoja kantatalojen talouskeskuksia ja niiden läheisyyteen 1880-luvulla ja 1900-luvun alussa perustetut myllyt rantapuistoineen.	 1 Lankilankosken mylly 2 Huopala 3 Lähi-Viitala 4 Rantapelto
148 Lapuan keskusta	**Aluetyyppi** kaupunkikeskusta **Arvot** elinkeinohistoriallinen, teollisuushistoriallinen, asutushistoriallinen, rakennushistoriallinen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Lapuan kaupunkikeskustaan muodostuu historiallisesti kerroksinen, alueen kehitysvaiheita kuvastava kokonaisuus, joka käsittää muun muassa Ilkan ja Lahden talonpoikaispihat 1800-luvulta ja useita hyvin säilyneitä liiketaloja 1900-luvun taitteesta vuosisadan puoliväliin. Vuonna 1924 valmistui Matti Visannin suunnittelema kunnantalo (nyk. kaupungintalo). Pohjanmaan nahkateollisuus Oy rakensi Lapuanjoen läheisyyteen 1920-luvulla kaksikerroksisen asuin- ja konttorirakennukset, jotka ovat säilyneet alkuperäisessä asussaan. Rautatieaseman läheisyydessä on 1920-luvun alussa rakennettu Lapuan entinen suojeluskuntatalo.	 1 Jukantupa 2 Laakso 3 Peltosen liiketalo 4 Nuorisotalo 5 Vapaakirkko 6 Lapuan kaupungintalo 7 Valtuustontie 1 8 Ilkka 9 Lahti 10 Poutuntie1 11 Sampola 12 Rintamäen puusepänliike

Kohde	Kuvaus	Alue
151 - 153 Siirilät, Kaupunginosa 10, 1910-1939 jälleenrakennus, koulualue	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Vihtorinkadun, Antinkadun ja Heikinkadun varsille sijoittuva Siirilän omakotialue edustaa jälleenrakennuskautta. 1940 - 50-luvun rakentamistapa tulee hyvin esille sekä rakennuksissa että alueen yleisluonteessa. Siirilä ilmentää myös 50-luvulle ajoittuvaa nousukautta ja Lapuan kirkonkylän kasvua. Alue kuvastaa yhdessä pohjoispuolella sijaitsevan 1910 - 30-luvun omakotitaloalueen kanssa 1900-luvun alun ja sotien jälkeisen ajan asutushistoriaa ja rakentamistapaa	 1 Siirilä, kaupunginosa 10, koulualue 2 Siirlä, kaupunginosa 10, 1910-30 -luvun omakotialue 3 Siirilä, jälleenrakennusajan alue
151 - 153 Siirilät, Kaupunginosa 10, 1910-1939 jälleenrakennus, koulualue	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** sivistyshistoriallinen, asutushistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, arkkitehtoninen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Valtakunnallisesti arvokkaan kirkkoympäristön itäreunaan sijoittuva Lapuan yhteiskoulun alue käsittää vanhoja koulurakennuksia sekä vanhan ortodoksisen rukoushuoneen. Historiallisen kansakoulun (1869–1919)paikalle rakennettiin vuonna 1920 yhteiskoulu, jota jatkettiin 1950-luvulla, vuonna 1918 rakennettiin maanviljelyslyseo ja 1940-luvulla kirkon vieressä sijaitsevalle alueelle rakennettiin myös Suistamon ja Impilahden siirtokarjalaisten käyttöön ortodoksinen rukoushuone.	

Kohde	Kuvaus	Alue
151 - 153 Siirilät, Kaupunginosa 10, 1910-1939 jälleenrakennus, koulualue	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennushistoriallinen, arkkitehtoninen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Siirilän yhtenäinen, tiiviisti pienillä tonteille sijoittuva 32 tontista muodostuva alue vehreine pihapiireineen ja kapeine katutiloineen on rakennettu 1910 - 30-luvun aikana Lapuan kirkonkylän kasvun kaudella. Alue ilmentää jugendin ja klassismin vaikutteita. 1920-luvulla sinne siirrettiin rakennuksia myös Terijoelta. Alue on säilyttänyt hyvin alkuperäisen luonteensa.	
154 Tiistenjoen kylä	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, rakennusperinteinen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Kylän maisemaa hallitsee vuonna 1941 palaneen tilalle vuonna 1953 rakennettu kirkko. Kirkon juureen, kylän läpi kulkevan tien varteen levittäytyy, tiivis, vanha maaseutukylä pienasumuksineen, kantatalojen talouskeskuksineen ja liikerakennuksineen.	 1 Jokivainio 2 Kirkkomäki 3 Hautausmaa

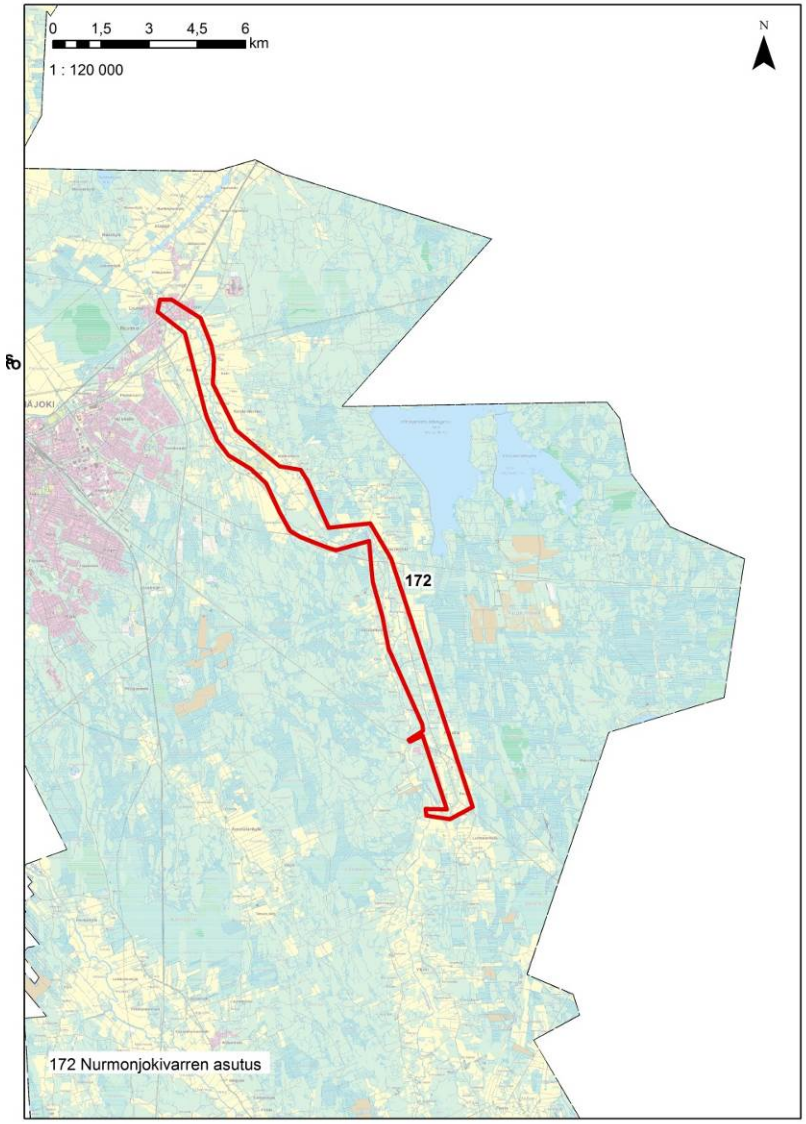
Kohde	Kuvaus	Alue
150 Simpsiön hautausmaa	**Aluetyyppi** hautausmaa **Arvot** historiallinen, arkkitehtoninen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Vuodesta 1825 käytössä olleella, yhtenäisellä hautausmaa-alueella sijaitsee arkkitehti Kauno S. Kallion suunnittelema siunauskappeli (1930) ja poikkeuksellinen talvihautarakennus 1840-luvulta.	 1 Simpsiön hautausmaan rakennukset

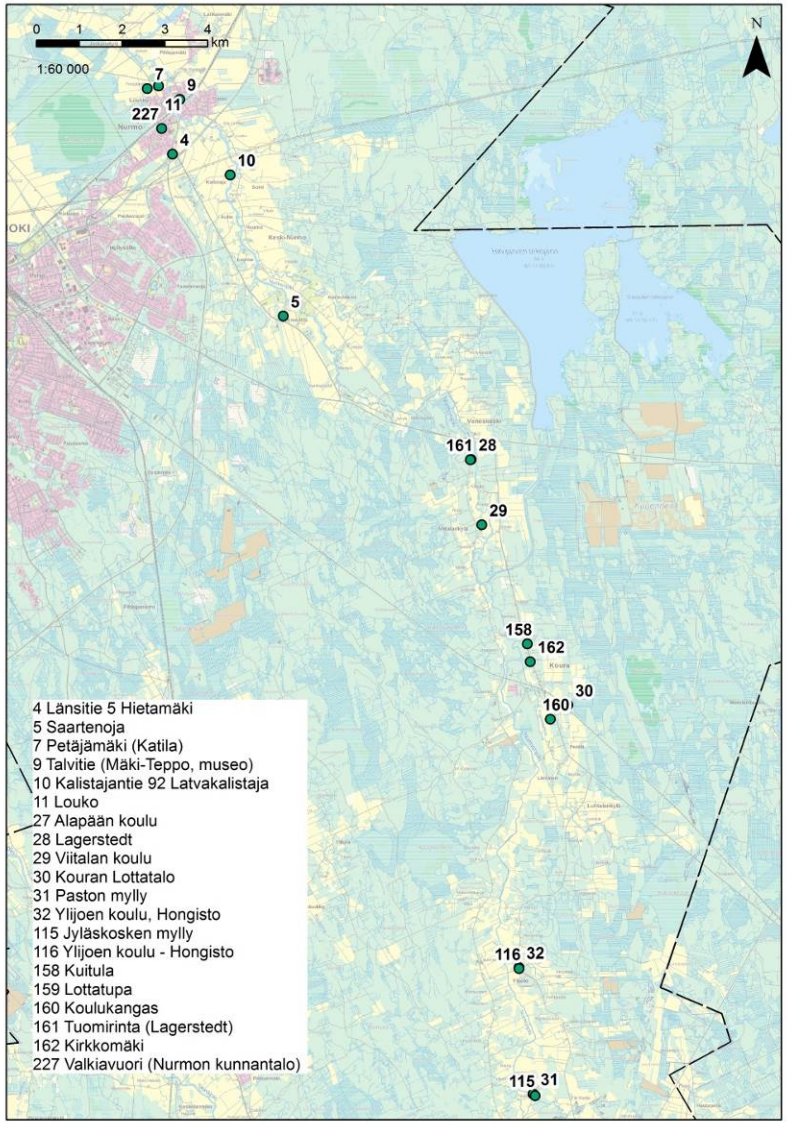
Seinäjoki - *Nurmo*

Kuvat: Kuitulan hyvin säilynyt torpan pihapiiri Kouran kylässä, Nurmonjokivarren rakennettu kulttuuriympäristö sijoittuu nauhamaisesti jokivartta molemmin puolin seurailevien teiden varsille.

0 1,5 3 4,5 6 km
1 : 120 000
N
172
172 Nurmonjokivarren asutus

0 1 2 3 4 km
1:60 000
N
7
9
11
227
4
10
5
161 28
29
158
162
30
160
116 32
115 31
4 Länsitie 5 Hietamäki
5 Saartenoja
7 Petäjämäki (Katila)
9 Talvitie (Mäki-Teppo, museo)
10 Kalistajantie 92 Latvakalistaja
11 Louko
27 Alapään koulu
28 Lagerstedt
29 Viitalan koulu
30 Kouran Lottatalo
31 Paston mylly
32 Ylijoen koulu, Hongisto
115 Jyläskosken mylly
116 Ylijoen koulu - Hongisto
158 Kuitula
159 Lottatupa
160 Koulukangas
161 Tuomirinta (Lagerstedt)
162 Kirkkomäki
227 Valkiavuori (Nurmon kunnantalo)

Kohde	Kuvaus	Alue
172 Nurmon-jokivarren asutus	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, sivistyshistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Arvoalueen pohjoisosa sijoittuu Nurmonjokilaakson valtakunnallisesti arvokkaalle maisema-alueelle. Nurmonjokivarren molemmin puolin mutkittelevien vanhojen maanteiden varsille muodostuu kyläkuvallisesti huomattava, historiallisesti kerroksinen aluekokokokonaisuus kylätontteineen ja kyläkeskuksineen, kuten Veneskosken, Kouran ja Lakki-Sussunmäen alueet. Alue rajautuu pohjoispäässä Nurmon keskustaajaman itäosaan, museona toimivan Tepon kantatalon talouskeskuksen ympäristöön. Tepon talosta alue jatkuu alas jokivartta aina Kouran keskustaajaman eteläpuolelle.	

Seinäjoki - *Peräseinäjoki*

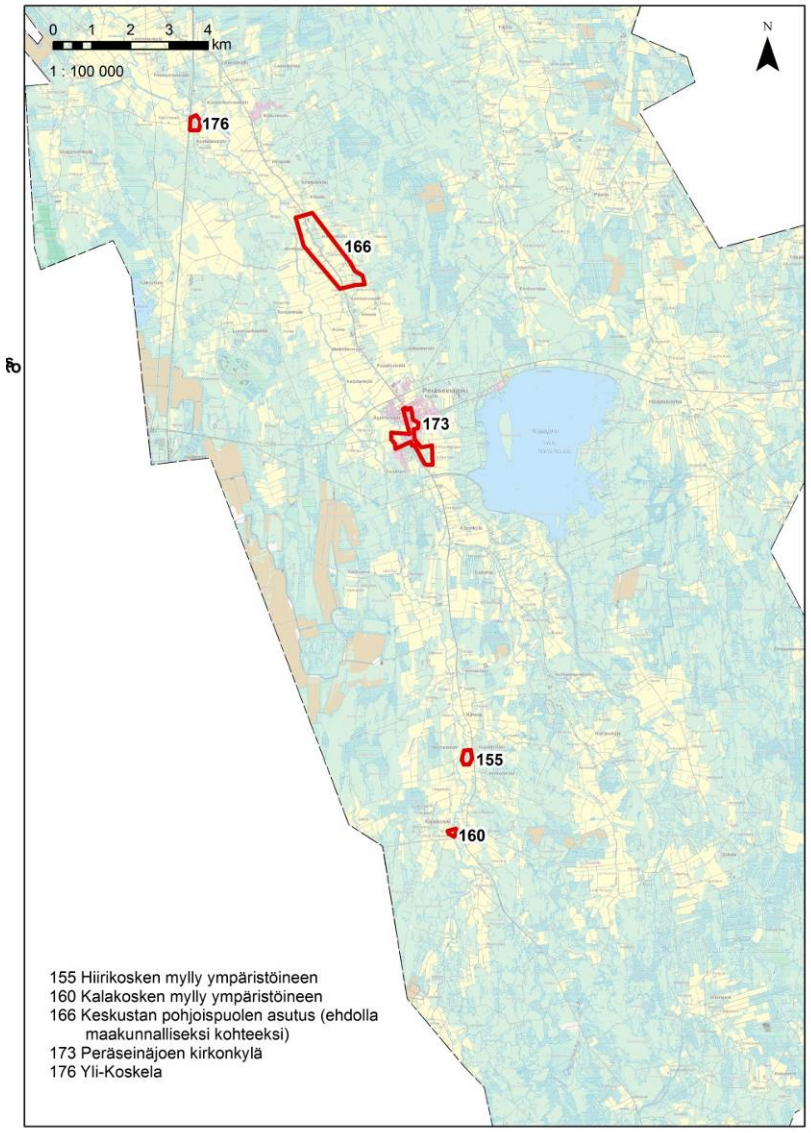
Kuvat: Peräseinäjoen keskustaa, entinen kunnantalo Terästalo on 1980-luvun lopulta ja kirkko 1800-luvun loppuvuosilta.

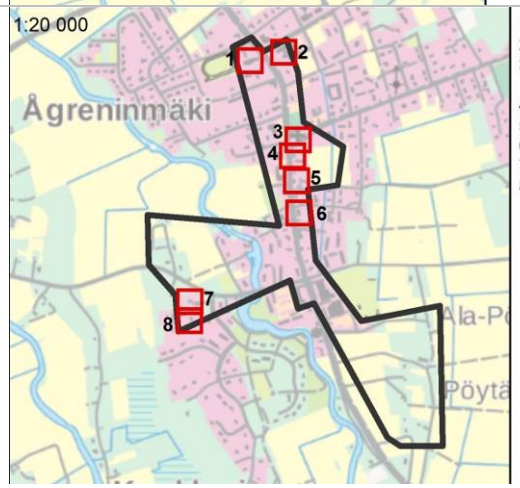

Kuvat: Peräseinäjoen kirkonkylän vanhoja liikerakennuksia, alla vasemmalla entinen säästöpankki ja alla oikealla Kalakosken mylly ympäristöineen.

0 1 2 3 4 km
1 : 100 000
N
176
166
173
155
160
155 Hiirikosken mylly ympäristöineen
160 Kalakosken mylly ympäristöineen
166 Keskustan pohjoispuolen asutus (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)
173 Peräseinäjoen kirkonkylä
176 Yli-Koskela

Kohde	Kuvaus	Alue
155 Hiirikosken mylly ympäristöineen	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** teollisuushistoriallinen, rakennushistoriallinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Harvinaistunutta ja jo käytöstä poistunutta maaseudun pienteollisuutta edustavan Hiirikosken jauhomyllyn perustamislupa on vuodelta 1899 ja rakennus mahdollisesti samoilta ajoilta. Pato on uusittu.	
160 Kalakosken mylly ympäristöineen	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, kyläympäristö **Arvot** teollisuushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Harvinaistunutta ja jo käytöstä poistunutta maaseudun pienteollisuutta edustava 1870-luvun hirsirunkoinen mylly on säilytetty alkuperäisessä asussaan pienen kylän keskuksessa, Kalakosken partaalla. Myllyllä ympäristöineen on huomattava kyläkuvallinen arvo.	 Kalakosken mylly ympäristöineen

Kohde	Kuvaus	Alue
166 Keskustan pohjoispuolen asutus (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Inventointi puutteellinen, tarvitsee täydennystä	 Peräseinäjoen keskusta pohjoispuolen asutus (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)
173 Peräseinäjoen kirkonkylä	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, hallintohistoriallinen, rakennusperinteinen, arkkitehtoninen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Vanha keskusta sijaitsee jokea myötäilevän vanhan maantien varressa muodostaen tiiviin kokonaisuuden alueen kiintopisteenä säilyneen, vuonna 1892 rakennetun kirkon ympäristöön. Vanhojen talojen tonttijono seuraa tienvartta nauhamaisesti jo 1800-luvun kartalla. Osa taloista on säilynyt nykypäivään asti Keskustien varrella kuten Kärjen talo. Lisäksi sen varressa on huomattava joukko vanhoja liikerakennuksia, seurojentalo, entinen säästöpankki, seurojentalo ja meijeri sekä Kärjen talouskeskus mahdollisesti kantatalon vanhalla tontilla (ks. pitäjänkarttaote)	 1 Vanha kunnantalo 2 Virkala 3 Peräseinäjoen kirkko ja hautausmaa 4 Pankki 5 Kärki 6 Säästöpankki 7 Kuiva-Koukkari 8 Koukkari

	Liikerakennukset ajoittuvat 1900-luvun alusta aina 1900-luvun loppupuolelle. Lisäksi alueella on vuonna 1988 rakennettu, arkkitehti Antti Katajamäen suunnittelema, teräsrakenteinen kunnantalo.	

Kohde	Kuvaus	Alue
176 Yli-Koskela	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Yli-Koskelan talonpoikaispihapiiri Koskelanmäellä on säilyttänyt perinteisen asunsa vanhoine asuin-talous- ja tuotantorakennuksineen	 Yli-Koskela

Seinäjoki - *Seinäjoki*

Kuvat: yläkuvissa Joupin kylän vanhaa asutusta ja koulu, Jouppilan taloryhmä joen varrella, alla oikealla Pohjan pientaloalueen rakennuksia 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä.

Kuvat: Ruukintien 14,16 ja 18 kerrostalot, vanha koulu Pultrantien varrella, Suutarin ja Tiklaksen rakennuksen.

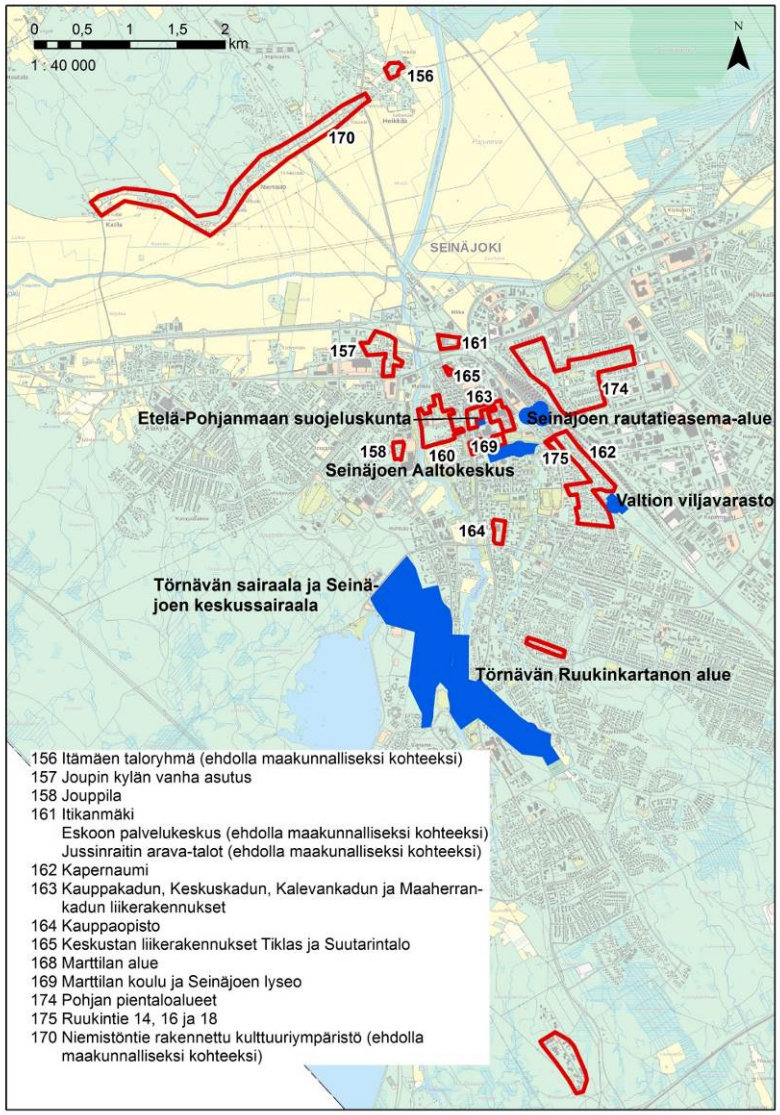

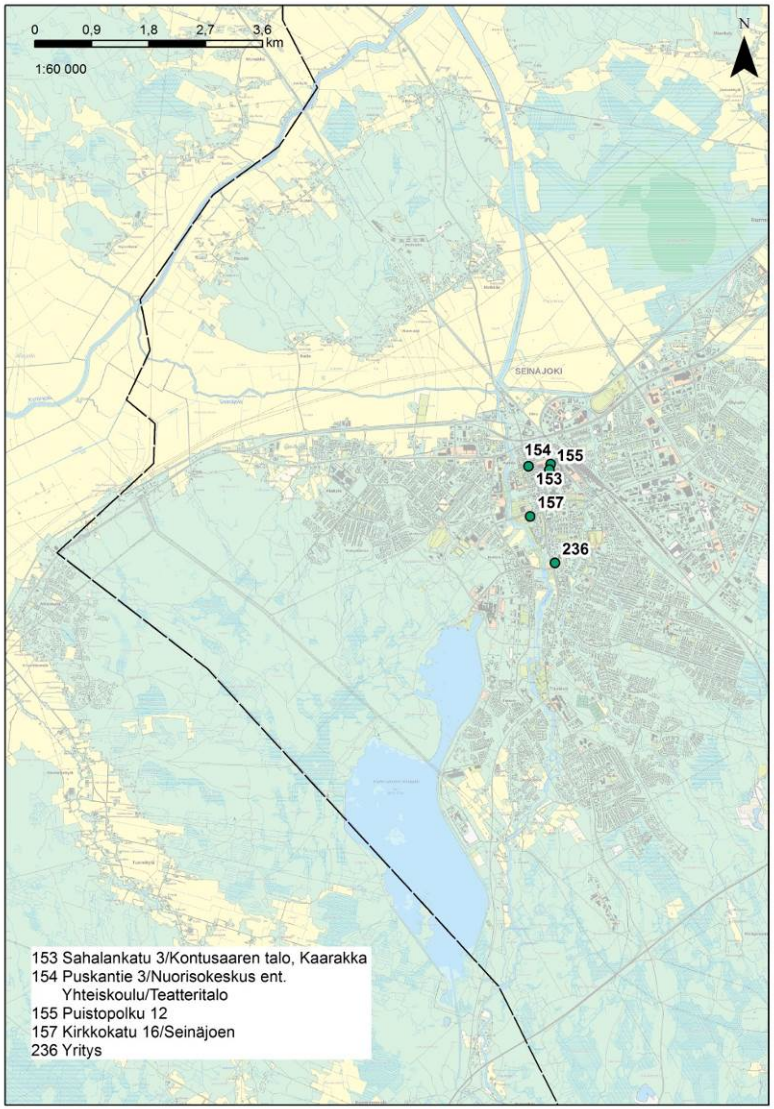
Kuvat: Itikanmäki ja Kalevan navetta, Jussinraitin arava-talot.

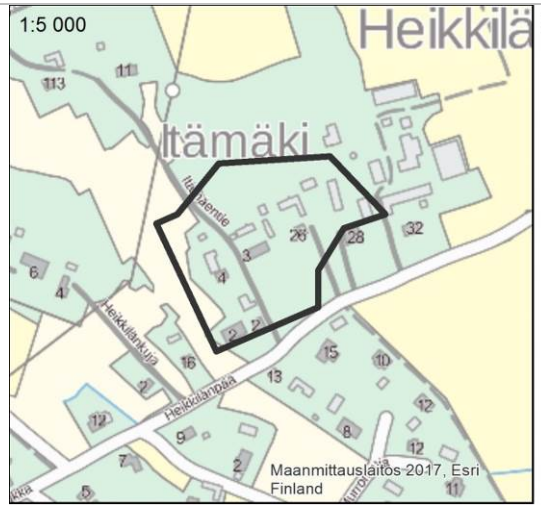

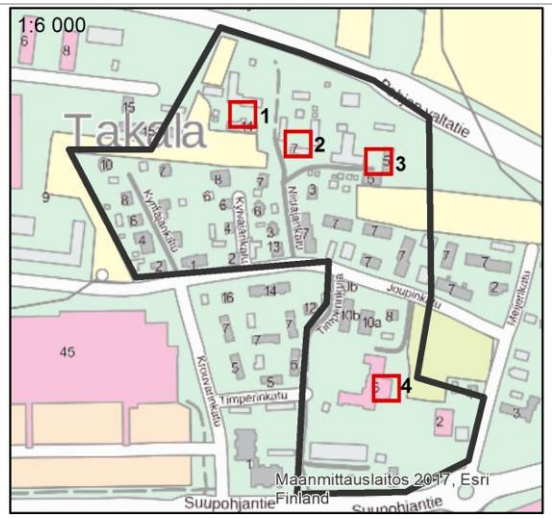

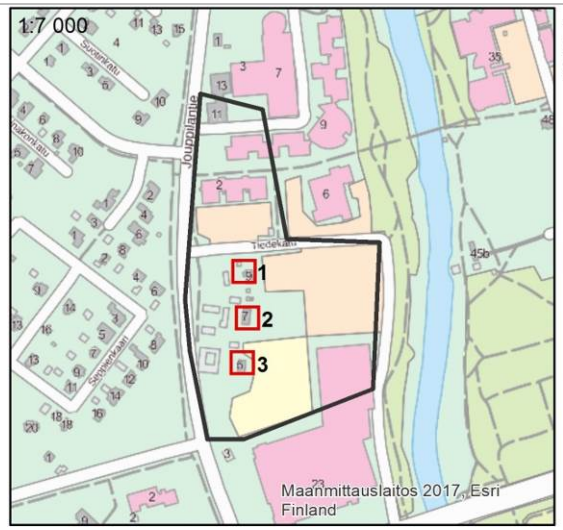
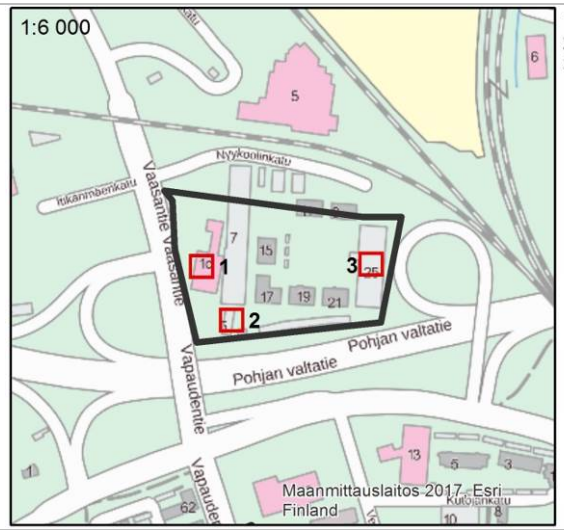
Kuvat: Tuki- ja osaamiskeskus Eskoo ja Niemistöntien rakennettu kulttuuriympäristö.

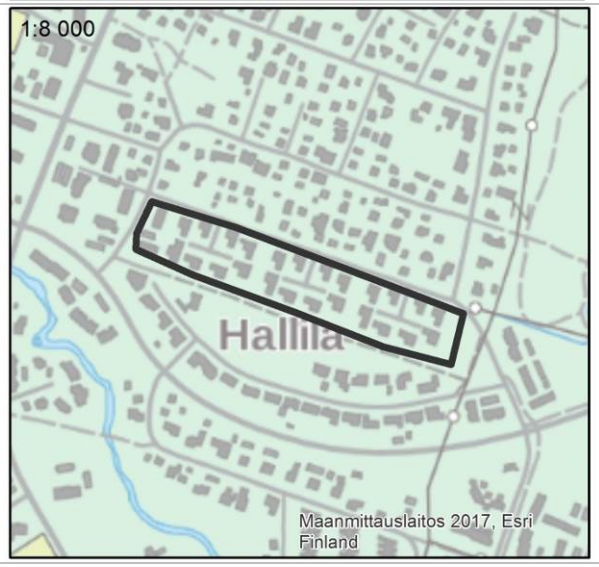

0 0,5 1 1,5 2 km
1 : 40 000
N
156
170
SEINÄJOKI
157
161
165
163
174
Etelä-Pohjanmaan suojeluskunta
Seinäjoen rautatieasema-alue
158
160
169
175
162
Seinäjoen Aaltokeskus
Valtion viljavarasto
164
Törnävän sairaala ja Seinä-
joen keskussairaala
Törnävän Ruukinkartanon alue
156 Itämäen taloryhmä (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)
157 Joupin kylän vanha asutus
158 Jouppila
161 Itikanmäki
Eskoon palvelukeskus (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)
Jussinraitin arava-talot (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)
162 Kapernaumi
163 Kauppakadun, Keskuskadun, Kalevankadun ja Maaherran-
kadun liikerakennukset
164 Kauppaopisto
165 Keskustan liikerakennukset Tiklas ja Suutarintalo
168 Marttilan alue
169 Marttilan koulu ja Seinäjoen lyseo
174 Pohjan pientaloalueet
175 Ruukintie 14, 16 ja 18
170 Niemistöntie rakennettu kulttuuriympäristö (ehdolla
maakunnalliseksi kohteeksi)

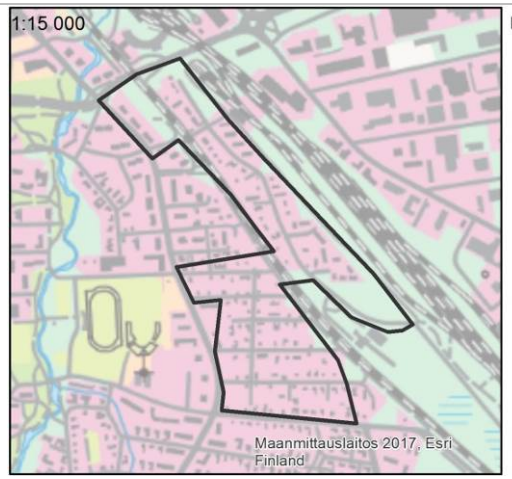
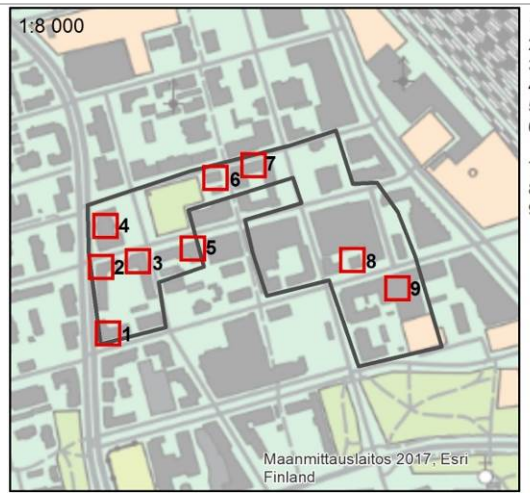

0 0,9 1,8 2,7 3,6 km
1:60 000
N
SEINÄJOKI
154
155
153
157
236
153 Sahalankatu 3/Kontusaaren talo, Kaarakka
154 Puskantie 3/Nuorisokeskus ent.
Yhteiskoulu/Teatteritalo
155 Puistopolku 12
157 Kirkkokatu 16/Seinäjoen
236 Yritys

Kohde	Kuvaus	Alue
156Itämäen taloryhmä (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Inventoinnin tutkimusprosessi on kesken ja tarvitsee täydennystä	 Itämäen taloryhmä

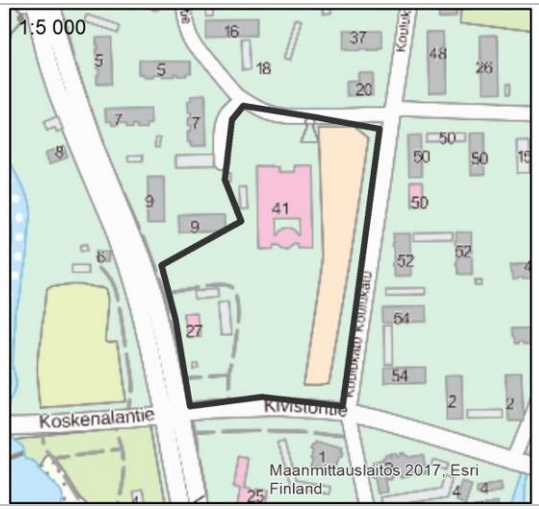
157 Joupin kylän vanha asutus	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Seinäjoen keskustan tuntumassa on säilynyt Joupin kylän vanhaa rakennuskantaa edustavana kokonaisuutena. Hakolan suuri päärakennus on 1810-luvulta mutta sen nykyasu on myöhempää perua. Talousrakennuksista vanhimmat ovat kolme aittaa 1700- ja 1800-luvuilta. Joupin tilan päärakennus on 1860-luvulta, luhti ja aitta 1700-luvulta. Rinta-Joupin kaksikerroksinen päärakennus on vuodelta 1808. Takala-Joupin pitkä päärakennus on 1850-luvulta ja luhti vuodelta 1745. Jussi ja Olli Paatelan suunnittelema Joupin kivikoulu on rakennettu vuonna 1922	 1 Takala/Harju 2 Rinta-Jouppi 3 Ylijouppi/Hakola 4 Joupin koulu

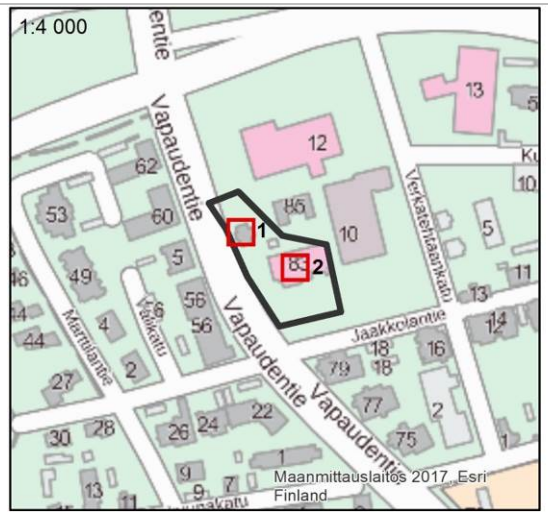
Kohde	Kuvaus	Alue
158 Jouppila	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Nauhamaisesti Jouppilantien varteen sijoittuva Jouppilan taloryhmä edustaa alueen agraaria historiaa ja on laajuudessaan kulttuurihistoriallisesti huomattava kokonaisuus. Tilat on jaettu aikanaan Jouppilan kantatalosta.	 1 Jouppilantie 9/Keski-Jouppila 2 Jouppilantie 7/Yli-Jouppila 3 Jouppilantie 5/Uusi-Jouppila
161 Itikanmäki	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** teollisuushistoriallinen, rakennushistoriallinen **Arvojen perustelu** Kalevan navetta ja Itikan konttorirakennus ovat 1800-luvun lopun ja 1900-luvun taitteen aikaista teollisuusrakennusta edustavat Seinäjoen varhaista teollisuushistoriaa.	 1 Entinen säilyketehdas ja autotalli 2 Upseeritalo 3 Kalevan navetta

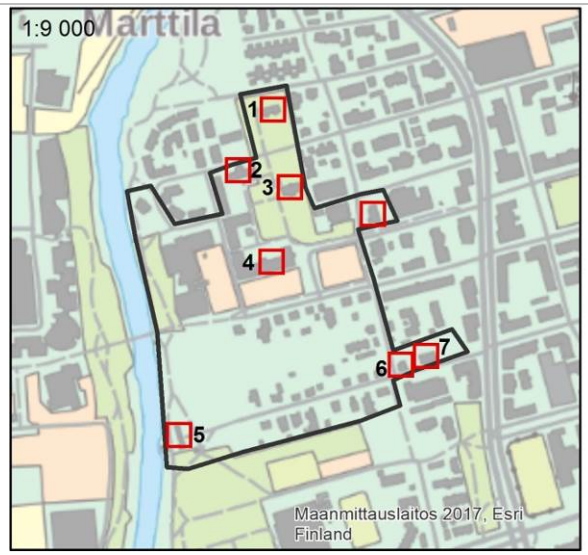
Tuki- ja osaamis-keskus Eskoo (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)	**Aluetyyppi** laitosympäristö **Arvot** **Arvojen perustelu** Inventoinnin tutkimusprosessi on kesken ja tarvitsee täydennystä	
Jussinraitin ara-va-talot (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** **Arvojen perustelu** Inventoinnin tutkimusprosessi on kesken ja tarvitsee täydennystä	

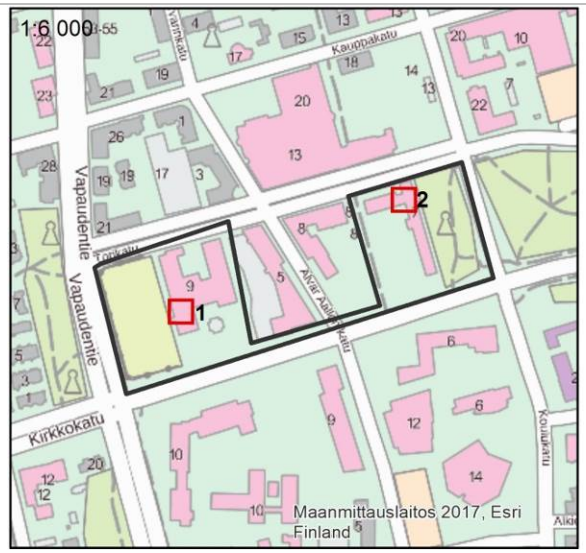
Kohde	Kuvaus	Alue
162 Kapernaumi	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, liikennehistoriallinen, rakennushistoriallinen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Arvoalueella on säilynyt runsaasti 1900-luvun alkupuolen puutaloasutusta sekä kolme rautatieläisille rakennettua asuinkerrostaloa. Alue on maakunnassa ainutlaatuinen rautatieläiskulttuuriin liittyvä kokonaisuus sekä eheytensä vuoksi edustava puutaloalue, joka ilmentää 1900-luvun alkupuolen kaupunkimaista omakotiasumisen muotoa.	 Kapernaumi
163 Kauppakadun, Keskuskadun, Kalevankadun, Maaherrankadun liikerakennukset	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** sivistyshistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, arkkitehtoninen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Seinäjoen keskustaan muodostuu 1920–1970-lukujen kaupunkikehitystä ja merkittäviä historian ilmiöitä kuvastava kokonaisuus, joka käsittää niin julkisen hallinnon- kuin yhdistys-, asuin- ja liikekäyttöön suunniteltuja kerrostaloja. Seinäjoen kaupunkikuvaan vaikuttaneen Matti Visannin 1920-l suunnittelema Lakeuden seurahuone muistuttaa ulkoasultaan ja koristeluiltaan hänen suunnittelemaansa Marttilan koulua. Maakunnan yhdistysten rakennuttamassa maakuntatalossa vuodelta 1958 toimi maakunnan ensimmäinen uimahalli sekä maakuntateatteri. Seinälinnan ja	 1 Kauppakatu 21/As Oy Seinänhovi 2 Kalevankatu 20/As Oy Seinänsuu 3 Kalevankatu 18/As Oy Seinälinna 4 Kalevankatu 17/Kelan talo 5 Kalevankatu 14/Maakuntatalo 6 Keskuskatu 12/Lakeuden seurahuone 7 Keskuskatu 10/Vaasa Oy:n talo 8 Kauppakatu 7/Talvitien talo 9 Kauppakatu 10

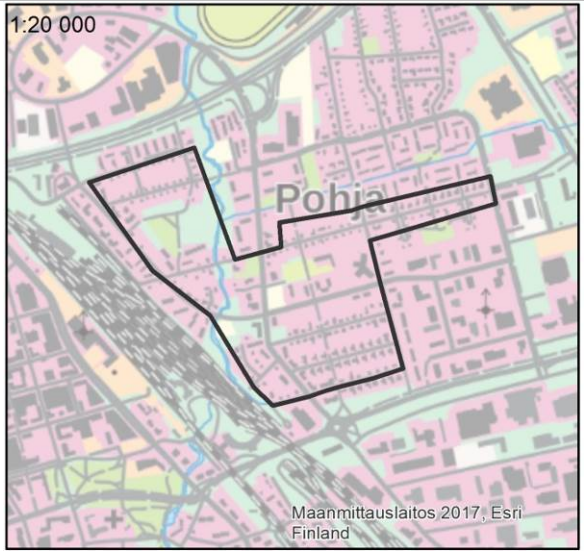
	Seinänsuun talot vuodelta 1954 olivat kaupungin ensimmäiset Arava-talot. Arkkitehti Aarne Ehojoen 1976 suunnittelema Kelan talo on edustava esimerkki 1970-luvun toimistorakentamisesta	

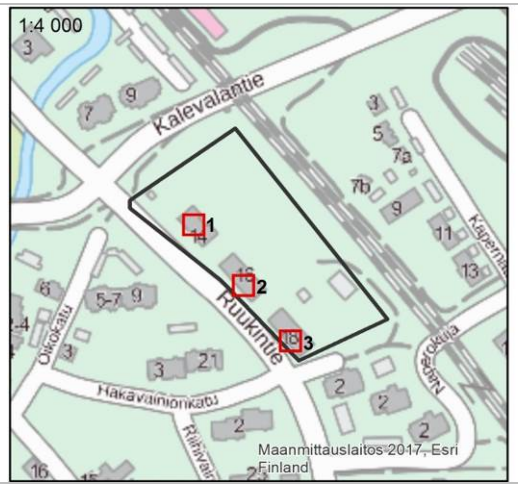
Kohde	Kuvaus	Alue
164 Kauppaopisto	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** sivistyshistoriallinen, arkkitehtoninen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Kivistöntien ja Vapaudentien kulmaukseen muodostuvalla alueella sijaitsee Seinäjoen kaupunginarkkitehti Touko Saaren piirustusten mukaan vuonna 1967 valmistunut Seinäjoen kauppaoppilaitos. Koulun eteläpuolella on puistoa. Idän puolelle on myöhemmin rakennettu paikoitusalue ja istutettu koivuja.	

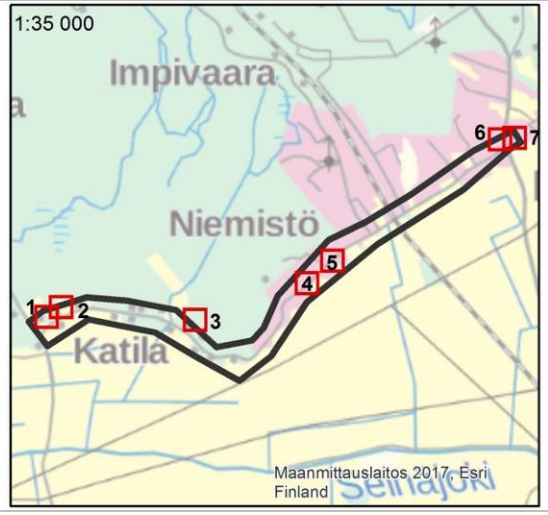
165 Keskustan liike-rakennukset Tiklas ja Suutarin talo	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, teollisuushistoriallinen, arkkitehtoninen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** kohde edustaa kulttuurihistoriallisesti merkittävää, kaupunkikeskustan alueella vain fragmentaarisesti jäljellä olevaa ajallista kerrostumaa. Vielä 1940-luvulla Suutarintalona tunnettu huvilamainen Vapaudenkatu 85 pihapiiri oli osa puutaloaluetta. Verkatehtaankadun paikkeilla mutkitteli pieni polku. 1900-luvun puolivälin tietämillä suutarintalon eteläpuolelle nousi näyttävä punatiilinen Tiklaksen tekstiiliteollisuuden käytössä ollut rakennus, joka tarjosi työtä erityisesti naisille. Mittavat tiemuutokset sekä rakennushankkeet vaikuttivat alueen ilmeeseen erityisesti 1980-1990-luvulla ja puutalomiljöö sai vähitellen antaa tilaa uudelle kaupunkikuvalle.		1 Vapaudentie 85 (Suutarin talo; Tontti, Katualue) 2 Vapaudentie 83 (Kansalaisopisto)

Kohde	Kuvaus	Alue
168 Marttilan alue	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** sivistyshistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, asutushistoriallinen, teollisuushistoriallinen, arkkitehtoninen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Arvoalue käsittää Marttilan ja Upan taloille kuuluneen viljelysalueen, jonka rakentaminen alkoi 1800-luvun lopulla. Joen vastarannalle levittäytyy entinen Jouppilan taloryhmää ympäröivä viljelysmaisema nykyisen Framin alueelle. Alueelle sijoittuu 1870-luvulla rakennettu Marttilan kansakoulu, VR:n vanha pumppaamo ja 1920-l klassismia edustava Seinäjoen keskussairaala sekä 1920–1940-luvun pientaloalue. Vuonna 1953 alueen itäreunalle rakennettiin Rantalan Lakkitehdas, jonka rakennus on alkuperäisenä jäljellä.	 1 Puskantie 31/keskussairaalan lääkäreiden talo 2 Puskantie 38/Marttilan talli 3 Keskuskatu 25/Kivirinkon talo 4 Keskuskatu 32/vanha keskussairaala 5 Kauppakatu 45/Pumppuranta 6 Kauppakatu 27/Rekolan talo 7 Kauppakatu 25/Rantalan lakkitehdas

169 Marttilan koulu ja Seinäjoen lyseo	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** sivistyshistoriallinen, arkkitehtoninen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Arvoalueeseen sisältyvät Seinäjoen kaupunkikuvaan voimakkaasti vaikuttaneen arkkitehti Matti Visannin vuonna 1930 suunnittelema Marttilan koulu ja vuonna 1955 arkkitehti Sylvi Ernon suunnittelema ja K.N. Koskisen rakentama Seinäjoen lyseo. Koristeaiheiltaan näyttävän, Etelä-Pohjanmaan kauneimmaksi kutsutun Marttilan koulun vihkiäisjuhlaa vuonna 1930 sanottiin myös Seinäjoen kauppalan alkamisjuhlaksi. Marttilan koulun itäpuolelle rakennettiin 1950-luvulla lyseo aikansa tyylitellyin koristeaihein. Marttilan koulu on suojeltu rakennussuojelulailla.	 1 Kirkkokatu 9/Marttilan koulu 2 Kirkkokatu 7/Seinäjoen lyseo

Kohde	Kuvaus	Alue
174 Pohjan pientalo-alueet	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** alue Sammonkadun pohjoispäässä on muodostunut vähitellen. Vielä 1800-luvulla alue on peltoa. 1900-luvun alussa siihen alkoi muodostua asutusta. Sen vanhinta rakennuskantaa edustavat kansakoulu ja sen läheisyydessä sijaitseva asutus 1900-luvun alkupuolelta. 1940-1950-luvun taitteen Pultrantien keskivaiheille kaavoitettiin pientaloasutusta, joka vähitellen 1960-luvun lopulle tultaessa laajeni nykyiseen laajuuteensa. Alueen solmukohdaksi muodostuu Pultrantienvarren tiivis asutus, joka kulkee jo 1800-luvun pitäjänkartassa nähtävissä olevaa linjausta pitkin itä-länsisuunnassa. Kadunvarren runsas pihakasvillisuus pensasaitoineen ja puineen muodostaa yhdessä jälleenrakennuskauden asutuksen kanssa yhtenäisen, puistomaisen kokonaisuuden.	 Pohjan pientaloalueet

175 Ruukintie 14,16 ja 18	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, liikennehistoriallinen, arkkitehtoninen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** Alue on valtionrautateiden työntekijöilleen rakennuttama alue, joka käsittää kaksikerroksisen asuinrakennuksen, Kasarmilan, joka tehtiin Suupohjanrataa eli Kristiinanrataa rakennettaessa vuosien 1909 ja 1913. Lisäksi rakennettiin 1940-luvulla kaksi kerrostaloa lisää.	 1 Ruukintie 14/Kristiinan kasarmi 2 Ruukintie 16(Piirakkalinna 3 Ruukintie 18 (Kropsulinna)

Kohde	Kuvaus	Alue
170 Niemistöntien rakennettu kulttuuriympäristö (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)	**Aluetyyppi** kylämaisema **Arvot** asutushistoriallinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Inventoinnin tutkimusprosessi on kesken ja tarvitsee täydennystä	 1 Hannuksela 2 Yli-Katila 3 Tervala 4 Niemistö 5 Niemistön entinen koulu 6 Hannula 7 Latva-Heikkilä

Seinäjoki - *Ylistaro*

Kuvat: Ylistaron puistomaista, vanhaa keskustaa, Kirja-Matin muistomerkki ja vanha hautausmaa.

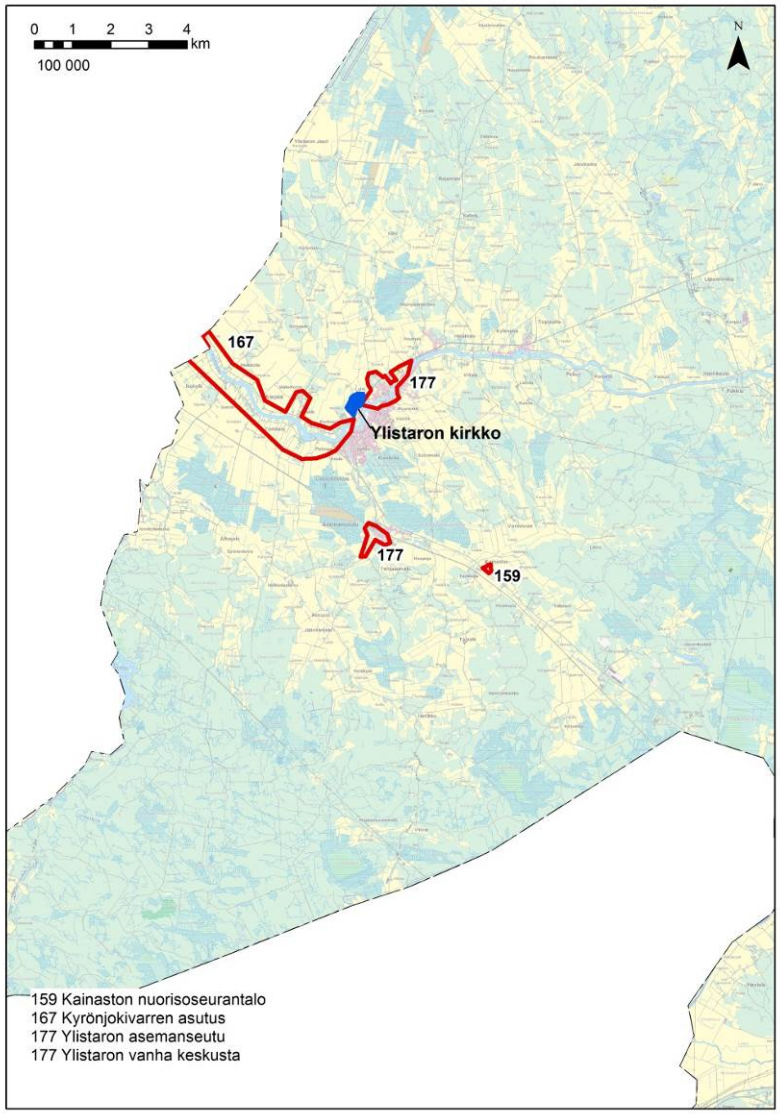

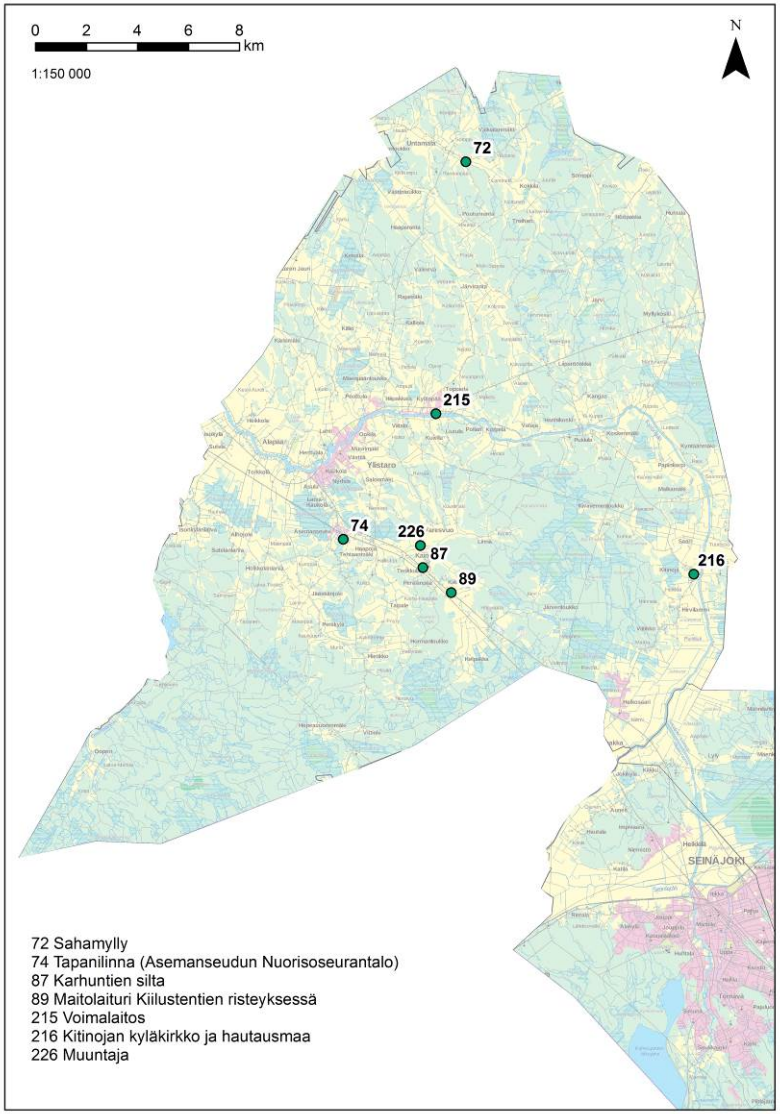

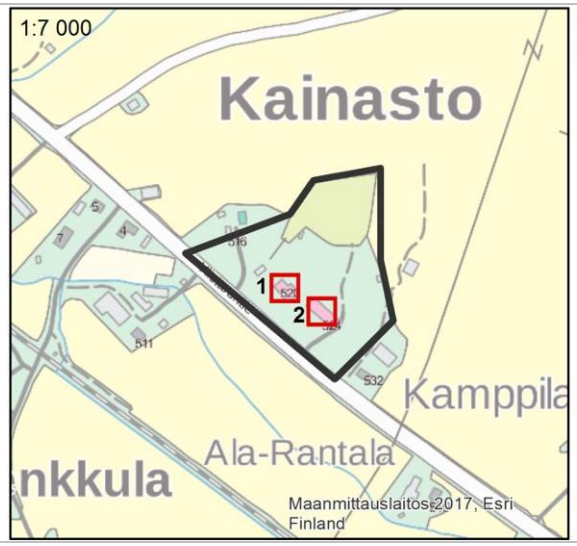
Kuvat: Ylhäällä Kyrönjokivarren asutusta, Pelmaan mylly ympäristöineen, alla Kainaston koulu ja nuorisoseurantalo, voimalaitos Ookilantien varrella.

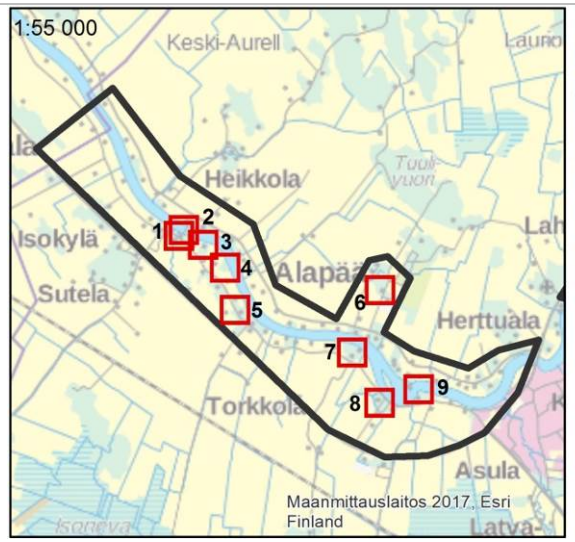

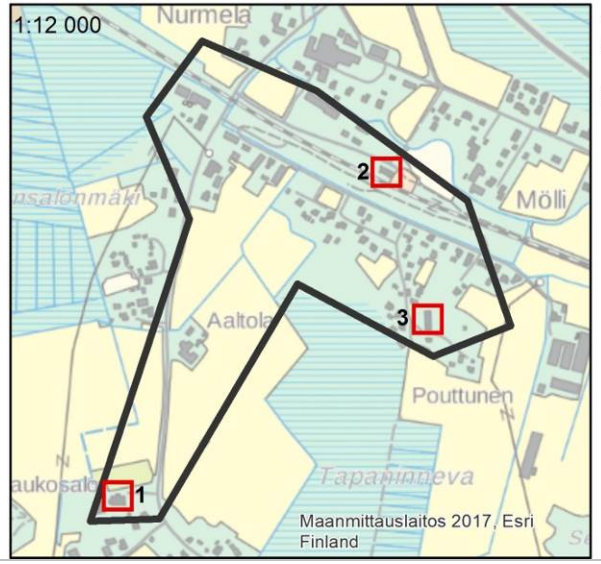

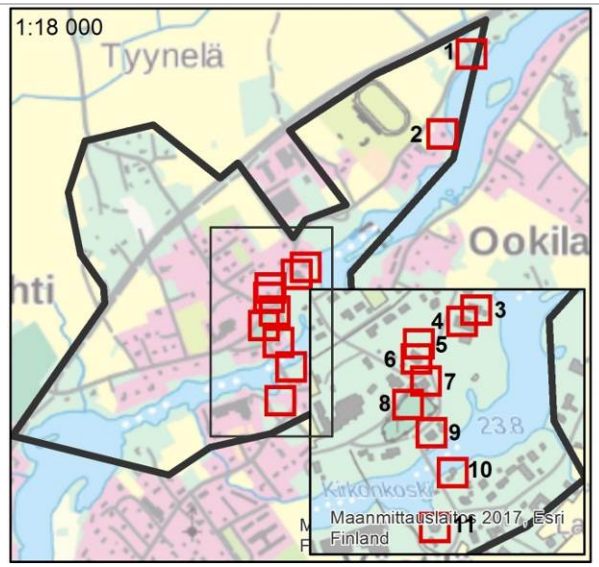

0 1 2 3 4 km
100 000
N
167
177
Ylistaron kirkko
177
177
159
159 Kainaston nuorisoseurantalo
167 Kyrönjokivarren asutus
177 Ylistaron asemanseutu
177 Ylistaron vanha keskusta

0 2 4 6 8 km
1:150 000
N
72
215
74
226
87
89
216
SEINÄJOKI
72 Sahamylly
74 Tapanilinna (Asemanseudun Nuorisoseurantalo)
87 Karhuntien silta
89 Maitolaituri Kiilustentien risteyksessä
215 Voimalaitos
216 Kitinojan kyläkirkko ja hautausmaa
226 Muuntaja

Kohde	Kuvaus	Alue
159 Kainaston nuorisoseuran-talo ja Kainaston kou-lu	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** sivistyshistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Seinäjoentien varressa, viljelysaukean keskellä sijaitsevat vuonna 1928 valmistunut nuorisoseu-rantalo ja sen vieressä sijaitseva Kainaston vanha kansakoulu vuodelta 1905 muodostavat merkit-tävän maisemallisen kokonaisuuden	 1 Kainaston nuorisoseuratalo 2 Kainaston kansakoulu

167 Kyrönjoki-varren asutus	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, kyläympäristö, agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, arkkitehtoninen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Kyrönjokivarren asemakaavoitetulle alueelle muodostuu koko Alapääntien matkalta tiivis, ajallisesti kerroksinen jokivarsiasutus, joka jatkuu Isonkyrön puolelle asti. Osa alueen rakennuksista on kaavalla suojeltuja. Alue sijaitsee valtakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella. Pelmaan hirsirunkoinen mylly 1800-luvun lopulta sijaitsee Alapääntien keskivaiheilla. Merkittäviä rakennusperintökohteita alueella edustavat myös Torkkolan taloryhmäksi kutsutun rakennuskokonaisuuden ja Tutkimusaseman talouskeskukset, joista Torkkolaan kuuluvan Päämajan (ent.Torkon) päärakennuksen vuodelta 1945 suunnitteli Arkkitehtitoimisto Lappi-Seppälä ja Martas. Tutkimusaseman uuden asuinrakennuksen suunnitteli arkkitehti Jussi Paatela vuonna 1929. Reiniläntien varrella joen pohjoispuolella sijaitsevat mm. huvilamaiseksi rakennettu entinen vaivaistalo Pohtola vuodelta 1911 alkuperäisessä asussaan sekä talonpoikaistalojen pihapiirejä.	 1 Isorehto 2 Riippusilta 3 Toimiriemi 4 Otava 5 Taloryhmä Tynkä, Yrjölä, Perttula ja Ahtola 6 Mäkipohto 7 Torkkolan taloryhmä (Latvaholkko, Rinta-Holkko, Ylä-Torkko ja Päämaja) 8 Tutkimusasema 9 Myllypaikka/Pelman jakokunnan vesialue ja Köykän myllynpaikka)

Kohde	Kuvaus	Alue
177 Ylistaron asemanseutu	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, liikennehistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Ylistaron aseman ympäristöön muodostunut, tiiviisti rakennettu asemakylä käsittää hyvin alkuperäiset piirteensä säilyttäneen asemanseudun lisäksi seurojentalon Tapaninlinnan sekä aseman koulun	 1 Mansikkamäki 2 Rautatiealue, Ylistaron asema (Kaukola) 3 Tapaninlinna

178 Ylistaron vanha keskusta	**Aluetyyppi** taajamaympäristö, järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, teollisuushistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, tapahtumahistoriallinen, henkilöhistoriallinen, rakennusperinteinen, arkkitehtoninen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Sijoittuu nykyisen keskustan pohjoispuolelle nykyisin Ruuskalantienä tunnetun vanhan maantielinjauksen ympäristöön. Itäpään kulttuurihistoriallinen arvo kiinnittyy hyvin säilyneeseen tienlinjaan, luonnonkivisine siltoineen ja maantienaitoineen. Tie johtaa puistomaiseen keskukseen, jossa on säilynyt huomattava kokonaisuus vanhaa rakennuskantaa, kuten vanha rukoushuone, meijeri, säästöpankki, myllyjä, liikerakennuksia, museo ja kansalaissodan sekä kulttuuritoiminnan muistomerkkejä sekä vanha puistomainen hautausmaa-alue. Alueelle on siirretty myös Lottakioski.	 1 Vanha maantie 2 Tervakallio 3 Rantala I 4 Rantala (entinen osuusmeijeri) 5 Lottakioski 6 Pankki 7 Wälimäki 8 Hautausmaa 9 Osula 10 Mylly 11 Kotiranta

Soini

Kuvat: Soinin kirkko ja vaivaistyttö, Soini-talo, Soinin keskustaa, etualalla rakennussuojelulailla suojeltu funkis-rakennus Lottala.

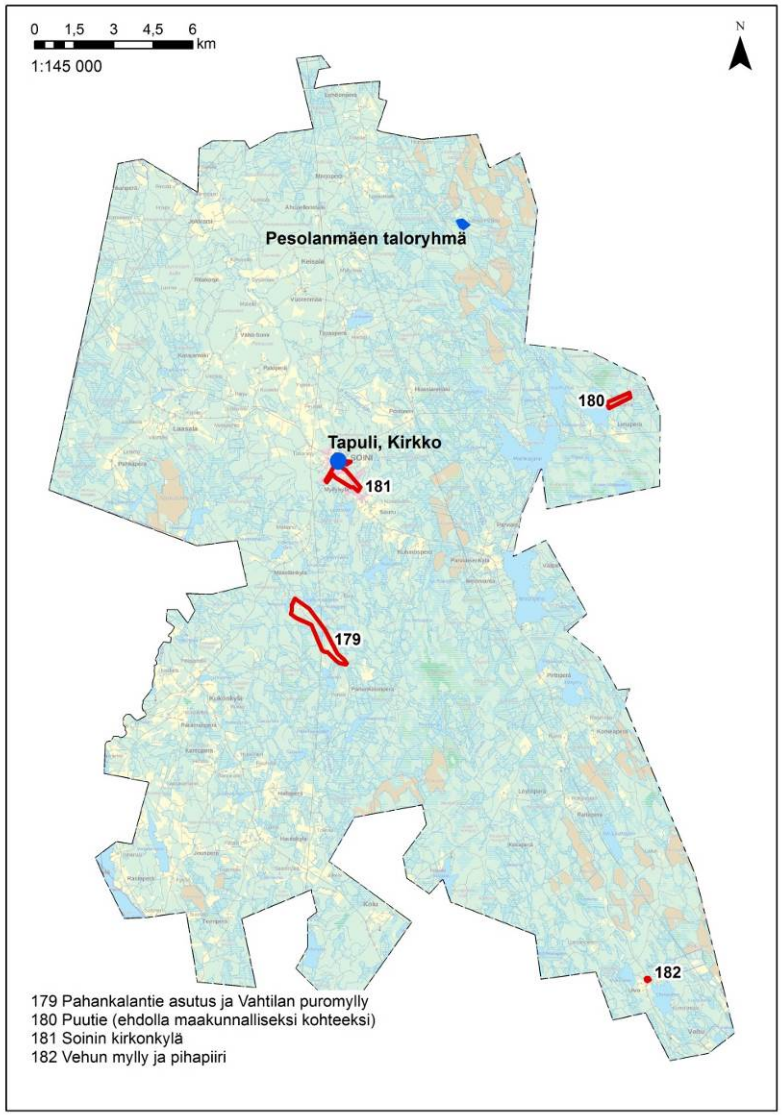

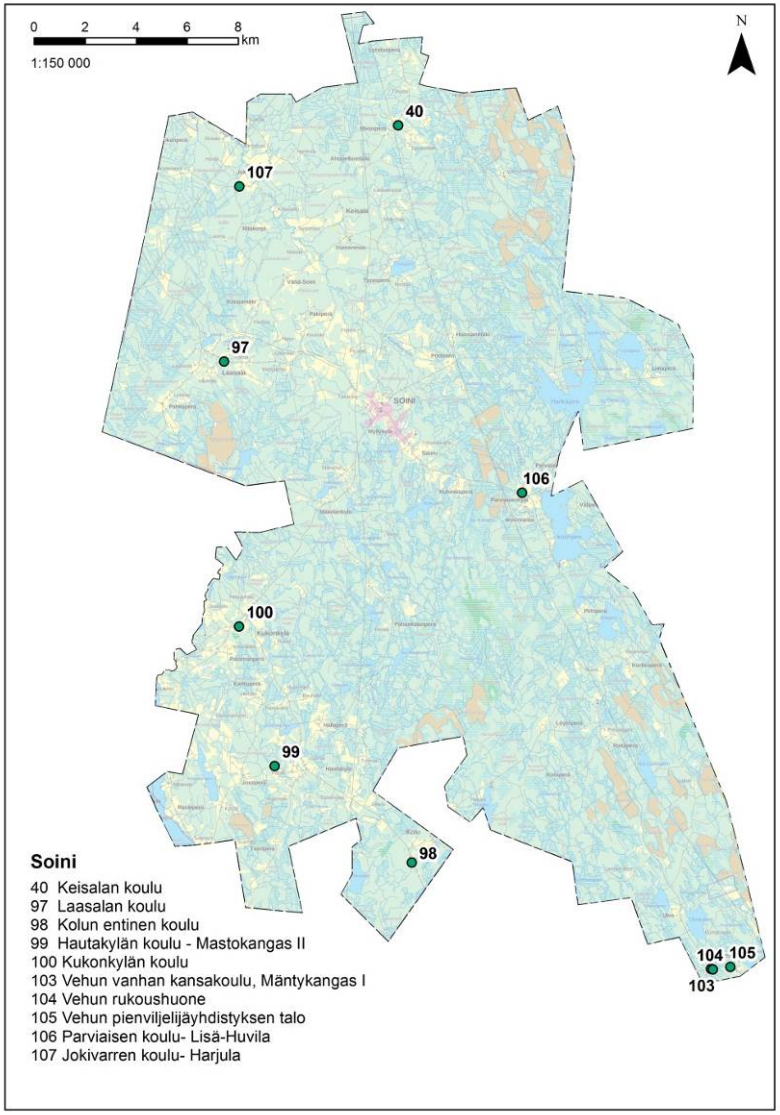

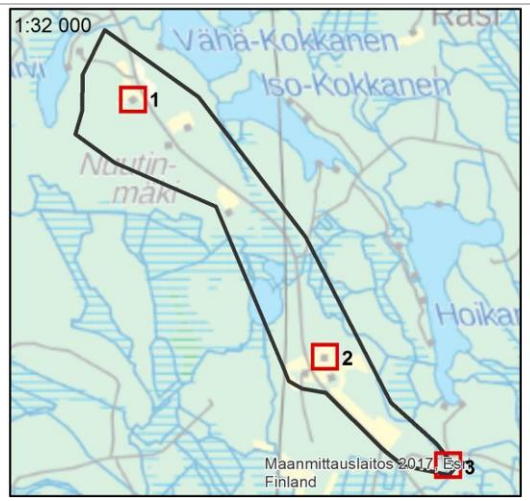
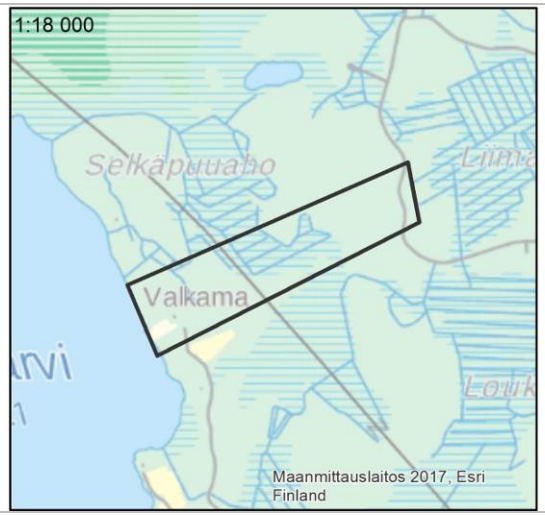

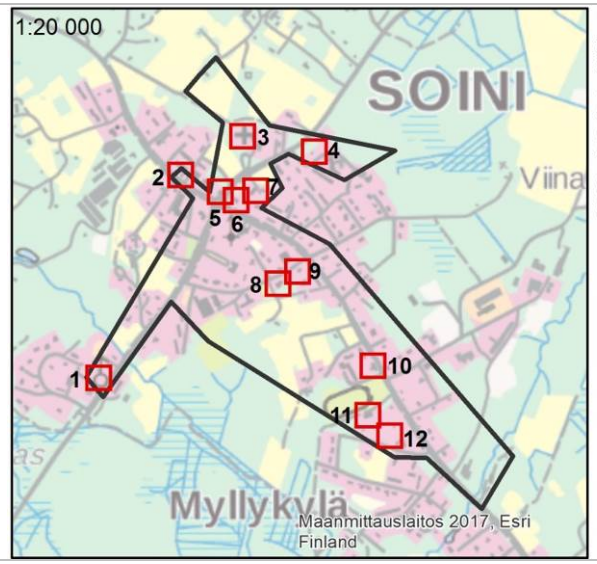

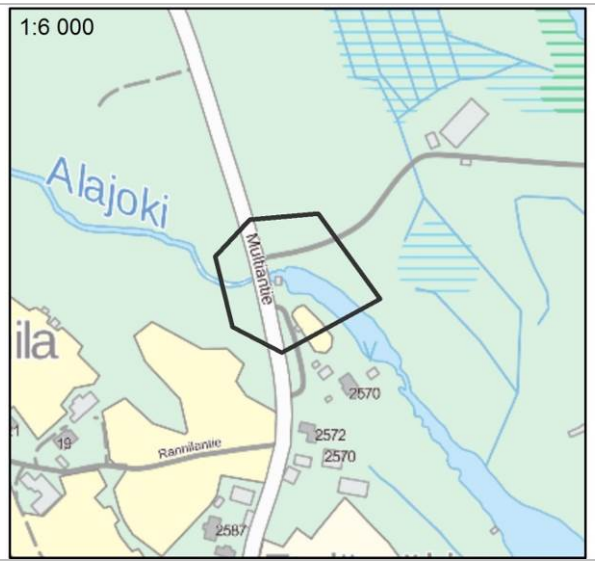
Kuvat: Ylhäällä Vahtilan mylly ja koneisto, alla Pahankalantien rakennettua kulttuuriympäristöä.

0 1,5 3 4,5 6 km
1:145 000
N
Pesolanmäen taloryhmä
Tapuli, Kirkko
180
181
179
182
179 Pahankalantie asutus ja Vahtilan puromylly
180 Puutie (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)
181 Soinin kirkonkylä
182 Vehun mylly ja pihapiiri

0 2 4 6 8 km
1:150 000
N
40
107
97
106
100
99
98
104
105
103
Soini
40 Keisalan koulu
97 Laasalan koulu
98 Kolun entinen koulu
99 Hautakylän koulu - Mastokangas II
100 Kukonkylän koulu
103 Vehun vanhan kansakoulu, Mäntykangas I
104 Vehun rukoushuone
105 Vehun pienviljelijäyhdistyksen talo
106 Parviaisen koulu- Lisä-Huvila
107 Jokivarren koulu- Harjula

Kohde	Kuvaus	Alue
179 Pahankalantien asutus ja Vahtilan puromylly	**Aluetyyppi** agraarimaisema, järvi- ja jokivarsimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, elinkeinohistoriallinen **Arvojen perustelu** Alueelle sijoittuvat 1730-luvulla perustettu Heikinmäen torppa, valtion maille todennäköisesti 1800-luvun puolivälin tietämillä perustettu metsänvartijan tila, Vahtila ja siihen kuulunut, nykyisin harvinainen, 1840-luvulta peräisin oleva puromylly. Lisäksi myllyn läheisyydessä on edelleen Pahankalan myllyn jäänteitä. Tienvarteen sijoittuu myös vanhojen tervahautojen paikkoja. Kulttuurihistoriallisesti monitasoinen alue kuvastaa rikkaalla tavalla alueen maankäytön ja elinkeinojen historiaa	 1 Heikinmäki 2 Vahtila 3 Ala-Vahtila (Vahtilan mylly)
180 Puutie (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)	**Aluetyyppi** teollisuusympäristö, metsämaisema **Arvot** **Arvojen perustelu** Inventoinnin tutkimusprosessi on kesken ja tarvitsee täydennystä	

Kohde	Kuvaus	Alue
181 Soinin kirkonkylä	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, arkkitehtoninen, rakennusperinteinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Soinin keskustaan muodostuu historiallisesti kerroksinen kokonaisuus, jossa maaseutumaisena perinteisine pihapiireineen sulautuu osaksi 1900-luvulta lähtien taajamoitunutta keskustaa. Alueen kiintopisteenä on kirkko ja pappilan seutu ympäristöineen. Multiantien läheisyyteen sijoittuvat kunnantalo, koulut ja seurojentalo sekä elokuvateatteri. Kirkon eteläpuolella sijaitseva funkisrakennus Lottala vuodelta 1939 on suojeltu asemakaavassa merkinnällä sr-1.	

182 Vehun mylly ja pihapiiri	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, agraarimaisema **Arvot** elinkeinohistoriallinen, rakennusperinteinen **Arvojen perustelu** Maaseudun katoavaa pienteollisuutta edustava, pieni mylly, sijaitsee Vehun kyläalueella, vapaa-ajan ympäristössä	

Teuva

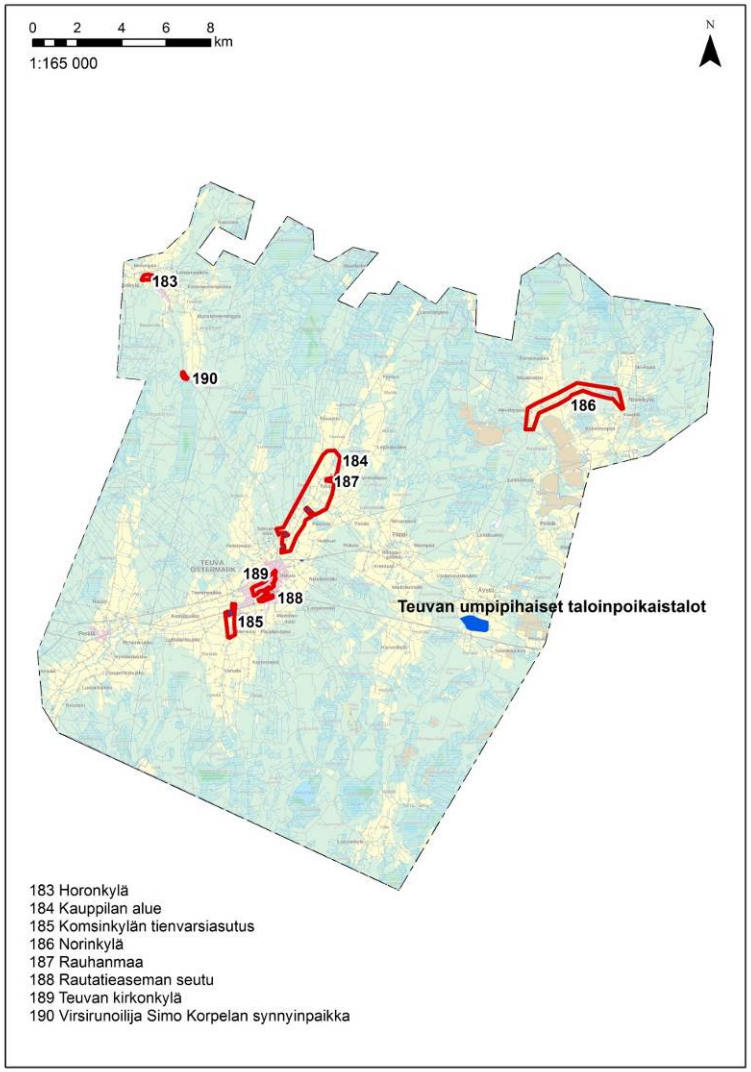

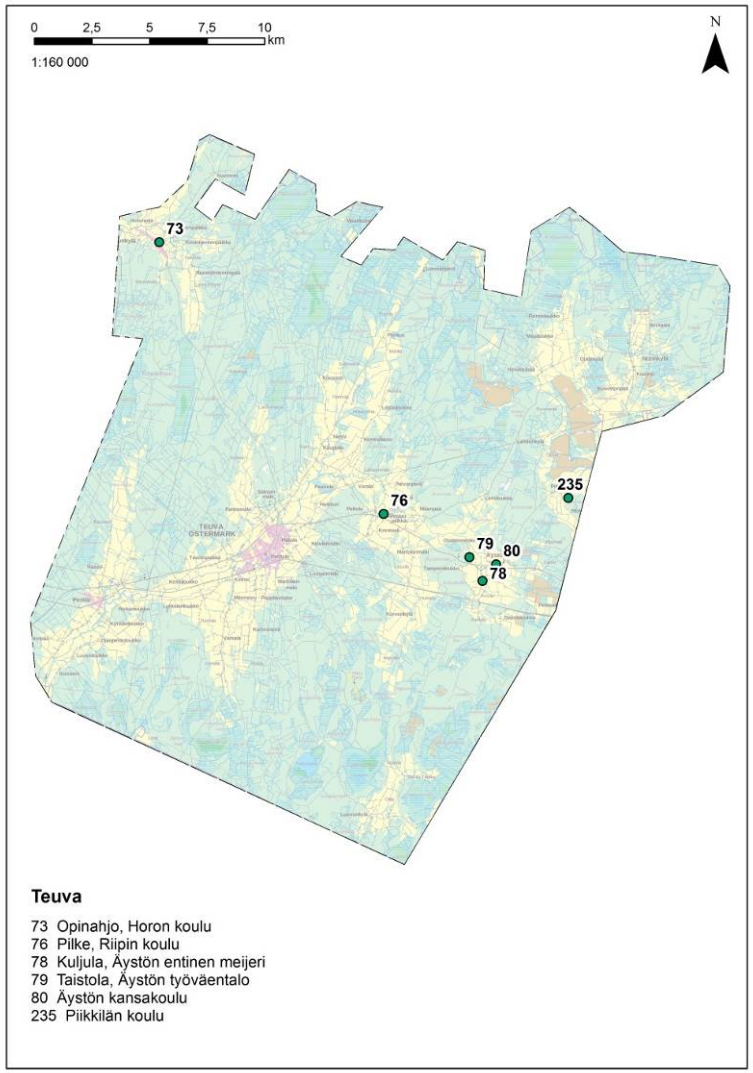
Kuvat: yllä Teuvan hautausmaa, Elsi Borgin suunnittelema kirkko 1950-luvulta ja palaneen kirkon rauniot, alla entinen säästöpankki ja entinen Teuvan rautatieasema.

Kuvat: yllä virsirunoilija Simo Korpelan synnyinpaikka, Norinkylän mylly, alla Rauhanmaa, kansankirkosta eronneiden hautausmaa, Komsintienvarren rakennettua kulttuuriympäristöä.

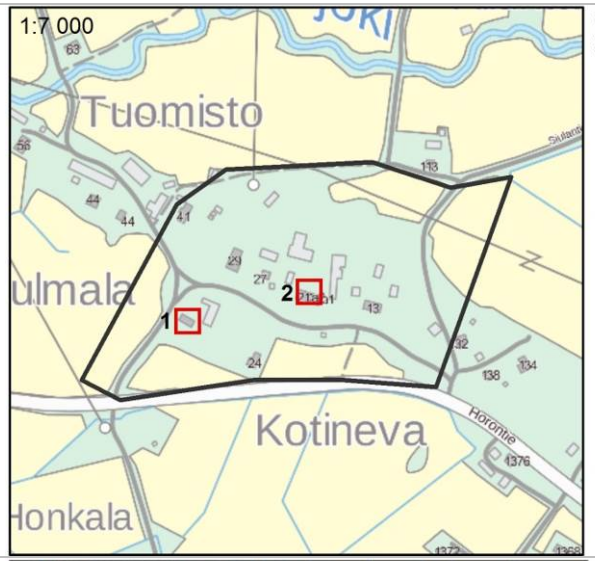
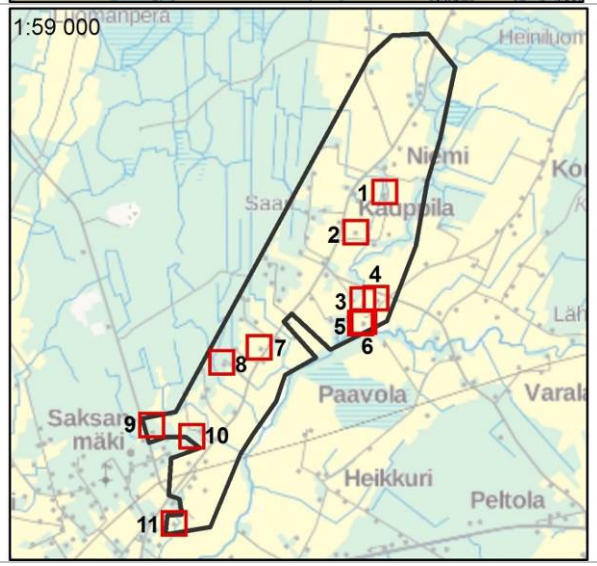

183 Horonkylä
184 Kauppilan alue
185 Komsinkylän tienvarsiasutus
186 Norinkylä
187 Rauhanmaa
188 Rautatieaseman seutu
189 Teuvan kirkonkylä
190 Virsirunoilija Simo Korpelan synnyinpaikka

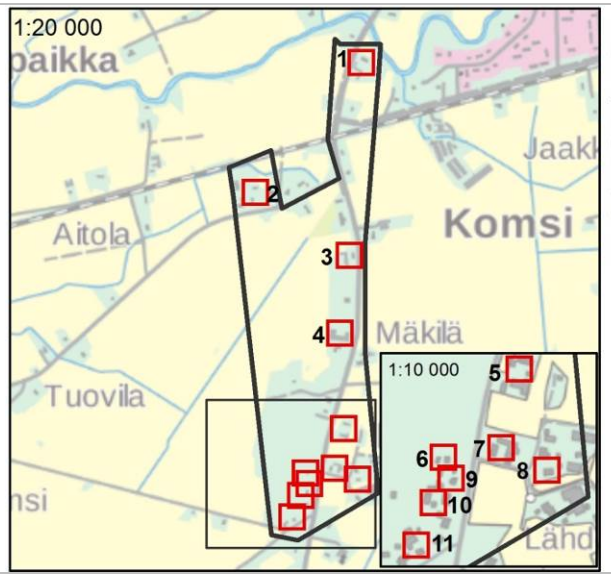

Teuva

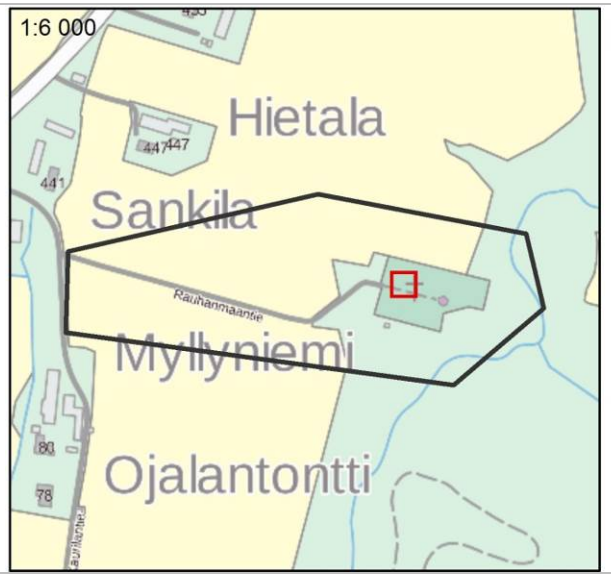
73 Opinahjo, Horon koulu
76 Pilke, Riipin koulu
78 Kuljula, Äystön entinen meijeri
79 Taistola, Äystön työväentalo
80 Äystön kansakoulu
235 Piikkilän koulu

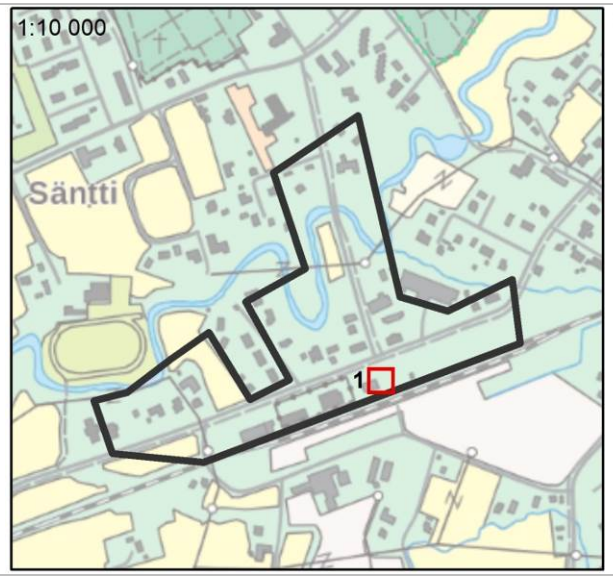
Kohde	Kuvaus	Alue
183 Horon-kylä	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kylä-kuvallinen **Arvojen perustelu** Hahtolan vanhalla kylätontilla sijaitseva, näyttävä Hahtolan 1800-luvun kaksifooninkinen talonpoikaistalo pihapiireineen muodostaa alueen kylä-kuvallisen solmukohdan. Kylätontin eteläreunaa kulkee vanha kylätie, jonka varressa on vanhoja talousrakennuksia.	 1 Kulmala 2 Hahtola
184 Kauppilan alue	**Aluetyyppi** kylämaisema, agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, arkkitehtoninen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Vaasantien ja Horontien varteen muodostuva alue kiinnittyy etelä- ja länsipuolella RKY 2009 alueina oleviin Saksan, Ala-Peuran ja Laulajan talonpoikaispihapiireihin. Alueen rakennusperintö edustaa teuvalaista umpipihaista talonpoikaiskulttuuria Arvoalue käsittää talonpoikaisen rakennusperinnön ohella Lehtiharjun entisen B-mielisairaalan alueen lounaisnurkassa. Lehtiharjun B-mielisairaala perustettiin 1956–1957 maaseudulle omaan rauhaansa. Rakennukset suunnitteli arkkitehtitoimisto Jonas Cedercreutz &	 1 Ojala 2 Uusiniemi 3 Kauppilan kivisilta 4 Ojala-Kauppila 5 Rinta-Kauppila 6 Rinta 7 Laineenmaa 8 Leppämäki 9 Lehtiharjun sairaala 10 Peura 11 Ala-Saksa

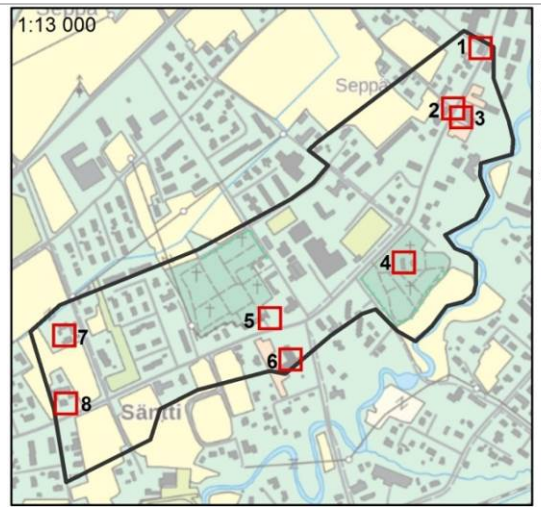
	Helge Railio. Arvoalueeseen sisältyy myös vanhan maantien linjauksen varressa säilynyt kiviarkkuinen riippuansassilta, joka on hiljattain kunnostettu	

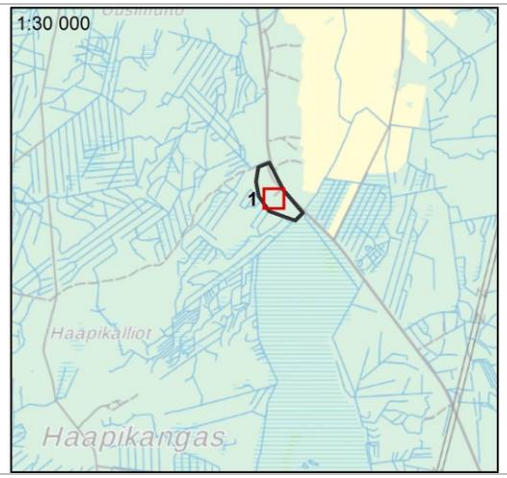
Kohde	Kuvaus	Alue
185 Komsinkylän tienvarsiasutus	**Aluetyyppi** kylämaisema **Arvot** asutushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Teuvanjokilaakson arvokkaassa kulttuurimaisemassa sijaitsevat myös RKY2009 kohteena oleva Latva-Komsin taloryhmä tuulimyllyineen. Perinteisessä raittimaisemassa vanha rakennuskanta myötäilee tienvartta. Vanhojen umpipihamaisten pihapiirien seassa olevat jälleenrakennusajan maatilat ja uudempi rakennuskanta on kerroksellista muutosta.	 1 Aurala 2 Santavuori 3 Vuorela 4 Rukkila 5 Mäkelä 6 Itävuori 7 Honkilahti 8 Aaltonen 9 Männistö 10 Hallbäck 11 Alasaari

186 Norinkylä	**Aluetyyppi** kylämaisema **Arvot** asuushistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Norintien risteys on säilyttänyt asemansa kylän keskuksena. Keskustan ympärille avautuu viljelysmaisema talonpoikaispihapiireineen, joista huomattavimpia ovat Hirviniemen ja Kuoppalan, Hongiston ja Rannan talot.	 1 Opintola 2 Selvitetään 3 Hirviniemi ja Kuoppala 4 Hirviniemi 5 Hongisto 6 Pienasumus Norintien varrella 7 Norin nuorisoseura Metsola 8 Norin mylly 9 Ranta
Kohde	**Kuvaus**	**Alue**

187 Rauhan-maa	**Aluetyyppi** hautausmaa **Arvot** historiallinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Rauhanmaan hautausmaa toimii kansankirkosta eronneiden hautausmaana. Hautausmaa perustettiin v.1928. Alueelle rakennettiin v.1959 Iisakki Komsin suunnittelema siunauskappeli		1 Hautausmaa

188 Rautatie-aseman seutu	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** liikennehistoriallinen, arkkitehtoninen, toiminta-historiallinen, asutushistoriallinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Asemakylä rautatieasemineen sijaitsee Seinäjoki-Kaskinen radan varressa, kuntakeskustan ja Teuvanjoen eteläpuolella. Aseman suunnitteli Thure Hellström 1910-luvun taitteessa. Rakennus on nykyisin asuinkäytössä. Sen alkuperäinen tyyli on säilytetty. Asemakylän alueelle ja erityisesti Asematien varteen sijoittuu entisiä liikekiinteistöjä ja seurojentalo.		1 Teuvan rautatieasema

Kohde	Kuvaus	Alue
189 Teuvan kirkonkylä	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, arkkitehtoninen, liikennehistoriallinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Teuvan Porvarinpaikan ympäristöön muodostuu hallinnon ja liiketoiminnan kehityshistoriaa kuvastava kokonaisuus. Teuvanjoen rannalla sijaitsevan kirkon ympäristöön sijoittui vielä 1800-luvun puolivälin tietämillä kantatalojen talouskeskuksia ja torppia. Edelleen vanhalla talon tontilla sijaitsee Säntin kantatalon talouskeskus. 1800–1900-luvun taitteessa eteläpuolelle rakennettiin rautatie asemineen. Puistomaiseen keskustaajamaan sijoittuu joukko kirkollisia sekä liike- ja hallintorakennuksia, joista merkittävimpiä kirkon ja vanhan kirkon raunioiden ohella ovat O.A. Syreenin suunnittelemat 1920-luvun liikerakennus Syrjälä sekä sitä vastapäätä sijaitseva vanha kunnantalo. Alueen kiintopisteenä on säilynyt Porvarintienvarsi ja kirkonseutu kirkonraunioineen ja uusine kirkkoineen.	 1 Osuuskassa 2 Syrjälä 3 Kunnantalo 4 Kirkkomaa 5 Parkki, muuntamokoppi 6 Orrela, uusi kirkko 7 Keski-Säntti 8 Heimola

190 Virsi-runoilija Simo Korpelan synnyinpaikka	**Aluetyyppi** metsämaisema **Arvot** henkilöhistoriallinen, rakennushistoriallinen **Arvojen perustelu** Aikansa huomattavimpiin hengellisiin runoilijoihin kuuluneen Simo Korpelan (1863–1936) synnyinkoti palautettiin vanhoille perustuksilleen 1980-luvulla ja kunnostettiin vanhaan asuunsa. Tontilla on lisäksi hirsirunkoinen lato ja muistomerkki. Kohde toimii museona.		1 Pajula (Österbacka, Kässy, Simo Korpelan synnyintalo)

Vimpeli

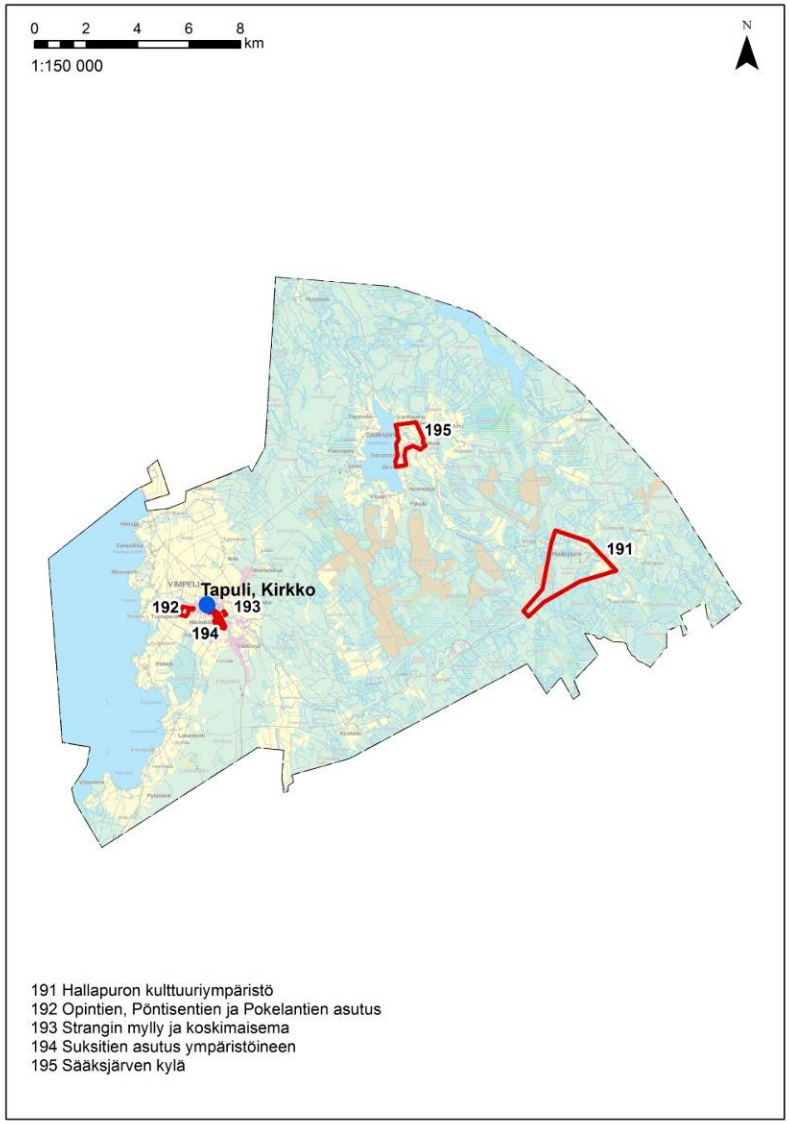
Kuvat: Yllä Vimpelin vanhaa liikekeskustaa, alla hyvin säilyneitä kaksifooninkisia Suksitien raitilla..

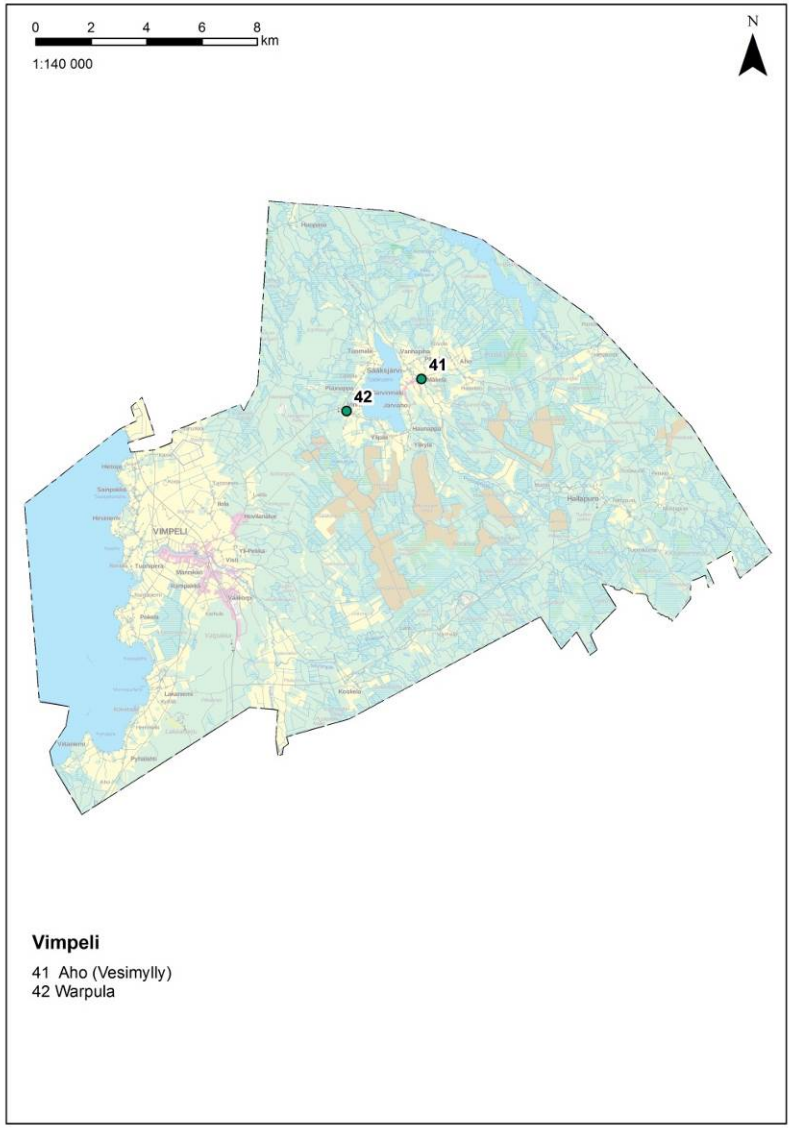

Kuvat: Yllä entisen suksitehtaan rakennuksia, Strangin mylly ympäristöineen, alla Sääksjärven kylänraittia.

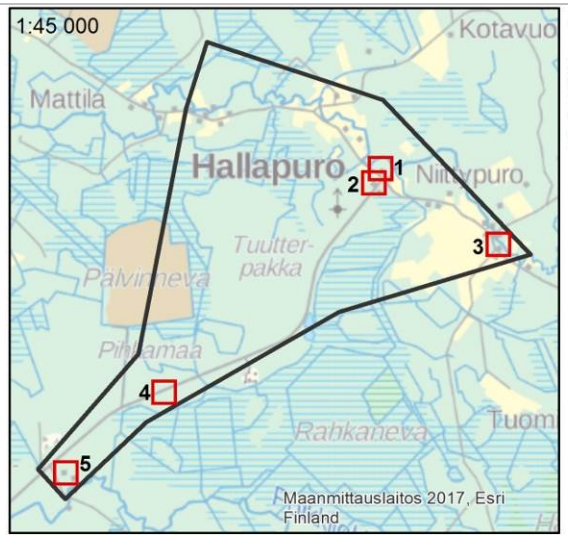

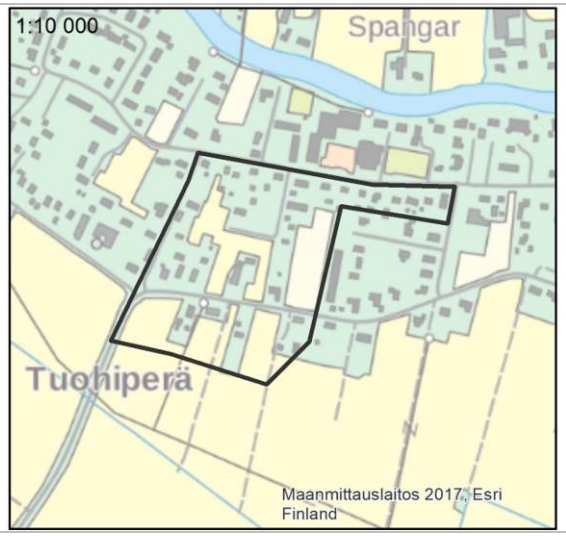
191 Hallapuron kulttuuriympäristö
192 Opintien, Pöntisentien ja Pokelantien asutus
193 Strangin mylly ja koskimaisema
194 Suksitien asutus ympäristöineen
195 Sääksjärven kylä

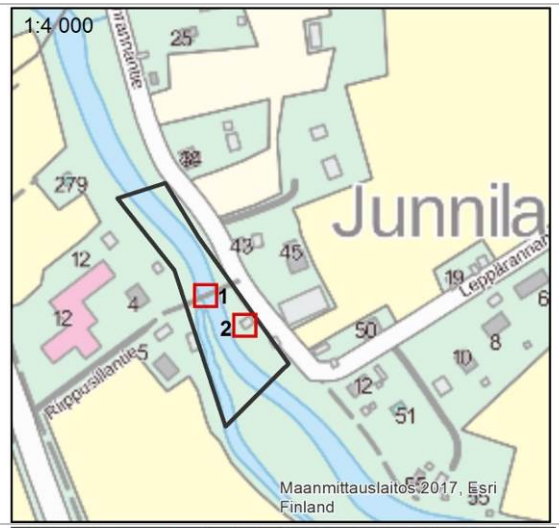
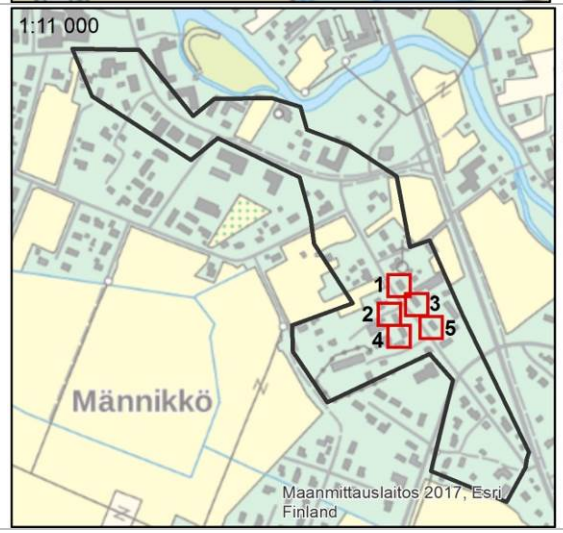

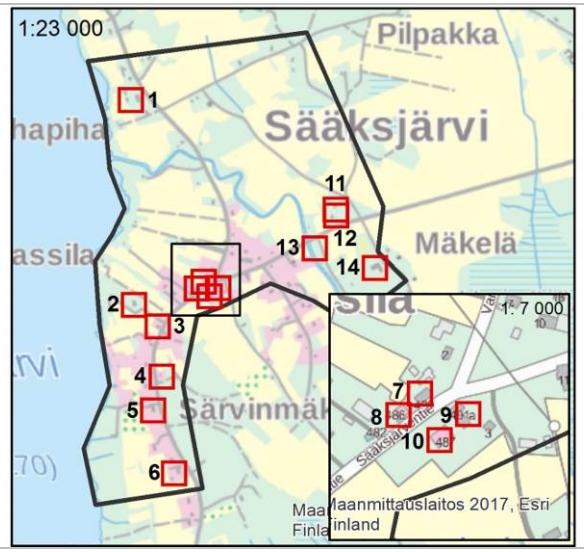
Vimpeli

41 Aho (Vesimylly)
42 Warpula

Kohde	Kuvaus	Alue
191 Hallapuron kulttuuriympäristö	**Aluetyyppi** kylämaisema **Arvot** teollisuushistoriallinen, asutushistoriallinen, rakennushistoriallinen **Arvojen perustelu** Alue sijoittuu Hallapuron kylän elinkeinohistoriaan kiinteästi liittyvän kalkinpolttouuneja käsittävän alueen ympäristöön ja jatkuu Hallapurontien ja Kalkkitehtaantien risteyksen alueella tien molempiin suuntiin. Kalkinpoltto aloitettiin 1800-luvun puolivälissä ja toiminnasta jäi alueelle runsaasti kalkkiuuneja. Osa uuneista tuhottiin 1990-luvulla kalkkiuunien sisällyttyä Nordkalk-kaivosyhtiön kaivosvarausalueeseen. Uunit kuitenkin inventoitiin ja niistä kunnostettiin yksi sekä tehtiin alueelle muistomerkki muistuttamaan alueen toiminnasta. Uunit jotka sijoittuvat kalkkikaivoksen ulkopuolelle ovat säilyneet tien varrella. Alueella on seurojentalo, vanha kansakoulu sekä eri ikäistä pienasutusta, joista alueen vanhin on Vesterbackan pieni asumus	 1 Hallapuron entinen kansakoulu (rek. nimi Niemeke) 2 Rientola 3 Hallaneva 4 Kalkkiuuni kalkkitehtaantien varrella 5 Vesterbcka

192 Opintien, Pöntisentien ja Pokelantien asutus	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, rakennusperinteinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Pienen maaseututaajaman reunamille sijoittuva, historiallisesti kerroksinen alue käsittää vanhoja pientilojen pihapiirejä eri-ikäisine asuinrakennuksineen sekä Vanha Latvalan asuinrakennuksen vuodelta 1870 vanhaan asuun kunnostettuna. Alueeseen liittyy myös jälleenrakennuskaudella rakennettu asuinalue, joka yhdistyy eteläpuolella sijaitsevan Pöntisentien ja Pokelantien risteysalueelle sijoittuvaan, viljelysmaiseman reunustamaan, maaseutumaiseen ympäristöön.	

Kohde	Kuvaus	Alue
193 Strangin mylly ja koskimaisema	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** teollisuushistoriallinen, rakennushistoriallinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Mylly ja koskimaisema muodostavat huomattavan kokonaisuuden rakennuskannaltaan uudistuneen asuinalueen keskellä	 1 Riippusilta 2 Välilä
194 Suksitien asutus ympäristöineen	**Aluetyyppi** taajamaympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, toimintahistoriallinen, teollisuushistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Suksitien ja Uudentuvantien sekä Patruunantien varsille muodostuu paikkakunnan elinkeino- ja asutushistoriaa sekä pohjalaista talonpoikaisrakentamista ilmentävä, historiallisesti kerroksisen alue	 1 Erkkilä 2 Yli-Jäykkälä 3 Mäkelä 4 Uusitupa (suksien kiillotuspaja ja Uudentuvan paja) 5 Männikkö Pesäpallomuseo

Kohde	Kuvaus	Alue
195 Sääksjärven kylä	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, elinkeinohistoriallinen, sivistyshistoriallinen, rakennusperinteinen, arkkitehtoninen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Arvoalue rajautuu Sääksjärven ympärille muodostuneen kylän itärannalla sijaitsevaan keskukseen, Hallapurontien ja Sääksjärventien risteysalueelle kehittyneen liikekeskuksen ympäristöön. Alueen reunamille sijoittuu vanhempaa historiallista kerrostumaa edustavaa agraarimaisemaa Ylituvan ja Uusi-Mäkelän kantatalojen hyvin säilyneine vanhoine pihapiireineen. Lisäksi alueella on kansakoulu vuodelta 1951	

Ähtäri

Kuvat: Ähtärin keskustaa kaupungintalon paikkeilla, Meijeritien silta.

Kuvat: Yllä vasemmalla entinen kievari ja oikealla Ähtärin museo, alla Moksun rälssitilan pihapiiri, joka on nykyisin osa Moksun golf-kenttää.

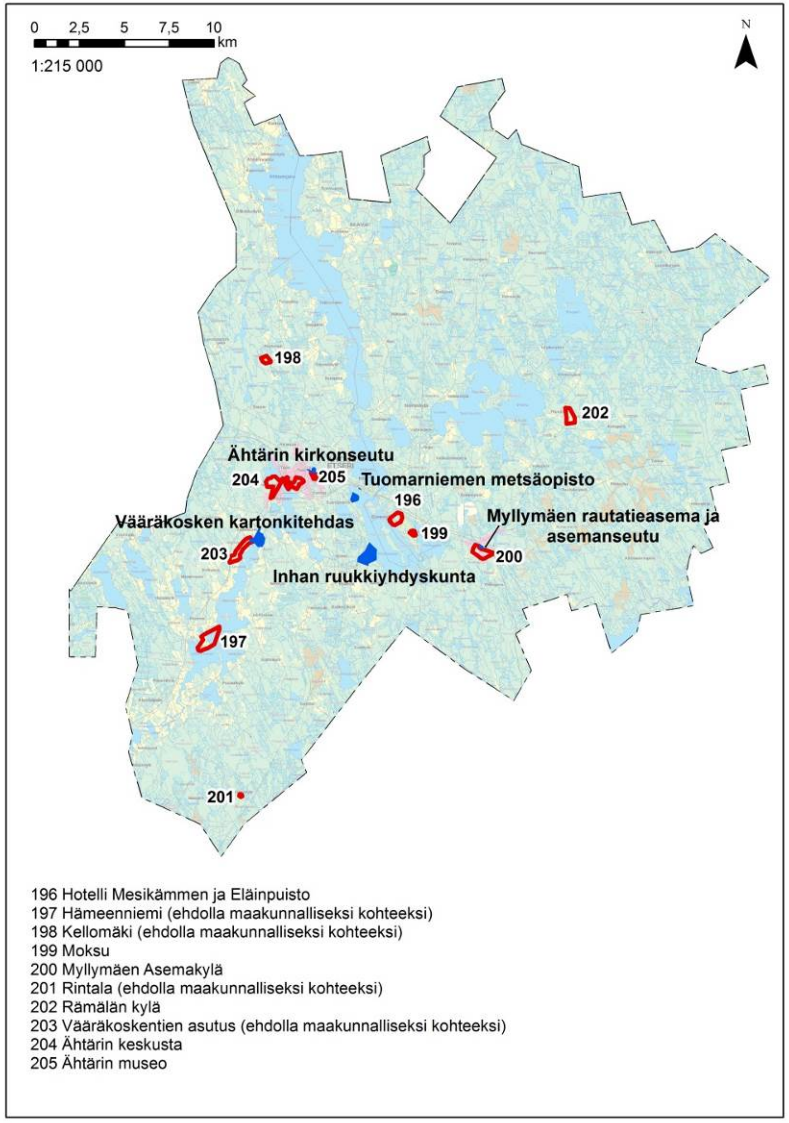

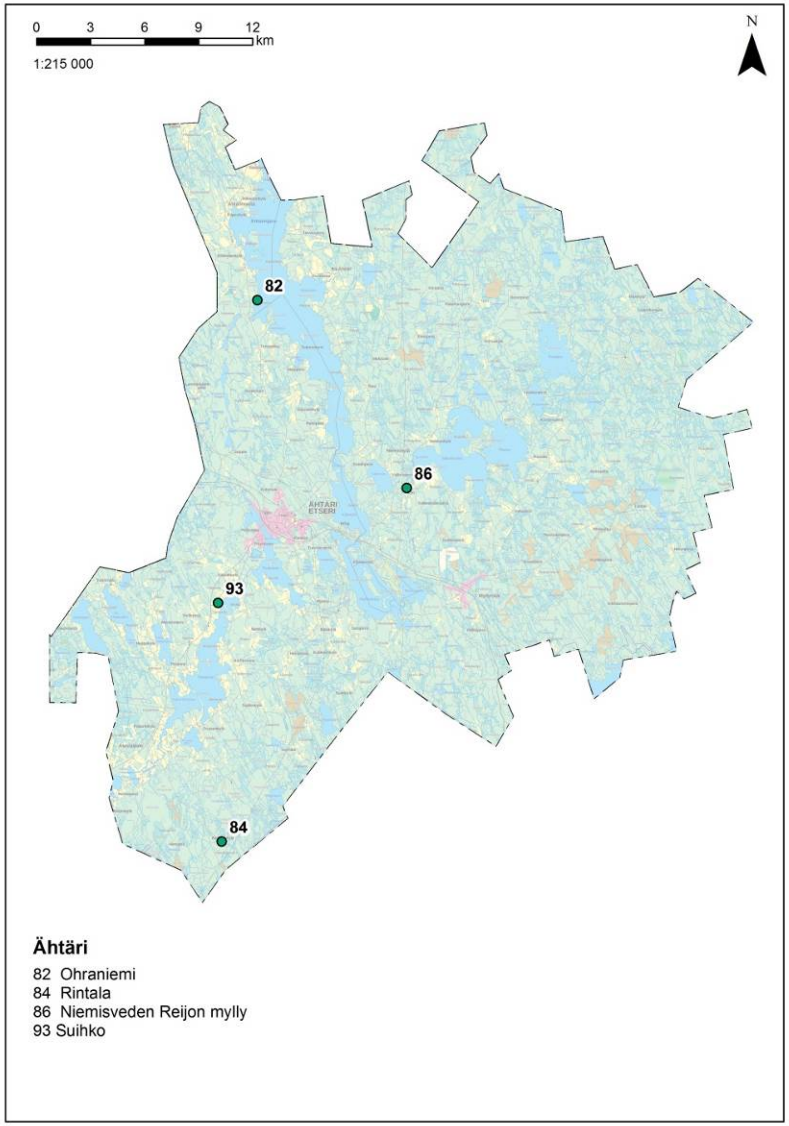

Kuvat: yllä Rämälän kylän maamerkki, Jukolan uusklassistinen päärakennus, nuorisoseurantalo Myllymäen asemakylässä, alla Reijon mylly ja näkymä Hotelli Mesikämmenen kellarikerroksesta.

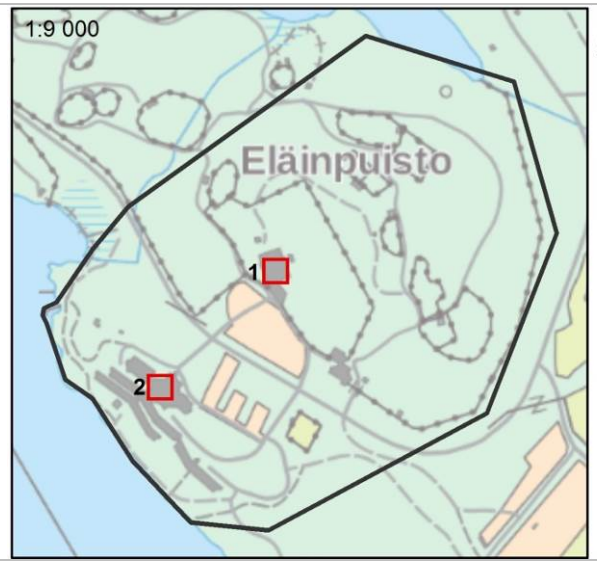

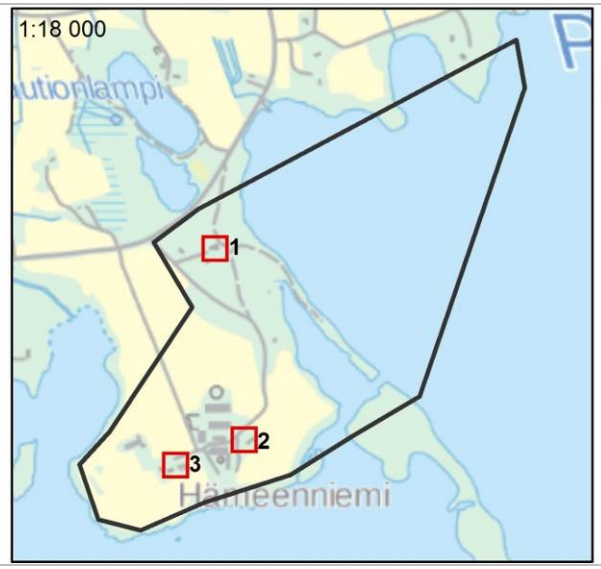
196 Hotelli Mesikämmen ja Eläinpuisto
197 Hämeenniemi (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)
198 Kellomäki (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)
199 Moksu
200 Myllymäen Asemakylä
201 Rintala (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)
202 Rämälän kylä
203 Vääräkoskentien asutus (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)
204 Ähtärin keskusta
205 Ähtärin museo

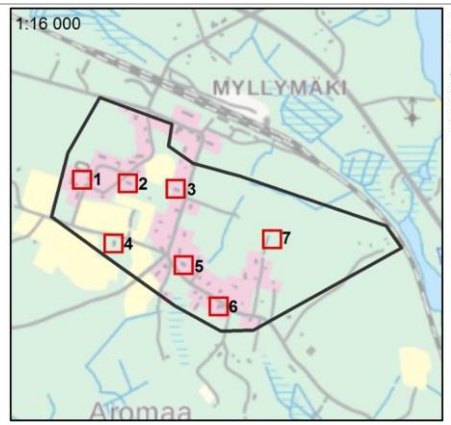
Ähtäri

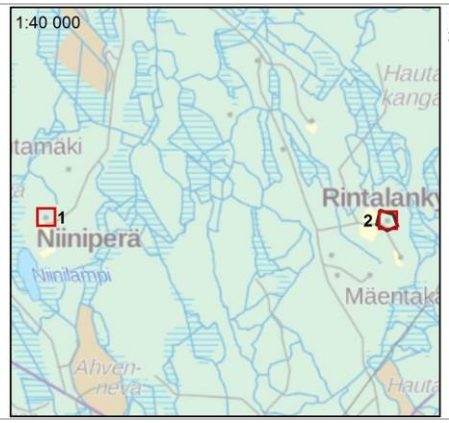
82 Ohraniemi
84 Rintala
86 Niemisveden Reijon mylly
93 Suihko

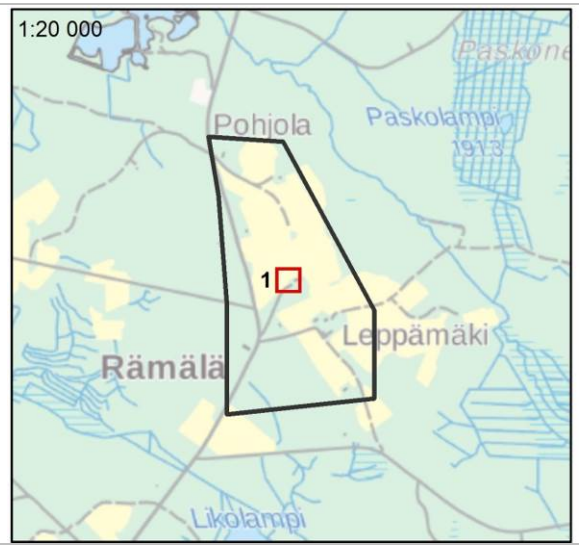
Kohde	Kuvaus	Alue
196 Hotelli Mesikämmen ja Eläinpuisto	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, metsämaisema **Arvot** rakennushistoriallinen, arkkitehtoninen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Alue muodostuu Timo ja Tuomo Suomalaisen suunnittelemasta kokonaisuudesta, johon kuuluvat hotelli Mesikämmen ja Ähtärin eläinpuiston ns. Ähtäri-halli sekä ympäristöön muotoutuneesta ulkoilureitistöstä Hotelli Mesikämmen on säilyttänyt autenttisuutensa, arkkitehtonisia arvoja liittyy hotellin kaikkiin tiloihin, ja niitä tulee vaalia aikansa arkkitehtuuria kunnioittavalla tavalla. Mekkoniemen rannalla sijaitseva alue yhdistyy Ähtärin eläinpuiston alueeseen	 1 Ähtäri-Halli 2 Hotelli Mesikämmen

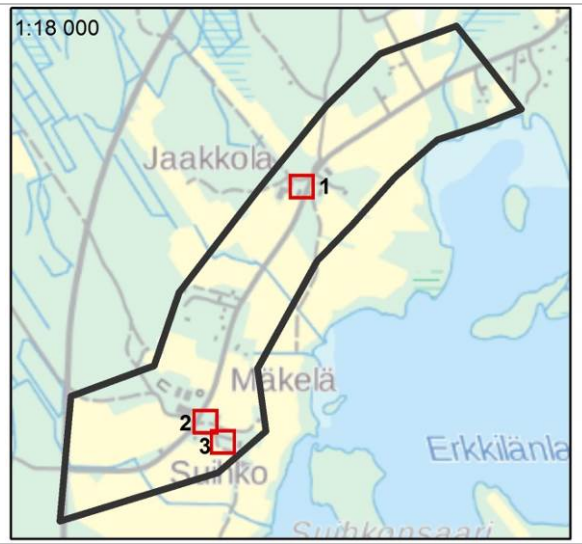
197 Hämeenniemi (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)	**Aluetyyppi** järvi- ja jokivarsimaisema, agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Vuonna 1605 perustettu Hämeenniemen tila jaettiin kahdeksi 1700-luvulla. Lisäksi tilasta on erotettu Kantoniemen tila. Hämeenniemi on yksi Peränteen vanhimmista tiloista. Päärakennus on rakennettu vuonna 1860. Alueeseen kuuluu lisäksi Kantoniemen koulu. Inventoinnin tutkimusprosessi on kesken ja tarvitsee täydennystä	 1 Kantoniemen koulu, Kantoniemen rantahaat 2 Kantoniemi 3 Hämeenniemi

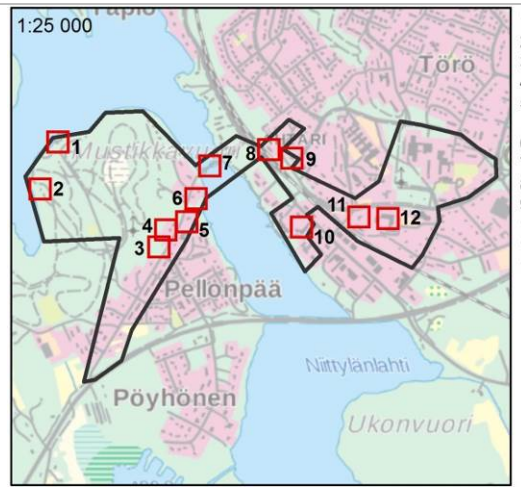
Kohde	Kuvaus	Alue
198 Kellomäki (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)	**Aluetyyppi** **Arvot** **Arvojen perustelu** Inventoinnin tutkimusprosessi on kesken ja tarvitsee täydennystä	 1 Kellomäki II, Kelloperän laitumet
199 Moksu	**Aluetyyppi** vapaa-ajan ympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennushistoriallinen, maisemallinen **Arvojen perustelu** Viimeistään isostajaosta 1790-luvulta lähtien nykyisellä paikallaan sijainneen Moksun entisen rälssitilan historia ulottuu 1500-luvulle. Rälssitilana Moksu toimi aina 1820-luvulle, jolloin se siirtyi talonpoikaisomistukseen. Nykyinen rakennuskanta on peräisin viimeistään 1800-luvulta. Talouskeskus ja hieman sen ulkopuolelle sijoittuva riihi sijaitsee nykyisen Ähtäri Golfin alueella osana kentän toimintoja	 1 Moksun rälssitila

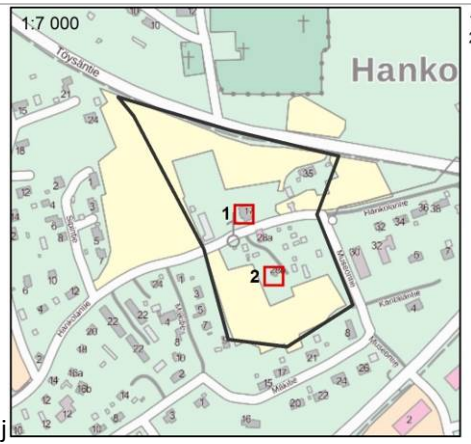
Kohde	Kuvaus	Alue
200 Myllymäen asemakylä	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** liikennehistoriallinen, asutushistoriallinen, toimintahistoriallinen, sivistyshistoriallinen, sosiaalihistoriallinen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Alue kiinnittyy RKY2009 alueena olevaan Myllymäen rautatieaseman seutuun. Moksun rälssitilan torpan Myllymäen mukaan nimensä saanut alue kehittyi vilkkaaksi asema- ja kauppakyläksi 1800–1900-lukujen taitteesta lähtien. Alueen rakennuskanta on historiallisesti kerroksinen asemineen, kouluineen, seurojentaloineen ja liikerakennuksineen sekä entisine terveystaloineen. Lisäksi linnavuorella on vanha huvimaja. Linnavuoren koillispuolelle on syntynyt 1900-luvun alkupuolella huvila-asutusta todennäköisesti rautatien vaikutuksesta. Tiiviisti rakennetulla ja edelleen elinvoimaisella alueella on huomattava historiallinen arvo sekä rakennushistoriallista ja taajamakuvallista arvoa.	 1 Kansakoulu 2 Päiväkumpu 3 Rinnemaa 4 Myllymäki 5 Neuvola 6 Myllymäen nuorisoseura 7 Linnavuoren huvimaja

201 Rintala (ehdolla maakunnalliseksi kohteeksi)	**Aluetyyppi** **Arvot** **Arvojen perustelu** Inventoinnin tutkimusprosessi on kesken ja tarvitsee täydennystä	

Kohde	Kuvaus	Alue
202 Rämälän kylä	**Aluetyyppi** kylämaisema, agraarimaisema **Arvot** asutushistoriallinen, arkkitehtoninen, rakennusperinteinen, kyläkuvallinen **Arvojen perustelu** Rämälän kylän maamerkkinä kohoaa viljelysmaiseman keskellä, korkealla mäellä sijaitseva Jukolan kantatalon uusklassistishenkinen, kartanomainen päärakennus 1800-luvulta. Kyläalueeseen kuuluu lisäksi lähiympäristössä sijaitsevia vanhoja talouskeskuksia ja seurojentalo.	

203 Väärä-koskentien asutus (ehdolla maakunnalli-seksi kohteeksi)	**Aluetyyppi** **Arvot** **Arvojen perustelu**	

Kohde	Kuvaus	Alue
204 Ähtärin keskusta	**Aluetyyppi** kaupunkiympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, liikennehistoriallinen, rakennusperinteinen, kaupunkikuvallinen **Arvojen perustelu** muodostaa omaleimaisen kulttuuriympäristön vanhoine liikekeskuksineen, asemakylineen ja vapaa-ajan alueineen. Alue rajautuu Meijeritien varteen, Meijerintien sillan molemmin puolin, Ostolantien varteen, asemanseudulle ja Mustikkavuoren ulkoilumaastoon, jonne sijoittuvat Mustikkavuoren tanssilava ja Lahdensuun huvila 1930-luvun lopulta. Meijeritien ja Ostolantien risteysalueelle sijoittuu vanha liikekeskusta sekä kunnantalo 1950-luvulta ja vanha yhteiskoulu 1930-luvulta. Lisäksi rannassa on säilynyt vanha pappilan pihapiiri. Ähtärin asemakylä muodostaa oman kokonaisuutensa alueen pohjoisreunalle. Aseman ja sitä ympäröivän puiston koillispuolelle rakentui pieni asemakylä asuin- ja liikerakennuksineen. Asemanseutu sijoittuu aivan Ouluveden rantamille, josta Niittylänlahden ylittävää vanhaa kivisiltaa pitkin saavutaan Mustikkavuoren alueelle huviloineen ja tanssilavoineen	 1 Mustikkavuoren tanssilava 2 Lahdensuu 3 Koivisto 4 Peikkola 5 Lähteenaho (ent. Heikkilän kauppa ja leipomo) 6 Rannikko 7 Meijeritien silta 8 Ähtärin asema 9 Joupinpojan talo 10 Kunnan Tupa 11 Pirkanpohjan Sininen talo 12 Opinahjo

205 Ähtärin museo	**Aluetyyppi** kyläympäristö **Arvot** asutushistoriallinen, rakennushistoriallinen, taajamakuvallinen **Arvojen perustelu** Hankolan vanhalla kylätontilla sijaitseva entinen kestikievari jakautuu nykyisin kahdeksi kiinteistöksi joista toinen toimii museona. Eteläreunaa kulkee vanha maantienlinjaus.	 1 Hankola 2 Ähtärin kotiseutumuseo

16. Kirjallisuus ja lähdeluettelo

Ahola Teija. 2015. Terveyttä kaikille. B-mielisairaalat 1950-luvulta 1970-luvulle. Selvitystyö. Museovirasto. http://www.nba.fi/fi/File/2782/b-mielisairaalat-1950-luvulta-1970-luvulle.pdf(18.1.2017)

Ahola, Teija 2014. Terveyttä kaikille – terveystalot ja kunnanlääkärintalot 1940-luvulta 1960-luvulle. Selvitystyö Ahola. Museovirasto.
http://www.nba.fi/fi/File/2570/terveys-ja-kunnanlaakarintalot-1940-1960-luvuilla.pdf(18.1.2017)

Ekman Torsten. 2006. *Suomen kaarti 1812–1905* (suom. Martti Ahti). Schildts, Helsinki.

Forsius Arno. *Tuberkuloosin hoito Suomessa sekä tuberkuloosi ja sen hoidon historiaa*
http://www.saunalahti.fi/arnoldus/tubsuomi.html

Gyllenberg Petra. 2010. *Harjuille, metsiin, kangasmaille – Keuhkotautiparantolat Suomessa 1890-1950.* Kustannusosakeyhtiö Moreeni.

Hautausmaiden inventointiopas. Museoviraston oppaita ja ohjeita 13. Museovirasto. Multiprint, Helsinki 2015.

Heinonen Visa. 2008. *Muutoksia suomalaisten vapaa-ajan vietossa*
http://www.kulutustutkimus.net/nyt/wp-content/uploads/2008/11/kts2008heinonen.pdf

Huvilaomistuksesta koko kansan mökkeilyyn
http://www.stat.fi/tup/suomi90/kesakuu.html

Hyvinvointi - Suomen rakennuskulttuuri vuodesta 1945.
http://www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennusperinto/rakennettu_hyvinvointi/rakennuskulttuuri_vuodesta_1945

http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportali/portti/default.aspx?sovellus=raportti&taulu=T_RAPORTTI&tunnus=135377

Härö Mikko, Forsius Johanna 2010, *Kulttuurihistoriallinen inventointi rakennetussa ympäristössä*. Julkaisematon konsepti.

Högström Hilkka 2013, *Kulttuurihistoriallinen inventointi rakennetussa ympäristössä. Inventointioppaan kommentoitu versio.* Rakennushistorian osasto. Museovirasto. Julkaisematon konsepti.

Ihatsu Sanna. 2014. *Terveyttä kaikille - terveyskeskukset 1970-luvulta 1990-luvulle*
http://www.nba.fi/fi/File/2571/terveyskeskukset-1970-luvulta-1990-luvulle.pdf

Isojokilaakson kyläasutus ja kirkkomaisema
http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4259

Jean Sibelius kävi täällä – Nimikirjoitus pappilan kuistilla saa tukea tarinoista
http://yle.fi/uutiset/3-8506727

Jutikkala Eino. 1942. *Suomen talonpojan historia - sekä katsaus talonpoikien asemaan Euroopan muissa maissa.* Porvoo - Helsinki. Werner Söderström Osakeyhtiön kirjapaino.

Junnila Heikki ja Rantatupa Heikki (toim.) 1983. *Järvisuomen historia I. Esihistoriasta 1850-luvulle.* Vaasa Oy.

Kirkollisten rakennusten suojelu
http://www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennusperinto/rakennusten_suojelu/kirkkojen_suojelu

Koulurakentamisen historiaa
http://www.mfa.fi/koulurakentaminen_1800

Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa. Ympäristöministeriön julkaisuja 28.
http://vapriikki.fi/kyy/kulttuuriymparisto/ (luettu 2.1.2017)

Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020. Valtioneuvoston periaatepäätös 20.3.2014. Opetus- ja Kulttuuriministeriö. Ympäristöministeriö. Helsinki.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/43197/Kultturiymp%C3%A4rist%C3%B6strategia_2014.pdf?
sequence=1

Kulttuurin uutisia 7.4. Opetushallitus
http://www.cimo.fi/ajankohtaista/uutisia_cimosta/101/1/adoptoi_monumentti_-hankkeelle_europa_nostra_-palkinto

Karjamajoista

http://www.kirjastovirma.fi/haapavesi/karjamaja/02

Karjamaja
http://akp.nba.fi/wiki;karjamaja
Kotiseututalo
http://www.kauhajokiseura.fi/talohistoria.html

Kunnan- ja kaupungintalot Arkkitehtuurimuseon kokoelmissa
http://www.mfa.fi/kunnantalot

Lehtisaari Tiina. 2006. *Krouvintie 9, Niemi* (Haapakrouvi), Rakennusinventointi Yli-Härmä
https://www.kulttuuriymparisto.fi/netsovellus/ep/ep_default.aspx

Luettelo Suomen rautaruukeista
https://fi.wikipedia.org/wiki/Luettelo_Suomen_rautaruukeista

Marja Terttu Knapas, Markku Heikkilä ja Timo Åvist: Suomalaiset pappilat. SKS, 2009

Muinaisjäännösrekisteri/ Sunniniemi
http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportali/portti/default.aspx?sovellus=mjreki&taulu=T_KOHDE&tunnus=414010005

Muistojen myllyt. 2003. Aurajoen myllyjen arkea aikalaisten kokemana. Aurajokisäätiö.
http://aurajoki.net/Pdf/muistojen_myllyt.pdf

Nagy Daniel – Niukko Kirsi. 2007. *Satalinnan sairaalan rakennusinventointi*. Painamaton inventointiraportti.

Niemelä, Jari, *Tuntematon ruotusotilas. Ruotsinajan lopun ruotuarmeijan miehistön sosiaalinen ja taloudellinen asema Satakunnassa*. Historiallisia tutkimuksia 157. Suomen Historiallinen Seura, Hämeenlinna 1990

Orhanen Outi. 1995. *Jyllinkosken voimalaitos.* Kurikan rakennusinventointi. Etelä-Pohjanmaan maakuntamuseon arkisto.

http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportali/portti/default.aspx?sovellus=raportti&taulu=T_RAPORTTI&tunnus=135670

Pyykkönen Teijo (toim.) 2013. *Liikuntaympäristöt kulttuuriperintönä - opas arviointiin.* Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 170. Tammerprint Oy.

Rinta-Tassi Osmo. 2013. *Kyröönjoki - Meirän joki.* Keuruu. Otava.

Ruotsalainen Armas. 1914. *Suomen keuhkotautiparantolat ja muut tuberkelitautisten hoitolaitokset sekä ohjeita niihin pyrkiville*. Helsinki. Kustantaja tuntematon.

Ruotujako- ja veropalkkalaitos perustetaan. Suomen historia I, osa 3, s 143-146

Salmela Ulla & al (toim.) *Kohti kestävää kulttuuriperintötyötä.* Taustaselvitys Aron yleissopimuksen voimaansaattamiseksi Suomessa. Museovirasto. Multiprint Oy. 2015

Salokorpi Asko.1999. *Suomen rautaruukit.* Keuruu

Sihvonen Sirkka-Liisa 2011. *Seinäjoen keskussairaalan inventointi.* Pohjanmaan KIOSKI-tietokanta.

Smeds Helmer, Fäbodbebyggelser i Södra Österbotten

Standertskjöld Elina. 2008. Halpoja koteja kaikille. Puisten tyyppitalojen ja teollisen sarjavalmistuksen varhaisvaiheita Suomessa
https://www.rakennustieto.fi/Downloads/RK/RK090703.pdf

Suomen kaarti
https://fi.wikipedia.org/wiki/Suomen_kaarti

Suomalainen kylä. Seurasaari-säätiö.

Suomen pappilat 1700-luvulla: VI Rakennukset ja rakentajat
https://fi.wikisource.org/wiki/Suomen_pappilat_1700-luvulla:VI_Rakennukset_ja_rakentajat

Teuvan Rauhanmaa
http://www.ateistit.fi/uutiset/uuti140613.html

Topelius Zacharias (Sakari). 1875. Maamme-kirja. 2. kansanpainos. WSOY. 1985.

Turunen Harri. 1985. *Lakeuden joet. Etelä-Pohjanmaan vesienkäytön historia. Kytösavut XV.* Etelä-Pohjanmaan maakuntaliiton julkaisu. Kurikka - Paino.
Vaasan seutukaavaliitto.1978. Kulttuuri- ja rakennushistoriallisesti arvokkaita kohteita Vaasan läänissä. Vaasa OY. Vaasa.

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt, Etelä-Pohjanmaa http://www.rky.fi/read/asp/r_mkkartta.aspx?MAAKUNTA_ID=14

Vilkuna, Asko**:** *Karjan kesäsuojista ja laiduntamisesta Pohjanmaalla.* Kansatieteellinen arkisto15:1. Helsinki 1961

Villa Flora
http://aalto.alajarvi.fi/Suomeksi/Alvar_Aalto_Alajarvella/Villa_Flora

Virkatalojen tarkastajat
http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Virkatalojen_tarkastajat

Virkatalot
http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Virkatalot

Wirilander, Kaarlo, *Suomen armeija sotilasvirkamiehistö 1718—1810. Viranhaltijain luettelot*. Suomen Historiallinen Seura Käsikirjoja 8. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1975.

ETELÄ-POHJANMAAN LIITTO
REGIONAL COUNCIL OF SOUTH OSTROBOTHNIA

WWW.EPLIITTO.FI

